
Науковий журнал «Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління» (м. Маріуполь) входить до таких міжнародних наукометричних баз даних, репозиторіїв та пошукових систем:

IndexCopernicus (Польща)	ResearchBib (Японія)	Advanced Science Index (Німеччина)
Google ScholarDirectory of Research Journals Indexing	DRJI (Індія)	Universal Impact Factor
General Impact Factor – GIF (Індія)	Science Library Index (Австралія)	CiteFactor (США)
InfoBase Index (Індія)	Journal Index (Туреччина)	Scientific Index Services(США)
IndianScience.in (Індія)	Universal Impact Factor	Journal Impact Factor – JIF
Information Matrix for the Analysis of Journals – MIAR (Іспанія)		

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

<i>Марова Світлана Феліксівна</i>	- доктор наук з державного управління, професор, голова редакційної колегії
<i>Балуєва Ольга Володимирівна</i>	- доктор економічних наук, доцент, заступник голови редакційної колегії
<i>Томаш Желенські</i>	- доктор філософії в галузі архітектури та міського дизайну, доцент (Польща)
<i>Амоша Олександр Іванович</i>	- доктор економічних наук, професор, академік НАН України
<i>Бардась Артем Володимирович</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Барні Раффілд III</i>	- доктор, професор бізнес адміністрування (США)
<i>Бойко Лариса Миколаївна</i>	- доктор економічних наук, доцент
<i>Бурега Валерій Васильович</i>	- доктор соціологічних наук, професор
<i>Дубницький Володимир Іванович</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Дятлова Валентина Василівна</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Прокопенко Ольга Володимирівна</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Смерічевський Сергій Францевич</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Солоха Дмитро Володимирович</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Сохніч Анатолій Якович</i>	- доктор економічних наук, професор
<i>Токарева Валентина Іванівна</i>	- доктор наук з державного управління, професор
<i>Устименко Володимир Анатолійович</i>	- доктор юридичних наук, професор, чл.-кор. НАПрН України

Адреса редакції:

87513, м. Маріуполь, вул. Карпінського, 58, ДонДУУ. Телефон: (0629) 38-97-74

Засновник – Донецький державний університет управління. Реєстраційне свідоцтво КВ № 14586-3557 ПР від 27.08.2008 р.

Затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.10.2015 р. № 1021 як фаховий державного управління та Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. № 1328 як фаховий з економіки.

Точка зору редакції не завжди збігається з точкою зору авторів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цитат, прізвищ несуть автори.

Редакція залишає за собою право внесення редакційних та технічних правок без згоди авторів.

При передруку посилання на журнал “Менеджер” обов’язкове.

Розповсюджується безкоштовно за спеціальною розсилкою.

Виходить один раз на квартал.

ЗМІСТ:

Балуєва О. В., Чуприна О. О. Теоретико-методичні аспекти реінтеграції мігрантів в Україні	5
Дятлова В. В., Петрик І. В. Розвиток понятійно-категоріального апарату в сфері інноваційної діяльності регіону	14
Чечель А. О., Тарасенко Д. Л. Концептуальні основи формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку	22
Солоха Д. В. Державне регулювання економічного розвитку підприємств культури	30
Орлова Н. С., Мохова Ю. Л., Андрійчук Є. О. Корпоративна соціальна відповідальність українського бізнесу: проблеми та шляхи розвитку	37
Колісник Г. М. Сутність державного регулювання в політиці сприяння функцій соціально-культурної сфери	45
Сотниченко Л. Л., Бурмака Л. О. Проблеми забезпечення плавскладу судоходних компаній	53
Штулер І. Ю., Лях І. М. Підвищення безпеки оцінювання експертних знань	60
Дятлова Ю. В., Бородаєнко Н. В., Кердівар В. В. Інвестиційний ринок України: стан та перспективи розвитку	66
Береза В. В. Нововведення в галузі морських перевезень	73
Ковальова М. Л. Міжнародна стандартизація як інструмент мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності	79
Лохман Н. В. 3D-модель інноваційного процесу	85
Роженко О. В. Оптимізація структури балансу підприємства шляхом управління станом його фінансової рівноваги	91
Сержанов В. В. Організаційно-правове забезпечення інноваційних інтересів підприємництва в контексті євроінтеграційного вектору національного розвитку	99
Сурай А. С. Бізнес-середовище – пріоритетна складова і тригер розвитку регіонів України	105
Бітюк І. М. Світовий досвід становлення бізнес-інкубування в системі заходів регіональної політики	114
Володіна В. О. Кластерний підхід до реалізації інноваційних ДПП-проектів	125
Онщенко В. В. Значення людських ресурсів для інноваційного розвитку підприємства	136
Устинов Р. Г. Організаційна культура на підприємствах морської галузі	142
Ходикіна В. В., Родіна О. Г. Світовий ринок кави: сучасний стан та проблемні питання	148
Загарій В. К., Мельник К. В. Особливості обліку та управління витратами на підприємствах: вітчизняний та зарубіжний досвід	157
Чернишов О. Ю. Сучасні підходи до кластерного розвитку економіки України	164
Рекова Н. Ю., Тельнова Г. В., Тищенко Є. Б. Управління енергозбереженням у промисловості: передумови та екстерналиї	172
Ясинська О. Г. Формування понятійно-категоріального інструментарію менеджменту підприємств індустрії моди	181
Мойсеєнко К. Є., Уракін М. Г. Система фінансової безпеки держави: зміст, складові, функціональні зв'язки	192
Качур О. О., Мальований Б. Ю. Основні загрози фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі	201
Момчилова А. Г. Формування системи менеджменту косметичної галузі	207
Рекова Н. Ю., Кононенко О. Л., Устич В. А. Система принципів формування звітності бюджетних установ в умовах інтеграційних процесів	215
Шевченко О. В. Особливості маркетингової діяльності салонів краси	222

СОДЕРЖАНИЕ:

Балуева О. В., Чуприна Е. О. Теоретико-методические аспекты реинтеграции мигрантов в Украине	5
Дятлова В. В., Петрик И. В. Развитие понятийно-категориального аппарата в сфере инновационной деятельности региона	14
Чечель А. А., Тарасенко Д. А. Концептуальные основы формирования механизма реализации стратегии эколого-экономического развития	22
Солоха Д. В. Государственное регулирование экономического развития предприятий культуры	30
Орлова Н. С., Мохова Ю. Л., Андрийчук Е. О. Корпоративная социальная ответственность украинского бизнеса: проблемы и пути развития	37
Колесник Г. Н. Сущность государственного регулирования в политике содействия функций социально-культурной сферы.....	45
Сотниченко Л. А., Бурмака Л. А. Проблемы обеспечения плавсостава судоходных компаний	53
Штулер И. Ю., Лях И. М. Повышение безопасности оценивания экспертных знаний	60
Дятлова Ю. В., Бородаенко Н. В., Кердивар В. В. Инвестиционный рынок Украины: состояние и перспективы развития	66
Береза В. В. Нововведения в отрасли морских перевозок	73
Ковалёва М. Л. Международная стандартизация как инструмент минимизации рисков во внешнеэкономической деятельности	79
Лохман Н. В. 3D-модель инновационного процесса	85
Роженко А. В. Оптимизация структуры баланса предприятия путем управления состоянием его финансового равновесия.....	91
Сержанов В. В. Организационно-правовое обеспечение инновационных интересов предпринимательства в контексте евроинтеграционного вектора национального развития.....	99
Сурай А. С. Бизнес-среда – приоритетная составляющая и триггер развития регионов Украины	105
Битюк И. Н. Мировой опыт становления бизнес-инкубирования в системе мер региональной политики	114
Володина В. О. Кластерный подход к реализации инновационных ГЧП-проектов	125
Онищенко В. В. Значение человеческих ресурсов для инновационного развития предприятия	136
Устинов Р. Г. Организационная культура на предприятиях морской отрасли	142
Ходыкина В. В., Родина О. Г. Мировой рынок кофе: современное состояние и проблемные вопросы	148
Загарий В. К., Мельник К. В. Особенности учета и управления затратами на предприятиях: отечественный и зарубежный опыт	157
Чернышев А. Ю. Современные подходы к кластерному развитию экономики Украины	164
Рекова Н. Ю., Тельнова А. В., Тищенко Е. Б. Управление энергосбережением в промышленности: предпосылки и экстерналии	172
Ясинская Е. Г. Формирование понятийно-категориального инструментария менеджмента предприятий индустрии моды	181
Моисеенко К. Е., Уракин М. Г. Система финансовой безопасности государства: содержание, составляющие, функциональные связи	192
Качур О. А., Малеваный Б. Ю. Основные угрозы финансовой безопасности субъектов предпринимательства винодельческой отрасли	201
Момчилова А. Г. Формирование системы менеджмента косметической отрасли	207
Рекова Н. Ю., Кононенко Е. Л., Устич В. А. Система принципов формирования отчетности бюджетных учреждений в условиях интеграционных процессов	215
Шевченко Е. В. Особенности маркетинговой деятельности салонов красоты	222

CONTENTS:

Balueva O., Chupryna O. Theoretical and methodological aspects of migrant reintegration in Ukraine	5
Dyatlova V., Petryk I. Development of a conceptual-categorical apparatus in the sphere of innovative activity of the region	14
Chechel A., Tarasenko D. The conceptual principals of the ecological and economic development mechanism	22
Solokha D. State regulation of economic development of enterprises culture	30
Orlova N., Mokhova Ju., Andriychuk Ye. Corporate social responsibility of Ukrainian business: problems and ways of development	37
Colisnyk G. The essence of governmental regulation in the policy of promoting social-cultural sphere functions	45
Sotnichenko L., Burmaka L. Problems of supply of flexibles of transport companies	53
Shtuler I., Lyakh I. Enhancing the safety of assessment of expert knowledge	60
Diatlova Yu., Borodaienko N., Kerdivar V. Investment market of Ukraine: state and prospects of development	66
Bereza V. Innovations in the field of maritime transportation	73
Kovalova M. International standardization as an instrument for minimization of risks in foreign-economic activity	79
Lokhman N. 3D-model of the innovation process	85
Rozhenko O. Optimizing the structure of the balance of the enterprise by managing the status of its financial equality	91
Serzhanov V. Organizational and legal supply innovational interests of enterprise in the context of the eurointegration vector of national development	99
Surai A. Business environment is the priority component and the trigger of the development of the regions of Ukraine	105
Bitiuk I. Global experience of business incubation in the regional policy activity system	114
Volodina V. Cluster of innovative approach to PPP projects	125
Onishchenko V. The meaning of human resources for innovative development of the enterprise	136
Ustynov R. Organizational culture at sea enterprises	142
Khodikina V., Rodina O. World market of coffee: modern state and problem questions	148
Zagarii V., Melnik K. Features of cost accounting and cost management methods on enterprises: domestic and foreign experience	157
Chernyshov O. Modern approaches to cluster development of economy of Ukraine	164
Rekova N., Telnova H., Tyshchenko Ye. Energy-saving management in industry: precautions and external	172
Yasynska O. Formation of the conceptual-categorical toolkit of management of the fashion industry enterprises	181
Moiseenko K., Urakin M. The system of financial safety of the state: contents, composition, functional relations	192
Kachur O., Maliovanyi B. The main threats to financial security of business entities of the wine industry	201
Momchylova A. Forming the management system of the cosmetic industry	207
Rekova N., Kononenko O., Ustych V. System of principles for the formation of reporting of budget institutions in the conditions of integration processes	215
Shevchenko O. Features of marketing activities of beauty salons	222

УДК 314.7

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ
В УКРАЇНІ**

БАЛУЄВА О. В.,
доктор економічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
ЧУПРИНА О. О.,
кандидат наук з державного
управління, доцент, докторант,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

Визначено основні дефініції, причини повернення мігрантів та проблеми реінтеграції в соціум, який змінився за період їх відсутності. Зазначено, що повернення і повторна інтеграція громадян є одним з найбільш важливих питань в сфері міграційної політики. Сформовано модель реінтеграції мігрантів. Запропоновано основи державної програми сприяння зворотній міграції та реінтеграції мігрантів.

Ключові слова: реінтеграція, мігрант, зворотна міграція, державна програма

Определены основные дефиниции, причины возвращения мигрантов и проблемы реинтеграции в социум, изменившийся за период их отсутствия. Отмечено, что возвращение и повторная интеграция граждан является одним из наиболее важных вопросов в сфере миграционной политики. Сформирована модель реинтеграции мигрантов. Предложено основы государственной программы содействия возвратной миграции и реинтеграции мигрантов.

Ключевые слова: реинтеграция, мигрант, возвратная миграция, государственная программа

The main definitions, the reasons for the migrants' return and the reintegration into society issues, which have changed over the period of their absence, have been determined. It has been noted that the return and reintegration of citizens is one of the most important issues in the migration policy field. The model for the migrants' reintegration has been developed. The foundations of the state program to return migration facilitation and migrants' reintegration have been proposed.

Keywords: reintegration, migrant, return migration, state program.

Постановка проблеми. Україна залишається однією з найбільших країн-експортерів робочої сили в Європі: не менше 2 млн. українських громадян працює за її межами [1, с. 285].

Така ситуація обумовлена економічними труднощами, які призвели до формування значних потоків трудової міграції з країни і спробам вирішити життєві проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном. Відсутність достатньої кількості сучасних робочих місць та підвищення рівня безробіття, низька купівельна спроможність та падіння рівня життя спричиняють зростання

міграційного відтоку працюючого населення.

Так, за результатами модульного вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань трудової міграції, проведеного органами державної статистики у січні-червні 2017 року, серед причин працевлаштування за кордоном трудові мігранти відзначили наступні: відсутність в Україні підходящої роботи, що відповідає здобутій кваліфікації (8,2 %); низький рівень заробітної плати (84,3 %); бажання підвищити рівень кваліфікації за кордоном, зробити кар'єру (0,3 %); бажання жити за кордоном (1,7 %); несприятливі умови праці в Україні (3,6 %); сімейні обставини (возз'єднання з сім'єю, виїзд з чоловіком/дружиною, заміжжя/ одруження тощо) (1,1 %); інші (0,8 %) [2, с. 21].

Однак, за зростанням міграційних потоків криється проблема відтоку трудових ресурсів, яка в сучасних умовах, для котрих є характерним різке скорочення чисельності населення, лише загострюється. Це пояснюється тим, що з виїздом українських громадян, в тому числі молоді, за кордон Україна втрачає цінний людський капітал.

Отже, в результаті країна втрачає людський потенціал у міграційному обміні населенням з іншими країнами, що виступає стримуючим фактором для розвитку національної економіки.

Повернення і повторна інтеграція громадян є одним з найбільш важливих питань в сфері міграційної політики для урядів багатьох розвинених держав.

Як свідчить світовий досвід, найбільш бажаним контингентом іммігрантів для будь-якої країни є її колишні мешканці, які раніше виїхали за кордон, а також їх нащадки [3].

Оскільки найбільш значущим міграційним потоком на сьогодні є трудова міграція громадян України за кордон, у центрі уваги держави передовсім має стояти захист прав та інтересів українців, працевлаштованих за кордоном, та заохочення їх повернення.

Україна зацікавлена в поступовому поверненні довгострокових трудових мігрантів, які виявляють або за певних умов можуть виявити готовність до повернення. Однак, у цьому контексті постає проблема реінтеграції в соціум, який змінився за період їх відсутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку міграційних процесів присвячені праці вітчизняних вчених, серед яких: Е. М. Лібанова [4], О. А. Малиновська [5], О. Позняк [3]. Українськими вченими проаналізовано тенденції зовнішніх трудових міграцій, досліджено життєві стратегії мігрантів, оцінено наслідки трудових міграцій для мігрантів та їхніх сімей.

Спостерігаються певні напруження і зрушення в сфері регулювання трудової міграції громадян. Так, в Законі України «Про зовнішню трудову міграцію» зазначено, що держава сприяє реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей шляхом здійснення комплексу соціальних, правових, економічних та інших заходів, передбачених законодавством [6].

Створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство визначено однією з цілей Стратегії державної міграційної політики України [7].

Виділення невирішених раніше питань. Останніми роками формуванню міграційної політики в Україні приділяється значна увага. Разом з тим питання створення умов для повернення довгострокових мігрантів є надзвичайно

актуальним для України і потребує додаткового опрацювання, регулювання і більш глибокого наукового вивчення в рамках міграційної політики. Тому представляється доцільним узагальнення теоретичних напрацювань з питань реінтеграції, формування сучасних підходів в цій сфері.

Метою статті є формування теоретико-методичних основ реінтеграції мігрантів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масового характеру набув виїзд українців за кордон з метою працевлаштування. Як правило, така мобільність, насамперед до сусідніх держав, має форму сезонної, циркулярної трудової міграції, але інколи призводить до тривалого, багаторічного перебування мігрантів за кордоном, поступового перетворення тимчасової трудової міграції на переселенську.

Під довгостроковими трудовими мігрантами розуміються громадяни України, які займаються оплачуваною економічною діяльністю на території інших країн з тривалістю перебування рік і більше. Вони являють собою закордонний контингент українського населення, який включено в офіційні дані про чисельність населення України. Крім того, частина з них за певних умов є потенційними реемігрантами.

Згідно з визначенням Міжнародної організації з міграції (МОМ), «зворотна міграція - це переміщення особи, яка повертається в країну походження або місце постійного проживання після принаймні річного перебування в іншій країні» [8, с. 85].

Слід зазначити, що мігранти, які повертаються в Україну, мають різний міграційний досвід, демографічні, соціально-економічні характеристики та правовий статус в країні перебування.

Як свідчать результати досліджень, причини повернення мігрантів є різноманітними. Вони можуть бути обумовлені факторами «тяжіння» країни походження (наприклад, покращення соціально-економічної та політичної ситуації), або факторами, які «виштовхують» з приймаючої країни (наприклад, проблеми інтеграції та адаптації).

Так, в повномасштабному вибірковому обстеженні населення з питань трудової міграції, яке було здійснено у червні 2008 року в рамках проекту «Дослідження трудової міграції в Україні» Державним комітетом статистики України та Українським центром соціальних реформ, виокремлено наступні причини: погіршення стану здоров'я мігранта або його рідних; наближення пенсійного віку; відчуття виконання власного «обов'язку» щодо забезпечення родини; повернення молоді для завершення навчання [9].

Зазначимо, що проблема реінтеграції актуалізується і для емігрантів, які з будь-яких причин вирішили повернутись. Так, у 2017 році в Україну повернувся 1741 особа, з тих, які попередньо отримали дозволи на виїзд за кордон на постійне місце проживання. Найбільше громадян України повернулося з Росії, Ізраїлю, США, Молдови, Білорусі та Німеччини (рис. 1).

Рис. 1. Кількість оформлених громадянами України документів для виїзду за кордон на постійне місце проживання та кількість громадян, що повернулися в Україну, осіб

Джерело: побудовано за даними [10, с. 51]

Достатньо цікавим з цього приводу представляється дослідження статистичного управління Канади, в процесі якого виявлено, що одна третина іммігрантів-чоловіків (у віці від 25 до 45) покинули Канаду протягом 20 років після прибуття. Більше половини тих, хто покинув країну, зробили це протягом першого року після приїзду. Серед основних причин повернення мігрантів виявлено наступні: ностальгія, розчарування в Канаді; неможливість адаптуватись до погодних умов, професійна незадоволеність; високі податки; небажання пристосовуватися до місцевого способу життя [11].

Слід звернути увагу, що у колишніх емігрантів і довгострокових трудових мігрантів сформовано певні системи цінностей і спосіб життя, які можуть відрізнятися від тих, які склались в Україні. Крім того, за тривалий час їх відсутності, в країні відбулись певні соціально-економічні трансформації, законодавчі зміни, що потребує певного часу і комплексу заходів, спрямованого на повторну інтеграцію, тобто реінтеграцію таких мігрантів до приймаючого суспільства.

За визначенням MOM, реінтеграція являє собою повторне включення людини в групу або процес, наприклад, включення мігранта в суспільство країни свого походження [8, с. 82].

В українському законодавстві реінтеграція в суспільство трактується як комплекс соціальних, правових, економічних та інших заходів, спрямованих на сприяння адаптації в суспільстві трудових мігрантів і членів їхніх сімей після повернення з держави перебування [6].

Акцентуємо увагу на тому, що політика в сфері реінтеграції мігрантів, які мають намір повернутися або повертаються, є складовою державної міграційної політики країн їх походження і здійснюється за допомогою комплексу інструментів. Однак слід зауважити, що довгострокові трудові мігранти і емігранти мають особливості в питаннях інтеграції і потребують використання специфічних інструментів і формування відповідних заходів міграційної політики.

Зазначимо, що процес реінтеграції включає економічний, соціально-психологічний і культурний аспекти, які тісно пов'язані між собою і впливають один на одного. При цьому заходи, спрямовані на повторне включення мігрантів до соціально-економічного, політичного, культурного життя приймаючих

громад доцільно здійснювати на всіх етапах процесу: як до, так і після повернення. Модель реінтеграції мігрантів представлена на рис. 2.

Рис. 2. Модель реінтеграції мігрантів

Джерело: розроблено авторами

З цього приводу цілком слушною є думка стосовно того, що моделі реінтеграції мігрантів формуються на основі трьох взаємопов'язаних елементів. А саме: реінтеграційна обстановка в країні походження; тривалість і вид міграційного досвіду; обставини, які мотивують повернення і діють як в країні походження, так і в приймаючій країні, тобто обставини як до, так і після повернення. Ступінь свободи при прийнятті рішення мігрантами про повернення впливає на їх реінтеграцію: чим більше мігранти керуються особистим рішенням про повернення, тим більш ефективним є цей процес. Добровільність прийняття рішення про повернення і готовність це зробити – два основних елементи, з яких складається підготовленість мігрантів до повернення [12].

Однак, виокремити чисельність тих, хто повернувся на добровільній основі і зробити певні висновки з цього приводу досить складно, оскільки такі статистичні дані відсутні. Така ситуація пояснюється індивідуальним характером зворотного руху і особливостями прийняття рішень виключно мігрантами і членами їх родини.

Слід вказати на той факт, що відсутність або нестача комплексу заходів з боку держави, спрямованих на створення можливостей для ефективного входження до національного ринку праці та адаптації до сучасного бізнес середовища, ускладнює повноцінну реінтеграцію колишніх мігрантів.

Слід погодитись з висловом, що зворотна міграція, повернення співвітчизників – це найбільш м'який для української держави шлях стимулювання приросту населення, оскільки, в порівнянні з іноетнічними мігрантами, ці особи не мають мовного бар'єру, а в більшості випадків володіють більш високою освітньою та професійною кваліфікацією [13].

Повертаючись в Україну, колишні довгострокові трудові мігранти та емігранти стикаються з певними проблемами, пов'язаними з процесами реінтеграції та реадаптації (рис. 3). У вирішенні цих проблем громадяни потребують певної підтримки. І не знаходячи її, колишні мігранти знов можуть шукати кращого життя закордоном.

Враховуючи переважно соціально-економічний характер зазначених проблем, при виборі інструментів і формуванні комплексу заходів, спрямованих на сприяння добровільному поверненню та подальшу реінтеграцію, слід зробити акценти саме на цій сфері, звертаючи особливу увагу і концентруючись на можливості працевлаштування (в тому числі розвитку власної справи), рівні заробітної плати.

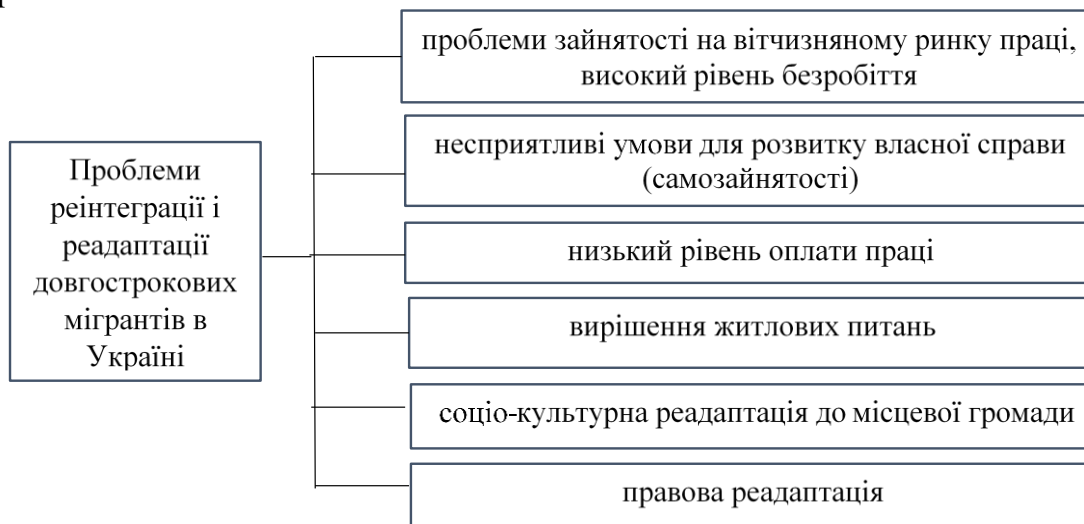

Рис. 3. Проблеми реінтеграції і реадаптації довгострокових мігрантів в Україні

Джерело: сформовано авторами

Результати досліджень свідчать, що діяльність, яка спрямована на сприяння добровільному поверненню та подальшу реінтеграцію, здійснюється міжнародними організаціями, деякими приймаючими країнами та країною походження мігрантів. При цьому такі проекти та програми розподіляються на

дві групи: спрямовані на сприяння добровільному поверненню (AVR); спрямовані на сприяння добровільному поверненню та реінтеграції (AVRR). Однак слід зауважити, що часто такі проекти реалізуються в невеликих масштабах.

Зазначимо, що питання реінтеграції знайшло відображення в українському законодавстві, в якому визначена доцільність створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство та акцентується увага на необхідності формування загальнодержавної програми сприяння зворотній міграції та реінтеграції трудових мігрантів, що повертаються [7; 14].

Однак, незважаючи на важливість проблеми і акценти на законодавчому рівні, в країні досі відсутні програми, спрямовані на реінтеграцію мігрантів. Тому є необхідність у формуванні і реалізації державної програми сприяння зворотній міграції та реінтеграції мігрантів, які повертаються в Україну. Основною метою програми має стати заохочення до повернення українських мігрантів та створення умов для ефективного залучення довгострокових мігрантів до соціально-економічного розвитку країни.

Вважаємо доцільним реалізацію цієї програми у часі здійснювати в 2 етапи: під час перебування за кордоном та після повернення в Україну.

Серед основних блоків програми слід виокремити наступні: інформаційна підтримка; сприяння працевлаштуванню та створенню власного бізнесу; сприяння економічній реінтеграції; соціальна, культурна і психологічна підтримка; правова допомога.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Україна зацікавлена в поступовому поверненні довгострокових українських мігрантів, які виявляють або за певних умов можуть виявити готовність до цього процесу. Однак, у цьому контексті постає проблема реінтеграції в соціум, який змінився за період їх відсутності. Діяльність, яка спрямована на сприяння добровільному поверненню та подальшу реінтеграцію, здійснюється міжнародними організаціями, деякими приймаючими країнами та Україною, як країною походження мігрантів. У зв'язку з цим є необхідність у формуванні та реалізації державної програми сприяння зворотній міграції та реінтеграції мігрантів, що входить до основних задач і перспектив подальших досліджень.

Література:

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. К., 2015. 336 с.
2. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень: [Відповідальний за випуск Сенік І. В.]. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 36 с.
3. Позняк А. Радмиссия, добровольное возвращение и реинтеграция в Украине: [Пояснительная записка CARIM-East RR 2013/17] / А. Позняк. - Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2013.
4. Населення України. Трудова еміграція в Україні: [монографія]/ За ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. 233 с.

5. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 236 с.
6. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 N 761-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/761-19>.
7. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p>.
8. International Migration Law. Glossary on Migration. – Geneva: International Organization for Migration, 2011. 185 p.
9. Зовнішня трудова міграція населення України. Обстеження фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine». URL: www.ukrrudprom.ua/news/Found_open_Ukraine.
10. Міграційний профіль України 2016 рік. URL: <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2016.pdf>
11. Шість причин, чому українці втікають з еміграції в Канаді. URL: <http://svitua.com.ua/news/201703/2787-6-prychyn-chomu-ukrayinci-vtikayut-emigraciyi-kanadi>
12. Cassarino Jean Pierre. Conditions of Modern Return Migrants / Cassarino Jean Pierre // Editorial Introduction, International Journal on Multicultural Societies. – 2008. 10:2.
13. Иващенко-Стадник Е. Вечное возвращение: современные проблемы социальной реинтеграции украинских трудовых мигрантов, прибывающих из ЕС в Украину (по результатам социологических исследований): [CARIM-East RR 2013/05] / Е. Иващенко-Стадник. – Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2013.
14. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення: постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 22, ст.850.

The purpose of the article is to form theoretical and methodological foundations for the migrants' in Ukraine.

Ukraine remains one of the largest exporting countries in Europe. The country is interested in the gradual return of long-term Ukrainian labor migrants who, or under certain conditions, can show readiness to return. The issue of reintegration is relevant for emigrants who for whatever reason have decided to return.

However, in this context, the issue of reintegration into society, which has changed during the period of their absence, appears. Activities aimed at promoting voluntary return and further reintegration are carried out by international organizations, some host countries and Ukraine as a country of migrants' origin.

The return and reintegration of citizens is one of the most important issues in the field of migration policy for the governments of many developed countries.

Measures aimed at reintegrating migrants into the socio-economic, political, cultural life of the country should be carried out at all stages of the process: both before and after the return.

The migrants' reintegration model has been proposed.

Reintegration and readaptation issues of long-term migrants in Ukraine have been determined.

The emphasis has been placed on the necessity of the formation and implementation of a state program for the reverse migration promotion and the migrants' reintegration. The main objective of the program has to be the Ukrainian migrants' return encouragement and conditions creation for the effective attraction of long-term migrants to the socio-economic development of Ukraine.

It has been proposed to implement this program in time in 2 stages: while staying abroad and upon returning to Ukraine.

Among the main blocks of the program are the following: information support; promotion of employment and creation of own business; promotion of economic reintegration; social, cultural and psychological support; legal aid.

УДК 332.146.2:338.24.01

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ В СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

ДЯТЛОВА В. В.,
доктор економічних наук, професор,
ПЕТРИК І. В.,
аспірант,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

Узагальнено підходи до трактування поняття «інноваційний потенціал регіону». Виділено головні його характеристики. Запропоновано авторське визначення терміну «інноваційний потенціал регіону». Розглянуто такі його складові, як інноваційна сприйнятливість та інноваційна активність. Показано, що удосконалення механізму як невід'ємної складової системи управління інноваційним розвитком регіону забезпечує ефективне використання інноваційного потенціалу.

Ключові слова: *регіон, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційна сприйнятливість регіону, інноваційна активність, інноваційний механізм.*

Обобщены подходы к трактовке понятия «инновационный потенциал региона». Выделены главные его характеристики. Предложено авторское определение термина «инновационный потенциал региона». Рассмотрены такие его составляющие, как инновационная восприимчивость и инновационная активность. Показано, что усовершенствование механизма как неотъемлемой составляющей системы управления инновационным развитием региона обеспечивает эффективное использование инновационного потенциала.

Ключевые слова: *регион, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновационная восприимчивость региона, инновационная активность, инновационный механизм.*

The approaches to the interpretation of the concept of «innovation potential of the region» are generalized. Its main characteristics are highlighted. The author's definition of the term «innovation potential of the region» is proposed. Its components, such as innovative susceptibility and innovative activity, are considered. It is shown that the improvement of the mechanism as an integral part of the management system of the region's innovative development provides the effective use of innovative potential.

Keywords: *region, innovative development, innovative potential, innovative susceptibility of region, innovative activity, innovative mechanism.*

Постановка проблеми. Посилення ролі глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, залежності країн та регіонів від світового господарства, перехід до інформаційного суспільства і економіки знань, загострення екологічних проблем та кризових явищ, вимагають застосування нових методів і прийомів господарювання, інноваційних механізмів та

інструментів соціо-економічного розвитку територій, які сприятимуть формуванню, досягненню, підтриманню та постійному підвищенню конкурентоспроможності регіонів і країни в цілому. Нажаль, в Україні відсутні дієві механізми підтримки інновацій на державному та регіональному рівнях, що не сприяє інноваційній активності підприємств. З цієї точки зору існує нагальна потреба в теоретичному обґрунтуванні інструментів інноваційного розвитку, способів реалізації інноваційного потенціалу на засадах удосконалення понятійно-категоріального апарату в сфері інноваційної діяльності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний вклад у дослідження теорії та узагальнення практики інноваційного розвитку регіонів, процесів та механізму його регулювання внесли вітчизняні і зарубіжні вчені, такі як І. Балабанова [1], С. Бибик [2], Н. Бондарчук [3], Н. Буняк [4], М. Грицаєнко [6], О. Дегтярьова [7], О. Жихор [9], Д. Кокурин [11], Н. Куцай [12], Є. Маскайкин та Т. Арцер [13], А. Паулик [15], Ю. Полякова [16], Р. Hlaváček [17], Т. Siviček [17] та інші, в працях яких сформульовано теоретико-методологічні засади досліджуваної категорії знань та представлені результати реалізації заходів. У зв'язку з тим, що зазначений науковий аспект не має єдиного наукового базису, його дослідження вкрай актуальне для розвитку регіонів як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Метою статті є розвиток понятійно-категоріального апарату в сфері інноваційної діяльності регіону.

Вклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства значно зросла і диверсифікувалась роль інноваційної діяльності, основою для здійснення якої є інноваційний потенціал. Дана проблематика набуває особливого значення, адже ефективне використання наявного інноваційного потенціалу впливає на конкурентоспроможність регіону, на рівень його соціально-економічного розвитку та країни загалом.

Інноваційний потенціал регіону є базисом для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем на державному, регіональному та галузевому рівнях. Інноваційні процеси в регіонах є територіально інтенсивними та впливають на економічний розвиток країни. Тому важливого значення набуває системне вивчення можливостей використання інновацій як засобу економічного розвитку, підтримки державою інноваційних процесів у регіоні [16, с. 169].

У науковій літературі до цього часу не існує однозначного визначення поняття «інноваційний потенціал регіону» (табл. 1). Аналіз визначень терміну «інноваційний потенціал регіону» дозволив виділити ряд ключових моментів: по-перше, інноваційний потенціал регіону – це сукупність різних видів ресурсів, властивих регіону; по-друге – це сукупність невикористаних прихованих можливостей; по-третє, інноваційний потенціал забезпечує економічне зростання регіону та підвищення якості життя його населення.

Таблиця 1

Визначення поняття «інноваційний потенціал регіону» в наукових працях

Автор	Визначення поняття	Джерело
1	2	3
Грицаєнко М.І.	Інноваційний потенціал регіону - це оптимальне поєднання наявних ресурсів регіону та умов їхнього раціонального використання для ефективної реалізації інновацій.	[6, с. 53]
Жихор О.Б.	Інноваційний потенціал регіону – це здібність та готовність його економічної системи здійснити ефективну інноваційну діяльність. Здібність – це наявність збалансованої структури ресурсів інноваційної діяльності. Готовність – це достатність рівня розвитку потенціалу та ресурсів регіону.	[9, с. 57]
Маскайкин Є.П., Арцер Т.В.	Інноваційний потенціал регіону - це можливість і здатність регіону формувати і використовувати інноваційні ресурси, необхідні для інноваційного розвитку, що дозволяє регіону створювати, поширювати і використовувати різного виду нововведення (нові види товарів і послуг).	[13, с. 47]
Куцай Н.С.	Інноваційний потенціал регіону – це оптимальне поєднання сукупності ресурсів: кадрових, науково-дослідницьких, матеріально-технічних, ринкових, політико-правових, інформаційних, фінансових, які максимально уможливають їх використання для успішного соціально-економічного зростання регіону та підвищення якості життя його населення.	[12, с. 194]
Бибик С.Н.	Інноваційний потенціал регіону являє собою науково-технічний потенціал, що включає сукупність ресурсів, спрямованих на створення нововведень, і комплекс суб'єктів, безпосередньо, здійснюють наукові дослідження і розробки, обслуговується відповідною інноваційною інфраструктурою, діяльність якої спрямована на поширення інновацій на комерційній основі.	[2, с. 4]
Балабанов І.Т.	Інноваційний потенціал регіону це – сукупність різних видів ресурсів, зокрема матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших, необхідних для інноваційної діяльності.	[1, с. 208]
Кокурин Д.І.	Інноваційний потенціал регіону містить невикористані, приховані можливості накопичення ресурсів, які можуть бути задіяні для досягнення цілей економічних суб'єктів.	[11, с. 111]

**Укладено автором.*

Пропонуємо визначити інноваційний потенціал регіону як сукупну здатність суб'єктів господарювання регіону використовувати усі наявні ресурси (природні, матеріальні, фінансові та трудові) для проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем, актуальних до вимог суспільства, що сприяють не лише підвищенню рівня та якості життя населення, а й формуванню й підтримці конкурентних переваг регіону.

За інноваційним потенціалом регіони України поділяються на три основні групи: регіони великих індустріальних агломерацій з високим рівнем концентрації виробництва і населення; індустріально розвинені регіони з концентрацією виробництва у регіональних центрах і великих містах; регіони з

промисловістю місцевого характеру.

Як, відомо, потенційні можливості створення інновацій не завжди відповідають реальній потребі щодо їх впровадження, саме тому в інноваційному потенціалі виокремлюють окрему складову – інноваційна сприйнятливість [3, с. 1]. Під інноваційною сприйнятливістю необхідно розуміти здатність виробничо-господарської системи до впровадження і використання у своїй діяльності новацій різного роду. Чим вища її готовність до інноваційного розвитку, тим більшою інноваційною сприйнятливістю володіє дана система [5, с. 238].

Видається доцільним розглянути категорію «інноваційна сприйнятливість» з точки зору двох моментів: по-перше, стосовно розвитку використовуваного у виробничій системі техніко-технологічного забезпечення, по-друге, стосовно виготовленого асортименту продукції. У першому випадку інноваційна сприйнятливість характеризує ступінь адаптації конкретної виробничо-господарської системи до пропозицій розробників нових видів техніко-технологічного, інформаційного, організаційного забезпечення. У другому випадку інноваційна сприйнятливість відображає ступінь адаптації даної виробничо-господарської системи до запитів споживачів продукції, нею виготовленою [5, с. 238].

Ще одним вагомим показником інноваційної діяльності регіону є інноваційна активність, яка являє собою динамічну, цілеспрямовану діяльність по створенню, освоєнню у виробництві і просуванню на ринок продуктових, технологічних, процесних, організаційних і управлінських нововведень з метою отримання інноваційно-активними суб'єктами комерційної вигоди і конкурентних переваг [8, с. 25]. Інноваційна активність займає важливе місце в реалізації інноваційної політики держави, регіонів і підприємств, так як є необхідною умовою економічного зростання та підвищення якості життя населення. Рівень інноваційної активності визначає темпи розвитку національної економіки в цілому і конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів-регіонів, окремих галузей і підприємств.

Як зазначають науковці [10], забезпечення інноваційного розвитку регіонів має здійснюватися за такими основними етапами: законодавче закріплення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів; формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури; розроблення програм інноваційного розвитку конкретних регіонів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня; реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням.

У межах даного дослідження інноваційний розвиток розглядається у взаємозв'язку із категорією «механізм». У словнику С. І. Ожегова механізм визначено як систему, що визначає порядок певного виду діяльності, послідовність станів, процесів, що визначають собою якусь дію або явище. У технічних науках механізм розглядають як сукупність деталей, що виконують необхідні рухи, зв'язані між собою, і використовуються для передачі та перетворення руху.

Інноваційний механізм – це організаційно-економічна форма здійснення інноваційної діяльності та сприяння її проведенню, пошуку інноваційних рішень, а також важіль стимулювання і регулювання цієї діяльності [14, с. 30].

Інноваційний механізм функціонує на макро-, мега- та мікро- рівнях, на кожному з яких визначаються і вирішуються свої завдання. Макрорівень дозволяє сформувавши державну інноваційну політику, програми підтримки інноваційної ініціативи, а також методи, що стимулюють їх розвиток. Мегарівень (регіональний) вирішує ті ж завдання, але використовуючи особливості окремо взятого регіону.

З огляду на вищезазначене, слід зробити висновок, що пріоритетним напрямом регулювання економіки на державному та регіональному рівнях є стимулювання інноваційної діяльності, що потребує створення ефективної системи управління інноваціями та інноваційними процесами задля забезпечення сталого економічного розвитку. Основне завдання регулювання інноваційних процесів у регіоні полягає в тому, щоб за допомогою застосування правових, адміністративних та економічних методів вплинути на реалізацію стратегії розвитку відповідного регіону.

Реалізація механізму регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні передбачає виокремлення ряду завдань або цілей, що поставлені регіональними органами влади, які можна розмежувати на стратегічні, проміжні та поточні.

Всі вказані цілі вирішуються за допомогою використання відповідного набору методів та заходів регулювання інноваційної діяльності. Стратегічні цілі інноваційного розвитку регіону доцільно розглядати у контексті соціально-економічної політики регіону та тих ключових орієнтирів і завдань, які спрямовані на забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку регіону. Стратегічні цілі формуються для довгострокового періоду, виходячи з прогнозування стану розвитку регіону у перспективі. Реалізація стратегічних цілей передбачає розробку системи проміжних і тактичних цілей та їх коригування відповідно до поточного стану розвитку регіону. Головною їх рисою є безпосередній зв'язок із окресленими стратегічними цілями регіонального розвитку.

Механізм управління інноваційним розвитком регіону можна розглядати як невід'ємну складову частину системи управління регіональним розвитком, що покликаний забезпечити ефективність використання інноваційного потенціалу регіону. Управління інноваційним розвитком регіону повинно базуватися на певних принципах та передбачати наявність цілей, задач та основних результатів із визначенням критеріїв вибору та оцінки їх досягнення, що включає в себе цільова система управління.

Отже, постає невідкладне питання поглибленого дослідження регіону як самостійного суб'єкта щодо формування механізму розвитку інноваційного потенціалу. Саме інноваційний потенціал регіону дозволяє найповніше та найсистемніше відобразити досягнення макроекономічної рівноваги для прискорення переходу на регіональному рівні до інноваційної моделі, що дозволить створити умови для ресурсного забезпечення інноваційної діяльності та сформувати управлінські кадри в цій сфері, розробити дієвий нормативно-правовий механізм впливу на суб'єктів господарювання на державному та підтримки на регіональному рівнях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропоновано визначення терміну «інноваційний потенціал регіону», як сукупна здатність

суб'єктів господарювання регіону використовувати усі наявні ресурси (природні, матеріальні, фінансові та трудові) для проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем, актуальних до вимог суспільства, що сприяють не лише підвищенню рівня та якості життя населення, а й формуванню й підтримці конкурентних переваг регіону. Завдяки узагальненню підходів до визначення поняття «інноваційний потенціал регіону», виділено загальні властивості: по-перше, це сукупність різних видів ресурсів, властивих регіону; по-друге, це сукупність невикористаних прихованих можливостей; по-третє, інноваційний потенціал забезпечує економічне зростання регіону та підвищення якості життя його населення.

Механізм управління інноваційним розвитком регіону можна розглядати як невід'ємну складову частину системи управління регіональним розвитком, що покликаний забезпечити ефективність використання інноваційного потенціалу регіону. Удосконалення механізму як невід'ємної складової системи управління інноваційним розвитком регіону забезпечує ефективне використання інноваційного потенціалу.

У подальших дослідженнях планується проаналізувати основні показники інноваційного потенціалу у динамічному розвитку, провести групування регіонів України за рівнем інноваційної сприйнятливості та за рівнем результативності інноваційної діяльності.

Література:

1. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент: учебное пособие. СПб.: Питер, 2000. 340 с.
2. Библик С. Н. Инновационный потенциал региона: сущность, содержание, структура. Креативная экономика. 2013. № 5. С. 3-9. URL: <https://creativeconomy.ru/lib/4945>.
3. Бондарчук Н. В. Інноваційна сприйнятливість регіонів України. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2011. Вип. 4. С. 391-397.
4. Буняк Н. М. Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки. Економіка та держава. 2011. № 11. С. 38-40.
5. Городинський Т. І. Методика оцінки інноваційного потенціалу регіону. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2006. №16.6. С. 235-241.
6. Грицаєнко М. І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону. Економіка розвитку. 2013. № 4(68). С. 52-57.
7. Дегтярьова І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10diovdz.pdf>
8. Ерохина Е. В. Инновационная активность региона: проблемы, оценка и возможности стимулирования. Общество: политика, экономика, право. 2015. № 2. С. 22-28.
9. Жихор О. Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки. Коммунальное хозяйство городов. 2006. № 73. С. 56-66.

10. Иванов О. В., Сумак Н. А. Региональная складовая державної інноваційної політики в Україні. Теорія та практика державного управління: зб. наук. Праць ХарПІ НАДУ. 2009. № 4(27). С. 1-7.

11. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность: учебное пособие. М.: Экзамен, 2001. 575 с.

12. Куцай Н. С. Проблеми дослідження підходів до трактування поняття «інноваційний потенціал регіону». Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». 2008. № 628. С. 192-197.

13. Маскайкин Е. П., Арцер Т. В. Инновационный потенциал региона: сущность, структура, методика оценки и направления развития. Вестник Южно-Уральского государственного университета. – Серия: Экономика и менеджмент. 2009. С. 47. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/innovatsionnyu-potentsial-regiona-suschnost-struktura-metodika-otsenki-i-napravleniya-razvitiya>.

14. Новикова А. А. Инновационный механизм – фактор развития предпринимательских структур. Российское предпринимательство. 2009. № 7. С. 29-34.

15. Паулик А. Я. Проблеми та перспективи розвитку інноваційного потенціалу економіки регіону. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. № 2(4). С. 169-175.

16. Полякова Ю. В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. № 2-2 (08). С. 59-62.

17. Hlaváček P., Siviček T. Spatial differences in innovation potential of central European regions during post-transformation period. Journal of International Studies. 2017. №10 (2). pp. 61-73. URL: http://www.jois.eu/files/04_288_Hlavacek_Sivicek.pdf [in English].

The approaches to the interpretation of the term «innovative potential of the region» are generalized. The main features of this conception are distinguished: firstly, it is a collection of different types of resources inherent in the region; secondly, it is a set of untapped hidden possibilities; thirdly, the innovative potential ensures economic growth of the region and improvement of the quality of life of its population.

Author's definition of the term «innovative potential of the region» is proposed. The following components of innovative potential of the region, such as innovative susceptibility and innovative activity, are considered.

It is specified that the mechanism of management of innovative development of the region should be considered as an integral part of the regional development management system, which is intended to ensure the efficient use of innovative potential of the region. The innovative mechanism operates on the macro, mega and micro levels, each of which defines and solves its tasks. The macro level allows for the formulation of a state innovation policy, programs supporting the innovation initiative, as well as methods that stimulate their development. Mega-level (regional) solves the same problem, but using the features of a separate region.

It was found that management of innovative development of the region should be based on certain principles and provide for the presence of goals, tasks and main results of innovative development of the region with determination of criteria of

selection and evaluation of their achievement.

It is determined that the main task of regulating innovation processes in the region is to influence the implementation of the development strategy of the region through the application of legal, administrative and economic methods. It is shown that the improvement of the mechanism as an integral part of the management system of innovative development of the region provides for the effective use of innovative potential.

УДК 502.131:504.06:622

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

ЧЕЧЕЛЬ А. О.,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
ТАРАСЕНКО Д. Л.,
кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного
управління та адміністрування,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

У статті визначено та обґрунтовано концептуальні підходи формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, що передбачає визначення принципів ефективної взаємодії учасників регіональних еколого-інноваційних процесів, що мають на меті трансформацію соціально-економічного середовища промислового регіону шляхом екологізації та ревіталізації промислових територій та переходу до господарювання в умовах сталого розвитку.

Ключові слова: екологізація, ревіталізація, механізм реалізації стратегії, промислові території, постіндустріальні території, сталий розвиток.

В статье определены и обоснованы концептуальные подходы формирования механизма реализации стратегии эколого-экономического развития и ревитализации промышленных и постиндустриальных территорий, базирующегося на принципах организации эффективного взаимодействия участников региональных эколого-инновационных процессов с целью трансформации социально-экономической среды промышленного региона путем экологизации и ревитализации промышленных территорий и перехода к хозяйствованию в условиях устойчивого развития.

Ключевые слова: экологизация, ревитализация, механизм реализации стратегии, промышленные территории, постиндустриальные территории, устойчивое развитие.

In the article defined and grounded conceptual approaches of formation mechanism of strategy of ecological and economic development of industrial and post-industrial areas implementing. The effective interaction of participants of the regional eco-innovative processes aimed at transforming the socio-economic environment of the industrial region through greening and revitalization of industrial territories and the transition to sustainable management are providing as a terms of sustainable development. Their principles are defined as basic.

Key words: greening, revitalization, the mechanism of implementation of the strategy, industrial areas, post-industrial areas, sustainable development.

Постановка проблеми. Несприятлива екологічна обстановка в промислових регіонах вимагає вирішення багатьох проблем охорони і поліпшення навколишнього середовища. Державна екологічна політика потребує громадського контролю, особливо в процесах використання природного капіталу територій.

Актуальною проблемою в Україні залишаються недоліки механізму правового регулювання, низький рівень екологічної свідомості та екологічної культури населення, недостатня інформованість громадян про стан навколишнього середовища, їх незнання своїх екологічних прав, що вимагає спільних зусиль місцевих органів та урядових структур заради попередження погіршення екологічної ситуації в регіоні. Це є порушенням екологічних прав людини на життя та користування природними ресурсами в екологічно приємних умовах [1]. Вирішення найбільш термінових екологічних проблем буде успішним лише в тому випадку, якщо з самого початку будуть визначені чіткі стратегічні напрями вирішення кожної проблеми і найбільш ефективні механізми досягнення поставленої мети. Така оцінка пріоритетів, ризику, переваг є найважливішою передумовою для спрямування інвестицій в підтримку соціально вагомих і екологічно важливих завдань розвитку відповідних територій, перш за все промислових та постіндустріальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох країнах світу проводяться роботи із створення ефективних інструментів управління цією сферою діяльності. Науковими дослідженнями з вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів та зміцнення їх ресурсної бази займалися відомі науковці, такі як: Заставний Ф. Д. висвітлював питання соціально-економічної, екологічної, демографічної та інших видів репресивності в Україні [2], Зайцева Л. М. обґрунтувала новий методичний підхід, що дозволяє типізувати регіони за рівнем їх соціально-економічного розвитку) [3], Топчів О.Г. визначав негативні тенденції поглиблення регіональних диспропорцій та нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів [4], Герасимчук З. В., Вахович І. М. розробили організаційно-економічний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону [5], Варналій З. С. досліджував сутність та шляхи регулювання розвитку регіонів, удосконалення міжбюджетних відносин та пріоритети державної стратегії регіонального розвитку [6], дослідженню проблем сталого розвитку промислових регіонів присвячені статті О. Амоші, О. Новікової [7].

Але створення надійного і ефективного механізму формування та реалізації стратегій еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, здатного забезпечити збалансоване рішення економічних завдань і проблем збереження навколишнього природного середовища та відновлення природного капіталу території для задоволення життєвих потреб існуючого та майбутніх поколінь, залишається основним завданням управління природоохоронною діяльністю як в Україні, так і за кордоном, що обумовлює особливу актуальність та потребу подальших наукових досліджень цих питань, особливо в промислових регіонах.

Мета статті – визначення та обґрунтування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку промислових та постіндустріальних територій в умовах децентралізації, що передбачав би організацію ефективної взаємодії

учасників регіональних еколого-інноваційних процесів, яка має здійснюватися через відповідні механізми формування умов трансформації соціально-економічного середовища промислового регіону шляхом екологізації та ревіталізації промислових територій з подальшим переходом до господарювання в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування та реалізації стратегії еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій передбачає створення дієвого механізму, який повинен забезпечувати своєчасне прийняття ефективних рішень на всіх етапах управлінського циклу: планування, постановка завдань, організація виконання, забезпечення ресурсами, управління ризиками, контроль виконання, моніторинг та оцінювання результатів впровадження стратегії, а також подальше регулювання процесу й актуалізацію цілей.

Управління впровадженням стратегії пропонується здійснювати шляхом:

– створення у структурі регіонального органу влади, що відповідає за питання екології та використання природних ресурсів окремого структурного підрозділу – відділу впровадження інноваційних технологій та ревіталізації територій;

– створення та організації діяльності при профільному міністерстві (а саме, Міністерстві екології та природних ресурсів України) міжвідомчої координаційної ради з питань еколого-інноваційного розвитку, діяльність якої передбачає співпрацю з галузевими міністерствами та міністерствами, що переймаються питаннями екологічної безпеки, для реалізації національних еколого-іноваційних проектів регіонального розвитку;

– залучення представників громадських об'єднань, бізнесу, ЗМІ, науковців та інших зацікавлених осіб до складу регіональних експертних рад з питань екологічно сталого соціально-економічного розвитку, дорадчо-консультаційних органів, робочих груп, де розглядатиметься поточний стан виконання стратегії, конкретних стратегічних цілей, операційних завдань, окремих еколого-іноваційних проектів чи заходів ревіталізації територій;

– організацію навчання фахівців місцевих органів влади та промислових підприємств з питань формування консолідованих бюджетів фінансування проектів ревіталізації з альтернативних джерел, проектного менеджменту, міжсекторного партнерства тощо;

– утворення (у разі необхідності) спеціальних дорадчо-консультаційних чи інших робочих органів для виконання окремих завдань, пов'язаних з реалізацією стратегії;

– фіксацію у в кадастрі промислових та постіндустріальних територій, де проведено або планується проведення проектів ревіталізації;

– застосування проектного підходу до реалізації стратегії, який передбачає надання фінансової та іншої ресурсної підтримки ініціативам, які розроблені та впроваджуватимуться у формі еколого-інвестиційних проектів з використанням сучасних інструментів проектного менеджменту;

– розроблення і затвердження відповідно до владних повноважень щорічного плану дій з реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій та переліку проектів і заходів, визначення відповідальності за організацію виконання;

- створення системи моніторингу й оцінювання результатів реалізації стратегії з наданням доступу до звітних даних через мережу Інтернет;
- надання організаційної, навчально-методичної та іншої ресурсної підтримки регіональним еколого-іноваційним проектам та громадським ініціативам у сфері природокористування;
- виконання інших заходів у відповідності з пріоритетами екологічно сталого соціально-економічного розвитку промислових та постіндустріальних територій.

Механізм реалізації стратегії пропонується розглядати як сукупність організаційних структур і конкретних принципів, форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких має здійснюватися реалізація стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій.

Сутність механізму реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій може бути визначена його цільовою спрямованістю, рівнем виробничої (господарської) діяльності, специфічними особливостями об'єкта управління (економічними і соціальними процесами), принципами функціонування на окремо взятій території. Тим самим даний механізм одночасно забезпечує: позитивний тренд екологічно сталого соціально-економічного розвитку (мета); упорядкування певних економічних відносин, пов'язаних з вибором учасників (суб'єктів господарювання) реалізації стратегії; а також виділення найбільш важливих сфер розвитку суспільства, питання в рамках яких потребують швидкого вирішення (об'єкти управління); зняття суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами (виявлення закономірностей розвитку).

Формування механізму реалізації стратегії розвитку території має спиратися на певну систему принципів. До числа основних - відносяться наступні: інтеграції фінансових ресурсів, балансу інтересів, відповідальності, використання ефективних методів управління, використання ресурсів, задоволення потреб цільових груп [8].

Принцип інтеграції фінансових ресурсів передбачає мобілізацію усіх можливих джерел інвестиційного фінансування стратегічного екологічно сталого соціально-економічного розвитку промислової вугільної території. З ним нерозривно пов'язаний принцип балансу інтересів, який дозволяє виявити суб'єктів управління і господарювання, що мають поточні або перспективні інтереси у розвитку регіону, а також сприяє пошуку і прийняттю узгоджених еколого-інвестиційних рішень, а також забезпеченню дотримання інтересів суб'єктів господарювання і суб'єктів управління, що беруть участь в реалізації поставлених стратегічних цілей розвитку регіону.

Принцип відповідальності передбачає встановлення відповідальності конкретних осіб, організацій та установ за використання природних ресурсів та виконання окремих завдань природоохоронної діяльності. Тому, необхідна повна персоналізація всіх учасників розробки та реалізації програм, для яких повинні бути встановлені заходи адміністративної та іншої відповідальності за виконання зазначених функцій в процесах ревіталізації.

Принцип контрольованості припускає наявність умов для постійного відстеження ходу реалізації цілей екологічно сталого соціально-економічного розвитку регіону. Функція контролю має на увазі створення в регіонах кадастру

забруднених територій, систем прозорості інформації та систем комплексного еколого-економічного моніторингу стану територій.

Принцип використання ефективних методів управління передбачає, що методи управління процесом реалізації цілей розвитку регіону слід обирати виходячи з конкретної управлінської ситуації.

Принцип цільового використання ресурсів означає концентрацію і використання обмежених природних, матеріальних і фінансових ресурсів для досягнення встановлених цілей екологічно сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Принцип задоволення потреб цільових груп передбачає орієнтацію дій територіальних органів влади та підприємців при реалізації цілей на задоволення потреб цільових груп споживачів товарів і послуг, як на даній промисловій вугільній території, так і за її межами.

Наступним елементом механізму реалізації стратегічних цілей регіонального розвитку є методи управління. Методи управління – це система способів і прийомів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення певного результату. Існує кілька підходів і класифікацій методів управління, однак, найбільш розпространєною є класифікація, згідно з якою вони поділяються на три групи: економічного, організаційно-розпорядчі та соціально-психологічні.

На основі синтезу наявних теоретичних підходів та узагальнення практичного досвіду суб'єктів управління запропоновано механізм реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, що передбачає такі досягнення бажаних змін об'єктів управління: підвищення ефективності моніторингу екологічного стану території, поширення інформаційного простору, стимулюючи фіскальну політику, формування консолідованих місцевих бюджетів та сприятливого інвестиційного клімату, результативну природоохоронну діяльність та активну взаємодію органів місцевої влади з населенням (рис. 1) [9].

Цілями реалізації стратегії пропонується визначити наступні: створення кадастру забруднених ділянок (доопрацювання паспорту території), створення системи прозорості інформації, завчасна інтеграція інвесторів, посилення /створення коопераційних зв'язків між учасниками процесів, зміна моделей споживання та виробництва, формування відповідальності природо користувачів, активізація громадської роботи умовах соціально-екологічної відповідальності [10].

Організація ефективної взаємодії учасників регіональних еколого-інноваційних процесів має здійснюватися через взаємодію відповідних механізмів, а саме організаційно-нормативного механізму інформаційного забезпечення процесів ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, фінансово-економічний механізм формування умов взаємодії місцевих органів влади та потенційних інвесторів проектів ревіталізації та соціально-мотиваційного механізму формування умов взаємодії місцевих органів влади, громадськості та суб'єктів господарювання в сфері природокористування на промислових територіях [11].

Рис. 1. Механізм реалізації стратегії еколого-економічного розвитку

Роль профільних регіональних та місцевих органів влади в сфері екології та природних ресурсів та охорони навколишнього середовища в процесах реалізації стратегії ревіталізації пропонується розглядати в рамках багатоступеневого процесу від вивчення, оцінки і організації ревіталізації забруднених ділянок до відведення підсумків та визначення ефективності стратегії в цілому. Оцінка ситуації в кінці кожного проєктного етапу має обґрунтовувати доцільність продовження діяльності на наступному етапі.

Елементами забезпечення етапів реалізації стратегії ревіталізації територій можуть виступати організація умов сталого розвитку економічної системи, аналіз еколого-економічного стану території, основних цілей та тенденцій її розвитку, програмно-цільове планування, різноманітні регуляторні заходи прямого і непрямого порядку, контроль та забезпечення зворотного зв'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження доводять, що різні території вимагають різних підходів до ревіталізації – залежно від територіальних особливостей, статусу та приналежності території і наявних забруднених ділянок. Кожен випадок забруднення є окремим випадком, і це ускладнює вироблення загальноприйнятого керівництва по ревіталізації промислових територій. Запропонований підхід до організації процесу планування та впровадження еколого-економічних проєктів передбачає залучення представників зацікавлених сторін та відповідних спеціалістів на етапах відповідно плану реалізації окремого проєкту, що дозволяє більш раціонально використовувати час експертної роботи, раціоналізувати використання потрібних ресурсів, отримати підтримку місцевих органів влади та громадськості, що буде мати позитивний вплив на підвищення ефективності

загальних показників як окремого проекту, так і стратегії ревіталізації промислової або постіндустріальної території в цілому.

Література:

1. Corporate social responsibility of Intel in Ukraine: developing information society in Ukraine, preparing new generations of youth to the economy of knowledge URL: http://www.csr-ukraine.org/korporativna_socialna_vidpovidaln2.html.

2. Заставний Ф. Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 348 с.

3. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць / Л. М.Зайцева, В. В.Антонов, С. М.Серьогін, В. О.Федюшичев, І. Е.Польська, С. О.Качанов; За наук. та заг. ред. Л.М.Зайцевої. Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2003. 132 с.

4. Топчієв О. Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики / Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 224 с.

5. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія. Луцьк: ЛДТУ, 2002. 248 с.

6. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. З. С. Варналія. К.: Знання України, 2005. 498 с.

7. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Сер.«Екологічна безпека». К. НІСД, 2001. Вип. 5. 312 с.

8. Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogram/ O.F. Novikova, O.I. Amosha, V.P. Antonjuk and others. NAS of Ukraine, Institute of economics and industry. Donetsk, 2012. 534p.

9. Internet – community «Industrial ecology». URL: <http://eco.com.ua/>, <http://newecolife.com.ua/news/203-svt-pdrahuvav-zbitki-vd-katastrof.html>

10. Chechel A., Stoyka A. Sustainable Development and Human Security Strategy for Old-Industrial Territories. The 21st NISPAcee Annual Conference “Regionalisation and Inter-regional Cooperation”, May 16-18, 2013 / Belgrade, Serbia URL: <http://www.nispa.org/conference.php?sid=897&cid=21>.

11. Chechel A. Revitalization and development of coal industry areas: economy, ecology, natural resources: monograph. Donetsk LLC «East Publishing House», 2014. 321 p.

The adverse environmental conditions in industrial regions require the solution of numerous issues concerning environmental protection and improvement. State environmental policy requires public control, particularly in the use of natural capital of territories.

The current challenges in Ukraine remain as the following: the irregularity of legal regulation mechanisms, low environmental awareness and ecological culture of the population, lack of citizens' awareness about the environment, ignorance of their environmental rights, which requires the joint efforts of local authorities and

government in order to prevent the assumptions for deterioration of the ecological situation in the region. Addressing the most urgent environmental problems can be successful only if initially the clear strategic directions for solving each problem and the most effective mechanisms for achieving those goals are established. The assessment of priorities and risk benefits is an essential prerequisite for investment direction in order to support the significant social and environmentally important tasks of the territories development, especially industrial and post-industrial ones.

The mechanism of territory development strategy formation ought to be based on a system of principles. The main ones include: the integration of financial resources, the balance of interests, responsibilities, use of effective management, and use of resources to meet the needs of target groups.

The given studies prove that different territories require different approaches to revitalization depending on territorial characteristics, status and affiliation and the territory of existing contaminated sites. Each case is a special case of contamination, and it is generally difficult to develop guidelines for the revitalization of industrial territories. The proposed approach to the planning and implementation of environmental-economic projects provides the stakeholders and experts involvement at the particular stages in correspondence with the implementation plan of the specific project, allowing more efficient use of the expert's work, as well as to rationalize the use of the necessary resources, to get support from local authorities and the public, that will have a positive impact on the overall performance efficiency of both a particular project and revitalization strategy on industrial or post-industrial territories.

УДК 338.246.025.2:33

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КУЛЬТУРИ

СОЛОХА Д. В.,
доктор економічних наук,
завідувач кафедри економіки,
Київський національний університет
культури і мистецтв

У статті досліджено питання ролі державних установ в процесі регулювання економічного розвитку підприємств культури в Україні. Показано ефективність застосування специфічних методів регулювання сфери культури. Показані форми фінансування закладів культури, методи застосування економічних інструментів підтримки культури.

Ключові слова: культура, економічний розвиток, державне регулювання, фінансування.

В статье исследованы вопросы роли государственных учреждений в процессе регулирования экономического развития предприятий культуры в Украине. Доведена эффективность применения специфических методов регулирования сферы культуры. Показаны формы финансирования учреждений культуры, методы применения экономических инструментов поддержки культуры.

Ключевые слова: культура, экономическое развитие, государственное регулирование, финансирование..

The article examines the role of state institutions in the process of regulating the economic development of cultural enterprises in Ukraine. Efficiency of application of specific methods of regulation of the sphere of culture is brought. Forms of financing of cultural institutions, methods of application of economic instruments of support of culture are shown.

Key words: culture, economic development, state regulation, financing.

Постановка проблеми. Культурна спадщина України є важливим компонентом підвищення економічного розвитку країни. Саме культура як соціальний інститут здатна забезпечити суспільну стабільність, консолідувати державу і суспільство на вирішення найважливіших національних завдань. Підприємства культури проводять прямі економічні вигоди – створюють робочі місця, збільшують доходи в бюджет, сприяють розвитку туризму, впливають на культурний розвиток міст і населених пунктів. Не менш важливою є роль підприємств культури в залученні інвестицій та інновацій в творчість. Широке впровадження інновацій, нових технологічних рішень дозволить підвищити ступінь доступності культурних благ, зробити культурне середовище більш насиченою, що відповідає зростаючим потребам особистості та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи з проблематики удосконалення існуючих механізмів державної економічної політики в сфері виробництва культурних благ розглядаються в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема [2; 3; 5].

Аналіз сучасних наукових публікацій за темою дослідження вказує на відсутність комплексного вивчення проблем державного регулювання економічного розвитку культури, зокрема, його організаційного, правового і фінансового механізмів.

Актуальність даної проблематики, її практична значимість і недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми наукової статті.

Мета статті. Визначення ролі державних установ в процесі регулювання економічного розвитку підприємств культури в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Законом України «Про культуру» [1, ст. 3] основними засадами державної політики України у сфері культури є:

- визнання культури одним з основних факторів самобутності українського народу – громадян України всіх національностей (далі – український народ);

- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;

- захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури;

- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;

- забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;

- гарантування прав громадян у сфері культури;

- створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, задоволення культурних потреб українського народу, розвитку закладів культури незалежно від форми власності, залучення до сфери культури інвестицій, коштів від надання платних послуг, благодійництва, інших не заборонених законодавством джерел;

- сприяння діяльності професійних творчих спілок та громадських організацій у сфері культури, активному функціонуванню державної мови в культурному просторі України, доступу громадян до культурних благ;

- визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури;

- забезпечення діяльності базової мережі закладів культури, закладів освіти сфери культури;

- підтримка діяльності у сфері культури, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням електронних та друкованих засобів масової інформації, аудіо- та аудіовізуальної продукції, розробленням комп'ютерних технологій та підвищенням їх потенціалу для розширення доступу та залучення громадськості до діяльності у сфері культури тощо;

- пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні;

- підтримка вітчизняного виробника у сфері культури;

- забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва;

- створення страхового фонду документації про культурні цінності та документів на об'єкти культурної спадщини.

Роль держави полягає в тому, щоб допомогти підприємствам сфери культури використовувати свої ресурси – історичні, культурні, творчі, людські, і створити стимули для поліпшення і розширення їх діяльності, залучити до найефективнішого використання для економічного розвитку країни.

У чинному Законі України «Про культуру» [1] зазначено, що основні пріоритети державної політики у сфері культури визначаються:

– державними програмами економічного і соціального розвитку України та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, у яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури;

– державними цільовими програмами у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством.

Державне регулювання – складний і багатогранний процес, спрямований на здійснення державної політики і різних сферах, що реалізується державними органами, що утворюють механізм управління.

Головним механізмом державного регулювання культури є робота по створенню нормативно-правової бази та її практичної реалізації. Основи державної політики у сфері культури в Україні проголошено в Конституції України, в якій розвиток культури визначено як першорядне, різноманітне за своїм спрямуванням і характером завдання [2].

Крім державних органів управління загальної компетенції, галузевих і функціональних органів управління у даному процесі беруть участь органи управління різних організацій і підприємств, групи громадян та окремі громадяни, утворюючи єдину функціонуючу систему.

Дослідження основних підходів до з'ясування сутності та змісту державного регулювання економічного розвитку сфери культури дало можливість визначити цей процес як процес впливу держави на її розвиток за допомогою комплексу економічних засобів забезпечення її нормального і ефективного функціонування.

У сучасному суспільстві зростає значення розуміння ролі державного регулювання економічного розвитку сфери культури. В даний час величезне значення мають культурні процеси, що відбуваються в суспільстві, втілення яких у життя здійснюють соціальні інститути, інститути культури. Отже, необхідно мати чітку програму економічних перетворень, технологій, підготовки кадрів, які могли б створити умови для сприятливого розвитку культурної політики держави.

На підставі аналізу зарубіжної та вітчизняної наукової літератури можна зробити висновок, що культура як об'єкт державної підтримки, є сукупністю закладів і заходів, які забезпечують створення, збереження, поширення та засвоєння духовних і культурних цінностей.

Економічне регулювання являє собою специфічну галузь державної участі, де практично стирається грань між економічним регулюванням і безпосереднім здійсненням соціально значущих функцій держави.

У той же час державні органи економічно розвинених країн досить ефективно застосовують специфічні податкові методи регулювання для формування позабюджетних джерел фінансування сфери культури і мистецтва (податки на гральний бізнес, доходи приватних телевізійних каналів, у тому числі кабельного і супутникового телебачення тощо). При цьому надзвичайно

важливим є той факт, що специфічні податкові надходження комерційних організацій по суті справи залишаються всередині інфраструктури культури і використовуються в якості додаткових джерел фінансування некомерційної діяльності.

Досвід державного регулювання діяльності організацій культури і мистецтва в європейських країнах дає підстави вважати, що в цивілізованій країні національна культура не може розвиватися без активної регулюючої ролі і підтримки держави.

Пряме економічне регулювання носить максимально адресний характер і здійснюється у формах безповоротного цільового фінансування секторів, територій і організацій. Цільове фінансування може здійснюватися як у формі прямого субсидування (дотації, допомоги, доплати із спеціальних бюджетних і позабюджетних фондів різних рівнів), так і у формі пільгового кредитування.

Існує кілька форм прямого фінансування закладів культури і мистецтва, а також творчих працівників з центральних бюджетів:

- повне фінансування поточних витрат і капіталовкладень; загальні та цільові трансферти;
- гранти організаціям культури;
- індивідуальні гранти творчим працівникам.

До методів прямого економічного регулювання прийнято відносити також пільгове кредитування, яке стало відігравати важливу роль у стимулюванні підприємницької діяльності закладів культури і мистецтва. При цьому держава (що дуже важливо) сприяє їм в отриманні банківських позичок, надаючи гарантії по кредитах.

Непряме економічне регулювання, як правило, носить автоматичний і безадресний характер і передбачає широке використання важелів кредитно-грошової, податкової, валютної, зовнішньоекономічної (в тому числі митно-тарифної) політики.

До методів непрямого економічного регулювання можна віднести податкову політику країни спрямовану на залучення у сферу культури коштів приватних інвесторів, а також стимулювання підприємницької діяльності самих закладів культури і мистецтва (податкові пільги для організацій культури; для творчих працівників; для донорів»).

Сфера культури і мистецтва так само, як і будь-яка інша сфера економіки перебуває під певним впливом адміністративних, правових і економічних методів державного регулювання.

Управлінський вплив на культуру з боку державних структур можна розуміти як включення зовнішнього впливу на процес самоорганізації системи, але не для підпорядкування розвитку цієї системи, а для підвищення її внутрішньої активності, розкриття закладеного в логіці її власного розвитку творчого потенціалу. Тільки в цьому випадку можна говорити про ефективне управління, яке проявляється у здатності протидіяти негативним процесам руйнування культури, захищати єдиний культурний простір.

Держава намагається створювати умови для збереження, відтворення та охорони культурно-історичної спадщини; естетичного виховання дітей та юнацтва; проведення фундаментальних досліджень теорії та історії культури України; розширення культурної інфраструктури села; матеріального та

фінансового забезпечення закладів, підприємств, установ, організацій сфери культури. Проте, необхідність залучення великих обсягів інвестиції, субсидій та надання розгалуженої системи пільгового оподаткування, що в сучасних умовах є доволі складним та майже не вирішеним завданням, гальмує реформи в цій сфері та спричиняє поглиблення системної кризи в соціально-культурній сфері [3].

Не зважаючи на важливість значення культури, утвердженні європейських цінностей та консолідації суспільства, доводиться констатувати, що й досі у політиків та управлінців поширене поверхове сприйняття культурної сфери, розуміння її як другорядної. Зокрема, це відображає проект Бюджету на 2017 рік. Так, попри передбачене певне збільшення фінансування сфери культури з 10,7 млрд. грн у 2016 р. до 12,06 млрд. у 2017 р., тим не менш, це збільшення на 12,7 % нівелюється за рахунок очікуваного рівня інфляції (за оптимістичними прогнозами рівень інфляції у 2017 р. передбачається у 8,1 %) Більш показовою є цифра, що демонструє зменшення частки витрат на потреби культури у ВВП з 0,53 % у 2014 р. до 0,47 % у 2017 р. [4].

На сучасному етапі нормативно-правова база державної економічної політики в сфері виробництва культурних благ перебуває в стадії реформування і вдосконалення.

Таким чином, чинні законодавчі акти в достатній мірі ще не регулюють проблеми у сфері культури, особливо в економічному напрямку, оскільки правова база, яка повинна швидко реагувати на економічну і політичну мінливість сьогоденного суспільства, є нецілісною і недосконалою.

Слід зазначити, що у більшості європейських країн в останні два десятиліття застосовуються різноманітні економічні інструменти підтримки культури: удосконалюються механізми податкової політики (у Франції встановлено 13 видів спеціальних податків у галузі культури та близько 40 пільг для різних видів культурної діяльності), розвиваються додаткові джерела фінансування (надходження від лотерей та азартних ігор, прибуткових галузей культури, спеціальних податків і т.п.) [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, Україна потребує сьогодні створення нових сприятливих умов та розробки державної економічної політики у сфері культури. Державна підтримка і правове регулювання економічного розвитку у сфері культури здатні зберегти і примножити культурну спадщину України та бути основою для економічного зростання країни.

Література:

1. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 24. Ст. 168.
2. Шевченко Л. Духовна спадщина в контексті національно-культурної розбудови в незалежній Україні / Л. Шевченко, М. Рогожа; Інститут історії України НАН України. К., 1998. 38 с.
3. Кучин С. П. Особливості державної політики в сфері культури та освіти (соціально-економічний аспект). Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. № 2, 2013. С. 40-48.
4. Актуальні питання реформи державної культурної політики в сучасних

умовах. Відділ гуманітарної безпеки. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/rul_pol-f0ae6.pdf

5. Швайко М. Зарубіжний досвід бюджетного фінансування соціальної сфери та можливості його використання в Україні. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2003. Т. 7. С. 154-158.

Ukraine's cultural heritage is an important component of enhancing the economic development of the country and is able to provide social stability, to consolidate the state and society to address important national objectives. In the Law of Ukraine «On culture» noted that the state guarantees the creation of conditions for attraction in the sphere of culture of investment, of funds from the provision of paid services, charity, and other not prohibited by the legislation; support of domestic producer in the field of culture.

State regulation is a complex and multifaceted process aimed at implementing state policy in various spheres, which is implemented by public authorities, form a control mechanism.

The main mechanism of state regulation of culture is the work on creation of normative-legal base and its practical implementation. The basics of the state policy in the sphere of culture in Ukraine is enshrined in the Constitution of Ukraine, in which the development of culture is defined as a primary, varied in its direction and nature of the task.

In modern society increases the importance of understanding the role of state regulation of economic development of the sphere of culture. Culture as an object of state support, is a set of institutions and activities that provide for the creation, preservation, dissemination and assimilation of spiritual and cultural values.

Economic regulation is a specific sector of state participation, where almost erased the line between economic regulation and direct the implementation of socially important state functions. You must take into account the experience of economically developed countries to effectively implement specific tax methods of regulation for the formation of off-budget sources of financing of the sphere of culture and art. Extremely important is the fact that the specific tax revenues of the commercial organizations remain within the infrastructure of culture and are used as additional sources of funding non-commercial activities.

The experience of state regulation of activity of the organizations of culture and art in European countries gives reason to believe that in a civilized country, the national culture cannot develop without an active regulatory role and state support (direct and indirect economic regulation).

Management effects on culture from the state structures can be understood as the inclusion of external influences in the process of self-organization system, but not for the subordination of the development of this system, and to increase its internal activity, disclosure inherent in the logic of its own development of the creative potential. Only in this case we can speak about effective governance, which manifests itself in the ability to counteract the negative processes of destruction of the culture,

protect the common cultural space.

Today, there is a need to attract large amounts of investment, subsidies and the provision of an extensive system of preferential taxation, in the modern context is quite complex and virtually unsolved task, hinders reform in this area and causes a deepening of the systemic crisis in the socio-cultural sphere, but politicians and managers is a common superficial perception of culture, understanding it as a secondary. At the present stage of normative-legal base of state policy in the field of production of cultural goods is in the process of reform and improvement.

Thus, existing legislation sufficiently still do not regulate problems in the field of culture, especially in the economic field, since the legal base, which needs to respond quickly to economic and political volatility of today's society, is piecemeal and imperfect.

УДК 005.35 : 338.1 (477)

**КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ****ОРЛОВА Н. С.,****доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри
управління,****Київський університет****імені Бориса Грінченка (м. Київ),****МОХОВА Ю. Л.,****кандидат наук з державного****управління, доцент кафедри****економічної теорії, державного****управління та адміністрування,****Донецький національний технічний****університет (м. Покровськ),****АНДРІЙЧУК Є. О.,****магістр, Київський університет****імені Бориса Грінченка (м. Київ)**

У статті досліджено сучасні практики впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Оцінка практики соціальної відповідальності українських підприємств дозволила виділити ключові проблеми, що стримують розвиток соціальної відповідальності в Україні. Для поширення впровадження корпоративної соціальної відповідальності в Україні запропоновані заходи, реалізація яких підвищить рівень конкурентоспроможності компаній в глобальному середовищі та покращить соціальний захист громадськості.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, сталий розвиток, стратегія, ділова репутація, конкурентоспроможність.

В статье исследованы современные практики внедрения корпоративной социальной ответственности. Оценка практики социальной ответственности украинских предприятий позволила выделить ключевые проблемы, сдерживающие развитие социальной ответственности в Украине. Для распространения внедрения корпоративной социальной ответственности в Украине предложены меры, реализация которых повысит уровень конкурентоспособности компаний в глобальной среде и улучшит социальную защиту общественности.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, устойчивое развитие, стратегия, деловая репутация, конкурентоспособность.

The article investigates modern practices of corporate social responsibility implementation. The assessment of the practice of social responsibility of Ukrainian enterprises allowed to highlight key issues that hamper the development of social responsibility in Ukraine. To promote the

implementation of corporate social responsibility in Ukraine, the proposed measures, which will increase the competitiveness of companies in the global environment and improve social protection of the public.

Key words: *corporate social responsibility, sustainable development, strategy, business reputation, competitiveness.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації економіки України і адаптації її до сучасного глобального середовища питання забезпечення сталого розвитку постає все більш гостро. В Україні проблема сталого розвитку обговорюється ще з часів прийняття незалежності. Забезпечення сталого розвитку економіки країни дозволить підвищити економічну ефективність українських підприємств, вирішити соціальні питання, покращити якість життя населення.

Зміна факторів середовища функціонування підприємств вимагає втілення у їх діяльність нових концепцій управління. Водночас наростання соціальних, екологічних, економічних проблем глобального масштабу підвищує суспільні очікування, а значить і вимоги до соціально відповідальної діяльності компаній, спонукаючи їх до постійного якісного вдосконалення стратегії ведення бізнесу, пошуку інноваційних підходів до вирішення соціально важливих проблем.

Розвиток євроінтеграційних процесів, зростанням рівня прозорості українських кордонів для іноземних капіталів доводять необхідність впровадження корпоративної соціальної відповідальності бізнесу для стабілізації економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в практику вітчизняних підприємств залишається одним із актуальних напрямів сучасних досліджень. Результати дослідження впровадження КСВ українського бізнесу, проблеми та шляхи їх вирішення висвітлені у наукових публікаціях вітчизняних і зарубіжних вчених: Котлер Ф., Лі Н. [1], Осінська О. [2], Орлова Н. [3], Головінов О. [4], Пермінова Г. [5] та ін. Практики впровадження корпоративно-соціальної відповідальності українських компаній були досліджено та проаналізовано Центром «Розвиток КСВ» [9-11], також зроблено оцінка ділового клімату бізнесу [6]. Однак, недостатньо уваги приділяється вивченню проблем та шляхів розвитку соціально відповідальної діяльності бізнесу (компаній) в Україні.

Метою статті є дослідження сучасних практик соціальної відповідальності українських підприємств шляхом визначення проблем та перспектив їх розвитку для побудови ефективної ринкової економіки та забезпечення сталого розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні існує безліч визначень поняття «корпоративна соціальна відповідальність». Кожне з них підкреслює та доповнює попереднє, розкриваючи та охоплюючи все нові сторони функціонування підприємства.

За визначенням Ф. Котлера корпоративна соціальна відповідальність – це вільний вибір підприємства у сфері зобов'язань покращувати добробут суспільства шляхом реалізації відповідних підходів щодо проведення бізнесу та надання відповідних корпоративних ресурсів. Компанія сама виступає ініціатором змін та заходів, вона добровільно інтегрує свою основну діяльність з

соціальною відповідальністю, сприяючи соціальному, економічному і екологічно стійкому розвитку шляхом посилення позитивного впливу бізнесу на суспільство [1].

Корпоративна соціальна відповідальність є добровільною ініціативою (хоч є країни, для яких принципи соціальної відповідальності обов'язкові), і для її повноцінної реалізації важливо, як компанії взаємодіють з внутрішніми та зовнішніми групами впливу (працівниками, клієнтами, громадами, громадськими організаціями, державними та міжнародними структурами тощо). Запровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності дає підприємствам наступні вигоди: формується висока репутація в очах клієнтів (підвищується ціна бренду та лояльність клієнтів, налагоджуються партнерські зв'язки); з'являється можливість підвищити доходи, насамперед через вирішення проблем з державними органами та органами контролю, налагодження дієвих відносин з ними; економія на залученні і утриманні висококваліфікованих спеціалістів; стандартизація (відповідно до міжнародних стандартів) дає змогу вийти на нові ринки; збільшення обсягу продажу та частки ринку; своєчасний доступ до актуальної інформації з компетентних джерел забезпечує швидкість реакції на критичні проблеми в регіоні та більш ефективне управління ризиками [2].

За даним аудиторської міжнародної аудиторської компанії KPMG кількість компаній, що зацікавлені та активно використовують стратегії КСВ, постійно збільшується, та станом на 01.01.2017 складає 75% від загальної кількості компаній світу. За останні два роки кількість таких компаній в Америці збільшилась на 6%, обігнавши Азіатсько-Тихоокеанський регіон (рис. 1). Кілька країн з найвищим рейтингом КСВ у світі, такі як Японія, Індія, Малайзія та Тайвань перебувають в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

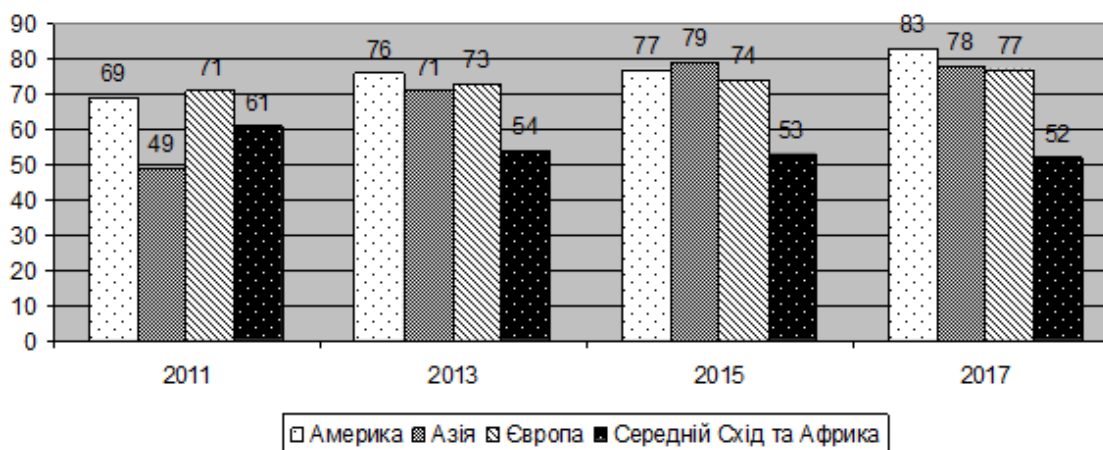

Рис. 1. Динаміка ведення КСВ компаніями за регіонами світу в 2011-2017 рр., % [7]

Дослідження практики ведення бізнесу 170 тис. компаній у 15 країнах світу, проведене американським інститутом (Reputation Institute) та консалтинговою компанією з управління репутацією в Бостоні, дозволило визначити лідерів, тобто компанії, які сприймаються споживачами як найсильніші та найбільш соціально відповідальні (табл. 1).

Таблиця 1

Топ-10 соціально відповідальних компаній світу в 2017 році [8]

Рейтинг	Компанія	Зведений показник КСВ
1	LEGO Group	74,4
2	Microsoft	74,1
3	Google	73,9
4	The Walt Disney Company	73,5
5	BMW Group	71,5
6	Intel	71,1
7	Robert Bosch	71
8	Cisco Systems	71
9	Rolls-Royce Aerospace	70,7
10	Colgate-Palmolive	70,4

Зведений рейтинг складено на основі таких показників: репутація компанії, стратегія управління, відносини зі споживачами, позитивний вплив на суспільство та ставлення до працівників. Компанія Lego серед лідерів списку провідних компаній КСВ з 74,4 пунктами. Компанія піднялася з п'ятої позиції рейтингу минулого року завдяки етичній поведінці, прозорості, чесного ведення бізнесу, активній участі в програмах з охорони навколишнього середовища [8].

Оцінка діяльності багатьох міжнародних корпорацій дозволяє зробити висновок, що соціальна відповідальність сприяє розвитку компаній і, навпаки, уникнення соціальної відповідальності зводить до нуля можливості успіху компанії.

Баланс рівноваги у державі, її цілісність і сталий розвиток можуть бути забезпечені лише за умови врахування всієї сукупності економічних, екологічних та соціально-інституціональних умов та інтересів країни, дієвості та ефективності соціально-економічної політики й механізмів її практичної реалізації. Державна політика кожної з країн, розвиваючи конкретні напрямки КСВ, виходячи з цілей і завдань стратегічного розвитку країни, впливає на інтеграційні та глобалізаційні процеси в міжнародному просторі, покращує прозорість корпорації на фінансовому ринку, підвищує конкурентоспроможність корпорацій, впроваджуючи і формуючи стандарти корпоративної соціальної відповідальності [3].

За останні роки процес впровадження політики КСВ українськими компаніями набуває позитивної динаміки. В Україні більшість компаній, незважаючи на їх розмір, не мають визначеної стратегії соціальної відповідальності, перебувають на етапі дотримання законодавства та добродійних проєктів. Лідери українського бізнесу здійснюють активну добродійну діяльність (стратегічне благодійництво) та використовують інструментарій зв'язків з громадськістю. Майже всі великі компанії проводять проєкти підвищення ефективності бізнес-процесів із певними соціальними або екологічними перевагами, однак більшість не робить прив'язки таких бізнес-проєктів до власної соціальної відповідальності. З кожним роком зростає кількість компаній, і втілених ними соціальних проєктів.

У 2016 році був обраний новий курс КСВ стратегій компаній – фокус на Цілі Сталого Розвитку ООН. Центром «Розвиток КСВ» вперше були представлені практики українських компаній в рамках Глобальних Цілей.

Найбільше кейсів було присвячено Цілі 3, що стосується охорони здоров'я і Цілі 4, що стосується якісної освіти.

В рамках Цілі 3 Сталого Розвитку ООН компанія Lenovo Україна запустила соціальний проєкт «Роби добро», який спрямований на забезпечення ліками та дистанційного навчання онкохворих дітей України. За результатами проєкту зібрано кошти на річний запас супроводжуючих медикаментів для онкохворих дітей. Суть проєкту полягала в тому, що з кожної покупки техніки Lenovo (ноутбука, комп'ютера, планшета) у магазинах по всій Україні, 50 грн. перераховувались до благодійного фонду. При цьому ціни не підвищувались. У проєкті взяли участь всі роздрібні мережі та інтернет-магазини, які продають техніку Lenovo [9].

Ще одним значущим проєктом націленим на забезпечення здорового способу життя є проєкт «Прагну чути світ навколо», втілений українським оператором зв'язку LIFECCELL. Даний проєкт спрямований на підтримку людей із вадами слуху та опіку над медичним центром з проблем слуху та мовлення «СУВАГ» у Києві [9].

У зв'язку з подіями 2014 року – анексія Криму, а пізніше збройного конфлікту на Сході України, компанія «Нова Пошта» запустила соціальний проєкт «Гуманітарна пошта України». Проєкт надав можливість волонтерським організаціям та ініціативним групам відправляти і отримувати гуманітарні вантажі безкоштовно в будь-якому відділенні компанії по всій Україні. Майже 300 акредитованих волонтерських організацій отримали можливість безкоштовного пересилання гуманітарних вантажів. В результаті за період 2014-2015 рр. було доставлено: 55335 посилок, вага цих вантажів дорівнює 9767 т. [10].

Аналіз проєктів КСВ, проведений Центром «Розвиток КСВ» в 2017 році, дозволив виділити компанії-лідери з впровадження КСВ на вітчизняному ринку: Делойт, Монсанто, Фармак, Watsons Україна, Eleks, Енергоатом, Syngenta, 1+1 медіа, ТОВ «Лореаль Україна», Кредобанк, МХП, Нова пошта, CRH, DEC, Nestle та ін. [11].

Важливою характеристикою українських компаній є їх закритість для широкої громадськості. Дослідження доводять, що звітують про практику соціальної відповідальності переважно великі корпорації та компанії. Малий та середній бізнес залишається переважно осторонь цього процесу. Основними причинами, які стримують розвиток соціальної відповідальності в компаніях малого та середнього бізнесу, є дефіцит коштів, неврегульованість законодавства та відсутність заохочення з боку держави до відповідальної діяльності, несприятлива політична ситуація, високі ставки податків та складне адміністрування податків, часті зміни економічного законодавства, високий регуляторний тиск та корупція. Головною ж причиною є низький рівень обізнаності серед покупців про ті практики, які застосовують компанії.

Крім того, існує сукупність загальноекономічних факторів та ризиків, які впливають на прийняття рішення про соціально відповідальну поведінку підприємства. Соціальна відповідальність зменшує шанси підприємства на досягнення фінансового успіху, обмежує можливість отримання більшого прибутку, тим самим призводить до порушення досягнення головної цілі комерційної діяльності – принципу максимізації прибутку [4].

Таким чином основними проблемами, що стримують розвиток КСВ в Україні є: фінансово-економічна та політична криза (негативна цінова кон'юнктура, низький попит української продукції на міжнародних ринках, високий рівень інфляції), відсутність інформації про соціальні програми у регіонах, низька привабливість українського бізнесу для іноземних інвестицій, вихід на вітчизняний ринок іноземних компаній та інвесторів, недосконалість законодавчої бази та виконавчої підтримки [5].

Покращення іміджу України шляхом впровадження в українську бізнес практик КСВ сприятиме також збільшенню обсягу іноземних інвестицій до вітчизняної економіки. Основними стимулами реалізації заходів соціальної відповідальності є: пільгове оподаткування, зменшення адміністративного тиску місцевих органів влади та ознайомлення з позитивними прикладами впровадження програм соціальної відповідальності в світі. Також для стимулювання підприємств бути соціально відповідальними важливо визнання громадою компанії як відповідальної, потреби бізнес-партнерів, доступ до пільгових кредитів, бажання членів колективу тощо [6].

Пріоритетними напрямками розвитку КСВ в Україні та інших розвинених країнах залишаються наступні: підвищення ефективності корпоративного управління; співпраця з зацікавленими сторонами; розвиток соціальних реформ; збереження і відновлення навколишнього середовища; підготовка фінансової та нефінансової звітності за міжнародними вимогами і стандартами, розвиток інноваційних процесів політики корпорацій. Всі ці напрямки будуть сприяти відповідальній інтеграції корпорацій до міжнародного ринку та дозволять забезпечити реалізацію основних напрямів сталого розвитку України в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження сучасних практик впровадження КСВ визначено, що корпоративна соціальна відповідальність – це відповідальність бізнесу перед усіма складовими суспільства (урядом, бізнесом, громадянським суспільством). Кількість компаній, що зацікавлені та активно використовують стратегії КСВ в світі, з кожним роком постійно збільшується. Оцінка діяльності багатьох міжнародних корпорацій дозволяє зробити висновок, що соціальна відповідальність підвищує ділову репутацію компанії, сприяє її розвитку та збільшує довіру до організації серед громадськості.

Визначено, що на вітчизняному ринку кількість компаній, що використовують стратегії КСВ незначна. Дослідження сучасних практик соціальної відповідальності українських підприємств дозволило виділити компанії-лідери з впровадження КСВ: Делойт, Монсанто, Фармак, Watsons Україна, Eleks, Енергоатом, Syngenta, 1+1 медіа та ін.

Доведено, що компанії малого та середньо бізнесу не зацікавлені в веденні соціально відповідальної поведінки через дефіцит коштів, неврегульованість законодавства та відсутність заохочення з боку держави до відповідальної діяльності, несприятлива політична ситуація, високі ставки податків та складне адміністрування податків, часті зміни економічного законодавства, високий регуляторний тиск та корупцію.

Визначено ключові проблеми, що стримують розвиток КСВ в Україні: фінансово-економічна та політична криза, відсутність інформації про соціальні програми у регіонах, низька привабливість українського бізнесу для іноземних

інвестицій, вихід на вітчизняний ринок іноземних компаній та інвесторів, недосконалість законодавчої бази та виконавчої підтримки.

Обґрунтовано, що для реалізації КСВ на вітчизняному ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності компаній у глобальному середовищі необхідним є:

визначення змісту, значимості соціально відповідального бізнесу для розвитку соціально орієнтовної держави;

поширення розуміння стратегічного значення соціально відповідальної позиції для зміцнення конкурентоспроможності;

створення на національному рівні ефективної системи комунікації соціально відповідального бізнесу;

формування законодавчої бази, яка забезпечить зацікавленість компаній в конструктивній участі у здійсненні соціальних програм;

затвердження на державному рівні Національної стратегії розвитку соціальної відповідальності.

Реалізація КСВ в українській бізнес-практиці сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності компаній у глобальному середовищі за рахунок підвищення якості продукції, покращення трудових відносин і соціального захисту громад.

Література:

1. Котлер Ф. Корпоративная социальная ответственность: Как сделать как можно больше добра для вашей компании и общества / Ф. Котлер, Н. Ли. К.: Стандарт, 2005. 302 с.
2. Осінська О. Б. Теоретичні концепції соціального ринкового господарства. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 19.7. С. 186-192.
3. Орлова Н. С. Харламова А. О. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: монографія. Київ: Кондор, 2014. 269 с.
4. Головінов О. М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. Економічний вісник Донбасу. 2014. №2 (36). С. 187-192.
5. Пермінова Г. В. Моделі корпоративної соціальної відповідальності: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. 2012. Т.17 (Вип. 1.) С. 41-47.
6. Беспалько В. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 // В. Беспалько, О. Кузяків, Н. Фреїк, І. Федець // USAID. URL://lev.org.ua/articles/ABCA2016_short.html
7. The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017 // KPMG. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/kpmg-survey-of-corporate-responsibility-reporting-2017.pdf>.
8. The Companies With The Best CSR Reputations In 2017 // Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/karstenstrauss/2018/02/08/the-companies-with-the-best-csr-reputations-in-2017/#319829623873>.
9. Практики КСВ в Україні 2016 / Під ред. Саприкіної М.; Центр «Розвиток КСВ». К.: 2016. 100 с.
10. Практики КСВ в Україні 2015 / Під ред. Саприкіної М.; Центр «Розвиток КСВ». К.: 2015. 148 с.
11. Практики КСВ в Україні 2017 / Під ред. Саприкіної М.; Центр «Розвиток КСВ». К.: 2018. 88 с.

The article investigates modern practices of corporate social responsibility implementation. The analysis of the dynamics of socially responsible companies in the regions of the world has shown that the number of companies interested and actively using corporate social responsibility strategies is constantly increasing every year. The assessment of the practice of corporate social responsibility of Ukrainian enterprises (including the leaders of corporate social behavior – Deloitte, Monsanto, Farmak, Watsons Ukraine) has allowed to highlight the key issues hampering the development of social responsibility in Ukraine: financial, economic and political crisis, low attractiveness of Ukrainian business for foreign investment, imperfection of the legislative base. The activity of small and medium-sized businesses of Ukraine is investigated and the reasons for the lack of interest in realization of socially responsible behavior of the largest segment of financial market participants are determined. To promote the implementation of corporate social responsibility in Ukraine, measures are proposed that will increase the competitiveness of companies in the global environment and improve social protection of the public.

УДК 351.85

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПОЛІТИЦІ СПРИЯННЯ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ

КОЛІСНИК Г. М.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

З'ясовано, що необхідність державного регулювання органів державної влади в соціально-культурній сфері полягає, у захисті суспільних інтересів громадян суспільства і виконання перед ними соціальних зобов'язань, основними з яких є: підтримка незахищених соціальних груп і забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності суспільства. Зазначено, що мета діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування полягає, у побудові, ефективного державного економічного механізму соціально-культурної системи суспільства. Визначено, що у системі суспільного відтворення соціально-культурна сфера як специфічна підсистема економіки виконує багатогранні функції. Виокремлено основні функції державного управління соціально-культурною сферою такі як: розвиваюча, комунікативна, інформаційно-просвітницька, культуро-творча, рекреативно-оздоровча, економічна, нормативно-правова. Зазначено, що функції соціально-культурної діяльності спрямовані на реалізацію створення та реалізацію культури та соціальної сфери. Визначено, що завдання функцій соціально-культурної сфери полягає в удосконаленні практики регулювання цієї системи та її реалізації, а також створення системи ефективного державного управління соціально-культурної політика держави.

Ключові слова: соціально-культурна сфера, функції соціально-культурної сфери, державне управління соціально-культурною сферою.

Выяснено, что необходимость государственного регулирования органов государственной власти в социально-культурной сфере заключается, в защите общественных интересов граждан общества и выполнения перед ними социальных обязательств, основными из которых являются: поддержка незащищенных социальных групп и обеспечения благоприятных условий для жизнедеятельности общества. Отмечено, что цель деятельности органов государственной власти и органов местного самоуправления заключается, в построении, эффективного государственного экономического механизма социально-культурной системы общества. Определено, что в системе общественного воспроизводства социально-культурная сфера как специфическая подсистема экономики выполняет многогранные функции. Выделены основные функции государственного управления социально-культурной сферой такие как: развивающая, коммуникативная, информационно-просветительская, культур-творческая, рекреативно-оздоровительная, экономическая, нормативно-правовая. Указано, что функции социально-

культурної діяльності направлені на реалізацію створення і реалізації культури і соціальної сфери. Визначено, що завдання функцій соціально-культурної сфери заключається в удосконавленні практики регулювання цієї системи і реалізації, а також створення системи ефективного державного управління соціально-культурною політикою держави.

Ключевые слова: соціально-культурна сфера, функції соціально-культурної сфери, державне управління соціально-культурною сферою.

It is revealed that the necessity of state regulation of bodies of state power in the socio-cultural sphere is to protect the public interests of the citizens of society and to fulfill social obligations to them, the main of which are: support of vulnerable social groups and provision of favorable conditions for the life of society. It is noted that the purpose of the activity of bodies of state power and local self-government consists in the construction of an effective state economic mechanism of the socio-cultural system of society. It has been determined that in the system of social reproduction, the socio-cultural sphere as a specific subsystem of the economy performs multifaceted functions. The main functions of public administration in the socio-cultural sphere are singled out: developmental, communicative, informational and educational, cultural-creative, recreational and recreational, economic, normative-legal. It is noted that the functions of socio-cultural activity are aimed at the implementation of the creation and implementation of culture and social sphere. It has been determined that the tasks of the functions of the socio-cultural sphere are to improve the practice of regulating this system and its implementation, as well as the creation of a system of effective state governance of the socio-cultural policy of the state.

Key words: socio-cultural sphere, functions of socio-cultural sphere, state administration of socio-cultural sphere.

Постановка проблеми. Держава як правовий інститут спрямовує свою діяльність на гармонійне поєднання задоволення потреб та інтересів як суспільства в цілому, так і кожного його члена шляхом реалізації одержаної влади державним апаратом. Для ефективного розвитку підприємницького сектору держава має створювати засади регулювання та сприяння. Саме ці невід’ємні процеси, а саме – сприяння розвитку і регулювання підприємницьким сектором є тими, які визначають спроможність і прогресивність дій державної влади.

Поняття «регулювання» походить з латини і означає «підпорядкування певному порядку». Світова економічна думка, визначаючи сутність державного регулювання економіки, в широкому розумінні поняття державного регулювання економіки трактує як державне втручання; у звуженій інтерпретації в поняття державного регулювання включають лише адміністративно-правову регламентацію підприємницької діяльності, що не відображає повною мірою сутність процесів державного регулювання [1, с. 3].

Для формування та здійснення державної культурної політики України пріоритетними завданнями стають розробка пропозицій щодо стратегічних економічних механізмів розвитку національної соціально-культурної сфери, стимулювання культурних процесів, розвиток соціальної та ринкової

інфраструктури галузі культури, а також забезпечення ефективного управління галуззю, розширення міжнародного культурного співробітництва, розвитку культурних зв'язків з україномовним світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку сучасних дослідників державне регулювання економіки є результатом наукового усвідомлення активної ролі держави стосовно ринкової економіки [2, с. 64], при цьому більшість дефініцій державного регулювання містить в собі різні ключові акценти, зокрема сукупність заходів, методів, інструментів державного впливу; об'єкти регулювання (господарське життя суспільства, соціальні процеси, сектори економіки, відтворювальні процеси в економіці, певні ринки тощо); цілі регулювання. В. Є. Воротін визначає основні методи державного регулювання економіки як «способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики, кожен з яких ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів)» [3, с. 67-68]. Автор вважає, що основним інструментом прямого державного регулювання є нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми розвитку, державні замовлення, державні бюджети і т. ін. До методів непрямого регулювання відносить інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної економічної політики тощо.

На думку Н. Саніахметової, державне регулювання – це заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [4, с. 17].

На думку О. В. Гарагонич державне регулювання господарською діяльністю в ринковому господарстві можна визначити як систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і спрямовані на скерування суб'єктів господарської діяльності в напрямі, необхідному для досягнення необхідного соціально-економічного результату [5, с. 36].

Основні положення щодо державного регулювання у сфері управління системою культури закладені в розробках українських фахівців та досліджуються Л. К. Абрамов, О. Д. Бородін, А. О. Дегтяр, О. О. Євсєєва, М. Х. Корецький, В. Я. Маліновський, Г. С. Одінцева, Н. С. Фесенко, Г. Ю. Шишкова та іншими. Цими науковцями розроблено загальні питання державного управління соціально-культурною сферою, а саме: цілі управління, принципи управління, методи управління тощо. Однак, чимало виникає проблем з точки зору комплексності дослідження, які носять більш практичний характер, зокрема, визначення складових механізму соціально-культурної сфери залишаються недостатньо розкритими, що дає підстави стверджувати про актуальність цієї проблематики.

Мета статті. Необхідність державного регулювання органів державної влади в соціально-культурній сфері полягає, перш за все, у захисті суспільних інтересів громадян суспільства і виконання перед ними соціальних зобов'язань,

основними з яких є: підтримка незахищених соціальних груп і забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності суспільства. Вирішення соціальних завдань, що стоять перед державною владою є складним багатогранним процесом, оскільки, задоволення інтересів однієї соціальної групи пов'язане з незадоволенням інтересів іншої групи. Саме тому, мета діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування полягає, у побудові, ефективного державного економічного механізму соціально-культурної системи суспільства. В цій цілісній системі людина виступає основною і найвищою цінністю, а людський капітал як головний елемент національного багатства країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм державного регулювання соціально-культурною сферою можна визначити як сукупність способів (методів) застосування, засобів (інструментів, важелів) впливу державних органів на підприємницький сектор.

Механізми регулювання є самостійною підсистемою у будь-якій системі регулювання. Більш того, саме механізми регулювання об'єднують суб'єктну і об'єктну підсистеми в цілісну систему регулювання. У свою чергу, засоби та інструменти державного регулювання реалізуються через методи державного управління або інакше – через способи державно-управлінського впливу на будь-яку систему [9].

У системі суспільного відтворення соціально-культурна сфера як специфічна підсистема економіки виконує багатогранні функції. Вона виступає сферою виробництва і споживання різних послуг і духовних благ, пов'язаних з необхідністю охорони здоров'я, здобуття освіти, задоволення культурних потреб людини, створення житлово-побутових та інших умов для життя і діяльності населення. У сукупності виконуваних завдань ця функція спрямована на забезпечення розширеного відтворення робочої сили і формування її нового якісного складу. Найбільш узагальнюючим показником розвитку соціальної інфраструктури є зростання обсягу платних послуг населенню та ускладнення її структури [6].

Основними функціями державного управління соціально-культурною сферою є такі: розвиваюча, комунікативна, інформаційно-просвітницька, культуро-творча, рекреативно-оздоровча, економічна, нормативно-правова. Робота соціокультурних інститутів орієнтована на величезну кількість заходів без урахування інтересів конкретної людини або конкретної групи населення. Культура як складний соціально-економічний організм одночасно виступає у вигляді єдності чотирьох його якостей: культури як цінності, як процесу, як системи і як її результату. Таким чином, для здійснення культурної діяльності необхідна відповідна управлінська структура [7, с. 222].

Розглянемо кожен із цих функцій соціально-культурної сфери, що представлено в таблиці 1, які мають велике значення для створення соціального та гармонійного середовища, а також підвищення його інтелектуально-духовного потенціалу, утвердження гуманітарного спрямування державної політики. Приступаючи до аналізу функцій соціально-культурної сфери, вважаємо, що функції відображають взаємозалежність між компонентами єдиного процесу соціально-культурного розвитку. Приведення в дію зазначених функцій спиятиме роботі ефективного механізму соціально-культурної сфери,

адже держава і культура є взаємозалежними та взаємопов'язаними системами.

Функції соціально-культурної діяльності спрямовані на реалізацію створення та реалізацію культури та соціальної сфери.

Таблиця 1

Функції системи державного регулювання
соціально-культурною сферою [8]

№	Функції	Зміст
1	Розвиваюча	Є основною функцією, вона пов'язує в одне ціле всі інші функції. Кожна з функцій пов'язана з розвитком і саморозвитком особистості та її соціальним самоствердженням, заснованому на добровільності, ініціативності, самостійності людини.
2	Комунікативна	Вона передбачає реалізацію потреби людини в спілкуванні (здійснюється в діяльності творчих об'єднань, через такі форми як, бесіди, диспути, вечори зустрічей і т.п.). Цю функцію виконують як великі організації (кінотеатри, музеї, театри, бібліотеки, навчальні заклади), так і на рівні аудіовізуальних технічних комплексів (інтернет, кабельні комп'ютерні мережі, радіо, телебачення і т.п.). Різні й рівні, масштаби реалізації цієї функції: міжособистісний, груповий, організаційний (автоматична) і масовий.
3	Інформаційно-просвітницька	Включає в себе педагогічну, освітню, самоосвітню діяльність, спрямовану на духовне збагачення особистості, придбання системи знань відповідно до його інтересами, вподобаннями, потребами.
4	Культуротворча функція	Пов'язана з розвитком духовних сил і здібностей, з активною творчою діяльністю (трудова, спортивно-ігрова, художньо-театральна), цілеспрямована на творчу навчальну діяльність дітей (фестивалі, олімпіади, конкурси, туристичні походи). Культуротворча діяльність людей вирішує цілий ряд важливих соціальних проблем. Вона в значній мірі компенсує брак можливостей для більш повної реалізації різнобічних творчих здібностей дитини, підлітка, дорослої людини. Такий дефіцит вельми поширений серед працюючих на підприємствах.
5	Рекреативно-оздоровча функція	Складається в розробці і здійсненні безлічі розважальних, ігрових, оздоровчих дозвіллевих програм для різних груп населення, причому з метою відновлення сил, витрачених в процесі праці, зняття виробничого напруги і одночасно розвиває впливу. Ця функція за змістом і характером орієнтована на дозвілля активний і пасивний, організований (запрограмований) і неорганізований, колективний (в тому числі сімейний) і індивідуальний. Ця функція сприяє фізичному і духовному відновленню дитини і дорослої людини (прогулянки на повітрі, спорт, вечори відпочинку, ігри, забави, розваги та ін.).
6	Економічна функція	Участь у створенні необхідних соціально-економічних умов розвитку і рекреації в різних формах дозвілля і творчості жителів соціуму. Саме ця функція є досить затребуваною для фахівців соціально-культурної сфери. Діячі культури і мистецтва, організатор соціально-культурної діяльності, не залежно від установи, повинні бути товариськими, здатними до прогнозування, вироблення конструктивних рішень, співпереживання, ефективній взаємодії з іншими людьми, як об'єктами соціально-культурної сфери, мати навички керівництва малими групами, неформальними спільнотами, стихійно складаються в сфері організованого і неорганізованого дозвілля.

Продовження табл. 1

7	Нормативно-правова	Ця функція спрямована на захист конституційних свобод особистості в умовах дозвілля.
---	--------------------	--

Укладено автором за джерелом [8]

Кожна з функцій соціально-культурної діяльності пройнята соціально захисним, реабілітуючим змістом, спрямована на стимулювання соціальної активності, духовну реабілітацію та адаптацію особистості, забезпечення безперервної освіти і духовного збагачення, розвиток творчих здібностей особистості, створення максимальних умов для повноцінного соціально-культурного творчості людей. Характеризуючи функції державного регулювання соціально-культурної сфери ми маємо розуміти, що їх завдання полягає в удосконаленні практики регулювання цієї системи та її реалізації, а також створення системи ефективного державного управління соціально-культурної політика держави. Відомо, що проблема функцій того чи іншого інституту тісно пов'язана з питанням про мету, заради якої він створюється, яким чином він впливає на суспільний розвиток. Тому було б, мабуть, точніше поставити питання про цільові функції інфраструктури, які мають величезне теоретичне і практичне значення. Від того, як сформульована мета, наскільки чітко визначені шляхи і можливості її досягнення, в значній мірі залежить успішне вирішення завдань оптимізації суспільного розвитку, реалізація досягнень науково-технічної революції, вміле використання ресурсів і потенційних можливостей сучасного суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Головною метою державного регулювання ефективного механізму розвитку соціально-культурної сфери є сприяння та регулювання цілої низки політичних, соціальних та економічних проблем задля перегляду багатьох існуючих нормативно-правових актів які зумовлюють необхідність розробки нових підходів щодо ефективного управління ними. Саме ці процеси соціально-культурної сфери полягають у сприянні та розвитку в цієї сфери, які визначають сучасність і прогресивність дій державної влади. Тому, реалізація державного регулювання розвитку соціально-культурною сферою здійснюється з допомогою форм, методів та інструментів. Правильне застосування методів регулювання дає можливість досягнути відповідних результатів у соціально-культурній сфері. Під ними розуміємо способи впливу держави на поведінку цих об'єктів з метою створення та забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до визначених напрямів розвитку.

Література:

1. Кіп Віскузі В. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика: пер. з англ. / Кіп Віскузі В., Дж.М. Вернон., Дж.Е. Гарінгтон. К.: Основи, 2004. 1047 с.
2. Нікішина О. В. Концептуальні засади державного регулювання інтегрованого зернового ринку. Економіка харчової промисловості. 2014. № 1 (21). С. 64-72.
3. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах

глобальних трансформацій: монографія. К.: УАДУ, 2002. 392 с.

4. Саніахметова Н. Поняття державного регулювання підприємництва. Українське комерційне право. 2005. № 6. С. 10-17.

5. Гарагонич О. В. Теоретичні питання державного регулювання господарської діяльності. Збірник матеріалів І Всеукр. наук.-практ. Інтернет конференції, з 10 лютого 2010 р. Луганськ. 2010 р. С. 35-40.

6. Додон Н. Г. Упровадження соціокультурної політики щодо формування ціннісних орієнтацій на регіональному рівні. Державне будівництво. 2014. №1. URL: <http://kbuaa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/17.pdf>.

7. Дегтяр О. А. Інституціональний механізм державного управління соціальною сферою. Теорія і практика державного управління: зб. наук.пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 1 (40). С. 221–229.

8. Функции социально-культурной деятельности. URL: social-culture.ru/index.php?request=full&id=263

9. Колісник Г. М. Сутність державного регулювання в політиці сприяння управління витратами підприємництва. Економіка та суспільство. №4. 2016. URL: <http://economyandsociety.in.ua>

Solving social problems facing state power is a complex multifaceted process, since satisfying the interests of one social group is associated with dissatisfaction with the interests of another group. That is why the purpose of the activity of public authorities and local self-government bodies is to build, an effective state economic mechanism of the socio-cultural system of society. In this integral system, man is the main and highest value, and human capital as the main element of the national wealth of the country.

It is revealed that the necessity of state regulation of bodies of state power in the socio-cultural sphere is to protect the public interests of the citizens of society and to fulfill social obligations to them, the main of which are: support of vulnerable social groups and provision of favorable conditions for the life of society. It is noted that the purpose of the activity of bodies of state power and local self-government consists in the construction of an effective state economic mechanism of the socio-cultural system of society.

In the social reproduction system, the socio-cultural sphere as a specific subsystem of the economy performs multifaceted functions. It serves the sphere of production and consumption of various services and spiritual goods related to the need for health care, education, the satisfaction of cultural needs of man, the creation of housing, living and other conditions for the life and activities of the population.

The main functions of public administration in the socio-cultural sphere are singled out: developmental, communicative, informational and educational, cultural-creative, recreational and recreational, economic, normative-legal. It is noted that the functions of socio-cultural activity are aimed at the implementation of the creation and implementation of culture and social sphere. It has been determined that the tasks of the functions of the socio-cultural sphere are to improve the practice of regulating this system and its implementation, as well as the creation of a system of effective state governance of the socio-cultural policy of the state.

In a set of tasks performed, this function is aimed at providing an expanded reproduction of the workforce and the formation of its new qualitative composition. The most general indicator of the development of social infrastructure is the growth of the volume of paid services to the population and the complexity of its structure.

УДК 656.611.2

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАВСКЛАДУ СУДОХОДНИХ КОМПАНІЙ

СОТНИЧЕНКО Л. Л.,
доктор економічних наук, доцент,
БУРМАКА Л. О.,
старший викладач,
Національний університет
«Одеська морська академія»

У статті підкреслено, що один з сегментів Світового ринку праці формують моряки України. Тому дослідження його стану і тенденцій розвитку є актуальним для удосконалення системи управління персоналом судноплавних компаній. В статті досліджено загальна кількість моряків, які працювали на морському флоті, розглянуто баланс попиту та пропозиції моряків. Проаналізовано найбільші країни-постачальники моряків, проведено порівняння кількості моряків, з різних регіонів світу та визначено місце України. Наведено заходи щодо підвищення професійних навичок менеджерів з підбору персоналу.

Ключові слова: ринок моряків, управління персоналом, кріюінгові компанії, судноплавні компанії, рекрутинг персоналу.

В статье подчеркивается, что один из сегментов Мирового рынка труда формируют моряки Украины. Поэтому исследование его состояния и тенденций развития является актуальным для совершенствования системы управления персоналом судоходных компаний. В статье исследовано общее количество моряков, работающих на морском торговом флоте, рассмотрены баланс спроса и предложения моряков. Проанализированы крупнейшие страны-поставщики моряков, проведено сравнение численности моряков, из разных регионов мира и определено место Украины. Приведены мероприятия по повышению профессиональных навыков менеджеров по подбору персонала.

Ключевые слова: рынок моряков, управление персоналом, кріюінгові компанії, судоходные компании, рекрутинг персонала.

The article emphasizes that one of the segments of the world labor market is formed by Ukrainian sailors. Therefore, the study of its state and development trends is relevant for the improvement of the management system of personnel of shipping companies. The article investigates the total number of seamen who worked in the Navy, considered the balance of demand and offer seamen. The analysis of the largest supplier countries of seamen, comparing the number of seamen from different regions of the world and determining the place of Ukraine. Measures to improve the professional skills of recruitment managers are presented.

Keywords: seamen's market, personnel management, crewing companies, shipping companies, recruiting of personnel.

Постановка проблеми. Один з сегментів Світового ринку праці формують моряки України. Ознаками цього сегменту вважається високий професіоналізм, витривалість, комунікабельність і висока оплата праці. За достатнього рівня

володіння англійською мовою вони можуть ефективно працювати у різномовних екіпажах. В той же час, економічна криза останніх років, суттєво вплинула на ринок праці в морській сфері, що також викликало серйозне конкурентне загострення серед моряків як потенціальних спошукачів роботи. Український ринок праці моряків знаходиться на стадії розвитку і його суб'єкти – моряки не мають достатньої законодавчої бази для захисту своїх інтересів. Тому дослідження його стану і тенденцій розвитку є актуальним для розробки стратегії і удосконалення системи управління персоналом судноплавних компаній у нових умовах глобальної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану і тенденцій розвитку ринку моряків займалися багато вітчизняних вчених: Котлубай О. М. [1], Жихарева В. В. [2], Конталев В. А. [3], Макаренко М. В. [5] та ін. Оскільки на ринку праці в Україні цей сегмент продовжує збільшуватися, постають питання щодо більш ефективної організації процесу рекрутингу моряків, вдосконалення якості підготовки таких спеціалістів, удосконалення системи управління персоналом судноплавних компаній у нових умовах глобальної економіки.

Метою статті є дослідження проблем забезпечення плавскладу судноходних компаній та пошук шляхів підвищення ефективності цієї роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з напрямків роботи судноплавних компаній є те, що компанія бере на себе більшу частину професійної діяльності із задоволення потреб організацій – замовників в персоналі. Професійність компанії оцінюється не тільки спроможністю задовольнити потреби замовників, але й можливістю корегувати їх у відповідності з ринковими реаліями. З часів розпаду СРСР Українські моряки активно наймаються до суден, як вітчизняних, так й іноземних власників, які працюють під національними або прапорами інших держав. Іноземні роботодавці, серед переваг українських моряків, значно виділяють якісні професійні навички, високий рівень соціалізації в командах, високу швидкість адаптації до нових та складних умов праці. Україна є також одним з лідерів постачання на ринок морських офіцерів. Це безперечно підтверджується тим фактом, що саме українські моряки частіш за все залучаються до роботи у складі цілісних іноземних команд екіпажу. В середньому, за останні роки цей показник складав 27% [1].

Регулювання ринку праці в судноплавстві, здійснюється цілим рядом Міжнародних організацій, до яких відносяться ITF, IMO, ILO, ISF. Морський ринок праці є специфічним сегментом всесвітнього ринку робочої сили. За даними International Shipping Federation (ISF), сьогодні морський ринок праці охоплює більш 1250000 моряків, які представляють 150 країн. Але при цьому 10 країн постачають 51% офіцерів та 59% рядових флоту. Лідирують тут з великим відривом Філіппіни (приблизно 20% всіх моряків), а також Індонезія, Китай, Туреччина, Росія і Україна [2]. Слід зазначити, що в останні роки на морському ринку праці при значному надлишку пропозиції рядового складу спостерігається зростаючий дефіцит командного складу. При цьому найбільш гостро відчувається нестача саме кваліфікованих моряків – капітанів та старших механіків (табл. 1). В табл. 1. наведені дані щодо кількості моряків, що працювали на морському флоті у період з 2005-2017 роках [3].

Таблиця 1

Загальна кількість моряків, які працювали на морському флоті			
Моряки	2005	2010	2017
Офіцери, осіб	466 000	624 000	774 000
Рядові, осіб	721 000	747 000	873 500
Загалом, осіб	1 187 000	1 371 000	1 647 500

Наведені дані підтверджують, що кількість моряків, що наймаються на роботу за останні роки неодмінно зростає. При цьому, кількість найманих офіцерів за десять років зросла на 66%, по рядовому складу цей показник склав значно менше – 21%, а загалом це зростання склало майже 39%. Авторитетні міжнародні організації Baltic and International Maritime Council (BIMCO) і International Shipping Federation (ISF) раз на п'ять років, починаючи з 1990 р., готують спільне дослідження стану ринку праці на світовому морському торговельному флоті – Manpower Report. В табл. 2 наведені дані щодо балансу попиту та пропозиції моряків на 2017 рік. Дані табл. 2 наочно демонструють нестачу офіцерського складу близько 2%, в той час як по рядовому складу пропозиція значно перевищує попит – майже на 16% [3]. Загалом, за даними Manpower Report, у 2017 році на морському флоті працювало 1,647 млн. моряків. Це майже на півмільйона більше, ніж десять років тому – 1,187 млн. Якщо 10 років тому 39% всіх робочих місць припадало на офіцерські посади, то у 2017 році – вже 47%.

Таблиця 2

Баланс попиту та пропозиції моряків

	Офіцери	Рядові	Загалом
Пропозиція	774 000	873 500	1 647 500
Попит	790 500	754 500	1 545 000
Баланс	-16 500	+119 000	+102 500
%	2,1%	15,8%	6,6%

Таким чином на світовому флоті майже склалася ситуація, коли на одного офіцера буде припадати один рядовий. Це свідчить, перш за все, про істотні зміни в складі світового флоту, все більш насиченого високотехнологічним обладнанням, електронікою, яке потребує більш високих професійних знань. При нестачі офіцерів нинішній ринок характеризується надлишком рядових моряків. Рівень цього надлишку дослідження оцінює в 119000 рядових. Реально це означає, що влаштуватися сьогодні на роботу українському рядовому моряку дуже складно. Офіцеру ж – значно легше [4]. Так, якщо у 2016 році, за даними авторів дослідження, нестача офіцерів була на рівні 16 500 моряків (2,1%), то у 2025 році нестача зросте до 147 500 офіцерів. Табл. 3 демонструє найбільші країни-постачальники моряків для світового торговельного флоту у 2016 році [3].

За даними Manpower Report 2016 р., Україна сьогодні займає шосту позицію серед країн-постачальників морської робочої сили в світі. В свою чергу можна побачити як змінилася кількість офіцерського та рядового складу за 10 років по різних регіонах світу (табл. 4) [3].

Таблиця 3

Найбільші країни-постачальники моряків

№	Країна	Загалом офіцерів та рядових	Офіцери	Рядові	% від загальної кількості
1.	Китай	243 635	101 600	142 035	14,78
2.	Філіппіни	215 500	72 500	143 000	13,08
3.	Індонезія	143 702	51 237	92 465	8,72
4.	Росія	97 061	47 972	49 089	5,89
5.	Індія	86 084	69 908	16 176	5,22
6.	Україна	69 000	39 000	30 000	4,18
7.	Туреччина	38 985	18 568	20 417	2,36
8.	Малайзія	35 000	6 313	28 687	2,13
9.	Італія	34 486	12 988	21 498	2,09
10.	Норвегія	33 701	14 768	18 933	2,06

На протязі 2005-2017 років значно зростає доля моряків з Далекосхідного регіону, при чому, як офіцерського складу, так і рядового. Що ж стосується інших країн, тенденцію до зменшення попиту на моряків з цих регіонів. З огляду на аналітичні дані можна побачити, що потреба в послугах судноплавних компаній буде і в подальшому зростати.

Таблиця 4

Порівняння кількості моряків, з різних регіонів світу

Регіон	2005				2017			
	Офіцери	%	Рядові	%	Офіцери	%	Рядові	%
Розвинуті країни	133 000	28	174 000	19	176 000	23	118 000	14
Східна Європа	95 000	20	115 000	15	135 000	17	125 000	14
Африка та Лат. Америка	38 000	8	110 000	15	65 000	8	82 000	9
Далекий Схід	133 000	28	226 000	37	300 000	39	477 500	55
Індійський субконтинент	68 000	15	96 000	14	98 000	13	71 000	8
Загалом	467 000	100	721 000	100	774 000	100	873 500	100

Необхідність в підвищенні якості таких послуг та удосконаленні діяльності даних організацій (зокрема, ретельний підбір персоналу, який би відповідав потребам судновласника) є очевидною. Тому, досягнення даної мети дозволить українським морякам отримувати переваги в порівнянні з іноземними колегами при виборі судновласником претендентів на необхідну посаду. Ефективність процедури підбору плавскладу значною мірою впливає на ефективність роботи судноплавних компаній. Підбір плавскладу для судноплавних компаній має свої особливості. Наймання моряка в будь-якому разі відбувається за участю судноплавних компаній [4]. Формування екіпажів суден і забезпечення високої якості кадрового потенціалу – це головні важелі підвищення ефективності функціонування та конкурентоспроможності судноплавних компаній, тому формування комплексної системи підбору плавскладу для судноплавних компаній набуває особливої наукової та практичної значимості. Однак питання ефективності оцінки підбору плавскладу

для судноплавних компаній недостатньо досліджені і, відповідно, невирішені.

Важливою характеристикою будь-якого відкритого ринку є попит, що формується серед суб'єктів ринку. Для ринку праці моряків України попит формується в середовищі моряків, які обирають фірму для працевлаштування. Процес вибору фірми можна представити послідовністю операцій в чотири етапи. Перший етап – вихід на ринок праці – це прояв сформованої потреби моряка у працевлаштуванні з певними цільовими настановами. Ця потреба сформувалася під впливом багатьох чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру, які мають економічне, соціальне, психологічне підґрунтя. Наступний етап – це пошук та накопичення пропозицій СК, які можна узагальнено охарактеризувати такими показниками: тип і «вік» судна, система оплати праці, обмеження за віком, умови праці, кар'єрний ріст тощо. На третьому етапі моряку потрібно проаналізувати усі пропозиції і зробити вибір сприятливих варіантів. Вибір – це завжди компроміс, тому що фактично не вдається визначити один варіант, у якому усі показники будуть найкращими. Компроміс полягає в тому, що деякі показники пропозицій частково не задовольняють моряка, а інші є дуже привабливі. Вибрані сприятливі варіанти не мають небажаних показників. На останньому етапі необхідно прийняти рішення про остаточний вибір однієї фірми для працевлаштування. Остаточний вибір – це завжди ризик. Щоб зменшити ризик моряк, як суб'єкт ринку повинен проаналізувати свої цільові настанови (бажаний дохід, збереження здоров'я, кар'єрний ріст тощо), свої ресурси (стан здоров'я, професійний рівень, психологічна стійкість, родинні зв'язки, вік тощо) і показники сприятливих пропозицій. Результатом такого аналізу буде рішення щодо вибору однієї фірми для працевлаштування. Такий вибір дає можливість якнайкраще використати свої обмежені ресурси для отримання максимального результату під час досягнення конкурентних цілей, тобто це є вибір, що ґрунтується на економічному підході з соціально-психологічним підґрунтям.

Крюїнгові компанії займають досить міцні позиції у секторі надання послуг суднохідним компаніям та їх кількість невпинно зростає. Нові економічні умови та швидкий зріст ринку крюїнгових послуг сприяли зростанню конкурентної боротьби між крюїнговими компаніями, як на українському, також і на міжнародному ринку праці [5].

Зазвичай, процес підбору плавскладу спеціалістами крюїнгових компаній здійснюється за алгоритмом оцінки здобувачів та складається з визначення за допомогою сучасних спеціалізованих методів та технологій якісного рівня професійних, кваліфікаційних, особистих характеристик, а також мотиваційних установок здобувачів. Ціллю оцінки є визначення числових або описових величин характеристик кандидата. Здобувачі, мають бути оцінені за допомогою єдиної системи оцінки для отримання зіставних результатів. Відбір кандидатів є професійною діяльністю, яка являє собою процес прийняття рішення про вибір тих чи інших претендентів на працевлаштування згідно з існуючою кадровою потребою організації замовника. Відбір проводиться шляхом складання результатів оцінки окремих кандидатів. Результатом відбору є один чи декілька кандидатів, які в подальшому будуть представлені організації, яка має потребу в персоналі, с метою працевлаштування [5].

Нажаль, на пострадянських ринках таких компаній доки не багато. На

даний час діяльність крьюінгових компаній суворо ліцензується державою, ймовірність зустріти компанію, що працює напівлегально, дуже невисока. У разі успішного працевлаштування моряків на судно компанії-замовника, агент компанії отримує винагороду від судновласника. Найчастіше, це певна сума, яка виплачується за кожен місяць (або день) роботи моряка на борту судна, хоча може бути і фіксована винагорода, розмір якої не залежить від тривалості перебування моряка на борту. Такі виплати можуть нараховуватися за кожен контракт працевлаштованого моряка, однак деякі судновласницькі компанії (як правило, з нафтогазової галузі) практикують одноразову виплату за підбір потрібного їм фахівця – часто ця сума розраховується шляхом обчислення відсотка від заробітної плати необхідного їм працівника. Відповідно, чим більше цінного (і відповідно більш високооплачуваного фахівця) знайде рекрутингова фірма, тим більше буде розмір її винагороди. Зараз для крьюінгових компаній залишається вельми актуальною проблема визначення та удосконалення якості крьюінгових послуг. Українські крьюінгові компанії у переважній більшості (Marlow-Navigation, V. Ships, STMA, Alfa Navigation, MSC Crewingservice та інші) пройшли сертифікацію за міжнародними стандартами ISO 9001:2015. Згідно даних стандартів, якість послуг визначається на основі процесного підходу – тобто, якщо всі процеси в компанії налагоджені певним чином – то вважається, що послуга надається якісно. Окрім того, щодо оцінки якості крьюінгових послуг з боку моряків використовуються такі прості методи, як анкетування, опитування щодо ступеня задоволеності їх потреб. Але на сьогоднішній день більшість вітчизняних крьюінгових компаній не приділяє достатньо уваги визначенню якості послуг за допомогою певних показників, особливо якщо мова йде про систематичне та динамічне дослідження. Безумовно, ефективність діяльності крьюінгової компанії на морському ринку праці визначається перш за все відповідністю та якістю послуг, які надаються, потребам судновласників у персоналі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наведені вищі дані підтверджують, що кількість моряків, що наймаються на роботу за останні роки неодмінно зростає. Ця тенденція простежується, як в Україні так і за кордоном. Регулювання ринку праці в судноплавстві, здійснюється Міжнародними організаціями – ITF, IMO, ILO, ISF. Очевидна необхідність в підвищенні якості послуг судноплавних компаній та удосконаленні діяльності даних організацій. Впровадження заходів з перепідготовки та підвищення кваліфікації, проведення тренінгів, а також компенсація витрат на навчання, виконання соціальних гарантій для моряків, а також проведення заходів з підвищення професійних навичок менеджерів з підбору персоналу, запровадження сучасних методів тестування моряків є безумовними факторами підвищення ефективності функціонування крьюінгової компанії та посилення її конкурентоспроможності серед інших. Отже, слід оцінювати та більш детально вивчити потребу організації в персоналі, виявляти сильні та слабкі сторони в діяльності самої крьюінгової компанії.

Література:

1. Котлубай О. М. Економічні механізми розвитку торговельного мореплавання в Україні. Одеса.: ПРРЕЕД, 2004. 454 с.

2. Жихарева В. В. Теория и практика инвестиционной деятельности судоходных компаний: монография. Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. 480 с.

3. Конталев В. А. Анализ современного рынка труда моряков. URL: <http://www.seajobs.ru/articles1.php?id=108>.

4. Макаренко М. В. Носовська О. Б., Кравченко А. В. Рівень професійної підготовки моряків торговельного флоту як головний чинник зниження аварійності на морі. Вісник ПДТУ. Сер.: Економічні науки: Зб. наук. праць. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2017. вип. 34. С. 259-267.

5. Global Supply of Seafarers. International Chamber of Shipping Annual Review 2017. URL: <http://www.ics-shipping.org/docs/default-source/ICS-Annual-Review-2017/ics-annual-review-2017.pdf?sfvrsn=10>.

One of the segments of the world labor market is formed by Ukrainian sailors. The hallmarks of this segment are high professionalism, endurance, sociability and high pay. Ukrainian seamen's labor market is under development and its subjects - seamen do not have sufficient legal framework to protect their interests. Regulation of the labor market in shipping, carried out by a number of international organizations, which include ITF, IMO, ILO, ISF. The maritime labor market is a specific segment of the global labor market. The total number of seamen who worked in the Naval Commercial Fleet was analyzed. The balance of demand and offer of sailors is considered.

The largest supplier countries of seamen for the world merchant fleet in 2016 are presented and the place of Ukraine is defined. Comparison of the number of sailors from different regions of the world has been made and the relevant trends have been established. The effectiveness of the selection procedure for a shipping crew significantly affects the performance of shipping companies. It is noted that the process of selecting a firm can be represented by a sequence of operations in four stages. Crewing companies have a rather strong position in the service sector for shipping companies and their number is steadily increasing. New economic conditions and rapid growth of the market of crewing services have contributed to the growth of the competitive struggle between the Kreiguer companies, both on the Ukrainian and international labor markets. Today, most domestic crewing companies do not pay enough attention to the definition of service quality with the help of certain indicators, especially when it comes to systematic and dynamic research.

УДК 65.012

ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКСПЕРТНИХ ЗНАНЬ

ШТУЛЕР І. Ю.,**доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів, обліку
та фундаментальних економічних
дисциплін,****ВНЗ «Національна академія
управління»****ЛЯХ І. М.,****кандидат технічних наук,
доцент кафедри інформатики та
фізико-математичних дисциплін,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»**

У статті здійснено інформаційне моделювання підвищення безпеки оцінювання експертних знань на основі дворівневої математичної моделі. Визначено зміст формулювання задачі оцінювання об'єкту дослідження. Розкрито загальний алгоритм підвищення безпеки оцінювання експертних знань. Визначено, що запропонована технологія, на основі експертної оцінки за окремими обраними показниками, виводить агреговану оцінку та її лінгвістичне трактування рівня безпеки експертних знань для прийняття подальших рішень.

Ключові слова: інформація, безпека, інновації, інноваційний розвиток, потенціал, державне регулювання, оцінювання, ефективність.

В статье осуществлено информационное моделирование повышение безопасности оценивания экспертных знаний на основе двухуровневой математической модели. Определено содержание формулировки задачи оценивания объекта исследования. Раскрыто общий алгоритм повышения безопасности оценивания экспертных знаний. Определено, что предложенная технология, на основе экспертной оценки по отдельным выбранным показателям, выводит агрегированную оценку и ее лингвистическое трактовка уровня безопасности экспертных знаний для принятия дальнейших решений.

Ключевые слова: информация, безопасность, инновации, инновационное развитие, потенциал, государственное регулирование, оценка, эффективность.

The article the information modeling of increase of safety of expert knowledge evaluation is carried out on the basis of a two-level mathematical model. The content of the formulation of the task of evaluation of the research object is determined. The general algorithm of improving the safety of expert knowledge evaluation is revealed. It is determined that the proposed technology, on the basis of an expert evaluation of selected selected indicators, displays the aggregated assessment and its linguistic interpretation of the level of expert knowledge security for making further decisions.

Key words: information, security, innovations, innovative development, potential, state regulation, evaluation, efficiency.

Постановка проблеми. Розвиток інноваційних технологій став можливим завдяки науково-технічному прогресу, зростанню ролі знань та інформації в сучасному перманентному суспільстві. Це зумовило руйнування закономірностей, що були визнані економічною наукою, щодо розвитку різних економічних, організаційних, фінансових, освітніх систем і їх елементів [6].

У сучасному глобалізованому світі відстежують наступні особливості, які визначають майбутні тренди: непередбачуваність та мінливість економіки, зміна уподобань та поведінки споживачів і розробка та впровадження нових технологій у свіх сферах життя суспільства [5, с. 293].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, які займалися вивченням стану інформаційної безпеки та питаннями оцінювання експертних знань присвячено праці відомих таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як: А. Афанасьєв, І. Арістова, І. Боднар, М. Галамба, І. Лях, Г.Почепцов, В.Супрун, В. Ярочкін та інші.

Невирішена раніше частина загальної проблеми полягає в тому, що наразі є відсутнім єдине комплексне уявлення стосовно інформаційного моделювання підвищення безпеки оцінювання експертних знань на основі дворівневої математичної моделі. Тому беззаперечною є необхідність визначення підходів та нормативних значень до агрегованого оцінювання та лінгвістичного трактування рівня безпеки експертних знань для прийняття подальших рішень. Дана проблематика відображалася в працях вітчизняних науковців, але в даному контексті не знайшла належного відображення у відповідних наукових та прикладних дослідженнях.

Мета статті полягає у розкритті загального алгоритму підвищення безпеки оцінювання експертних знань.

Виклад основного матеріалу дослідження. В теперішніх умовах споживачі, підприємства та навіть країни організують свою діяльність в умовах невизначеності та непередбачуваності.

Останнім часом зросла важливість вирішення тих задач, коли доводиться приймати рішення в процесі дослідження складних соціальних, політичних та економічних явищ, процесів та об'єктів [7, с. 167]. Це пояснюється зростанням динамізму у змінах умов навколишнього середовища та прогресивним розвитком науки і техніки, що спричинив появу альтернативних варіантів вибору, забезпечуючи компромісність у прийнятих рішеннях [8, с. 36].

За цих умов для прийняття ефективних рішень застосовуються експертні методи та використовуються процедури експертизи. Експертні методи є одним з ефективних інструментів аналізу соціальних об'єктів, побудови прогнозів, визначення їх якості та цінності. Їх застосування актуальне для оцінки багатьох явищ та процесів [10, с. 152].

Відповідно перед дослідниками, постає актуальне завдання інформаційного моделювання підвищення безпеки оцінювання експертних знань. Дана технологія, на основі експертної оцінки за окремими обраними показниками, виводить агреговану оцінку та її лінгвістичне трактування рівня безпеки експертних знань для прийняття подальших рішень [4, с. 139].

Зміст формулювання задачі оцінювання об'єкту дослідження можна представити наступним чином:

- задано множину об'єктів $X = \{X_1, X_2, \dots, X_n\}$, які потрібно оцінити за багатьма показниками (критеріями) і упорядкувати за певним правилом.

- для конкретної прикладної задачі необхідно загальну множину критеріїв експертного оцінювання класифікувати за групами критеріїв $G = \{G_1, G_2, \dots, G_m\}$.

- кожна група критеріїв має різну кількість, яку позначають наступним чином: $K_i = \{K_{i1}, K_{i2}, \dots, K_{in_i}\}$, $i = \overline{1, m}$.

- кожен критерій представляє собою запитання на яке необхідно обрати той варіант відповіді Z_{ijk} , $i = \overline{1, m}$, $j = \overline{1, n_i}$, $k = \overline{1, 4}$, що близький до істини.

- за кожним критерієм експерт вибирає один із варіантів відповідей, якому присвоюється відповідний бал b_{ijk} .

- відповіді на запитання подаються у вигляді градаційної шкали.

- наведена шкала бальних оцінок за відповідями на запитання є евристичною і характеризує рівень оцінюваного об'єкту [2-3].

- визначається згортка оцінок, наприклад, як сума балів відповідей градаційної шкали для групи критеріїв, що позначено – $g_i, i = \overline{1, m}$.

- отримується множина числових змінних для групи критеріїв оцінок відповідно, що приймають значення на певному числовому проміжку [12].

Представимо структурну схему підвищення безпеки оцінювання експертних знань (рис. 1).

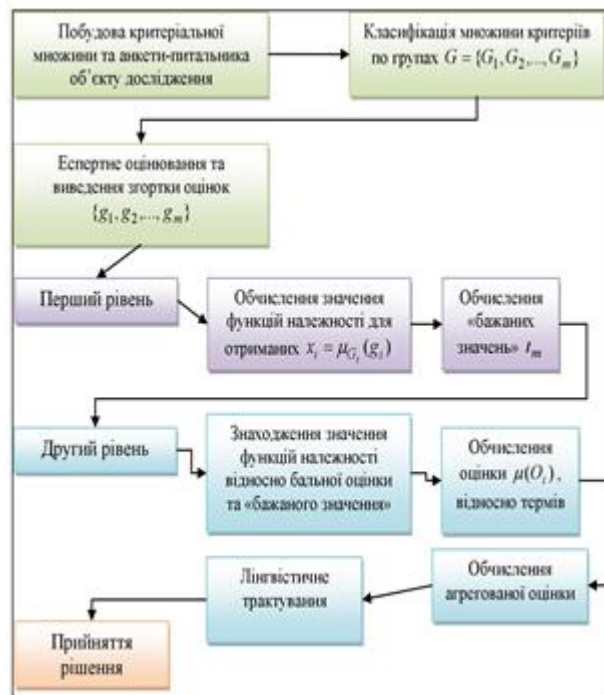

Рис. 1. Структурна схема підвищення безпеки оцінювання експертних знань

Наведемо загальний алгоритм підвищення безпеки оцінювання експертних знань.

1 крок. Для розглядуваної прикладної задачі експертного оцінювання проводимо експертне опитування і обчислюємо згортку суми балів за відповідними групами критеріїв $\{G_1, G_2, \dots, G_m\}$.

2 крок. Для кожної групи критеріїв особа, що приймає рішення (ОПР) має власні міркування, якими повинні бути «бажані значення», тобто сума балів відповідно для кожної групи критеріїв – $T = (t_1, t_2, \dots, t_m)$.

3 крок. Обчислюємо значення функцій належності для отриманих балів по об'єкту дослідження та «бажаних значень» згідно (1):

$$\mu_{G_i}(g_i, a, b) = \begin{cases} 0, & g_i \leq a; \\ 2\left(\frac{g_i - a}{b - a}\right)^2, & a < g_i \leq \frac{a+b}{2}; \\ 1 - 2\left(\frac{b - g_i}{b - a}\right)^2, & \frac{a+b}{2} < g_i < b; \\ 1, & g_i \geq b. \end{cases} \quad (1)$$

Де a – згортка суми мінімальних балів, b – згортка суми максимальних балів градаційної шкали оцінювання за критеріями у групі G_i , g_i – згортка суми балів по градаційній шкалі ($i = \overline{1, m}$).

4 крок. Знаходимо значення функцій належності $\mu_{U_{ij}}$ відносно бальної оцінки та «бажаного значення» згідно [1].

5 крок. ОПР висловлює власні міркування щодо термів (бажані терми) по групах критеріїв – U^* .

6 крок. Обчислюємо оцінки $\mu(O_i)$, ($i = \overline{1, m}$) відносно отриманих та бажаних термів згідно [1].

7 крок. ОПР задає вагові коефіцієнти по кожній групі критеріїв $\{p_1, p_2, \dots, p_m\}$ та проводимо їх нормування $\{w_1, w_2, \dots, w_m\}$.

8 крок. Використовуючи середньо зважену згортку обчислюємо агреговану оцінку та зіставимо її з терм-множиною M для отримання лінгвістичної оцінки по розглядуваному об'єкту дослідження:

$$m = \sum_{i=1}^m w_i \cdot \mu(O_i), i = \overline{1, m}. \quad (2)$$

Введемо лінгвістичну змінну $M(m) =$ «безпека оцінювання експертних знань». Універсальною множиною для змінної $M(m)$ є відрізок $[0; 1]$, а множиною значень змінної m – терм-множина $M = \{m_1, m_2, m_3, m_4, m_5\}$ [11].

Для встановлення лінгвістичної оцінки об'єкту дослідження отримане значення зіставимо до одної з терм-множин:

1) $m \in (0,67; 1]$ – $m_5 =$ «безпека оцінки експертних знань висока»;

2) $m \in (0,47; 0,67]$ – $m_4 =$ «безпека оцінки експертних знань вище середнього»;

3) $m \in (0,36; 0,47]$ – $m_3 =$ «безпека оцінки експертних знань середня»;

4) $m \in (0,21; 0,36]$ – $m_2 =$ «безпека оцінки експертних знань низька»;

5) $m \in [0; 0,21]$ – $m_1 =$ «безпека оцінки експертних знань дуже низька».

Далі приймається подальше рішення стосовно об'єкту дослідження на основі безпеки оцінки експертних знань [1, с. 321].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах перманентних кризових явищ і системних економічних структурних трансформаціях, що мають власну циклічність, підвищення безпеки оцінювання експертних знань мають здійснювати регулярно, оскільки спроможність до саморегулювання нівелюється у такі періоди. Гарантування економічної безпеки потребує посилення конкурентоспроможності й стійкості систем до системних ризиків, формування інфраструктури стабільності [9].

Таким чином в процесі дослідження нами розроблена задача інформаційного моделювання підвищення безпеки оцінювання експертних знань на основі дворівневої математичної моделі. Вона може використовуватись для отримання агрегованої оцінки достовірності альтернативних варіантів у різних задачах з експертними оцінками, підвищуючи їх безпеку отримання.

Література:

1. Арістова І. В. Діяльність органів внутрішніх справ щодо реалізації державної інформаційної політики: монографія. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 354 с.
2. Афанасьев А. Г. Социальная информация и управление обществом. М.: Наука, 1975. 316 с.
3. Білак Ю. Ю., Легеза А. В., Лях І. М. Інформаційна безпека як елемент підвищення ефективності інноваційного розвитку України. Вісник КНУТД. К. №4(113). 2017. С.44-51.
4. Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. 320 с.
5. Боднар І. Р. Роль держави у формуванні інформаційної політики. Вісник ЛКА. Львів: Видавництво ЛКА. Випуск 34. Серія економічна. 2011. С. 291-296.
6. Бондаренко В., Литвиненко О. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми. URL: <http://www.crime-research.iatp.org.ua/library/strateg.htm>.
7. Безпека сталого розвитку України: побудова в умовах глобальних викликів: монограф./за ред. В.О.Ананьїна. К.: ІСЗІ НТУУ «КПІ», 2009. 271с.
8. Галамба М., Петрик В. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози. Юрид. Журнал. 2006. №11. С. 35-47.
9. Державна інформаційна політика. URL: <http://merega.org.ua/law/projects/derzh-polityka>.
10. Почепцов Г. Інформаційна політика: навч. посібник. К.: Знання, 2006. 663 с.

11. Супрун В. М. Інформаційний суверенітет як один з елементів інформаційної безпеки держави: теоретико-правовий аспект. URL:<http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2009>.

12. Ярочкін В. Система безпеки фірми. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

One of the segments of the world labor market is formed by Ukrainian sailors. The Recently, the importance of solving those tasks has increased, when it is necessary to make decisions in the process of research of complex social, political and economic phenomena, processes and objects. This is due to the growth of dynamism in changing environmental conditions and the progressive development of science and technology, which has led to the emergence of alternative choices, ensuring compromise in the decisions taken.

Under these conditions, expert methods are used to make effective decisions and expert procedures are used.

At present, there is no single comprehensive presentation regarding information modeling for enhancing the safety assessment of expert knowledge based on a two-tier mathematical model. Therefore, it is indisputable to determine the approaches and normative values to the aggregated assessment and linguistic interpretation of the level of expert knowledge security for making further decisions.

Accordingly, before the researchers, the actual task of information modeling increases the safety assessment of expert knowledge. This technology, based on an expert evaluation of selected selected indicators, displays the aggregated assessment and its linguistic interpretation of the level of expert knowledge security for making further decisions.

In the conditions of permanent crisis phenomena and systemic economic structural transformations that have their own cyclicity, enhancement of the safety of evaluation of expert knowledge should be carried out regularly, since the self-regulation capacity is leveled at such periods. Ensuring economic security requires the strengthening of the competitiveness and stability of systems to systemic risks, the formation of stability infrastructure.

In the course of research, we developed the problem of information modeling for improving the safety of expert knowledge assessment on the basis of a two-tier mathematical model. It can be used to obtain an aggregated assessment of the reliability of alternative options in various tasks with expert assessments, increasing their security of receipt.

УДК 330.322

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ДЯТЛОВА Ю. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
БОРОДАЄНКО Н. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь),
КЕРДІВАР В. В.,
провідний фахівець відділу економіки і
прогнозування,
ДП «Маріупольський морський
торговельний порт»

Визначено економічний стан України за останні роки та перспективи на найближче майбутнє. Показана динаміка ВВП України за 2015-2017 роки та порівняна з ВВП Німеччини за 2016 рік. Проаналізовано обсяги залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2010-2017 роки. Визначено перспективи інвестиційного ринку на засадах найвагоміших інвестиційних проектів України включно до 2026 року.

Ключові слова: інвестиції, валовий внутрішній продукт, ринок інвестицій, динаміка, перспективи розвитку.

Определено экономическое состояние Украины за последние годы и перспективы на ближайшее будущее. Показана динамика ВВП Украины за 2015-2017 годы и проведено сравнение с ВВП Германии за 2016 год. Проанализированы объемы привлеченных прямых иностранных инвестиций в экономику Украины за 2010-2017 годы. Определены перспективы инвестиционного рынка на основе наиболее значимых инвестиционных проектов Украины вплоть до 2026 года.

Ключевые слова: инвестиции, валовой внутренний продукт, рынок инвестиций, динамика, перспективы развития.

The economic state of Ukraine in recent years and the prospects for the near future are determined. The dynamics of Ukraine's GDP for 2015-2017 is shown and a comparison with Germany's GDP for 2016 is made. The volumes of attracted direct foreign investments into the economy of Ukraine for 2010-2017 are analyzed. The prospects of the investment market based on the most significant investment projects of Ukraine up to 2026 are determined.

Key words: investments, gross domestic product, investment market, dynamics, development prospects.

Постановка проблеми. Наразі економіка України знаходиться в стані стагнації, для якої характерні певний спад ділової активності. Тому на сучасному етапі розвитку економіки України посилення її інвестиційної привабливості та стабілізація є досить актуальним і пріоритетним завданням державної

інвестиційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження проблематики оцінки інвестиційної привабливості зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як І. Бланк, А. Брюховецька, М. Герасимчук, А. Матвійчук, О. Нечипорук, С. Юхимчук, Р. Харро, Е. Хансен, Р. Хоутр, Е. Чемберлін. Вони пропонують різні методи для вирішення цієї проблеми, починаючи з підприємства та закінчуючи державою.

Проте, для більшості запропонованих підходів характерна орієнтація лише на розрахунок фінансових показників, котра залишає певні питання невирішеними. Однак багато закордонних компаній та вітчизняних підприємств планують реалізувати проекти розширення та модернізації. Означена тенденція є підґрунтям для подальших досліджень щодо стану та перспектив розвитку інвестиційного ринку України.

Метою статті є визначення сучасного стану та перспектив розвитку інвестиційного ринку України на найближчі роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2017 р. економічні показники України в реальному виразі зросли на 1,4 %, а в 2018 р. очікується зростання на 3% [1]. Це пов'язано, в тому числі, зі збільшення інвестицій, стабілізацією світових товарних ринків та зовнішнім попитом на українські продовольчі товари та сировину. Є й інші передумови для стабільного відродження економіки країни.

Очікується, що валовий внутрішній продукт (ВВП) України збільшиться на 2-2,5% в 2018 р. Помірний рівень зростання ВВП, порівняно з попередньо прогнозованим у 3%, обумовлений невирішеними питаннями щодо Східної України, включаючи торговельну блокаду, напруженими економічними відносинами з Росією та все ще слабким внутрішнім попитом.

Україна, після тяжкого економічного становища, позиціонує себе як таку, що має ринок з безліччю можливостей для росту. Однак, за оцінками експертів, для значного і стійкого оживлення економіки ринок повинен досягти реального зростання ВВП не менше 8% на рік у майбутньому. На 2018 і 2019 рр. очікується реальні темпи зростання до 2,5-3,6%. Номінальний ВВП у 2016 р. склав 93,3 млрд. дол. США, менш як половину рівня 2008 р. Показники ВВП за 2015-2017 рр. повільно зростають, що дає можливість констатувати позитивну динаміку (табл. 1). За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), очікується збільшення цього показника в 2022 р. до 148 млрд. доларів [2].

Таблиця 1

ВВП України в порівнянні з ВВП Німеччини

Показники	ВВП України ¹			ВВП Німеччини
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2016 р.
ВВП (номінальний), млрд. дол. США	90,6 1	93,3 1	93,83	3467,6
ВВП на душу населення, дол. США	2112,1	2178,1	2189,7	41914
Населення, млн. осіб	45,64	45,62	45,62	82,7
Курс валюти, долл. США/УАН	21,84	25,55	27,8	-

¹Виключно анексовану Автономну Республіку Крим і окуповані території Донецької та Луганської області України

Уряд України успішно почав впровадження радикальних реформ за останні два-три роки. Ці міри сприяли макроекономічній стабілізації країни, відносно стабільному обмінному курсу, скороченню процедур білоруського та іншого ліцензування, більш прозорому регулюванню закупівель. Проте існує ще велика потреба в проведенні реформ у багатьох інших галузях. Це відноситься, зокрема, до судової системи, боротьби з корупцією, приватизації державних підприємств та роботи державної адміністрації. Також реалізація земельної реформи має важливе значення для ефективного використання великих сільськогосподарських ресурсів. Реальна економічна сила середнього та малого бізнесу все ще знаходиться на дуже низькому рівні. Збереження тіньової економіки, близько 35% від офіційного ВВП у 2017 р., так само має великий вплив на економічний розвиток країни.

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України становив на 01.10.2017 р. 39719,8 млн. дол. США (рис. 1).

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд. дол. США

Слід зазначити, що інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 01.10.2017 р. найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність (25,8%) та підприємств промисловості (27,3%). До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,7%, Нідерланди – 16,5%, Російська Федерація – 11,1%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,6%, Віргінські Острови (Британія) – 4,2%, і Швейцарія – 3,9% [3].

Двигуни поточних інвестиційних заходів є харчова промисловість (фокус на портову логістику для обробки харчових продуктів і харчової промисловості), дорожнього і житлового будівництва та енергетики. Багато проектів фінансуються міжнародними донорами. Тільки Європейський інвестиційний банк надає грант в розмірі 3 млрд. євро. Ці кошти спрямовуються в тому числі на проекти з розвитку транспортної і енергетичної інфраструктури та сільського господарства, а також в просуванні малого і середнього бізнесу. Українські банки все ще утримують високі кредитні ставки. Причинами цього є високе кредитне навантаження і висока частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі.

На підставі аналізу інвестиційного ринку України визначено найвагоміші інвестиційні проекти України на найближчі чотири роки (табл. 2).

Таблиця 2

Найвагоміші інвестиційні проекти України

Назва проекту	Сума інвестицій, млн. дол. США	Стан реалізації проекту	Виконавець проекту
Розробка залізрудного рудника Шиманівське в залізрудному басейні Кривий Ріг, Дніпропетровська область (видобуток і збагачення залізних руд)	близько 1000	Проект на етапі підготовки (попередні інвестиції - 60 млн. дол. США), реалізація проекту з 2018/2019 рр.	ТОВ «Шиманівське металургійне виробництво» (дочірнє підприємство Black Iron Inc., Канада)
Розробка і промислове використання газового родовища Руденківське	600	Період реалізації - 2017-2026 рр.	JKX Oil & Gas (Великобританія)
Подальше будівництво метро в Дніпрі (три станції)	близько 340	Період реалізації: 2016/17-2021 рр.	К.П. Дніпровський Метрополітанс (кредити ЄБРР і ЄІБ на 300 млн. євро)
Вітроенергетика Приморськ/Приморськ 2 (200 МВт), Запорізька область	330	Інтенсивна підготовка проекту, етап введення в експлуатацію 1 – початок 2019 р., етап 2 – 2020 р.	Холдинг ДТЕК (дочірня компанія Wind Power)
Модернізація фіксованої мережі «Укртелекому» в 6 великих містах (з установкою волоконно-оптичних кабелів для швидкого Інтернету)	250	Реалізація з середини 2016 по 2018 рр.	Укртелеком» (Huawei і Китайський банк розвитку, КНР)
Деревообробний комбінат (великий лісопильний завод), Коростень	220	Реалізація до 2018 р. (близько дві третини інвестицій реалізовані на 01.06.2017 р.)	Коростень МДФ
Завод з виробництва соєвого масла, другий етап (5000 т в день)	200	Реалізація з 2017 по 2019 рр.	Allseeds Group / Allseeds Black Sea
Завод з переробки соєвих бобів в соєве борошно і соєве масло (2000 т в день), Одеса	150	Проект в стадії підготовки	Delta Wilmar SNG; Часть Wilmar International Ltd, (Сінгапур)
Будівництво дванадцяти бюджетних готелів (бренди Super 8 і Moi від DBI)	От 70 до 80	Реалізація з 2017 по 2020 рр.	DBI Hotels & Resorts (Швейцарія); DeVision Group (Україна)
Комплексна модернізація гідроелектростанції Дніпро-1	65	Реалізація з 2017 по 2021 рр.	Укргідроенерго, і дочірнє підприємство Andritz Hydro GmbH (Німеччина)

Отже, Україна залишається привабливою для закордонних інвестицій, не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство, однак порушення макростабільності впливає на інвестиційний ринок.

У рейтингу Doing Business 2018 Україна піднялась на 4 пункти і посіла 76 позицію зі 190 країн світу. Найбільший прогрес Україна продемонструвала у таких складових рейтингу: 105 пунктів (з 140-го на 35-те місце) по компоненту «одержання дозволів на будівництво» завдяки зменшенню пайової участі в Києві з 10% до 2% та зниженню вартості послуг з технагляду; 41 пункт – по «сплаті податків» за зменшення та уніфікацію ставки ЄСВ.

У рейтингу агентства Moody's Investors Service Україна покращила свій кредитний рейтинг в міжнародному економічному списку, який змінився з Саа3 до Саа2, що означає зміну прогнозу зі «стабільного» на «позитивний». На поліпшення показників вплинуло проведення структурних реформ в Україні, що допомогло впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках.

Крім того, у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2017/2018 Україна покращила свої позиції на 4 пункти і зайняла 81 місце серед 137 країн світу (у ГІК 2016/2017 – 85 місце серед 138 країн).

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Ряд позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено:

1. На сьогодні в Україні створено правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

3. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

4. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

5. З метою спрощення порядку залучення іноземних інвестицій та унеможливлення проявів ознак корупції при їх державній реєстрації 31.05.2016 р. прийнято Закон України № 1390-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій».

6. 23.05.2017 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій». Законом врегульовано базові аспекти оформлення дозволу на застосування праці іноземців та посвідки на тимчасове проживання, що спростить залучення іноземних менеджерів та іноземних кваліфікованих працівників, що необхідно на перших етапах розвитку дочірнього підприємства в Україні. Також Законом надається право отримувати посвідку на тимчасове проживання в Україні іноземним інвесторам, які мають істотну участь в

українських підприємствах, але не працевлаштовані на підприємстві.

7. 26.05.2017 р. підписано Угоду про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом Міжнародного розвитку ОПЕК. Угода передбачає надання режиму найбільшого сприяння щодо розпорядження інвестиціями та прогнозовано сприятиме збільшенню обсягів іноземних інвестицій в ключові галузі економіки України [3].

Також ведеться робота в напрямку стабілізації розвитку економіки України та активізації інвестиційної діяльності, а саме, здійснюється робота за наступними етапами:

- захист прав інвесторів;
- розвиток державно-приватного партнерства;
- удосконалення системи управління державними інвестиціями (капітальні інвестиції);
- розвиток інвестиційної інфраструктури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Незважаючи на негативний інформаційний фон і на ризики для інвесторів, у 2018 р. та подальших роках спостерігається поживлення інвестиційного інтересу до України. Основними факторами для цього є низькі бар'єри для входу на ринок України і висока прибутковість. Найбільш привабливими галузями для вкладення інвестицій залишаються сільське господарство, дорожнє і житлове будівництво, сировинна та енергетична області. За останній рік теж спостерігається позитивна тенденція, яка повинна зберегтися в наступні роки. Для цього є всі передумови.

Література:

1. Соціально економічний розвиток регіонів / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>.
2. Статистична інформація. Економічна статистика / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Стан інвестиційної діяльності в Україні / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag>.

The economic state of Ukraine in recent years and the prospects for the near future are determined. It also shows the dynamics of Ukraine's GDP for 2015-2017 and compares with Germany's GDP for 2016. The volume of attracted foreign direct investment in the Ukrainian economy for 2010-2017 is shown. After that, the analysis and a table of the most important investment projects of Ukraine were made up to 2026.

The engines of current investment measures are the food industry (focus on port logistics for processing food and food industry), road and housing construction and energy. Many projects are funded by international donors. These funds are directed to projects for the development of transport and energy infrastructure and agriculture, as well as for the promotion of small and medium-sized businesses. Ukrainian banks still

hold high lending rates. The reasons for this are the high credit burden and the high proportion of non-performing loans in the loan portfolio.

Also, work is underway to stabilize the development of the Ukrainian economy and intensify investment activity, namely, work is being done on the following stages: protection of investors' rights; development of public-private partnership; improvement of the state investment management system (capital investment); development of investment infrastructure.

Despite the negative information background and the risks we all know for investors, in 2017 there is a revival of investment interest in Ukraine. The main factors for this are low barriers to entering the Ukrainian market and high profitability. Agricultural, road and housing construction, raw materials and energy are the most attractive sectors for investment investments. Over the past year, there is a strong positive trend, which should stabilize in the years to come and consolidate its position, and for this there are all prerequisites.

УДК 656.61

НОВОВВЕДЕННЯ В ГАЛУЗІ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

БЕРЕЗА В. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет
«Одеська морська академія»

У статті обґрунтовано, що морський транспорт вважається найбільш універсальним видом транспорту. Визначена головна тенденція світового флоту. В статті проведено оцінювання споживання палива, викидів CO₂ від міжнародного судноплавства. Зауважується, що технології майбутнього значно скоротять витрати на утримання та обслуговування судна, дозволять зменшити викиди забруднюючих речовин, але їх впровадження потребує довгої апробації.

Ключові слова: морські перевезення, чисельність екіпажу, забруднення середовища, світовий флот, новітні технології.

В статье обосновано, что морской транспорт считается наиболее универсальным видом транспорта. Определена главная тенденция мирового флота связана. В статье проведена оценка потребления топлива, выбросов CO₂ от международного судоходства. Отмечается, что технологии будущего значительно сократят расходы на содержание и обслуживание судна. Они позволят уменьшить выбросы загрязняющих веществ, но их внедрение требует долгой апробации.

Ключевые слова: морские перевозки, численность экипажа, загрязнение окружающей среды, мировой флот, новейшие технологии.

The article substantiates that sea transport is considered the most universal mode of transport. The main trend of the world fleet is determined. The article assesses fuel consumption, CO₂ emissions from international shipping. It is noted that the technologies of the future will significantly reduce the cost of maintaining and servicing the vessel. They will allow to reduce emissions of pollutants, but their introduction requires a long approbation.

Keywords: sea transport, crew size, environmental pollution, the world fleet, the innovations technologies.

Постановка проблеми. Морський транспорт вважається найбільш універсальним видом транспорту, який спеціалізується на обслуговуванні міжнародної торгівлі. Завдяки своїй специфіці, перевезення вантажів морем є чи не головною частиною всіх мультимодальних перевезень, а також головною ланкою всього торговельного ланцюжка. Як і інші види вантажоперевезень, перевезення вантажів морем має позитивні та негативні сторони, про які необхідно знати всім компаніям, які планують займатися такими вантажоперевезеннями. Наприклад головною позитивною стороною морських перевезень є висока надійність, практична відсутність ризику втрати, або псування вантажу і, найголовніше, низька ціна такого перевезення. До мінусів слід віднести надто повільну швидкість доставки і залежність швидкості від погодних умов.

Отже, головне місце на ринку транспортних послуг посідають морські перевезення. Морський транспорт обслуговує 80% усього обсягу вантажу, тому дослідження нововведень, котрі підвищують ефективність цього процесу мають велику практичну значимість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів перевезення вантажів морем займаються як міжнародні організації, так і окремі компанії: UNCTAD [2], Rolls-Royce [3], Tersan Shipyard [4], NYK [5] та ін. Але зважаючи на таке велике значення та роль морського транспорту в організації процесу перевезень для світової економіки пошук напрямків підвищення ефективності та якості морських перевезень залишаються відкритими.

Метою статті є розгляд нових технологій на морському транспорті та визначення перспективних напрямків їх розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. В останні десятиліття світовий флот встав перед обличчям революційних змін: це пов'язане по перше, з постійним скорочення чисельності екіпажу та з постійною загрозою енергетичних та екологічних криз.

В останнє десятиліття спостерігається загальносвітова тенденція скорочення чисельності екіпажу в секторі судноплавства. Незважаючи на те, що двадцять років тому судна були укомплектовані екіпажами від сорока до п'ятдесяти чоловік, сьогодні не рідко можна зустріти великі танкери та вантажні судна з середньою кількістю екіпажів, що складаються з двадцяти осіб або менше. Рис. 1. показує середню кількість членів екіпажу за розміром і типом судна для зразка з 197 танкерів, 433 суховантажів та 193 контейнерних суден [1].

Хоча морський транспорт в порівнянні з іншими видами транспорту з точки зору показників ефективності споживання палива, так і впливу на зміну клімату має більш позитивні результати, але ж як свідчать дані табл. 1 він вносить свій вклад у забруднення навколишнього середовища [2].

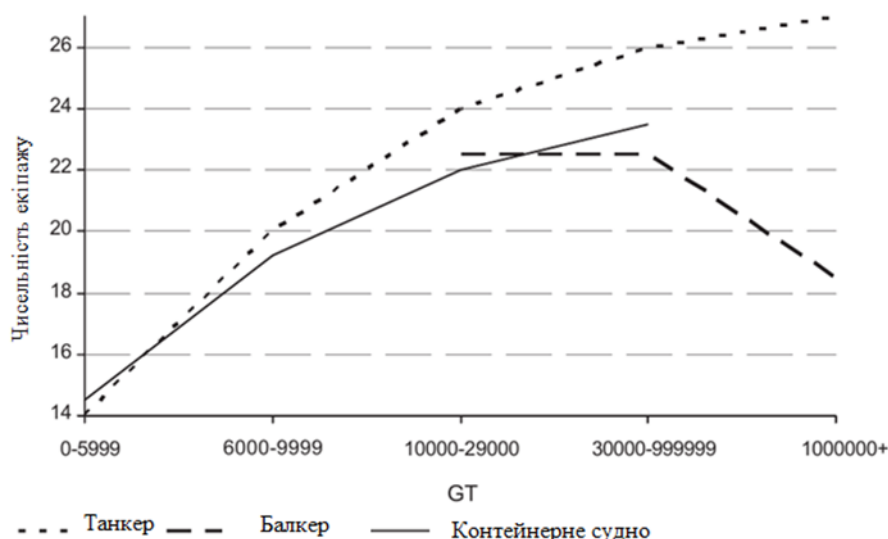

Рис. 1. Середня чисельність екіпажу у відповідності від розміру та типу судна (U.K. P&I Club ships).

Що ж стосується енергетичних та екологічних криз, то можна стверджувати, що викиди CO₂ від міжнародного судноплавства приходиться, за

оцінками, від 1,6 до 4,1% світових викидів CO₂ в результаті випалу пального (табл. 1). За підрахунками, представленим у другому дослідженні ІМО з викидів парникових газів (2009 р.) забруднення CO₂ від міжнародного судноплавства склали у 2007 році 870 млн. тон. Відповідно до цього дослідження, за прогнозами, такі викиди збільшуватимуться в 2,2-3,1 рази з 2007-2050 роках.

Таблиця 1

Оцінки споживання палива, викидів CO₂ від міжнародного судноплавства та прогнозу зростання

	CO ₂ млн. т	Паливо: млн. т	У % до світових викидів	Передбачуване зростання
Друге дослідження ІМО щодо викидів парникових газів 2009 р	870	277	3,1	В 1,1-1,2 рази до 2020 р. та в 2,2-3,1 рази до 2050 р.
Група експертів ІМО 2007 р.	1120	369	4,1	+ 30% до 2020 р.
Дослідження ІМО щодо викидів парникових газів (2000 р.)	419,3	138	1,6	-
МЕА (2005 р.)	543	214	2,0	-
«ТРТ Транспорт е територію»	1003	...	3,7	-
«Ендрессен та ін.», 2007 р.	634	200	2,3	+ 100-200% до 2050 р.
«Ейде та ін.», 2007 р.	704	220	2,6	+ 100-200% до 2050 р.
«Ейде та ін.», 2007 р.	800	350	2,9	+ 100-200% к 2050 году
«Корбетт та ін.», 2003 р.	912	289	3,1	-

Інженери та вчені один за іншим висувують проекти судів нових поколінь. При цьому використовують нові матеріали корпусів, нові двигуни і джерела енергії. Судна починають поглинати менше палива, рухаються швидше і менше забруднювати воду і повітря. За прогнозами компанії Rolls-Royce [3], перші телекеровані напівавтономні судна з'являться на водних маршрутах вже до кінця цього десятиліття. У підрозділі концерну, яке зайняте розробкою технологій дистанційного управління водним транспортом, впевнені: такий спосіб управління дозволить значно знизити експлуатаційні витрати і кардинально змінить весь глобальний сектор водних вантажоперевезень [3]. Компанія Rolls-Royce у співпраці з дослідницькими центрами VTT і TAUCHI (Tampere Unit for Computer-Human Interaction), вивчивши досвід інших галузей (авіація, оборона, освоєння космосу), де дистанційне управління є звичайною справою, заявили про те, що у 2017 році стартував проект щодо розробки роботизованого судна-безпілота. У 2014 році компанія Rolls-Royce представила концепт роботизованого вантажного судна. На думку авторів концепції, судна нового покоління будуть мати багато спільного з сучасними судами. Основна їхня відмінність полягає в повній автономії, тобто, в відсутності екіпажу. Невеликий екіпаж від 7 до 14 осіб буде дистанційно контролювати і управляти парком автономних судів по всьому світу з наземного центру управління. Екіпаж використовує інтерактивні смарт-екрани, системи розпізнавання голосу, голограмами і безпілотних літальних апаратів спостереження, щоб контролювати те, що відбувається як на борту і навколо корабля.

Основну частину шляху судно зможе пересуватися в автономному режимі.

Необхідність у втручанні людини виникне лише при нештатної ситуації. За свідченням представників Rolls-Royce всі необхідні технології, що дозволяють забезпечити автономне судноплавство вже існують. Разом з тим, на проміжному етапі мова йде про реалізацію гібридної технології, що поєднує автономні системи управління судами з елементами телеуправління [3]. Саме такий підхід дозволить в самий найближчий час підготувати реальний комерційний продукт та перейти безпосередньо до пілотних випробувань.

Орієнтування в океані буде забезпечувати система стеження в складі радара, лазерів і програми-автопілота. Капітани і штурмани, залишившись на березі зможуть відстежувати переміщення судна в реальному режимі часу і брати на себе управління на випадок позаштатної ситуації або при необхідності здійснення складного маневру – при заході в док та ін.

У свій перший «тестовий» рейс, згідно з наявною інформацією, судно вийде з декількома членами екіпажу на борту. Якщо тест буде пройдений успішно, в свій наступний рейс судно-робот вирушить самостійно, і управління ним буде здійснюватися в змішаному режимі, який суміщає автономне плавання і епізодичний перехід на телеуправління [3]. Брати участь в проекті в якості партнерів вже побажала фінська компанія Finferries, яка готова відправити паром довжиною в 67 метрів в прибережні води Фінляндії, багаті невеликими островами. Перевірити, наскільки працездатна запропонована технологія в таких умовах буде досить просто. Іншим потенційним партнером Rolls-Royce може стати ESL Shipping, що спеціалізується на морських вантажоперевезеннях в Балтійському басейні. У Rolls-Royce впевнені, що запропонована технологія в перспективі дозволить вирішити проблему нестачі кваліфікованих кадрів. Справа в тому, що число бажаючих присвятити себе кар'єрі моряка і, зокрема, спеціалізації морських вантажоперевезень рік від року скорочується. І технології в даному випадку зможуть компенсувати розвиток такої тенденції. З іншого боку, фахівці вищої ланки отримують можливість курирувати судно з берега протягом всього рейсу, тимчасово зберігаючи за собою, таким чином, робоче місце. Тимчасово, оскільки рано чи пізно їм на зміну швидше за все ж прийдуть «віртуальні капітани», які не потребують від компаній щомісячних відрахувань до фонду заробітної плати.

На випадок аварійної або іншої критичної ситуації оперативно підстрахувати судно зможуть техніки і інженери, відправлені на вертольоті з найближчої берегової точки. І такі штатні рятувальні команди за планами компанії будуть створені по всій планеті і будуть входити до складу глобальної системи оповіщення та запобігання надзвичайним ситуаціям [4]

Безпілотні судна навряд чи зможуть замінити судна під управлінням людей в найближчому майбутньому, але їх цілком можна впровадити у військовий флот, тим самим серйозно заощадивши на управлінні судном, а також знизивши ризики, пов'язані з людським фактором. Таким чином для зниження шкідливих викидів морського транспорту у навколишнє середовище було зроблено наступне:

Поступово відбувається використання суднової вітряної енергетики, зокрема вітрила дозволяють підхоплювати повітряні потоки і сприяють руху судна. Зараз найбільшу увагу в світі приділяють питанням використання суднової вітряної енергетики [5; 6]. Слід нагадати, що Beluga SkySails було

першим в світі вантажним судном, яке використовувало для економії палива літаюче вітрило, що випускалося на висоту в сотні метрів і управлялося комп'ютером [6]. Зараз провідні суднобудівні компанії Японії, США, Швеції та інших країн мають концепції екологічно чистих судів, які можуть ефективно працювати і не завдавати шкоди навколишньому середовищі. Однією з таких розробок є концепт «NYK Super Eco Ship 2030», будівництво якого заплановано у 2030 році. Це буде екологічно чисте судно з інноваційною структурою і прогресивною технологією, заснованою на використанні альтернативних джерел енергії [5; 7]. «NYK Super Eco Ship 2030» є унікальним і містить безліч інноваційних рішень: знижену вагу корпусу, оптимізація його форми, підвищена ефективність рухової системи, використання сонячної та вітрової енергії, застосування поновлюваних і постійних джерел електроенергії таких як паливний елемент, дозволяє знизити викид вуглекислого газу на 69%, що робить його «зеленим» і екологічно чистим судном. Зокрема, в цьому судні вітрила розташовуються в корпусі, розкладаються і збираються в залежності від погодних умов, виконання вантажно-розвантажувальних робіт.

Використання енергії хвиль завдяки 12 горизонтальних рухливих плавників-крил, які утилізують енергію хвиль, коли машина йде під вітрилами або стоїть на якорі. Але ці ж крила можуть виступати в як рушій – в цьому випадку їх силовий привід живиться від суднової енергетичної мережі. Таким чином судно рухається подібно рибі – за рахунок коливань.

Використання альтернативних поновлюваних джерел сонячної енергії. Ведуться розробки сонячних батарей, які покривають більшу частину корпусу, які можуть бути прибрані при розвантаженні в порту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином головні тенденції в впровадженні нововведень в морські перевезення спрямовані на скорочення екіпажу або повного його відсутності та скорочення обсягів забруднення навколишнього середовища за рахунок впровадження альтернативних джерел енергії на судах. Такі технології в майбутньому значно скоротять витрати на утримання та обслуговування судна, дозволять зменшити викиди забруднюючих речовин, але їх впровадження потребують довгої апробації в практичній діяльності та пристосування.

Література:

1. Human factors in the maritime domain / M. Grech, T. Horberry, Thomas Koester. Taylor & Francis Group, an informa business, 2010. 218 p.
2. Unctad/rmt/2010 united nations publication. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2010_en.pdf.
3. Офіційний сайт «Rolls-Royce». URL: <http://www.rolls-royce.com>.
4. Офіційний сайт «Tersan Shipyard». URL: <http://www.tersanshipyard.com>.
5. NYK Releases Exploratory Design for NYK Super Eco Ship 2030». URL: <http://www.nyk.com>.
6. Article: «MS Beluga SkySails – Cargo Ship». URL: <http://www.ship-technology.com/projects/msbelugaskysails>.
7. Innovative Robotic Technologies For The Maritime Industry. URL: <https://www.marineinsight.com/future-shipping/5-innovative-robotic-technologies-for-the-maritime-industry>.

The article substantiates that maritime transport is considered to be the most universal type of transport, which specializes in servicing international trade. It was emphasized that the transportation of goods by the sea has positive and negative sides, which must be known to all companies. Due to its specificity, the carriage of goods by sea is almost the main part of all multimodal transport. Recently, the world fleet has faced revolutionary changes that are: due to the constant reduction of crew capacity and the threat of energy and environmental crises. The article assesses fuel consumption, CO₂ emissions from international shipping and forecasts their growth. The dynamics of the average size of the crew according to the size and type of the vessel are analyzed. Engineers and scientists use new body materials, new engines and energy sources, trying to design fully autonomous vessels, that is, without crew. The main trends in the implementation of innovations in sea transportation are aimed at reducing the crew or its complete absence and reducing the volume of environmental pollution by introducing alternative sources of energy on ships. Gradually, the use of ship wind power, in particular sails, allows you to pick up airflows and promote the movement of the vessel. Using the energy of waves through 12 horizontal, mobile, fin-fins, which utilize the energy of waves when the car goes under sails or is anchored. Using Alternative Renewable Solar Energy. Such technologies in the future will significantly reduce the costs of maintenance and maintenance of the vessel, will reduce the emissions of pollutants, but their implementation will require a long testing in practice and adaptation.

УДК 336.225.3

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

КОВАЛЬОВА М. Л.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
Київський національний університет
культури і мистецтв

В статті аналізуються ризики, що виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Виокремлено види ризиків в зовнішньоекономічних операціях. Акцентовано увагу на необхідності використання українськими підприємцями міжнародних стандартів в своїй діяльності, як один з інструментів мінімізації ризиків. Визначено необхідність отримання відповідних міжнародних сертифікатів як свідчення якості продукції та певного рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, ризики, міжнародна стандартизація, сертифікація, конкурентоспроможність.

В статье анализируются риски, возникающие при осуществлении внешнеэкономической деятельности. Выделены виды рисков во внешнеэкономических операциях. Акцентировано внимание на необходимости использования украинскими предпринимателями в своей деятельности международных стандартов, как одного из инструментов минимизации рисков. Выделена необходимость получения соответствующих международных сертификатов как свидетельства качества продукции и определенного уровня конкурентоспособности отечественных предприятий.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, риски, международная стандартизация, сертификация, конкурентоспособность.

The article analyzes the risks arising from the implementation of foreign economic activity. The types of risks in foreign economic operations are singled out. Attention is drawn to the need for the use of international standards by Ukrainian entrepreneurs in their activities as one of the tools to minimize risks. The necessity of obtaining the corresponding international certificates as evidence of the quality of products and a certain level of competitiveness of domestic enterprises is determined.

Keywords: foreign economic activity, risks, international standardization, certification, competitiveness

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови розвитку України та активна інтеграція нашої країни у світовий та європейський простір визначають нові вимоги до ведення своєї діяльності вітчизняними підприємствами. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності українськими

підприємцями повинне відповідати певним міжнародним стандартам. Ризики, які виникають при цьому, потребують аналізу та виокремлення напрямів їх мінімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань управління ризиками при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та аналізом європейського досвіду в цій галузі займаються такі українські науковці як В. М. Вишняков [1], О. Сороковський, Н. Коваль, С. Калабін, М. Чепой [5]. та інші. Проте сучасні умови розвитку економіки України та євроінтеграційний напрямок нашої країни потребують подальшого дослідження цього питання.

Метою статті є аналіз європейського досвіду в управлінні ризиками в зовнішньоекономічній діяльності та виокремленні міжнародної стандартизації як інструменту їх мінімізації.

Вклад основного матеріалу дослідження. Присутність України у глобальній виробничій мережі істотно зросла за останні десять років, але все ще залишається недостатньою. Протягом останніх років український експорт демонструє поступову географічну диверсифікацію через зменшення орієнтованості України на ринки країн СНД, хоча ці ринки й досі залишаються традиційними для українських виробників (у 2016 р. частка експорту товарів на ринки СНД становила 16,5%) [1].

Спостерігається тенденція до виходу на нові ринки, головним серед яких є ринок ЄС. Сукупна частка ринку ЄС в обсязі українського експорту товарів зросла з 25,9% у 2008 р. до 37,1% у 2016 р., зокрема, внаслідок отриманих Україною автономних торгових преференцій та початку дії Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між ЄС та Україною. За підсумками 2017 року в експорті українських товарів до країн Європейського Союзу зберігається позитивна динаміка. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, на сьогодні ЄС (28) є найбільшим торговельним партнером України. Частка ЄС (28) у загальному обсязі експорту українських товарів становила 40,0% проти 38,8% у січні-липні 2016 року. Питома вага країн СНД в експорті товарів з України у січні-липні 2017 року становила 16,2% (16,4% у січні-липні 2016 року) [1].

В сучасних умовах однією з головних передумов ефективного функціонування національної економіки, запорукою її динамічного розвитку є розширення експортного потенціалу. Відповідно, стратегічним завданням є масштабне зростання присутності України на зовнішніх ринках. Часткова або повна втрата традиційних ринків, яка відбулася протягом останніх років, підсилюють необхідність пошуку ефективних рішень для розвитку експорту української продукції. Розвиток міжнародної торгівлі та експорту є одним з нагальних питань для реформування та становлення національної економіки України. З цією метою Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, за участі представників наукових та ділових кіл, експертного середовища, а також керівників заінтересованих центральних органів виконавчої влади розроблена Експортна стратегія України, головним завданням якої є підвищення конкурентоспроможності українського експорту шляхом усунення перешкод та визначення конкретних можливостей за допомогою чітких кроків [1].

Таким чином, основна роль в підвищенні рівня національної економіки та експортного потенціалу України відводиться суб'єктам зовнішньоекономічної

діяльності. Особливістю зовнішньоекономічної операції є те, що вона здійснюється між суб'єктами, що знаходяться в різних країнах і правових системах. Порівняно з угодами в середині країни, це пов'язано з багатьма додатковими труднощами і ризиками. Проте підприємства проводять зовнішньоторговельні операції, тому що це дає чималі прибутки саме зовнішньоекономічні контракти приносять більші прибутки підприємцям.

Безумовно, зовнішньоекономічна діяльність є тією сферою, яка дуже сильно піддається ризикам. Під час проведення зовнішньоекономічної операції відбувається складний процес руху значної маси грошових, товарних, матеріальних засобів, обіг юридичних документів, а також інформаційних потоків. Це відтворює систему, критично схильну до впливу багатьох чинників ризику В. М. Вишняков ризиками називає ті ситуації, внаслідок яких або ефективність проведення операції була мінімальною і цілком не виправдовувала вкладених коштів і надій підприємця (інвестора), або взагалі підприємець (інвестор) мав величезні збитки, розраховуючись за свою непоінформованість, помилки і некомпетентність у справі [2].

В економічній літературі виділяють близько 150 видів ризиків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та виконання зовнішньоторговельного контракту. Умовно їх можна розділити на 15 основних груп:

1. Ризики країни походження товару (політичні, макроекономічні).
2. Ризики вибору і надійності партнера.
3. Маркетингові ризики.
4. Транспортні ризики.
5. Ризики визначення предмета контракту.
6. Ризики умови кількості.
7. Ризики умови ціни.
8. Ризики умови поставки.
9. Ризики валютно-фінансових умов контракту.
10. Ризики умов форс-мажорних обставин.
11. Ризики визначення умов розгляду арбітраж.
12. Комерційні ризики.
13. Ризики умови якості.
14. Ризики умови упакування і маркування.
15. Ризики, пов'язані з процесом митного оформлення.

Мінімізувати вірогідність виникнення або впливу більшості перерахованих ризиків можливо за допомогою детального аналізу майбутніх партнерів та ринків збуту та ретельного складання зовнішньоекономічного контракту з врахуванням всіх можливих ризиків. Ризики щодо якості, маркування, упакування та митного оформлення товарів зменшуються за допомогою використання та впровадження міжнародних стандартів. Отже, можна виокремити два рівня вирішення проблеми мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності:

- рівень держави – митне оформлення товарів;
- рівень підприємства-експортера – якість, маркування та пакування вже конкретно товару.

Безумовно, різні країни, в тому числі й країни-учасники ЄС, мають різне

митне законодавство, проте всі вони мають базуватися на загальних принципах у відповідності з міжнародними нормами та рекомендаціями Всесвітньої митної організації. Відповідно до положень Світової організації торгівлі (СОТ), впровадження методів управління ризиками в митну справу є засобом прискорення митних процедур. Зокрема, в Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (ГАТТ) 1994 р. йдеться про необхідність «скорочення до мінімуму обсягів і складності імпорتنих та експортних формальностей, спрощення вимог до імпоротної та експортної документації» [3].

Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) є одним із базових міжнародних стандартів, що визначає принципи й основні напрями діяльності органів митного контролю у ракурсі управління ризиками та за своєю суттю є сукупністю стандартних правил митного контролю і управління ризиками. Зокрема, у Загальному додатку до Кіотської конвенції визначено понятійний апарат сфери управління ризиками, а саме: наведено визначення категорії «митний контроль», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства.

Зазначимо, що відповідно до Кіотської конвенції ризик – ймовірність недотримання митного законодавства. Аналіз ризику передбачає систематичне використання доступної інформації для визначення частоти виникнення виявлених ризиків та прогнозування їх наслідків. Відповідно, оцінювання ризику передбачає систематичне визначення пріоритетів управління ризиком, шляхом аналізу та порівняння їх рівнів із встановленими стандартами, прогнозованими ступенями ризику чи іншими критеріями [4].

Отже, українській державі необхідно активно використовувати досвід європейських митні органи в своїй практиці використовують сучасні технології в процесі митного контролю, які відповідають міжнародним стандартам у сфері ризик-менеджменту та рекомендаціям Всесвітньої митної організації. Партнерські відносини між державою, яку в даному випадку представляє митниця, та бізнес-структурами зменшують кількість митних формальностей, що, в свою чергу, сприяє швидкому і своєчасному надходженню митних платежів до державного бюджету.

Проте, все ж таки споживача більш цікавить якість та безпечність продукції, яку він купує. Відповідно, виробник (тобто український підприємець) повинен надати своєму іноземному партнеру документи, які підтвердять відповідну якість продукції. Такими документами є сертифікати міжнародного зразка, які засвідчують відповідність продукції певним міжнародним стандартам. Як було зазначено вище, для України наразі найбільшим торговим партнером є Європейський Союз, тому орієнтація саме на європейську систему стандартизації та сертифікації є першочерговим завданням для українських підприємств, які бажають успішно працювати на ринку країн ЄС. В обороті продукції на ринку ЄС особливу відповідальність несе імпортер, так як продукція, поставлена з третіх країн так само зобов'язана пройти всі процедури на відповідність європейським стандартам і директивам, які мають відношення до конкретної продукції. Імпортер повинен бути впевнений, що продукція відповідає вимогам ЄС та має відповідні документи. Отримання права нанесення СЕ маркування та сертифікація на відповідність європейським директивам є

складним і відповідальним процесом. Сертифікат на продукцію, зареєстрований престижним міжнародним органом з сертифікації, підтверджує, насамперед, статус відповідності європейським стандартам, а також гарантує безпеку продукції. Проведення СЕ сертифікації дозволяє, як правило, вітчизняному підприємству без перешкод вийти на ринок Євросоюзу і реалізовувати свою продукцію на легальній основі. Необхідно брати до уваги, що незаконне маркування товару (вироби) знаком СЕ в країнах Європейського Союзу веде до великих штрафів, вилучення з обігу даного продукту, і навіть до кримінального переслідування [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сталий розвиток економіки країни неможливий без успішного товарообігу з іншими країнами та позитивного зовнішньоекономічного сальдо. Таким чином, підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників та їх продукції є першочерговим завданням. Успішне вирішення цієї задачі можливе тільки за умови тісної співпраці держави, яка забезпечить гармонізацію нормативно-законодавчої бази у відповідності з європейськими нормами, та бізнес-структур через впровадження та використання у своїй діяльності міжнародних стандартів та одержання відповідних сертифікатів щодо якості своєї продукції. Саме це дозволить українським підприємцям значно мінімізувати ризики при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, передусім з європейськими партнерами.

Література:

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>
2. Вишняков В. М. Роль контракту в управлінні ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип.21.17. С.179-185.
3. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика: монографія; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький.: ПП. Мельник А. А., 2014. 288 с.
4. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. «Стандарти та сертифікація продукції в ЄС» (методична брошура). Упорядники: О. Сороковський, Н. Коваль, С. Калабін, М. Чепой. Одеса: «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Одеській області», 2013. 52 с.

Modern socio-economic conditions of Ukraine's development and the active integration of our country into the world and European space determine new requirements for conducting their activities by domestic enterprises. Execution of foreign economic activity by Ukrainian entrepreneurs must meet certain international standards. The risks that arise in this case require analysis and identification of the directions for their minimization.

The main role in raising the level of national economy and export potential of Ukraine is given to subjects of foreign economic activity. The peculiarity of the foreign economic operation is that it is carried out between actors located in different countries and legal systems. Compared with the deals in the middle of the country, it is

associated with many additional difficulties and risks. However, enterprises carry out foreign trade operations, as it gives considerable profits, it is the foreign economic contracts that bring bigger profits to entrepreneurs.

Minimize the likelihood of the emergence or impact of most of the listed risks is possible through a detailed analysis of future partners and markets and a thorough preparation of the external economic contract taking into account all possible risks. The risks to quality, labeling, packaging and customs clearance of goods are reduced through the use and implementation of international standards. The International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (the Kyoto Convention) is one of the basic international standards that defines the principles and basic directions of customs control activities in terms of risk management and is essentially a set of standard rules of customs control and risk management. For Ukraine, the European Union is currently the largest trading partner, so targeting the European system of standardization and certification is a top priority for Ukrainian companies wishing to successfully work in the EU market.

Increasing the competitiveness of Ukrainian commodity producers and their products is a priority. Successful resolution of this problem is possible only with the close cooperation of the state, which will ensure the harmonization of the regulatory and legislative framework in accordance with European norms and business structures through the introduction and use of international standards in its activities and obtaining appropriate certificates regarding the quality of its products. That is what will allow Ukrainian entrepreneurs to minimize risks in foreign economic activity, first of all with European partners.

УДК 658.589:[330.45:519.8]

3D-МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

ЛОХМАН Н. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського

У статті запропонована 3D-модель інноваційного процесу, яка базується на принципі визначення окремої площини інноваційного процесу (розробка-виробництво); (виробництво-реалізація); (розробка-комерціалізація) та запропоновані напрями їх взаємодії. За допомогою граф-моделі, визначили взаємозв'язок інноваційних параметрів як дискретних показників. Встановили, що інноваційний процес має циклічний характер, який полягає у ітерації визначених інноваційних параметрів.

Ключові слова: 3D-модель, інноваційний процес, інноваційні параметри, розробка, виробництво, комерціалізація.

В статье предложена 3D-модель инновационного процесса, основанная на принципе определения отдельной плоскости инновационного процесса (разработка-производство); (производство-реализация) (разработка-коммерциализация) и предложены направления их взаимодействия. С помощью граф-модели, определили взаимосвязь инновационных параметров как дискретных показателей. Установили, что инновационный процесс имеет циклический характер, который заключается в итерации определенных инновационных параметров.

Ключевые слова: 3D-модель, инновационный процесс, инновационные параметры, разработка, производство, коммерциализация.

In the article a 3D model of innovation process is proposed, which is based on the principle of determining the separate plane of the innovation process (development-production); (production-realization); (development-commercialization) and suggested directions of their interaction. Using graph-model, the relationship between the innovation parameters as discrete indicators was determined. It was established that the innovation process has cyclic characters, which consists in the iteration of certain innovational parameters.

Keywords: 3D-model, innovation process, innovative parameters, development, production, commercialization.

Постановка проблеми. Національна економіка тримає курс на інноваційний розвиток. Проте фактично даний курс не реалізовується [1, с. 146].

Тому сьогодні найважливішим завданням сучасних суб'єктів господарювання є забезпечення постійного руху, укріплення конкурентних позицій, створення ринкових переваг. Але тільки ті підприємства, які постійно забезпечують необхідні зміни, швидко реагують на ринкові сигнали щодо цих змін, сприяють створенню умов щодо інноваційних процесів, є успішними та

ефективними.

Надзвичайна роль інноваційних процесів і їх значення як чинників соціально-економічного розвитку, що надають динамізму економіці країни, потребують посиленої до них уваги з боку науковців і практиків [2].

Розробка моделі інноваційного процесу, як однієї з головних умов здійснення вдалої інноваційної політики, є необхідним інструментом ідентифікації, упорядкування та характеристики окремих складових інноваційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та прикладних аспектів побудови моделі інноваційних процесів присвячено праці ряду дослідників: Бельтюков Є. А., Толмачова О. В., Бобровська О., Мелень О. В., Мельник І. Ю., Бояринова К. О., Малюта Л. Я., Катеринин С. П., Янковська О. І.

Так, автор Мелень О. В., присвятив свої дослідження аналізу розвитку моделей інноваційного процесу на промислових підприємствах, в ході цих досліджень встановлено, що протягом терміну, який аналізувався моделі інноваційного розвитку постійно трансформуються: від лінійної моделі до складної багаторівневої з інтеграцією передових систем інформатики і обчислювальної техніки в системи гнучкого виробництва. Отже, цей автор також не враховує варіативності послідовності та параметрів інноваційного процесу [3].

Автори Мельник І. Ю., Бояринова К. О. приділяють увагу сутності та змісту реалізації інноваційного процесу, його моделям та проблемам реалізації на підприємствах, а саме: розглядають лінійну, кібернетичну, матричну моделі інноваційного процесу. Але ці моделі пропонують характеризують інноваційний процес як чітко визначену послідовність дій (дослідження – розробка – розповсюдження інновацій), без урахування можливостей зміни цієї послідовності [4].

Автор Малюта Л. Я. в своїй статті «Особливості моделювання інноваційних процесів на підприємстві» здійснив дослідження загальних рис інноваційного процесу, проаналізував еволюцію теоретичних поглядів на структуру, послідовність і роль цього процесу щодо окремих етапів у створенні та комерціалізації новачків, які стали основою для обґрунтування ланцюгової лінійно-функціональної моделі інноваційного процесу зі зворотним зв'язком. На його думку, інноваційний процес не закінчується так званим упровадженням, тобто першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. Цей процес не переривається й після впровадження, бо в міру поширення нововведення вдосконалюється, стає ефективнішим, набуває раніше не відомих споживчих властивостей [5].

Однак, цей автор пропонує модель інноваційного процесу в рамках окремого підприємства, не враховуючи можливість інтеграції цього процесу в роботі не одного суб'єкту господарювання.

Автор Катеринин С. П. пропонує модель інноваційного процесу як послідовність дій та отримання результатів на мікро- та макрорівні [6].

Описані наукові моделі інноваційного процесу свідчать про складність та багатоаспектність економічної категорії інноваційного процесу та необхідності її дослідження у різних аспектах [7]. Тому питання побудови моделі інноваційного

процесу, яка б враховувала окремі принципи визначення площини інноваційного процесу та його параметри є головною ідеєю нашого дослідження.

Метою статті є побудова і характеристика 3D-моделі інноваційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування моделювання щодо відображення інноваційного процесу дозволяє більш ефективно обґрунтовувати процеси інноваційної діяльності як окремого підприємства так і у взаємодії його з іншими суб'єктами інноваційної діяльності; забезпечувати результативність діяльності підприємства в умовах постійних змін ринкової економіки; дозволяє полегшити процес визначення та консолідації параметрів інноваційного процесу. Це сприятиме ефективному прийняттю рішень щодо інноваційного процесу підприємства.

Побудова 3D-моделі здійснюється за принципом визначення окремої площини інноваційного процесу: (розробка-виробництво); (виробництво-реалізація); (розробка-комерціалізація) (рис. 1).

Кожна площина має забезпечувати визначені дії стосовно таких параметрів інноваційного процесу як: ідея, проект, метод, продукт тощо.

Підприємство має можливість забезпечувати проведення інноваційного процесу, охоплюючи усі площини 3D-моделі, тобто воно може організувати розробку усіх чи окремих параметрів інноваційного процесу (ідей, проектів, методів, продуктів, продукції (послуги) тощо), далі забезпечити виробництво цих розробок, далі забезпечити їх комерціалізацію. Але інноваційний процес на окремому підприємстві може здійснюватися не обов'язково за повним традиційним циклом: розробка-виробництво-комерціалізація, воно може забезпечувати проведення інноваційного процесу використовуючи різні комбінації і різну послідовність інноваційного процесу в рамках 3D-моделі, наприклад організувати розробку результатів інноваційного процесу далі комерціалізувати їх (минаючи етап виробництва), або підприємство може придбати інноваційні розробки, забезпечити їх виробництво і використання на власний розсуд.

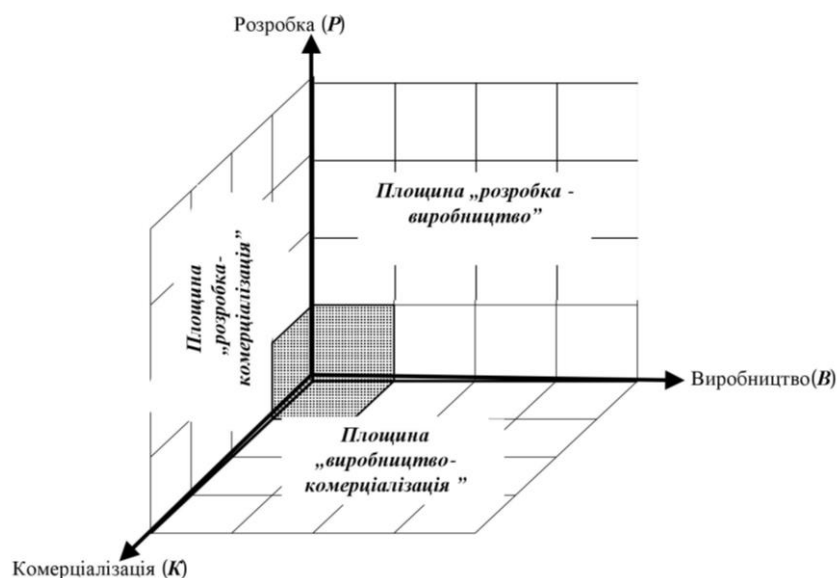
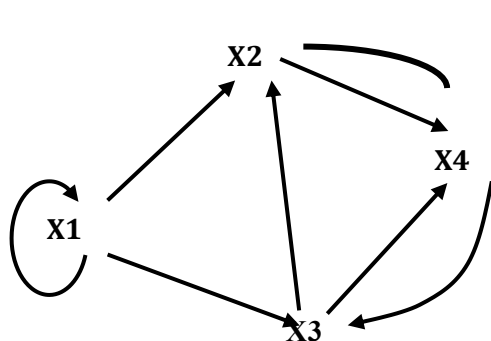

Рис. 1. 3D-модель інноваційного процесу (складено на основі [8, с. 312])

Інноваційні параметри є змінними показниками і можуть бути консолідовані в рамках як окремої площини 3D-моделі так і в рамках комбінації цих площин. Ми пропонуємо за допомогою граф-моделі, визначити взаємозв'язок інноваційних параметрів як дискретних показників (рис. 2).

Умовні позначення:

X1 – інноваційна ідея

X2 – інноваційний продукт

X3 – інноваційний метод

X4 – інноваційний проект

Рис. 2. Консолідація інноваційних параметрів в рамках 3D-моделі (складено на основі [8, с. 254])

Слід зазначити, що кожен з цих параметрів може виступати кінцевим інноваційним результатом в рамках власно визначеного інноваційного процесу. Згідно рисунку 2, відправним пунктом інноваційного процесу є інноваційна ідея (імпульс) – X1, яка може стосуватися інноваційного продукту (X2) (товару, послуги тощо) або інноваційного методу (X3) (технології, способу тощо); інноваційний продукт та інноваційний метод потребує документальної конкретизації як параметрів так і процедур їх створення, тому інноваційна ідея має бути оформлена у вигляді інноваційного проекту (X4) щодо продукту чи методу. Інноваційний процес має циклічний характер, який полягає у ітерації визначених інноваційних параметрів, тому ми вважаємо, що інноваційні ідеї, це той параметр, який постійно знаходиться у стадії пошуку, розробки, апробації тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Будь-яке підприємство завдяки розробки власної 3D-моделі інноваційного процесу зможе визначити поточну позицію (площину інноваційного процесу), прийняти рішення, щодо подальшого вектору інноваційного процесу, консолідувати інноваційні параметри, як в рамках окремої площини так і в рамках 3D-моделі в цілому. Перспективами подальших досліджень є деталізація інноваційних бізнес-процесів в рамках 3D-моделі.

Література:

1. Бельтюков Є. А., Толмачова О. В. Причини та шляхи подолання низької інноваційної сприйнятливості інноваційних підприємств. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012 . Вип. 4 (47). С.142-147.
2. Бобровська О. Інноваційне управління як важіль і джерело інноваційного розвитку регіонів. Публічне управління: теорія та практика. 2011. № 4 (8). С. 20–27. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.
3. Мелень О. В. Дослідження та аналіз розвитку моделей інноваційного процесу на промислових підприємствах. Вісник ЖДТУ. 2013. № 1 (63). С. 287-

290.

4. Мельник І. Ю., Бояринова К. О. Інноваційний процес: наукові підходи та проблеми їх реалізації. URL: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-14.pdf>

5. Малюта Л. Я. Особливості моделювання інноваційних процесів на підприємстві. URL: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%.pdf>

6. Катеринин С. П. Цикличность инновационной деятельности как процесс приращения национального богатства. Фундаментальные исследования. 2014. № 11-9. С. 2021-2026. URL: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=35888>

7. Янковська О. І. Еволюція моделей інноваційного процесу. Економіка. Управління. Інновації. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2009_2_44

8. Фролова Л. В. Формирование бизнес-модели предприятия / Л. В. Фролова, Е. С. Кравченко. К.: Центр учебной литературы, 2012. 384 с.

The national economy holds the course for innovative development. However, in fact, this course is not implemented. The development of an innovation process model, as one of the main prerequisites for implementing a successful innovation policy, is a necessary tool for identifying, organizing and characterizing the individual components of the innovation process.

Application of modeling to reflect the innovation process can more effectively justify the processes of innovation activity as a separate enterprise and in its interaction with other actors of innovation activity; To ensure the effectiveness of the enterprise in the conditions of constant changes in the market economy; Makes it easier to identify and consolidate the parameters of the innovation process. This will facilitate effective decision-making on the innovative process of the enterprise.

Construction of the 3D model is based on the principle of determining the individual plane of the innovation process: (development-production); (Production-realization); (Development-commercialization).

Each plane must provide certain actions regarding such parameters of the innovation process as: idea, project, method, product, etc.

The enterprise has the ability to provide an innovation process covering all the 3D-model areas, that is, it can arrange the development of all or individual parameters of the innovation process (ideas, projects, methods, products, products (services), etc.), to further ensure the production of these developments, further ensure Their commercialization. But the innovation process in a separate enterprise can be carried out not necessarily in the full traditional cycle: development-production-commercialization, it can provide the innovation process using various combinations and different sequence of innovation process within the 3D model, for example, to organize the development of the results of the innovation process further. Commercialize them (bypassing the stage of production), or an enterprise can acquire innovative developments, provide their production and use at their own scales.

Innovative parameters are variable indicators and can be consolidated within the framework of both a separate plane of the 3D model and within the framework of a combination of these areas. Using graph-model, the relationship between the innovation parameters as discrete indicators was determined.

Innovative process has cyclic characteristics, which consists in the iteration of certain innovative parameters, therefore we consider that innovative ideas is a parameter that is constantly in the stage of search, development, testing, etc.

Any enterprise, due to the development of its own 3D model of innovation process, will be able to determine the current position (the plane of the innovation process), decide on the further vector of the innovation process, consolidate the innovation parameters, both within the framework of the individual plane and within the 3D model as a whole. Prospects for further research are the detailing of innovative business processes within the 3D model.

УДК 658.15:657.3(045)

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА ШЛЯХОМ УПРАВЛІННЯ СТАНОМ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ

РОЖЕНКО О. В.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
підприємництва і торгівлі,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського

У статті розкрито визначення сутності поняття «фінансова рівновага», обґрунтовано застосування моделі економічного зростання при визначенні стану фінансової рівноваги в динаміці. Здійснено прогнозування стану фінансової рівноваги підприємства шляхом оптимізації структури його балансу. Абсолютний стан фінансової рівноваги виникає у разі відповідного відношення показників моделі економічного зростання.

Ключові слова: рівновага, підприємство, розвиток, стан, сталість.

В статье раскрыто определение сущности понятия «финансовое равновесие», обосновано применение модели экономического роста при определении состояния финансового равновесия в динамике. Осуществлено прогнозирование состояния финансового равновесия предприятия путем оптимизации структуры его баланса. Абсолютное состояние финансового равновесия возникает в случае соответствующего отношения показателей модели экономического роста.

Ключевые слова: равновесие, предприятие, развитие, состояние, устойчивость.

The article reveals the definition of the essence of the concept of «financial equilibrium», the application of the model of economic growth in determining the state of financial equilibrium in dynamics is grounded. The forecasting of the state of the financial equilibrium of the enterprise by means of optimization of the structure of its balance is carried out. The absolute state of financial equilibrium arises in the case of an appropriate ratio of indicators of the model of economic growth.

Key words: equilibrium, enterprise, development, state, sustainability.

Постановка проблеми. Сучасне середовище здійснення підприємницької діяльності характеризується наявністю безлічі можливостей та загроз для неї. В таких умовах гостро постає проблема забезпечення стабільно успішного господарювання підприємства у часі, тобто стійкого становища, що можливо через досягнення і підтримку постійної фінансової рівноваги підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить глибину досліджень проблемних питань в сфері, а саме: Лемішко О. [1] розкрито зміст фінансової

рівноваги як фактору забезпечення фінансової стійкості підприємства; Терещенко О. О. розкрито фінансову рівновагу як рівняння між грошовими надходженнями підприємства та потреби в капіталі для виконання поточних платіжних зобов'язань [2]; Хромушиною Л. А. проведено теоретичне узагальнення методичних підходів до оцінки умов забезпечення та стану фінансової рівноваги підприємств [3]; Гудзь Т. П. [4] досліджено аспекти методології формування фінансової рівноваги підприємства та багатьох інших. Не зменшуючи наукову та практичну значимість набутих розробок, є необхідність у подальших дослідженнях в цьому напрямку.

Метою статті є аналіз стану фінансової рівноваги підприємства з метою обґрунтування оптимальної структури його балансу. Завданнями дослідження стали: дослідження сутності категорії «фінансова рівновага», визначення фактичного та планових значень стану фінансової рівноваги підприємства, формування оптимальної структури балансу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівновага в економіці, згідно [5] – ситуація, в якій всі чинники, що роблять вплив на економічну змінну, повністю врівноважують один одного таким чином, що змінна величина в результаті не змінюється. Тобто авторське розуміння поняття «рівновага» – збалансованість.

Фінансова рівновага – це характеристика стану фінансової діяльності підприємства, за якого потреба в збільшенні обсягу активів підприємства балансується можливостями підприємства щодо формування його фінансових ресурсів [6, с. 182]; передбачає, що грошові надходження підприємства дорівнюють або перевищують потребу в капіталі для виконання поточних платіжних зобов'язань [7, с. 277]; рівень як власного капіталу і не фінансових активів, так і рівень позикового капіталу і фінансових активів [2, с. 11], збалансованість розвитку підприємства, тому її можна досягти завдяки оптимальному поєднанню рівнів дохідності та ризику [8, с. 14].

Отже, фінансова рівновага – це розвиток та досягнення такого стану фінансової діяльності підприємства, при якому розвиток та досягнення необхідного обсягу активів балансується з розвитком його фінансових ресурсів, власних джерел, зокрема.

Рівновага, як системна категорія, має широке коло класифікаційних ознак, одна з них – за станом, а саме: статична рівновага – існує як характеристика точки рівноваги та динамічна – характеризує систему в розвитку. Саме рівноважний, тобто збалансований, розвиток передбачає узгодженість внутрішніх та зовнішніх чинників господарювання, що забезпечує його відповідні темпи економічного зростання та зміцнення фінансової стійкості.

Для оцінки фінансової рівноваги в динаміці пропонується загальна модель економічного зростання [9], яка має наступний вигляд:

$$T_{вк} \triangleright T_{офа} \triangleright T_{фа} \triangleright T_{еа} \triangleright T_{нфа} \triangleright T_{мге} \triangleright T_{нк} , (1)$$

де: $T_{вк}$ – темп змін власного капіталу підприємства;

$T_{офа}$ – це темп змін оборотних фінансових активів підприємства;

$T_{фа}$ – це темп змін фінансових активів підприємства;

Т_{еа} – це темп змін економічних активів підприємства;
 Т_{нфа} – це темп змін нефінансових активів підприємства;
 Т_{мге} – це темп змін майна підприємства в негрошовій формі;
 Т_{пк} – це темп змін позикового капіталу.

Вихідні дані для побудови вказаної нерівності умовного підприємства наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Вихідні дані, що характеризують майно умовного підприємства*

Показник	Ум. позначення	2016 р.	2017 р.	Абсолютне відхилення, +/-	Темп змін, %	Відсоток змін, %
Економічні активи	ЕА	115568,5	217046	101477,50	187,81	87,81
Власний капітал	ВК	113697,15	211255	97557,85	185,81	85,81
Позиковий капітал	ПК	1871,35	5791	3919,65	309,46	209,46
Оборотні фінансові активи	ОФА	1850,60	5278,50	3427,90	285,23	185,23
Фінансові активи	ФА	1850,60	5278,50	3427,90	285,23	185,23
Майно в грошовому еквіваленті	МГЕ	113717,9	211767,5	98049,60	186,22	86,22
Нефінансові активи	НФА	113717,90	211767,50	98049,60	186,22	86,22

* - складено автором, згідно власних розрахунків

При виконання вказаної залежності темпів економічного зростання, забезпечується фінансова стійкість. Найбільшому темпу змін (темпу власного капіталу) присвоюється і найбільший ранг (1), а найменшому – темпу змін позикового капіталу, присвоюється найменший (7). За вихідними даними побудовано рисунок 1, на якому відображено проранжовані фактичні і нормативні значення темпів змін аналізованих показників.

Отримані результати демонструють, що перший і сьомий темпи (власний капітал та позиковий капітал) мають протилежні тенденції. Третій і шостий показники фінансові активи та майно в грошовому еквіваленті, відстають у своєму розвитку, дорівнюючи показникам – попередникам. Другий, четвертий і п'ятий темпи (оборотні фінансові активи, економічні активи, не фінансові активи) отримують випереджальний розвиток в порівнянні з їх нормативними значеннями.

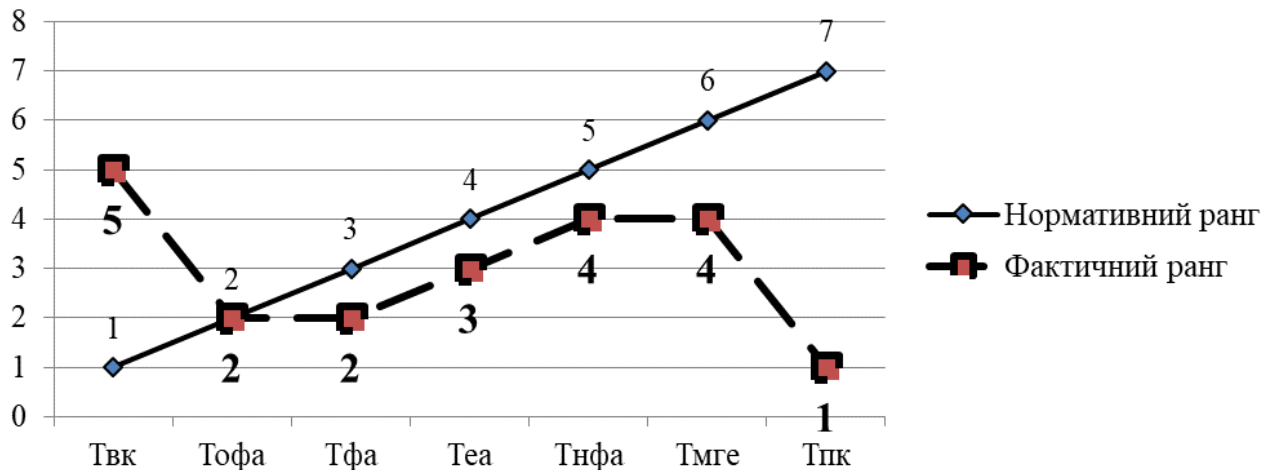

Рис. 1. Нормативні і фактичні ранги показників фінансової рівноваги
Складено автором, згідно власних розрахунків.

Отже, виявлені порушення встановлених пропорцій призводять до погіршення фінансово-економічного стану підприємства, зростання напруженості, нестачі обігових коштів. Досягнення нормативних пропорцій дозволить поліпшити фінансово-економічний стан, опинитись у зоні фінансової стійкості.

Для планування фінансової стійкості та зміцнення фінансової рівноваги, виходячи з сутності цих категорій, пропонується використовувати балансовий метод.

За цим методом для досягнення задовільного стану фінансової стійкості структура балансу повинна мати наступний вид (табл. 2).

Дані таблиці демонструють, що для досягнення на досліджуваному підприємстві задовільного стану фінансової стійкості, коли фактичні відношення темпів змін завданих показників приближені до еталонних, необхідні наступні структурні зміни складу активів і пасивів балансу.

Таблиця 2

Планова структура балансу умовного підприємства для досягнення задовільного стану фінансової рівноваги*

	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення, +/-	Темп змін, %
Активи				
Необоротні активи	211429,5	314925	103495,50	1,49
Оборотні активи	5616,50	8237	2620,27	1,47
Запаси	338	372	33,80	1,10
Дебіторська заборгованість, грошові кошти	5278,50	7865	2586,47	1,49
Усього	217046	323162	106115,77	1,49
Пасиви				

Продовження табл. 2

Власні кошти	211255	319883	108627,50	1,51
Позикові кошти	5791	3279	-2512,00	0,57
Довострокові зобов'язання	0	500	500,00	
Поточні зобов'язання	5791	2779	-3012,00	0,48
Усього	217046	323162	106115,50	1,49
Екномічні активи	217046	323161,5	106115,50	1,4889
Власний капітал	211255,00	319882,50	108627,50	1,5142
Позиковий капітал	5791,00	3279,00	-2512,00	0,5662
Оборотні фінансові активи	5278,50	7864,97	2586,47	1,4900
Фінансові активи	5278,50	7864,97	2586,47	1,4900
Майно в грошовому еквіваленті	211767,50	315296,54	103529,04	1,4889
Нефінансові активи	211767,50	315296,80	103529,30	1,4889

* - складено автором, згідно власних розрахунків

Побудовано ланцюжок показників (рис. 2), в якому відображено проранжовані планові та нормативні значення відповідних показників. Рисунок 2 демонструє зміцнення фінансової рівноваги. Негативна тенденція не має місця за ж одним показником. Тенденції незмінності залишилися в побудованій моделі тричі.

Для досягнення абсолютного стану фінансової стійкості структура балансу повинна мати наступний вид (табл. 3).

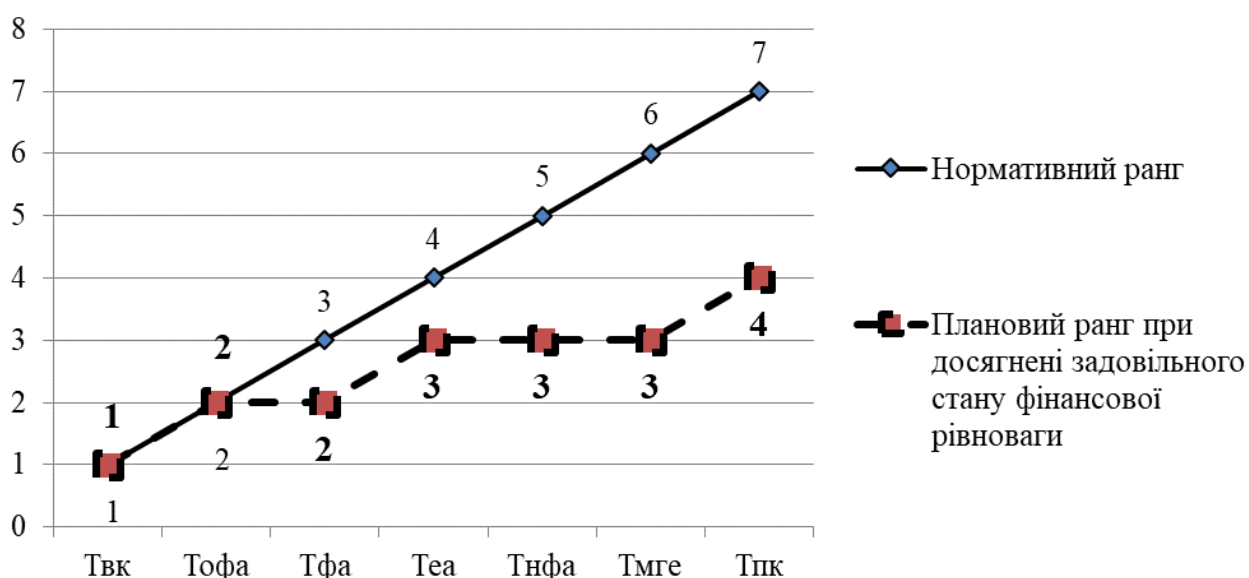

Рис. 2. Нормативні та планові ранги показників фінансової рівноваги, при досягненні її задовільного стану

Складено автором, згідно власних розрахунків.

Таблиця 3
Планова структура балансу умовного підприємства для досягнення абсолютного стану фінансової рівноваги*

	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення, +/-	Темп змін, %
Активи				
Необоротні активи	211429,5	308511	97081,50	1,46
Оборотні активи	5616,50	14709	9092,47	2,62
Запаси	338	6675	6337,00	19,75
Дебіторська заборгованість, грошові кошти	5278,50	8034	2755,47	1,52
Усього	217046	323220	106173,97	1,49
Пасиви				
Власні кошти	211255	323220	111965,15	1,53
Позикові кошти	5791	0	-5791,00	0,00
Довострокові зобов'язання	0		0,00	
Поточні зобов'язання	5791		-5791,00	0,00
Усього	217046	323220	106174,15	1,49
Екномічні активи	217046	323220,15	106174,15	1,4892
Власний капітал	211255,00	323220,15	111965,15	1,5300
Позиковий капітал	5791,00	0,00	-5791,00	0,0000
Оборотні фінансові активи	5278,50	8033,97	2755,47	1,5220
Фінансові активи	5278,50	8033,97	2755,47	1,5220
Майно в грошовому еквіваленті	211767,50	315186,19	103418,69	1,4884
Нефінансові активи	211767,50	315186,00	103418,50	1,4884

Дані таблиці 3 демонструють, що досягнення абсолютного стану фінансової рівноваги здійснюється з приближенням планових значень рангів показників моделі економічного зростання до нормативних, що демонструє рисунок 3.

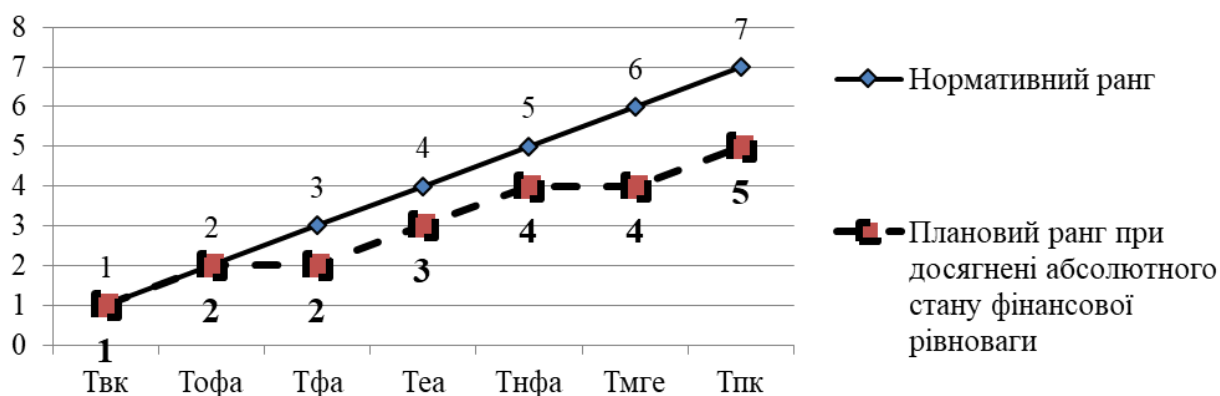

Рис. 3. Нормативні та планові ранги показників фінансової рівноваги, при досягненні її абсолютного стану

Складено автором, згідно власних розрахунків.

Рисунок 3 демонструє зміцнення фінансової рівноваги. Негативна тенденція не має місця за жодним показником. Тенденції незмінності залишилися в побудованій моделі двічі. Побудований графік планових значень має найбільш приближений вид до нормативного.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розширено сутність поняття «фінансова рівновага підприємства» через його системні характеристики, а саме статичний та динамічний стан. Модель економічного зростання підприємства, через відношення темпів змін її показників, виступає методологічним інструментарієм для визначення фактичного стану підприємства та оптимізації структури його балансу для поліпшення цього стану в майбутньому. Встановлено фактичні та планові відношення показників моделі економічного зростання підприємства для поліпшення стану його фінансової рівноваги. Запропоновано використання балансового методу при плануванні з метою оптимізації структури балансу підприємства. Отримані результати є підґрунтям для розробки стратегії й тактики подальшого ефективного господарювання підприємства.

Література:

1. Лемішко О. Теоретико-методичні засади визначення параметрів фінансової стабільності підприємства. Економіст. 2014. №6. С. 64–66.
2. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 554 с.
3. Хромушина Л. А. Оцінка умов забезпечення та стану фінансової рівноваги сільськогосподарського підприємства. Економіка і суспільство. 2017. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/118.pdf.
4. Гудзь Т. П. Формування фінансової рівноваги підприємства: методологічний аспект. Актуальні проблеми економіки. 2016. №7. С. 8–15.
5. Бизнес. Толковый словарь / Г. Бетс, Б. Брайндли, С. Уильямс и др.; общая редакция: д.э.н. Осадчая И.М. М.: «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 1998. 760 с.
6. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Н. Ю. Невмержицька. К.: КНЕУ, 2009. 535 с.
7. Абрютина М. С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: учебн.-практ. пособ. Москва 2008. 200 с.
8. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: 08.00.10. Волгоград, 2007. 21 с.
9. Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия. М.: ДИС, 2007. 358с.

The purpose of the article is to analyze the state of the financial equilibrium of the company with the aim of substantiating the optimal structure of its balance sheet. The objectives of the study were: the study of the essence of the category «financial equilibrium», the definition of actual and planned values of the state of the financial equilibrium of the enterprise, the formation of the optimal structure of the balance of

the enterprise.

The article reveals the definition of the essence of the concept of «financial equilibrium», the application of the model of economic growth in determining the state of financial equilibrium in dynamics is grounded. The forecasting of the state of the financial equilibrium of the enterprise by means of optimization of the structure of its balance is carried out. The absolute state of financial equilibrium arises in the case of an appropriate ratio of indicators of the model of economic growth.

To achieve the goal of the research, the system of general scientific and special methods is used as a theoretical and methodological basis, namely: the dialectical method of scientific knowledge – for studying the essence of the financial equilibrium of the enterprise in terms of ensuring its economic development; methods of causal analysis – to form the optimal structure of the company balance by achieving the necessary interdependence of indicators of the model of economic growth.

Priority ratios of indicators of the model of economic growth of the enterprise for improvement of the state of its financial equilibrium are established. The use of the balance method in planning with the purpose of optimizing the structure of its balance is proposed. The obtained results are the basis for developing the strategy and tactics of further effective management of the enterprise.

УДК 330.366 [341.1]

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

СЕРЖАНОВ В. В.,

**кандидат економічних наук, доцент,
декан економічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»**

У статті розкрито організаційно-правове забезпечення інноваційних інтересів підприємництва в контексті євроінтеграційного вектору національного розвитку. Визначено напрями інноваційної діяльності у відповідності з дотриманням інноваційних інтересів. Розкрито доцільність запровадження в управлінні інноваційною діяльністю моделі управління, що базується на дотриманні інноваційних інтересів підприємництва пояснюється її філософією, яка дозволяє збалансувати інтереси всіх зацікавлених сторін, забезпечуючи належний та ефективний зворотній зв'язок. Це обумовлює потребу в державному регулюванні, побудованого таким чином, щоб дотримувалися інтереси задіяних суб'єктів підприємництва, а також не порушувалися усталені методи і механізми ведення підприємницької діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, потенціал, державне регулювання, оцінювання, ефективність.

В статье раскрыто организационно-правовое обеспечения инновационных интересов предпринимательства в контексте евроинтеграционного вектора национального развития. Определены направления инновационной деятельности в соответствии с соблюдением инновационных интересов. Раскрыто целесообразность введения в управлении инновационной деятельностью модели управления, основанной на соблюдении инновационных интересов предпринимательства объясняется ее философией, которая позволяет сбалансировать интересы всех заинтересованных сторон, обеспечивая надлежащий и эффективную обратную связь. Это обуславливает потребность в государственном регулировании, построенного таким образом, чтобы соблюдались интересы задействованных субъектов предпринимательства, а также не нарушались принятые методы и механизмы ведения предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, потенциал, государственное регулирование, оценка, эффективность.

The article deals with the organizational and legal provision of innovative interests of entrepreneurship in the context of the Eurointegration vector of national development. The directions of innovation activity in accordance with the observance of innovative interests are determined. The expediency of introducing in the management of innovative activity a model of management based on the observance of the innovative interests of entrepreneurship is

explained by its philosophy, which allows to balance the interests of all interested parties, providing an adequate and effective feedback. This necessitates the need for state regulation, built in such a way that the interests of the involved business entities are respected, as well as the established methods and mechanisms of conducting entrepreneurial activity are not violated.

Key words: *innovations, innovative development, potential, state regulation, evaluation, efficiency.*

Постановка проблеми. Особливості взаємовідносин між суб'єктами підприємництва, що властиві ринковій економіці, обумовлює потребу орієнтації на збалансованість інтересів. В умовах глобалізації та євроінтеграційного вектору національної економіки, що обтяжується швидкими змінами зовнішніх та внутрішніх умов ведення економічної діяльності виникає широке коло спільних інтересів, потребує переосмислення ролі управління та відповідальності на всіх ієрархічних рівнях. Це обумовлює потребу в державному регулюванні, побудованого таким чином, щоб дотримувалися інтереси задіяних суб'єктів підприємництва, а також не порушувалися усталені методи і механізми ведення підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських учених, які внесли свій вклад в дослідження розвитку національного підприємництва, інноваційного потенціалу та розвитку інноваційних інтересів підприємництва присвячено праці відомих вітчизняних учених: В. М. Гейця, С. А. Єрохіна, М. М. Єрмошенка, В. К. Черняка, Г. К. Ялового, В. Я. Шевчука, І. Ю. Штулер та ін. Також в сучасній економічній літературі активно полемізуються питання, що стосуються інновацій, механізму їх створення та ефективності використання, серед більшості варто виділити праці: І. Бланка, О. Воробйова, М. Денисенка, А. Музиченка, А. Пересади та інших.

Невирішена раніше частина загальної проблеми полягає в тому, що наразі більшість досліджень присвячена висвітленню причин та умов неефективності інноваційного розвитку, аналізу сучасного стану. Натомість відсутнім є єдине уявлення стосовно інноваційних інтересів підприємництва. Тому беззаперечною є необхідність визначення організаційно-правового забезпечення інноваційних інтересів підприємництва в контексті євроінтеграційного вектору національного розвитку. Адже на сучасному етапі розвитку наукових підходів до цього питання більш поширеними є перенесення уваги на кінцеві фінансові показники економічної діяльності. Але цей критерій, хоч і є важливою умовою оцінювання стану та ефективності інноваційної діяльності, не дає підстав до висновку, що досягнуті успіхи підприємств є результатом інноваційних інтересів, а самі підприємства мають позитивний імідж і займають високі конкурентні позиції на ринку.

Мета статті полягає у розкритті організаційно-правового забезпечення інноваційних інтересів підприємництва в контексті євроінтеграційного вектору національного розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. В сучасній економіці інноваційні інтереси посідають виключне місце в діяльності кожного суб'єкта підприємництва. У загальному розумінні інноваційні інтереси підприємництва є явищем, спрямованим на досягнення успіху у підприємницькій діяльності,

шляхом розробки та реалізації результатів науково-технічних розробок, удосконалення техніки, технологій, форм організації та управління виробництвом. Їх результати забезпечують виробництво нової продукції, зниження її собівартості, зростання прибутку, розширення ринків збуту тощо, а тому вимагають відповідного ресурсного забезпечення. Проте не менш важливим постає питанням постає їх організаційно-правове забезпечення ефективності в контексті євроінтеграційного розвитку національного господарства.

Господарський кодекс України (ст. 325) під інноваційною діяльністю у сфері підприємництва трактує діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. Основні завдання, які ставляться перед інноваційною діяльністю полягають в інвестуванні наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і провадження нових видів продукції і технологій [1].

Відтак, інноваційна діяльність має здійснюватися з дотриманням інноваційних інтересів та може здійснюватися за такими напрямки:

- проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;
- розробка, освоєння, випуск і розповсюдження нових видів продукції та технологій;
- розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій;
- технічне переозброєння, реконструкція, розширення та будівництво нових підприємств, виробництв нової продукції або впровадження нової технології [4, с. 214].

Як засвідчує вищенаведений перелік складність дотриманні інноваційних інтересів підприємництва полягає в її організаційно-правовому забезпеченні.

Ґрунтуючись на дослідженнях вчених та фахівців-практиків, варто відзначити, що інноваційна діяльність може включати як всі етапи інноваційного процесу, так і бути його частиною, кожна з якої може завершуватися комерціалізацією її результату, на який поширюється право інтелектуальної власності, необхідність та доцільність комерціалізації якого визначається залежно від можливостей підприємства та вимог ринку [5].

Вибір способу і напрямки інноваційної діяльності підприємства залежать від ресурсного та науково-технічного потенціалу підприємства, його інтересів, вимог ринку, стадій життєвого циклу техніки і технології, особливостей галузі. При проектуванні, розробці та впровадженні інновацій слід визначити необхідні витрати для їх реалізації, можливі джерела фінансування, оцінити економічну ефективність від впровадження інновацій, порівняти ефективність різних інновацій шляхом порівняння доходів і витрат, врахувати інтереси всіх зацікавлених сторін [3].

Таким чином, інновація означає зміни в економіці, промисловості, суспільстві, в поведінці покупців, виробників, працівників. Тому вона завжди повинна орієнтуватися на ринок, керуватися його потребами виходячи з інноваційних інтересів підприємництва. Для здійснення підприємством

інноваційної діяльності, вона повинна мати таку структуру і спрямованість, які сприяли б створенню атмосфери підприємництва, атмосфери сприйняття нових сприятливих можливостей.

У зв'язку з цим, Господарським кодексом України визначені шляхи, за якими держава регулює інноваційну діяльність, а саме:

- визначення інноваційної діяльності як необхідної складової інвестиційної та структурно-галузевої політики; формування і забезпечення реалізації інноваційних програм та цільових проектів;

- створення економічних, правових та організаційних умов для забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності;

- створення та сприяння розвитку інфраструктури інноваційної діяльності [1].

При цьому держава гарантує суб'єктам інноваційної діяльності, відповідно до інноваційних інтересів підприємництва:

- підтримку інноваційних програм і проектів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави;

- підтримку створення і розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;

- охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності;

- вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, крім випадків, передбачених законом;

- підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності [2, с. 303].

В процесі організації та здійснення інноваційної діяльності існують різноманітні та складні господарські відносини, які вимагають використання цілого ряду принципів і методів господарського права з урахуванням інноваційних інтересів підприємництва. Така необхідність особливо гостро актуалізувалася в умовах глобальних викликів та нестабільності, що охопили економіки країн на глобальному та національному рівнях.

Інноваційні інтереси є надважливою для підприємства умовою, оскільки в сучасних умовах успішна їх діяльність, підвищення конкурентоспроможності неможливі без змін у структурі управління, технологіях виробництва, маркетинговій політиці підприємства, тощо.

Оцінюючи вплив економічної кризи на інноваційні інтереси підприємництва, слід зазначити, що економічна криза може бути як джерелом загроз, так і джерелом нових можливостей у розвитку національної економіки. Стосовно виникнення нових можливостей криза дає змогу використовувати шанс на проведення ефективної глобальної політики, для поліпшення стабільності фінансової системи і стимулювання економічного зростання [7, с. 5].

За умов перманентної кризи здатність країни створювати і використовувати нові технології розглядається як головний фактор, що визначає інноваційні інтереси підприємництва, розглядає перспективи процвітання національного господарства.

Тільки з врахуванням до інноваційних інтересів підприємництва можна модернізувати технологічну базу, налагодити виробництво

конкурентоспроможних товарів і вийти на траєкторію стійкого економічного зростання. Для розвитку інноваційного бізнесу в Україні необхідно, перш за все, змінити ставлення суспільства до об'єктів інтелектуальної власності. Вважаємо, що провідна роль у цьому повинна належати державі [6].

Реалізація такого підходу окреслює конкретні методи правового регулювання господарських відносин відповідно до їх цілей, відображає порядок прийняття значущих рішень та характер відповідальності у випадку порушення законних прав сторін і спрямована на досягнення оптимальної взаємодії державних і приватних інтересів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З метою активізації інноваційної діяльності та дотримання інноваційних інтересів у сфері вітчизняного підприємництва повинна бути вироблена нова інноваційна політика, яка становить сукупність принципів і заходів, що забезпечують створення сприятливого інноваційного клімату в Україні, необхідного для успішного інвестування в національну економіку. Така інноваційна політика повинна об'єднувати загальними завданнями науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і повинна бути орієнтованою на використання інтелектуальних ресурсів, розвиток високотехнологічних виробництв і пріоритети економіки.

Отже, в процесі дослідження нами досліджено організаційно-правове забезпечення інноваційних інтересів підприємництва в контексті євроінтеграційного вектору національного розвитку. Саме інноваційні інтереси підприємництва полягають у сприянні та розвитку інноваційної діяльності, які визначають сучасність і прогресивність дій державної влади. Доцільність запровадження в управлінні інноваційною діяльністю моделі управління, що базується на дотриманні інноваційних інтересів підприємництва пояснюється її філософією, яка дозволяє збалансувати інтереси всіх зацікавлених сторін, забезпечуючи належний та ефективний зворотній зв'язок.

Література:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144)
2. Альошин С. Ю. Науково-методичні підходи до оцінки стану інноваційного розвитку промислового підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2014. № 46. С. 303–309.
3. Костюченко В. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект. Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2(17). URL: pbo.ztu.edu.ua/article/download/51830/48091
4. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів: монографія / за заг. ред. д.е.н., професора С. В. Онишко. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. 452 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 45)
5. Супрун В. М. Інформаційний суверенітет як один з елементів інформаційної безпеки держави: теоретико-правовий аспект. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2009>.
6. Ярочкін В. Система безпеки фірми. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. James K. C., Wen-Hong, Stacy F. L., Leo Y. T. Evaluating Global

Technology Transfer Research Performance. Department of Business Administration, China// IEEE. 2010. vol. 2. P. 1-6.

In the context of globalization and the European integration vector of a national economy burdened by rapid changes in external and internal conditions of economic activity, a wide range of common interests arises, requiring a rethinking of the role of governance and responsibility at all hierarchical levels. This necessitates the need for state regulation, built in such a way that the interests of the involved business entities are respected, as well as the established methods and mechanisms of conducting entrepreneurial activity are not violated.

The article deals with the organizational and legal provision of innovative interests of entrepreneurship in the context of the Eurointegration vector of national development.

The directions of innovation activity in accordance with the observance of innovative interests are determined. Since at the present stage of development of scientific approaches to this issue more widespread is the shift of attention to the final financial indicators of economic activity. But this criterion, although it is an important condition for assessing the state and effectiveness of innovation, does not give grounds for concluding that the achievements of enterprises are the result of innovation interests, and the enterprises themselves have a positive image and occupy a high competitive position in the market.

In order to intensify innovation activities and adhere to innovative interests in the field of domestic business, a new innovation policy should be developed that is a set of principles and measures that ensure the creation of a favorable innovation climate in Ukraine, necessary for successful investment in the national economy. Such an innovation policy should combine science, technology, production, consumption, the financial system, education, and should focus on the use of intellectual resources, the development of high-tech industries and the priorities of the economy.

The expediency of introducing in the management of innovative activity a model of management based on the observance of the innovative interests of entrepreneurship is explained by its philosophy, which allows to balance the interests of all interested parties, providing an adequate and effective feedback. This necessitates the need for state regulation, built in such a way that the interests of the involved business entities are respected, as well as the established methods and mechanisms of conducting entrepreneurial activity are not violated.

УДК 332.146.2

БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ – ПРІОРИТЕТНА СКЛАДОВА І ТРИГЕР РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

СУРАЙ А. С.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-
адміністрування,
Черкаський державний технологічний
університет

У статті розглянуті історичні особливості формування та розвитку вітчизняного бізнес-середовища. Виокремлено суттєві обставини історії теоретичного осмислення бізнес-середовища регіонів України. Доведено можливість і необхідність зміни парадигми ділових відносин для побудови ефективного бізнес-середовища в регіонах України. Узагальнені положення сучасного регіонального менеджменту щодо ролі бізнес-середовища, які ґрунтуються саме на дослідженні історії його розвитку.

Ключові слова: бізнес-середовище, ділове середовище, розвиток регіонів, тригер розвитку, економіка регіону, історія розвитку регіону.

В статье рассмотрены исторические особенности формирования и развития отечественной бизнес-среды. Выделены существенные обстоятельства истории теоретического осмысления бизнес-среды регионов Украины. Доказана возможность и необходимость изменения парадигмы деловых отношений для построения эффективной бизнес-среды в регионах Украины. Обобщенные положения современного регионального менеджмента касательно роли бизнес-среды, основанные на исследовании истории её развития.

Ключевые слова: бизнес-среда, деловая среда, развитие регионов, триггер развития, экономика региона, история развития региона.

The article deals with the historical features of the formation and development of the domestic business environment. The essential circumstances of the history of theoretical comprehension of the business environment of the regions of Ukraine are highlighted. The possibility and necessity of changing the paradigm of business relations for the construction of an effective business environment in the regions of Ukraine has been proved. Generalized provisions of modern regional management concerning the role of the business environment, based on the study of the history of its development.

Key words: business environment, development of regions, development trigger, region's economy, history of development of the region.

Постановка проблеми. Найважливішим та гостро актуальним питанням усіх періодів становлення економіки постає організація взаємодії між складовими на рівні – регіонів, галузей, бізнесу, соціальних та культурних утворень. Усі зміни, реформи в різній формі людство завжди спрямовувало на удосконалення ділового середовища в питаннях забезпечення ефективної взаємодії компонентів економіки та соціуму, бізнесу та влади, культури та

релігії, наукового прогресу та традицій. Ефективності зазначених трансформацій можливо досягти тільки з позицій розуміння історичних особливостей формування бізнес-середовища в регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості та закономірності історичного розвитку, бізнес-середовища в країнах світу висвітлено в працях таких зарубіжних науковців, як: Б. Грасіан [9], М. Вебер [10], Р. Нелсон [13], А. Маршалл [12] та ін. Формування ділового середовища в контексті розвитку інформаційного середовища вивчали О. Фінагіна [8], О. Рибій [11]. Ділове середовище розглядали через призму культурно-ментальних зрушень А. Градов [6], М. Туган-Барановський [1], Дж Стігліц [4]. Сучасні автори П. Щедровицький [7], В. Небрат [2] та інші доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

Мета статті. Стрижневою метою роботи є дослідження істотних особливостей формування бізнес-середовища як тригера розвитку регіонів України, вивчення можливості управління таким розвитком.

Вклад основного матеріалу дослідження. Людство, починаючи з епохи рабства, активно формувало моделі ділового середовища відповідно до стрижневих економічних інтересів влади: забезпечення цільової дії держави, системного контролю за діяльністю в регіонах. Особливої гостроти набували питання економічної, політичної, ідеологічної, військової, соціальної безпеки.

Зі світового досвіду відомо, що бізнес (великий, середній, малий) відіграє стрижневу роль в забезпеченні ринкової соціальної орієнтації ринкової економіки, у досягненні балансу між ринковою ефективністю й вирішенням соціальних проблем. Однак висока соціальна значимість бізнес-середовища починає проявлятися лише за умови, коли підприємства створюють певні обсяги продукції, що впливають на основні соціально-економічні показники регіону.

Як відзначав М. Туган-Барановський, зростання доходів населення залежить, передусім, від продуктивності суспільної праці, якщо підвищується продуктивність суспільного продукту, що підлягає вирішенню між різними соціальними групами. «Зростання продуктивності суспільної праці призводить до того, що загальна сума суспільного продукту зростає. Це надлишковий продукт відповідно збільшує загальну суму суспільного доходу, і завдяки цьому всі суспільні доходи можуть одночасно зрости...» [1, с. 468].

Підтверджуючи цю думку, В. Небрат в доповіді «Підприємництво і держава: ретроспектива інституційної взаємодії» в Україні пише: «Якби ми не оцінили роль різних кіл бізнесменів у галузях економіки країни, кінцевою оцінкою ефективності підприємницької діяльності є: зростання продуктивності праці, темпи розвитку економіки, технологічне оновлення виробництва» [2, с. 73]. Це справді так. Ефективність здійснення ділових функцій означає розвиненість конкуренції на багатьох ринках та існування адекватного ринкового середовища, отже, й сприяє економічному зростанню та підвищенню добробуту регіонів.

Виходячи з вище окресленого, соціальну результативність справляння ділових функцій у регіональному розрізі необхідно характеризувати такими комплексом показників: підвищення рівня впливань у бюджет регіону, падіння рівня безробіття; приріст доходів населення регіону. Досягнення цих найважливіших речей веде до зростання якості життя соціуму регіонів. Саме

завдяки найбільш вагомим соціальним ефектам від ефективної діяльності бізнес-спільноти регіону, таким як зростання доходів до бюджетів усіх рівнів та зменшення безробіття, апарат регулювання отримує можливість долати безліч соціальних задач і проблем регіону.

Залучення додаткового підприємницького потенціалу в економіку регіону – необхідна умова розвитку як для соціальної, так й економічної сфер народного господарства. У зв'язку з цим стратегія створення сприятливих умов для розвитку бізнес-середовища повинна розглядатися як стрижневий елемент соціально-економічної політики країни в цілому. Причому виявлена чітка пряма залежність між інвестиціями у високотехнологічні комплекси, активізацією підприємницької діяльності та економічним зростанням регіону.

В основі економічного зростання лежить два логічно пов'язаних процеси. Перший – збільшення масштабів і підвищення ефективності виробництва на базі сформованих у країні технологічних укладів. Другий – створення виробництва нових товарів або підвищення ефективності старих виробництв у результаті зміни технологічних процесів. Вони можуть відбуватися одночасно, але, як правило, цей процес починається тільки тоді, коли вичерпані можливості першого. У промислово-розвинених країнах вичерпання можливостей зростання в межах індустріальної економіки, тобто на базі переважно четвертого технологічного укладу, стало відчутним вже на початку 70-х рр. ХХ ст. Приблизно чотири останніх десятиліття всі країни переживають масовий перехід до п'ятого технологічного способу виробництва, що веде до зміни самого змісту або якості розвитку ділового середовища регіону.

У радянській Україні практично в усі повоєнні роки основними джерелами економічного зростання були екстенсивні чинники □ освоєння нових родовищ корисних копалин, масові великі будівництва, додаткова робоча сила. Так, і сьогодні приріст національного доходу України лише на 20 – 30% забезпечується за рахунок інтенсивних факторів, тоді, як у розвинених країнах – більш ніж на 50% [3].

У таких умовах перед країною та її регіонами постає головна макроекономічна мета – перейти від нестійких кон'юнктурних темпів зростання до стабільної, інвестиційно-зумовленої динаміки. Реалізація цієї мети можлива при серйозних змінах у національній та регіональних системах, зняття інституційних обмежень розвитку, орієнтація на переважання внутрішніх чинників зростання над зовнішніми, стимулювання здійснення бізнес-функцій, інвестиційного попиту, зростання пропозиції капіталу, в тому числі через механізми фінансових регіональних ринків.

Недостатня віддача від підприємницької сфери, безумовно, пов'язана з трансформаційними явищами у всіх областях діяльності України. На думку нобелівського лауреата в галузі економіки Дж. Стігліца, [4] для створення нових робочих місць і фірм потрібні капітал і бізнес-середовище, яких часто не вистачає в країнах та їх регіонах, що розвиваються, через неефективність системи освіти та неефективні фінансові ринки.

Фінансова система практично не обслуговує малий і середній бізнес. Найголовніша проблема за словами Дж. Стігліца «занадто висока частка відсотка (понад 30% в реальному вираженні) створює серйозні складнощі для існування та розвитку малого та середнього підприємництва в регіонах України»

[4, с. 115].

Бізнес-середовище в Україні веде бізнес за допомогою власних коштів, проте прибуток, одержуваний унаслідок такої діяльності, не може бути вкладений в інновації, тому що він не є достатнім. У ситуації, що склалася, необхідна державна підтримка бізнесу. Бізнесмени вважають, що економічна політика держави може сприяти ефективності їх діяльності за такими напрямками (рис. 1) [5].

Складність забезпечення формування ефективних та перспективних у часі механізмів підтримки бізнес-середовища, його розвитку, свідчить про значущість стрижневого питання – формування ефективної моделі ділового середовища.

Як держава більшою мірою може забезпечити розвиток підприємницької ініціативи громадян? Число респондентів – 2000 осіб.

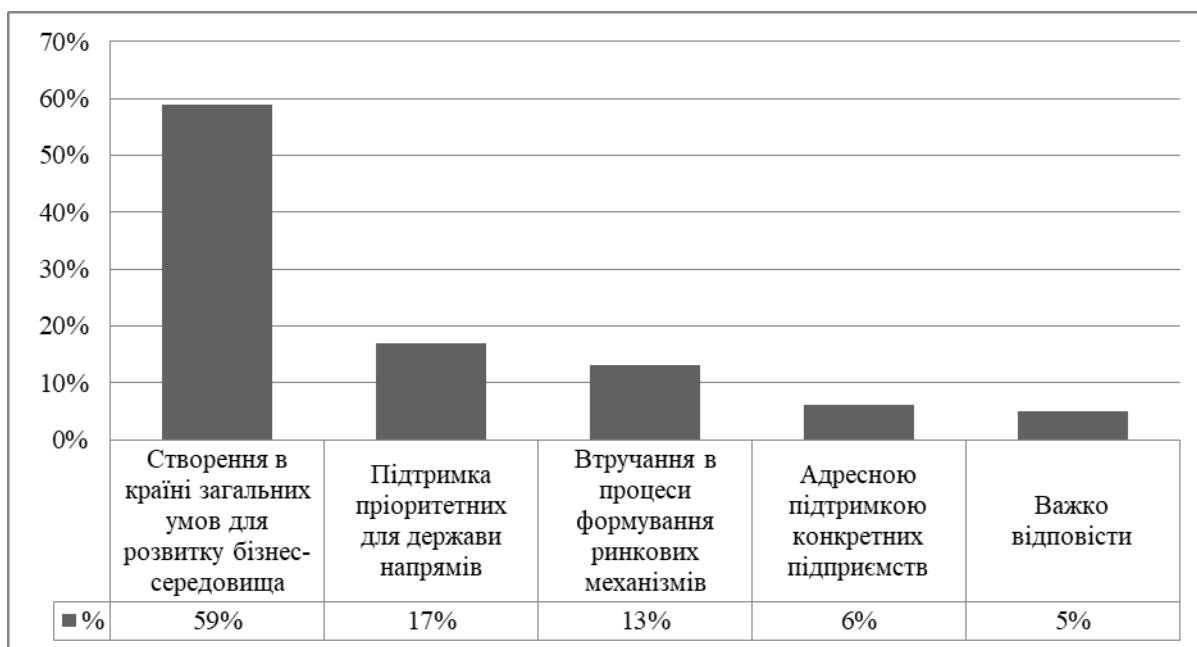

Рис. 1. Результати опитування респондентів щодо забезпечення державою розвитку підприємницької ініціативи громадян за 2016 р.

Джерело: авторська розробка за [5]

«Своєрідність» економічної діяльності в межах будь-якої країни зумовлено багатьма факторами: наявністю природних ресурсів і певних кліматичних умов; величиною національного багатства та демографічною структурою суспільства; особливостями національного менталітету; особливостями політичного, державного (регіонально-адміністративного) й суспільного устрою. Економіка будь-якої країни, тобто її національна економіка, володіє багатьма загальними для всієї світової економічної системи рисами, розвивається в основному за загальними економічними законами, які не в змозі скасувати ніяка «політична воля» правлячої еліти. Спроби протистояти цим законам можуть у тому або іншому короткостроковому періоді спотворити хід економічних процесів. Однак у довгостроковій перспективі, як показує багатовіковий історичний досвід,

економічні закони дають про себе знати й економічна діяльність, що спрямовується ними, триває в тих же межах і за тими правилами, які впливають із цих законів [6, с. 240].

Отже, допомогти бізнесмену покликаний уряд України, регіональні органи влади, які проголосили соціальну спрямованість ринкової економіки й можуть скористатися досвідом роботи в цьому напрямків в інших країн, наприклад, Німеччини та Сінгапуру.

У розвинених європейських країнах сучасне бізнес-середовище характеризується як особливий, новаторський, антибюрократичний стиль господарювання, в основі якого лежить постійний ризик нових можливостей, орієнтація на інновації, вміння залучати та використовувати для вирішення поставленого завдання ресурси з найрізноманітніших джерел [7, с. 20].

Досить коротка історія бізнесу в Україні характеризується великим динамізмом. Відроджене на рубежі 80-х – 90-х рр., бізнес-середовище сьогодні відіграє стрижневу роль в економічному розвитку країни й вирішенні соціальних проблем. Розкриваючи питання щодо сутності бізнес-середовища та історії його теоретичного осмислення в Україні, варто враховувати три обставини.

По-перше, цей інститут не так давно став легітимним (порівнянно з країнами Європи, де певний бізнес має історію багатьох поколінь). Підприємницька діяльність ще не певною мірою інституціоналізована, межі цього шару дуже розпливчасті.

По-друге, існує різниця в підходах до бізнес-середовища з погляду юриспруденції і з погляду інших соціально-економічних наук, таких як економічна теорія, соціологія тощо. Здійснення бізнес-функцій в Україні трактується досить вільно, й найважливішим моментом її вважається «отримання прибутку». У зв'язку з цим до індивідуальних бізнесменів зараховують вуличних торговців і т.д., що не відповідає описаним вище характеристикам бізнесмена як людини, що володіє нестандартним мисленням. Це спотворення терміна в законодавчих актах пов'язано, на нашу думку, з неможливістю економічної політики держави забезпечити зайнятість населення та гідну соціальну допомогу.

По-третє, трансформація економіки України збіглася в часі з глобальними змінами в розвинених країнах, які виступили на поріг інформаційного суспільства. «Найважливішою рисою постіндустріального суспільства стає наростання надеконімічних цінностей» [8, с. 143].

Відбувається поступова, але досить чітко виражена деекономізація розвитку суспільства. Це виражено в дематеріалізації багатства, структури виробництва, переорієнтації характеру праці в бік соціокультурної сфери, зміні структури потреб.

Отже, надеконімічна домінантна української соціокультурної традиції тісно переплітається з більш вузькими постеконімічними тенденціями сучасного розвитку. Необхідно зазначити, що за своїми характеристиками українські соціокультурні цінності переплітаються з цінностями інформаційного суспільства та в цьому можуть бути дуже перспективними. Український бізнесмен, його ціннісна орієнтація, потенціал, який він несе, стає певним благом для розвитку цивілізації або регіону.

Ще однією істотною характеристикою бізнес-середовища України є

наявність значної диференціації усталених норм ведення бізнесу, звичаєвого права – усіх ти характеристик, які ми розуміємо під культурою ведення бізнесу за регіональною ознакою.

Тому для усіх регіонів України запроваджені єдині законодавчо встановлені норми ведення бізнесу. Але можна зробити невтішний висновок про неефективність як першої неформалізованої групи норм ведення бізнесу, так і другої, закріпленої законодавчо та жорстко регламентованої.

Україна на базі власної культури виробила певний тип бізнес-середовища, який ефективний тільки у відповідному регіональному просторі. На основі ретроспективного аналізу стає можливим пояснення, чому так відбувається. Можна стверджувати, що бізнес-середовище регіону має стійку генетичну пам'ять, входить в ядро певної культури окремого регіону й встановлює свої правила взаємин. Це пов'язано з соціально-психологічним феноменом, якому властивий свій дух, комплекс зв'язків, які існують в історичній дійсності та мають культурне значення, яке називаємо культурно-ментальною детермінацією.

Детермінація (лат. *Determinatio* – межа) в широкому сенсі – визначення перспективи об'єкта детермінації, що визначається уявленнями про його комплектації, нинішніми параметрами та складовими, притаманними тій чи іншій категорії або зразка. Так, у природничо-науковому побуті говорять про детермінації речовини або процесу; в історії – про детермінації місця процесу або явища, закономірності та тощо. У природничих науках, таких як фізика та математика, детермінація – це наука про взаємозв'язки, взаємозалежності будь-яких одних подій, щодо будь-яких інших із них. Принцип детермінації був сформульований дослідниками науки в середні віки: «ніщо не відбувається з нічого, і ніщо не перетворюється в ніщо!» [9, с. 61]. Саме тому вважаємо принциповим використання терміна, що акцентує увагу на мінливості процесу, його антиконстантності.

Чи існує можливість зміни парадигми ділових відносин для побудови ефективного бізнес-середовища в регіонах України? Є різні погляди на питання щодо можливості зміни або істотної корекції менталітету населення. Аналіз історичного матеріалу, демонструє наявність прецедентів: середньовічна та сучасна Європа – це різні не тільки соціальні, а й ментальні реальності. М. Вебер ще на початку ХХ ст. відзначив вирішальну роль протестантської епохи у формуванні цієї нової ментальності «духу капіталізму» [10, с. 88].

Однак важливе значення в питанні зміни парадигми економічного розвитку набуває фактор часу. Як зазначає О. Рибій: «Виступаючи унікальним контекстом соціально-економічних процесів, час є центральним регулятором інституційно-технологічних змін, фактором суспільних перетворень» [11, с. 59].

Про те, що людську природу та суспільство можливо змінити, але не відразу, писав А. Маршалл: «Дійсно, людська природа може бути змінена: нові ідеали, нові можливості й нові методи діяльності можуть, як показала історія, її сильно змінити за кілька поколінь, і така зміна людської природи, можливо, ніколи не захоплювала настільки велику область, і не відбувалася настільки швидко, як при нині живому поколінні. Але це все-таки зростання, тому воно поступове, й зміни вашої громадської організації повинні супроводжувати його, і тому вони також повинні бути поступовими» [12, с. 52]. У цьому випадку мова йде про

рутину. Р. Нелсон і С. Вінтер [13] ввели поняття рутини, яке є основним для еволюційної теорії. Науковці стверджували: «Проекти великих і раптових змін нині, як і завжди, приречені на провал та неминуче викличуть відповідну реакцію; ми не можемо рухатися безпечно, якщо ми рухаємося настільки швидко, що наші нові життєві плани повністю обганяють наші інстинкти» [13, с. 36-37]. Під рутину розуміємо правило поведінки, колективно накопичені навички та прийоми. Рутини – це характеристика регулярного й передбачуваного способу дії. Отже, рутини уможливають мінімізацію транзакційних витрати, отримання постійно задовільного результату, причому саме проходження рутини може бути як неусвідомленою дією, так і свідомим вибором. У результаті взаємодії суб'єктів, які використовують рутини, останні можуть поширюватися, тобто копіюватися та використовуватися іншими. Коли будь-яка рутини приймається більшістю, вона стає нормою. Рутини мають такі властивості: вони стійкі, але не незмінні. Вони змінюються, хоча й не так швидко, як, наприклад, ціни й обсяги, товарів, що обертаються на ринку. «Швидкість і здатність до змін залежать від характеру рутин: найбільш швидко змінюються рутини, пов'язані з технологією, найбільш повільно – ті, які стали частиною культури» [13, с. 36-37]. Це положення пояснює політичну, правову, освітню та економічну ситуацію, яка склалася на сьогоднішній день в Україні і впливає на бізнес-середовище регіону.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в усі часи локомотивом, рушійною силою змін та прогресивного руху був бізнес. Його могутня сила у вигляді дії та механізмів реалізації економічних інтересів забезпечували прогрес в напрямках: формування та розвитку галузевих ринків; змін структури економіки; пріоритетів руху капіталів; появи новітніх елементів інфраструктурного забезпечення; ускладнення ділового середовища відповідно до реальних потреб часу; впровадження інновацій та ін.

Діяльність бізнесу забезпечувала та передбачала посилення конкурентоздатності національної економіки, процвітання внутрішніх ринків, стійкість детермінант успіху та розширеного відтворення ресурсного потенціалу. У системі знань сучасного менеджменту зроблено низку висновків, що ґрунтуються саме на дослідженні історії розвитку бізнес-середовища:

1. Потенціал розвитку бізнес-середовища формує унікальні можливості конкурентних переваг, що отримують свою реалізацію на внутрішньому та зовнішніх ринках. Такий потенціал є запорукою прогресу галузевих та регіональних ринків. Він має свої унікальні складові та прояви в форматах регіонів.

2. Конкурентні переваги національної економіки формуються та формуються заздалегідь, в історичному (короткостроковому та довгостроковому періодах) розрізі подій, явищ, реформ. Національні та регіональні детермінанти успіху бізнесу, конкурентних переваг забезпечуються умовами відтворення усіх агентів ділового середовища (без винятку).

3. Успіх розвитку національних та регіональних економічних систем забезпечують правильно обрані вектори руху змін ділового середовища з стрижневими принципами розвитку – балансу та гармонізації економічних, екологічних, соціальних та культурних інтересів. Порушення балансу інтересів форматує довгострокові конфлікти, що можуть бути передумови появи

системних та структурних проблем.

4. В умовах ведення ринкового господарства регіональні економічні системи прагнуть до самостійності у використанні та реалізації наявних ресурсів своєї території. Формуються та отримують визнання конфлікти інтересів на рівні «держава – регіон», «регіональний бізнес – влада», «стратегічні цілі розвитку регіонів – економічні інтереси влади» та ін.

5. Невирішеність конфліктів регіональних інтересів бізнес-середовища призводить до порушення безпеки національних та світових систем, домінування військової сили.

Література:

1. Туган-Барановский М. И. Основа политической экономии. Спб., 1911. С. 468.
2. Небрат В. В. Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу: матеріали круглого столу (Київ, 1 грудня 2016 р.) / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2016. 84 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf>.
3. Інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>.
4. Стиглиц Дж. В тени глобалізацію. Проблеми теорії і практики управління. 2003. №2. С. 115.
5. Результати опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучаріва. Офіційний сайт Фонду «Демократичні ініціативи». URL: <http://dif.org.ua/about>.
6. Градов А. П. Национальная экономика – 2-е изд. СПб.: Питер, 2005. 240 с.
7. Щедровицкий П. Г. Понятие рынка в системомыслдеятельностном подходе. Программирование культурного развития: региональные аспекты. Вып. II, 1993, С. 20-58.
8. Фінагіна О. В., Поддубняк В. В. Соціальні трансформації та особливості їх інституціоналізації в українському суспільстві. Управління проектами та розвиток виробництва. 2011. № 4. С. 142-146.
9. Бальтасар Грасиан. Карманный оракул. Критикон. М., 1981. С. 61.
10. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990, 804 е. С. 88.
11. Рибій. О. Інституціоналізм // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С.290.
12. Маршалл А. Принципы политической экономии. Т. III. Пер. с англ. М., «Прогресс». 1984. 351 с
13. Nelson R., Winter S. An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard Univ. Press, Cambridge, 1982. 631 p.

The most important and urgent issue of all periods of economic development is the organization of interaction between components at the level – regions, industries, business, social and cultural entities. All changes, reforms in different forms, humanity

has always aimed at improving the business environment in terms of ensuring the effective interaction of components of economy and society, business and government, culture and religion, scientific progress and traditions. The effectiveness of these transformations can only be achieved from the standpoint of understanding the historical peculiarities of the business environment in the regions of Ukraine.

The pivotal goal of the work is to study the essential features of the formation of the business environment as a trigger for the development of regions of Ukraine, studying the possibility of managing such development.

The article deals with the historical features of the formation and development of the domestic business environment. The essential circumstances of the history of theoretical comprehension of the business environment of Ukrainian regions are singled out. The possibility and necessity of changing the paradigm of business relations for building an effective business environment in the regions of Ukraine is proved. General provisions of modern regional management regarding the role of the business environment, which are based precisely on the study of the history of its development.

Mankind, beginning with the era of slavery, actively shaped the business environment models in line with the core economic interests of the government: ensuring the targeted action of the state, systemic control over the activities in the regions. Particularly acute was the issue of economic, political, ideological, military, social security.

It is known from the world experience that business (large, medium, small) plays a pivotal role in ensuring market-oriented social orientation of a market economy, in achieving a balance between market efficiency and solving social problems. However, the high social significance of the business environment begins to appear only when enterprises create certain volumes of products that affect the basic socio-economic indicators of the region.

A locomotive, driving force of change and progressive movement was business. His mighty force in the form of action and mechanisms for the realization of economic interests ensured progress in the following areas: the formation and development of sectoral markets; changes in the structure of the economy; priorities of capital movements; appearance of the latest elements of infrastructure support; complication of the business environment in accordance with the real needs of the time; introduction of innovations, etc.

УДК 330.341.1

СВІТОВИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ БІЗНЕС-ІНКУБУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

БІТЮК І. М.,
старший викладач кафедри
менеджменту та бізнес-адміністрування,
Черкаський державний технологічний
університет

У статті проаналізовано досвід провідних країн Європи та Північної Америки у створенні бізнес-інкубаторів, як елементу регіональної політики. Досліджено історичні аспекти створення перших бізнес-інкубаторів в світі. Виділено етапи концепції бізнес-інкубування. На основі еволюції розвитку процесу бізнес-інкубування, розглянуто особливості функціонування бізнес-інкубаторів різних поколінь.

Ключові слова: бізнес-інкубатор, регіональна політика, покоління бізнес-інкубаторів, технопарки, асоціація бізнес-інкубаторів, мале підприємництво.

В статье проанализирован опыт ведущих стран Европы и Северной Америки в создании бизнес-инкубаторов, как элемента региональной политики. Исследованы исторические аспекты создания первых бизнес-инкубаторов в мире. Выделены этапы концепции бизнес-инкубирования. На основе эволюции развития процесса бизнес-инкубирования, рассмотрены особенности функционирования бизнес-инкубаторов разных поколений.

Ключевые слова: бизнес-инкубатор, региональная политика, поколение бизнес-инкубаторов, технопарки, ассоциация бизнес-инкубаторов, малое предпринимательство.

The article analyzes the experience of the leading countries of Europe and North America in creating business incubators as an element of regional policy. The historical aspects of creation of the first business incubators in the world are investigated. The stages of the concept of business incubation are highlighted. On the basis of the evolution of the process of business incubation, features of functioning of business incubators of different generations are considered.

Key words: business incubator, regional policy, generation of business incubators, technoparks, association of business incubators, small business.

Постановка проблеми. В останні роки формування ринкової системи господарювання в Україні супроводжується зростанням підприємницької активності практично в усіх сферах економіки. Питанням підтримки та розвитку підприємництва надається велике значення в рамках регіональної політики підтримки підприємництва. Процеси бізнес-інкубування відіграють особливу роль а реалізації регіональної політики сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, тому що саме за їх посередництва надається пряма підтримка підприємцям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти бізнес-інкубування висвітлено в працях вітчизняних та закордонних вчених: О. Фінагіної,

Л. Васильєвої, А. Немченка, О. Поповича, П. Стадника, Л. Антонюка.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження світового досвіду становлення концепції бізнес-інкубування в системі заходів регіональної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведемо дослідження історичних аспектів виникнення поняття «бізнес-інкубування», а також його розвитку в різних країнах світу. За даними Національної асоціації бізнес-інкубаторів США у світі даний час працює близько 5 тис. бізнес-інкубаторів. Такого роду структури є в 67 країнах, у тому числі в США – 981 інкубатор, в Чилі – 400, Німеччини – 380, Кореї – 289, Японії – 269 і т. д. [13].

Однак ідея бізнес-інкубування не відразу реалізовувалась в різних країнах світу. У США розвиток концепції науково-технологічних парків і бізнес-інкубаторів пов'язаний в першу чергу з масовим виникненням дрібних новаторських фірм, що виділялися з інших організацій. Кількість таких компаній особливо зростає в період різкого зростання витрат на національні науково-технічні програми і проекти (космос, оборона, ЕОМ нових поколінь, нові технології в мікроелектроніці та інше). Такі програми реалізовувалися за участю як університетів, так і приватних підрядників і державних дослідницьких центрів [5].

В США вже більше 50 років в США реалізується низка масштабних програм і проектів. Це визначає безперервність процесу утворення нових малих фірм, більшість з яких своїм створенням зобов'язані НДДКР, що виконуються в рамках державних програм. Висока концентрація державних коштів на реалізацію програм в університетах США, сучасна інфраструктура, високий рівень життя і освіти в районах розташування університетів, доступність університетської лабораторної бази, високотехнологічні електронно-обчислювані машини, - всі ці фактори визначили досить швидкий (принаймні на першому етапі) процес концентрації молодих малих фірм на прилеглих до університетів територіях і утворення центрів, які потім переформатувалися в науково-технологічні парки.

Що стосується історії бізнес-інкубаторів, то за офіційними даними перший бізнес-інкубатор був створений в 1959 році в США Batavia Industrial Center. Основною метою його створення було збільшення зайнятості населення в економічно-депресивному місті. В 1985 році була створена асоціація бізнес-інкубаторів США. На сьогоднішній день вона залишається найбільшою і нараховує близько 800 членів з різних країн світу [7].

Найбільш відомим першим технопарком став Стенфордський науково-технологічний парк, що створений на територіях, прилеглих до Стенфордському університету. Досягнувши свою критичну ефективність, Стенфордський парк викликав ланцюгову реакцію подальшого зростання концентрації регіонального науково-виробничого потенціалу: до початку 70-х років зростання числа нових фірм призвело до утворення відомої «Кремнієвої долини» [5].

Один з перших американських інкубаторів бізнесу був заснований в 1964 році в Пенсільванії. В даний час Пенсільванський інкубатор бізнесу займає 12 будинків, у ньому розташовано більше 100 малих підприємств. Цей інкубатор «виростив» понад 40 фірм, які створили понад 2,5 тис. нових робочих місць і розмістили свої офіси неподалік від бізнес-інкубатора.

Тим часом і в інших штатах почали використовувати бізнес - інкубатори для створення нових підприємств. Спочатку цей процес очолила корпорація Контрол Дейта. За участю спільного підприємства, куди увійшли Контрол Дейта, інші приватні організації та релігійні установи, в рамках програми відродження міст стали створюватися бізнес-інкубатори, які називались тоді Бізнес-центри та Технологічні центри. Перший з них був заснований в 1979 р. в Сент-Полі, штат Міннесота. Цей бізнес-інкубатор представляв малим підприємствам і фірмам виробничі та службові приміщення, забезпечував сервісну підтримку і надавав консультаційні послуги [14].

Саме в цей час у другій половині 70-х років було сформоване перше покоління бізнес-інкубаторів. Інкубатори як інструмент підтримки почали використовуватися для реструктуризації і диверсифікації економіки на регіональному та локальному рівні, а також для створення нових робочих місць, забезпечення соціальної стабільності в регіонах. Це були основні цілі створення бізнес-інкубаторів, які і визначили їх роль у регіональній економічній і соціальній політиці [5].

Відмінною особливістю бізнес-інкубаторів 1-го покоління було те, що вони представляли собою некомерційні, неприбуткові організації. Вони не були самоокупними структурами, не були орієнтовані на отримання прибутку і навіть не прагнули до цього. Як правило, перші бізнес-інкубатори були інкубаторами змішаного типу, неспеціалізованими. Для підприємств різних секторів економіки вони надавали стандартний, досить обмежений набір послуг, як правило, він включався в здачі приміщення в оренду, надання комунальних послуг та забезпечення підприємств засобами комунікації. Однак за рахунок створення єдиної інфраструктури бізнес-інкубаторів вдавалося знизити витрати на утримання інфраструктури, надати послуги досить високої якості і, що дуже важливо, створити середовище, яке б сприяло інтенсивному розвитку компаній [3].

Надалі у багатьох штатах США в зв'язку з закриттям ряду виробництв, різко зросло безробіття. Внаслідок цього, почалося масове створення інкубаторів бізнесу в будівлях колишніх фабрик, складів, шкіл та інших вільних приміщеннях. Багато інкубаторів отримали фінансову допомогу уряду на відновлення старих будівель, де тепер розташовувалися малі підприємства. Наприклад, бізнес-інкубатор, заснований на початку 70-х років на території університету Карнегі-Меллоні, став складовою частиною експерименту по створенню інноваційних центрів при університетах, що проводився в той період Національним науковим фондом США. На території Технологічного інституту Джорджії в Атланті розташований один з найстаріших технологічних інкубаторів. Даний інкубатор, Центр розвитку передових технологій, почав роботу в 1980 р. при підтримці штату Джорджія з ціллю перетворення технологій, розроблених державним інститутом, в джерело прибутку для місцевої економіки [10].

В 1996 році в Канаді налічувалось 256 бізнес-інкубаторів. Майже всі вони функціонували як неприбуткові організації, що працювали для розвитку підприємства в країні.

У східній Канаді Квебекський інноваційний центр біотехнології, всього через 6 років після відкриття став визнаним у всьому світі як зразкова програма,

що спрямована на підтримку компаній, які займаються біотехнологією. В ньому розміщені 11 клієнтів, зайнятість інкубатора становить при цьому становить 100%. Понад 350 високооплачуваних робочих місць містяться компаніями, розташованими в інкубаторі [1].

Незабаром нахлинула нова хвиля інкубаційного руху, при якому з'явилися на світ інкубатори другого покоління. Формування і розвиток 2-го покоління бізнес-інкубаторів зумовлено зміною умов розвитку і прискоренням ритму еволюції, включаючи еволюцію науки і технологій. По-перше, з прискоренням самого ритму розвитку науки і технологій виникла необхідність прискорення трансферу знань та технологій і прискорення процесор комерціалізації досліджень і розробок. По-друге, змінилися умови існування, виживання і розвитку самих малих підприємств, змінилися вимоги, які пред'являє до них бізнес-середовище і, як наслідок, змінилися вимоги малих підприємств до бізнес-інкубаторів. Ці нові реалії нового часу визначили перехід до 2-го покоління бізнес-інкубаторів та характеризували зміни базисних характеристик інкубаторів. Спробуємо окреслити ці зміни.

Цілі створення інкубаторів 2-го покоління змістилися у бік комерціалізації науково-дослідних розробок (НДР), забезпечення трансферу знань і технологій, підтримки інноваційних компаній, забезпечення конкурентоспроможності в регіональному та національному контексті [8].

Ще одна відмінна особливість інкубаторів 2-го покоління полягає в тому, що вони виходять на національний і навіть на міждержавний рівень. Відмінною характеристикою інкубаторів 2-го покоління є їх вбудовування в регіональну та національну стратегію щодо формування кластерів в тих чи інших областях технологічного розвитку, регіональну і національну наукову, інноваційну та технологічну стратегію, а їх фірми-клієнти інтегруються в загальний ланцюжок постачальників великих компаній, які є ядром кластерів або самі перетворюються в ядро нового кластера [6].

Крім того, на цьому етапі змінилася роль різних суб'єктів політики в інкубаційному русі. З'явилися нові суб'єкти, а саме наукові організації та університети, фінансові структури, і одночасно трансформувалася роль неурядових організацій та приватного сектору.

Регіональні та національні структури влади, як і раніше залишилися основними суб'єктами, які надають фінансову підтримку інкубаторів. Проте новим аспектом стало формування партнерства між державним і приватним секторами, яке вже зводиться в ранг політики. Формування інтерфейсу з наукою стало ще одним з елементів політики.

В рамках 2-го покоління почався перехід до спеціалізованих інкубаторів. Це ще одна відмінна особливість інкубаторів 2-го покоління, полягає в тому, що необхідні набори послуг, які необхідні для малих інноваційних підприємств та працюють на різних нішах технологічного ринку і в різних областях науки і технологій, істотно відрізняються. В рамках 2-го покоління, як і раніше, більша частина інкубаторів залишається неприбутковими структурами. Проте вже взято курс на мінімізацію субсидій від держави та на досягнення інкубаторами точки самоокупності, і це зводиться в ранг пріоритетів політики, а самі бізнес-інкубатори вже включають в свій бізнес-план досягнення точки самоокупності. Таким чином, вже в рамках 2-го покоління закладається основа для переходу до

нової концепції, на новій основі функціонування цих інституційних структур, а саме до комерційної моделі, хоча поки що мова йде про самоокупність.

Модель функціонування, характерна для інкубаторів 2-го покоління, може бути описана наступним чином: окреслення ринку, на якому буде працювати інкубатор, розробка бізнес-плану, включаючи визначення точки самоокупності інкубатора, формування політики прийому-випуску, а також політики «зворотного зв'язку» з фірмами, які працюють в стінах інкубатора, і, нарешті, розробка політики з надання послуг інкубування.

Змінився склад послуг і сам підхід бізнес-інкубаторів до надання послуг своїм клієнтам. Інкубатори почали орієнтуватися, по-перше, на надання послуг, які малі підприємства не можуть отримати на ринку, і, по-друге, на виявлення і формування того комплексу послуг, який був би достатній для успішного розвитку малих підприємств, причому стала враховуватися та ніша технологічного ринку, на якій працюють малі підприємства інкубатора.

Інкубатори почали допомагати малим підприємствам в пошуку фінансових ресурсів, тобто взяли на себе місію по формуванню свого роду зв'язку між малими підприємствами та фінансовими структурами. Деякі бізнес-інкубатори стали формувати невеликий фонд для забезпечення фінансової підтримки малим підприємствам на стартовій стадії. Менеджери інкубаторів почали ініціювати або надавати організаційну допомогу при створенні кредитних спілок, лізингових компаній при інкубаторах. Щодо оплати послуг бізнес-інкубатори також намагаються маневрувати. Для підприємств на стартовій стадії багато інкубаторів надають послуги безкоштовно, а по мірі розгортання бізнесу переходять до надання послуг за субсидованими цінами [2].

Приблизно з 2000 року «безприбуткові» інкубатори все більше почали витіснятися комерційними інкубаторами.

У Північній Америці більшість бізнес-інкубаторів були створені при підтримки університетів, органів місцевого самоврядування чи організаціями, що займаються економічним розвитком.

Кількість бізнес-інкубаторів з кожним днем в Північній Америці зростає. Тільки за останні 10 років, статистика показує, що бізнес-інкубатори створюються з періодичністю більше одного в тиждень. В США налічується близько 8 тис. інкубованих підприємств, що безпосередньо знаходяться на підтримці бізнес-інкубатора та 4,7 тис. тих, що вже вийшли з бізнес-інкубатора. При цьому, в середньому кожен бізнес-інкубатор для свого функціонування створює близько ста робочих місць, плюс ще десятки робочих місць у створеному малому та середньому бізнесі.

Бізнес-інкубатори США працюють над великою кількості завдань, але найбільша увага приділяється економічному зростанню регіонів, розвиток промислових та сільськогосподарських зон, підтримка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, а також отримання прибутку. Політика бізнес-інкубування з часом в США стала однією з частин політики економічного розвитку країни в цілому.

Те ж саме можна сказати і про інкубатори Великобританії та інших Західноєвропейських країн. У Великобританії хвиля «інкубаторного буму» була викликана економічною кризою, закриттям великих виробництв. У 1975 році сталеливарна корпорація «Брітш Стіл» організувала спеціальну дочірню фірму

для створення нових робочих місць там, де закривалися металургійні виробництва. Ця фірма будувала багатоофісні і виробничі будівлі, надавала кредити в цілях заохочення безробітних фахівців і робітників відкривати власну справу. При цьому місцева влада надавала всіляку допомогу і сприяння. Перша будівля була відкрита в 1979 році недалеко від Глазго, пізніше було введено в дію ще 9 будівель колективного користування поблизу від сталеливарних виробництв. «Брітіш Стіл» назвала їх «зонами нових можливостей».

Надалі бізнес-інкубування отримало широке розповсюдження в багатьох країнах Західної Європи, включаючи Німеччину, Польщу, Італію та ін.

Друга модель бізнес-інкубаторів не вичерпала себе і фактично знаходиться на етапі зростання, проте, починаючи з другої половини 90-х років паралельно з 2-м поколінням почало формуватися 3-є покоління інкубаторів.

Ключовим завданням інкубаторів 3-го покоління є забезпечення умов для зростання тієї частини наукомісткого бізнесу, який відноситься до швидкорозвиваючих технологічних галузей, тобто фактично до базисних технологій суспільства знань. Таким чином, на інкубатори 3-го покоління випала місія «двигуна» структурно-технологічних змін.

Найважливішою і детермінуючою особливістю інкубаторів 3-го покоління є те, що вони створюються, як правило, венчурними капіталістами або великими міждисциплінарними, транснаціональними консалтинговими компаніями, на відміну від інкубаторів 2-го покоління, де ініціатива виходить з структур влади.

Відмінною особливістю інкубаторів 3-го покоління є їх орієнтація не просто на самоокупність, а на одержання прибутку. Більш того, самі доходи інкубаторів 3-го покоління виростають не з орендної плати за послуги, а з доходів на інвестиції, які інкубатор сам вкладає у розвиток малих підприємств. Це змінює основні базисні постулати, які були півстоліття назад закладені в основу інкубаторів як безприбуткових інституційних структур. Самі бізнес-інкубатори 3-го покоління часто називають інкубаторами без стін, оскільки оренда приміщення на пільгових умовах вже не розглядається як щось, що може стати умовою успіху, а форма діяльності, в значній мірі, віртуальна. Більш того, їх основними функціями стає надання послуг, як правило, інформаційних, і формування сіток. У справі забезпечення успіху діяльності інкубаторів 3-го покоління на перший план виходить здатність менеджерів створити добре організовані мережі стратегічних партнерів, тобто стратегічні мережі і кваліфікація менеджерів стають ключем до успіху [2].

Автором дослідження було систематизовано концепції формування інкубування бізнесу та сформовано особливості діяльності бізнес-інкубаторів різних поколінь (табл. 1).

Німеччина почала створювати бізнес-інкубатори значно пізніше, ніж інші країни – члени Європейського союзу. Це сталося тому, що політика на муніципальному рівні почала розроблятися тільки у 1980-ті роки. За останні 15 років створення бізнес-інкубаторів стало одним з найважливіших інструментів політики на регіональному та муніципальному рівні.

Таблиця 1

Особливості діяльності бізнес-інкубаторів різних поколінь

Покоління бізнес-інкубаторів	Мета діяльності	Особливості функціонування	Відмінні особливості
1-ше покоління	Бізнес-інкубатори почали використовуватися для реструктуризації і диверсифікації економіки на регіональному та локальному рівні, а також для створення нових робочих місць, забезпечення соціальної стабільності в регіонах.	Бізнес-інкубатори надавали стандартний, досить обмежений набір послуг, як правило, він заключався в здачі приміщення в оренду, надання комунальних послуг та забезпечення підприємств засобами комунікації.	Бізнес-інкубатори не були самоокупними структурами, не були орієнтовані на отримання прибутку і навіть не прагнули до цього.
2-ге покоління	Комерціалізація науково-дослідних розробок, забезпечення трансферу знань і технологій, підтримка інноваційних компаній, забезпечення конкурентоспроможності в регіональному та національному контексті.	Більша частина інкубаторів залишається неприбутковими структурами; інкубатори почали орієнтуватися, по-перше, на надання послуг, які малі підприємства не можуть отримати на ринку, і, по-друге, на виявлення і формування того комплексу послуг.	Бізнес-інкубатори виходять на національний і навіть на міждержавний рівень; процес бізнес-інкубування вбудовується в регіональну та національну стратегію; створюються нові спеціалізовані інноваційні бізнес-інкубатори; інкубатори почали допомагати малим підприємствам в пошуку фінансових ресурсів.
3-тє покоління	Забезпечення умов для зростання тієї частини наукомісткого бізнесу, який відноситься до швидко розвиваючих технологічних галузей, тобто фактично до базисних технологій суспільства знань.	Бізнес-інкубатори створюються переважно венчурними та консалтинговими компаніями.	Орієнтація не на самоокупність а на одержання прибутку за рахунок інвестиційної діяльності.

**складено автором*

Історично створення бізнес-інкубаторів муніципальними структурами влади почалося в Берліні в 1983 році. Інкубатор в Берліні був створений за ініціативи Технічного університету Берліна та за підтримки муніципальних структур влади. Незабаром інші міста, такі як Дортмунд, Бонн, Ганновер, Карлсруе та ін., стали створювати і бізнес-інкубатори [9].

Велика частина інкубаторів Німеччині була створена у 90-ті роки. За період 1992-2000 рр. щорічно створювалося в середньому 18 нових інкубаторів. [11].

У Болгарії Міністерство праці та соціальної політики Болгарії ініціювало проект «Робочі місця через бізнес-підтримку». Даний проект – це мережа з 37

консалтингових центрів, що включає 13 бізнес-інкубаторів, охоплює всю територію країни. З 13 інкубаторів 9 здають площі в оренду.

З урахуванням консалтингових бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, Проект в Болгарії допоміг у створенні 8600 робочих місць. Проект провів навчання 11 тис. особам, виконав 15 тис. консалтингових проектів [12].

Практично у всіх країнах Західної Європи діють в даний час асоціації бізнес-інкубаторів. Так, у Польську асоціацію інкубаторів і технопарків входить близько 90 членів, серед яких 40 – безпосередньо бізнес-інкубатори.

Досвід становлення бізнес-інкубаторів в США и західноєвропейських країнах має багато схожого, що зв'язано з розвитком ринкової економіки, переходом від індустріальної ери до сервісно-інформаційної.

Таким чином, розвиток концепції бізнес-інкубування можна відобразити у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Рис. 1. Розвиток концепції бізнес-інкубування на засадах удосконалення регіональної політики підтримки малого та середнього бізнесу

В Україні ж число бізнес-інкубаторів значно менше та становить близько 70, які нажалі являють собою переважно неприбуткові організації. Проте лише близько 15 з них можна назвати ефективно діючими та прибутковими. До прикладу таких бізнес-інкубаторів можна віднести «Львівська політехніка», «Білоцерківський бізнес-інкубатор», «Івано-франківський бізнес-інкубатор», «Харківські технології» та інші.

В Україні перші бізнес-інкубатори були створені наприкінці 90-х років ХХ ст., основною метою діяльності яких було навчання суб'єктів підприємницької діяльності основам маркетингу, бізнес-планування, менеджменту, стратегічного

управління тощо. У рамках Програми розвитку бізнес-інкубаторів в Україні першими були створені такі бізнес-інкубатори як «Харківські технології», бізнес-інкубатор «Херсонської промислової палати» та бізнес-інкубатор Об'єднаного профкому Чорнобильської АЕС у м. Славутич. При цьому Програма розвитку бізнес-інкубаторів в Україні була профінансована Агентством міжнародного розвитку США (USAID) [4].

Метою діяльності бізнес-інкубатору «Харківські технології» є створення інформаційної бази та програмно-технічних засобів для розвитку малого і середнього бізнесу. А також здійснювати навчання щодо використання техніки та програм нового покоління у підприємстві. В процесі діяльності бізнес-інкубатора буде поширюватись досвід використання інтелектуальних технологій та впровадження електронної комерції у діяльність підприємців.

Досить гарним прикладом успішного бізнес-інкубатору на той час була Херсонська торгово-промислова палата, адже тут було поєднано громадські організації. Приватні підприємства та державні органи за для однієї мети – підтримка малого бізнесу в регіоні. Бізнес інкубатор «Херсонська торгово-промислова палата» надає такі послуги як: розробка бізнес-планів; надання консультацій різного роду; оренда приміщень; визначення конкурентоспроможності фірми та продукту/послуги; маркетингові дослідження; сприяння у фінансуванні ефективних проектів; навчання власників малого бізнесу.

У 1998 році в Україні вперше було створено Асоціацію Українських бізнес-інкубаторів і інноваційних центрів (УАБІЦ), яка об'єднала всіх українських бізнес-інкубаторів. Членами даної Асоціації стали 60 юридичних осіб та 100 фізичних осіб. Це в більшій мірі були керівники діючих бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва, науковці, успішні підприємці та закордонні консультанти в сфері бізнес-інкубування а також інші громадські організації.

На сьогодні Українська Асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів в рамках програми InfoDev Світового банку реконструкції та розвитку (СБРР) активно розвиває такі проекти як: «Створення інформаційно-комунікаційної підприємницької мережі для розвитку бізнес-інкубування в Харківському регіоні (Харків – ICT)» та «Формування інформаційно-комунікаційного середовища ефективного розвитку бізнес-інкубування в Україні (UBICA – ICT)». Метою даних проектів є сприяння розвитку інноваційної діяльності у секторі малого та середнього підприємництва а також популяризація використання інноваційних технологій у процесі діяльності підприємства.

В 1997-2001 роках за підтримки Агентства з міжнародного розвитку у рамках Програми розвитку бізнес-інкубаторів в Україні були створені такі бізнес-інкубатори: Центр розвитку малого бізнесу «Харківські технології» в Інституті монокристалів (м. Харків) НАН України та дочірнє підприємство МІМ Київ «Центр розвитку інновацій».

У 1996 році в м. Івано-Франківськ був створений Українсько-канадський бізнес-центр, що за своєю метою діяльності та функціями досить був схожий на сучасний бізнес-інкубатор [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досвід України в розвитку такого інституту як бізнес-інкубатор, звичайно, дуже невеликий. Тим більше що належний інтерес до цієї структури виник зовсім недавно. В даний час досить

часто в стратегіях розвитку регіонів України та в державній регіональній політиці зустрічається пріоритетне завдання створення бізнес-інкубаторів, як інструменту підтримки малого та середнього бізнесу. Проте, країна ще немає на сьогодні такого різноманіття моделей бізнес-інкубаторів, які існують у всьому світі. Однак, на даному етапі, безперечно, це питання заслуговує уваги та потребує вивчення закордонного досвіду. Отже, дослідження зарубіжного досвіду слід надати особливого значення для розвитку бізнес-інкубаторів в Україні.

Література:

1. Аткис Д. Практика бізнес-інкубирования: международный опыт // Доклад на международной конференции «взаимодействие малого и крупного бизнеса». М. 7-9 июня 2004. URL: www.smb-support.org
2. Гапоненко Н. В. Трансформация модели бизнес-инкубаторов на пути к экономике знаний. Информационное общество. 2006. № 2-3. С.124-128
3. Васильева Л. М. Бізнес-інкубатори як частина інфраструктури підтримки малого підприємництва. Держава та регіони: науково-виробничий журнал. 2010. № 1. С. 80-87.
4. Голощапова О. Ринок інноваційних технологій в Україні: вивчення світового досвіду з метою його застосування у вітчизняних умовах. Економіст. 2007. № 2. С. 32-35.
5. Гамидуллаева Л. А. Становление и развитие концепции бизнес-инкубирования. URL: <http://be5.biz/ekonomika1/r2012/2912.htm>
6. Зінченко О. А. Вплив інноваційних кластерів на формування позитивного іміджу регіону. Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. 2016. № 23(12). Т. 2. С. 31-37.
7. Немченко А. Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. № 17. С. 36-42.
8. Управління інноваційною діяльністю в економіці України: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. С. А. Єрохіна. К.: Нац. академія управління, 2008. С. 13-24.
9. Baranowski, G. Innovationszentren in Deutschland 1996/97, Berlin, 1999. URL: www.stim.org.pl/systemy_wspierania_innowacji.pdf
10. Lalkaka, 1996 based on Torntazky etal, 1996, The art and craft of technology business incubation, Research Triangle Park, North Carolina, p. 281
11. Tamasy, C. Evaluating Innovation Centre in Germany: Issues of Methodology and Empirical Results. Paper Annual Residential Conference on Promoting Growth: New Industries, Policies and Forms of Governance. Israel, 1999. p. 17-18.
12. Best practice in Business Incubation, U.N.: New York and Geneva, 2000, 120 p. URL: http://www.unece.org/commission/2001/e_ece_1387e.pdf.
13. National Business Incubation Association, NBIA. URL: <http://www.nbia.org>
14. Tiedemann, C. and Lalkaka, R. Managing business incubation for financial sustainability. Paper International Conference on Business Incubation, Hong Kong Ing. Tech. Centre Corp., 2002. p. 7-9.

In recent years, the formation of a market economy in Ukraine has been accompanied by an increase in entrepreneurial activity in almost all spheres of the economy. Issues of support and entrepreneurship development are of great importance within the framework of the regional policy of supporting entrepreneurship. Business incubation processes play a special role in implementing a regional policy to promote the development of small and medium-sized businesses, because it provides direct support for entrepreneurs through their mediation.

However, the idea of business incubation was not immediately implemented in different countries of the world. In the United States, the development of the concept of science and technology parks and business incubators is primarily due to the massive emergence of small innovative firms that stand out from other organizations. In the USA, for over 50 years, a number of large-scale programs and projects have been implemented in the USA. This determines the continuity of the process of creating new small firms, most of which are obliged to own R & D, carried out within the framework of state programs.

In 1996, there were 256 business incubators in Canada. Almost all of them functioned as non-profit organizations working for the development of an enterprise in the country.

In the UK, the wave of "incubatory boom" was caused by the economic crisis, the closure of large industries. In 1975, Steel Corporation, British Steel, organized a special subsidiary to create new jobs where metallurgical production was closed. This firm built multi-office and production buildings, provided loans to encourage unemployed professionals and workers to open their own business. At the same time, the local authorities provided all possible assistance and assistance. The first building was opened in 1979 near Glasgow, and 9 more buildings were later put into operation near the steelworks. "British Steel" called them "zones of new opportunities".

Subsequently, business incubation was widespread in many Western European countries, including Germany, Poland, Italy, and others.

The author of the study systematized the concepts of forming the incubation of business and formed the peculiarities of the activity of business incubators of different generations.

In Ukraine, the number of business incubators is much smaller and is about 70, which unfortunately are mainly non-profit organizations. However, only about 15 of them can be called effective and profitable.

The experience of Ukraine in developing such an institution as a business incubator is, of course, very small. Moreover, due interest in this structure arose most recently. At present, the priority task of creating business incubators, as a tool for supporting small and medium-sized businesses, is often found in the strategies of the regions of Ukraine and in the state regional policy. However, the country still does not have such a diversity of models of business incubators that exist all over the world.

УДК 338.24:330.341

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ДПП-ПРОЕКТІВ

**ВОЛОДИНА В. О.,
здобувач ВНЗ «Національна академія
управління»**

У статті висвітлено особливості застосування кластерного підходу до реалізації інноваційних ДПП проектів. Подано визначення державно-приватного партнерства різними авторами. Побудовано схему організації інноваційного кластера у реалізації ДПП проектів. Наведено моделі і форми кластерного підходу у державно-приватному партнерстві. Наведено загальна схему ідентифікації кластера, принципи формування інноваційних кластерів у реалізації ДПП проектів та умови їх ефективної реалізації.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, кластерний підхід, кластер, інновації, інфраструктура, державний сектор.

В статье освещены особенности применения кластерного подхода в реализации инновационных ГЧП-проектов. Дано определение государственно-частного партнерства разными авторами. Построена схема организации инновационного кластера в реализации ГЧП проектов. Приведены модели и формы кластерного подхода в государственно-частном партнерстве. Представлены общая схема идентификации кластера, принципы формирования инновационных кластеров в реализации ГЧП проектов и условия их эффективной реализации.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, кластерный подход, кластер, инновации, инфраструктура, государственный сектор.

The article highlights the features of the application cluster approach to implement innovative PPP projects. Definitions of the PPP by different authors. A scheme of the innovation cluster in the implementation of PPP projects. The models and forms a cluster approach to public-private partnership. The general scheme of cluster identification, the principles of formation of innovation clusters in the implementation of PPP projects and the conditions of their effective implementation.

Keywords: public-private partnership, the cluster approach, cluster, innovation, infrastructure, public sector.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування економіки, особливого значення набувають напрями співпраці, зорієнтовані на впровадження інноваційного державно-приватного партнерства, що вимагають застосування новітніх методів, форм та принципів взаємодії органів державної влади, бізнес-структур, інноваційних підприємств, науково-дослідних установ та населення. У цьому контексті особливого значення набувають механізми застосування кластерного підходу у реалізації інноваційних проектів ДПП, що дозволятимуть у перспективі підвищувати ефективність впровадження

інноваційних проектів за участі держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації механізмів державно-приватного партнерства, зокрема у інноваційній сфері, розглядалися такими науковцями: Догадайло В. А. [7], Ляхович О. О. [15], Онищенко Л. І. [14], Павлов В. І. [15], а дослідженням кластерного підходу присвятили свої праці такі провідні дослідники, як: Бобирев Д. Б. [2], Варяниченко О. В. [4], Дегтярьова І. О. [7], Левковська Л. В. [13], Підвисоцький В. Г. [16], Родіонова Л. Н. [19] та інші.

Попри значне висвітлення у працях, кластерного підходу та реалізації інноваційних ДПП проектів на сьогодні залишаються, мало дослідженими механізми застосування кластерного підходу у реалізацію інноваційних проектів та управління процесами інноваційного ДПП в Україні, що обумовило вибір теми наукової статті.

Мета статті полягає у виявленні особливостей реалізації інноваційних ДПП-проектів в Україні, зокрема на основі застосування кластерного підходу до управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку, розширюється інтерес та застосування механізмів державно-приватного партнерства у сфері науки, інновацій, науково-дослідній сфері.

В науково-технічній та інноваційній сферах формалізація відносин в рамках державно-приватного партнерства здійснюється у вигляді певних програм та підпрограм, спрямованих на вирішення окремих проблем, відповідно до визначених національних пріоритетів [14]. Роль інноваційних проектів державно-приватного партнерства може визначатись сутністю та особливостями інноваційного державно-приватного партнерства, як явища. Тлумачення цієї сутності наведемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Трактування сутності інноваційного державно-приватного партнерства*

Автор	Сутність
А. Н. Фолом'єва, В. Н. Архангельський та ін. [10, с. 355].	Система, що володіє особливим комплексом економічних, соціальних, правових, політичних, організаційних, управлінських та інших взаємозв'язків і умов, спрямована на максимально ефективне формування і використання різних ресурсів та їх джерел для реалізації намічених ефективних напрямків, соціально-економічного розвитку.
Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-УІ [18]	Співробітництво між державою та юридичними особами, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору.
В. Г. Варнавський [3, с. 48].	Юридично закріплена форма взаємодії між державою і приватним сектором щодо об'єктів державної і муніципальної власності, а також послуг, виконуваних і надаються державними та муніципальними органами, установами та підприємствами з метою реалізації суспільно значущих проектів в широкому спектрі видів економічної діяльності.

Продовження табл. 1

А. К. Чонка [21]	В широкому розумінні – будь-яка можлива взаємодія бізнесу, органів влади та суспільства; у вузькому розумінні – рівноправне взаємовигідне співробітництво між державою і приватним бізнесом в процесі інноваційної діяльності.
В. А. Догадайло, Е. А. Поляткова [9, с. 58].	Інституційний та організаційний альянс держави і бізнесу з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значущих проектів в широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості і НДДКР до забезпечення суспільних послуг.
А. В. Баженов [1, с. 53].	Процес, при якому приватний бізнес наймається державою для того, щоб виконати свої завдання на певних умовах.

**Укладено автором на основі [10, с. 355; 18; 3, с. 48; 21; 9, с. 58; 1, с. 53].*

Відповідно, інноваційне державно-приватне партнерство може характеризуватись, як впровадженням інноваційно-спрямованих проектів у окремих галузях так і чисто інноваційних проектів, проектів зорієнтованих на високу економічну вигоду, або проектів, зорієнтованих на незначну першопочаткову економічну вигоду, але значну суспільну вигоду. Такі проекти мають велике значення для держави.

У світовій практиці до форм ДПП в інноваційній сфері відносять: ліцензійний договір, спільні інвестиційні фонди (у т. ч. венчурні фонди), науково-дослідні центри, стартап-компанії та інноваційні кластери. І, саме, інноваційний кластер об'єднує інші інноваційні структури (бізнес-інкубатор, інноваційний центр, технопарк, технополіс) та державний сектор у системі ДПП [15, с. 59].

Основними умовами результативного застосування державно-приватних інноваційних проектів на сьогодні вважаються кластери, людський капітал та інновації, які тісно пов'язані між собою, оскільки вони передбачають добровільність дій, трансакційні стимули, високий ступінь використання інформації та забезпечують найкращі результати діяльності у поєднанні один з одним. У кластерах створюються найсприятливіші умови для реалізації людського капіталу та інновацій, що, у свою чергу, забезпечує високі економічні і соціальні результати цих утворень, а також територій, на яких вони розміщуються [7].

Застосування кластерного підходу здатне суттєво вплинути на стан державної промислово-інноваційної політики. Відповідно, необхідним є активізація зусиль держави у напрямку не лише підтримки розвитку пріоритетних галузей народного господарства, а на стимулювання підтримки взаємовідносин між підприємствами та споживачами товарів і послуг, між підприємствами та органами влади.

Формування інноваційних кластерів у реалізації проектів державно-приватного партнерства – це принципово новий підхід у перебудові економіки на новий інноваційний рівень, що дозволить їй конкурувати з провідними економіками світу [6, с. 10].

Застосування кластерного підходу у реалізації інноваційних ДПП проектів може реалізовуватись шляхом об'єднання спільних інтересів сконцентрованих за

географічною ознакою груп взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але при цьому виконують спільну роботу, і діяльність яких спрямована на впровадження інноваційних змін [17, с. 258].

Необхідність та пріоритетність застосування кластерного підходу у впровадженні інноваційних ДПП проектів обумовлено значними перевагами його застосування [13, с. 116]:

Перевага 1. Застосування кластерного підходу підвищує продуктивність діяльності фірм і галузей за рахунок: ефективної спеціалізації; економії масштабу; доступу до технологій, постачальників, кваліфікованої робочої сили, інформації, бізнес-послуг та ін.

Перевага 2. Застосування кластерного підходу створює можливості для інноваційного й виробничого зростання.

Перевага 3. Застосування кластерного підходу стимулює і полегшує формування нового бізнесу: використання венчурного капіталу; зв'язок усередині кластера; підтримка появи нових учасників; зміцнення соціальних та інших неформальних зв'язків [17, с. 232].

При цьому, держава виступає однією із трьох рівноправних сторін, кожна із яких здійснює свої специфічні функції. Такий підхід у закордонній літературі називають концепцією «потрійної спіралі». Зміст даного підходу в тому, що інноваційний розвиток найбільш ефективно може бути забезпечений за рахунок спільної діяльності держави, бізнесу й наукового співтовариства. На практиці відносини при створенні або використанні інновацій часто носять характер «подвійної спіралі»: держава – наука; бізнес – наука; держава – бізнес [8, с. 142].

«Модель «потрійної спіралі» – організована відповідно до принципів перетинання трьох варіантів відносин. У даній моделі кожний з інститутів забезпечує систему виробництва знань за рахунок створення гібридних інституціональних форм, що знижують невизначеність» [8, с. 142]. Схему організації інноваційного кластера у реалізації ДПП проектів включає залучення до таких проектів органів влади, наукових та освітніх закладів, бізнесу та інших стейкхолдерів (рис. 1).

Згідно з висновками науковців [19, с. 3], застосування кластерного підходу у реалізації інноваційних ДПП проектів має наступні характерні ознаки: 1) наявність структури-лідера (як правило – це орган влади), що визначає довгострокову спільну стратегію економічної системи; 2) територіальна локалізація основної маси суб'єктів господарювання – учасників кластерної системи; 3) стійкість стратегічних міжнародних господарських зв'язків у рамках кластерної системи, включаючи її міжрегіональні та міжнародні зв'язки; 4) наявність спільних корпоративних систем управління, бізнес-процесів, централізованого контролю та аналізу.

Зрозуміло, що ефективність кластерного підходу вимірюється не лише економічним ефектом від впровадженого інноваційного проекту, але й розробкою нових технологій а також ступенем скоординованості структур, що взаємодіють у процесі реалізації проекту для досягнення максимальної віддачі.

Формування інноваційних кластерів у межах державно-приватного партнерства може здійснюватись за такими їх видами: за напрямом досягнення

конкурентних переваг (продуктові; технологічні; сировинні; інфраструктурні; організаційні); за напрямом спрямування (корпоративні (бізнесові) інноваційні кластери; регіональні); за галузевим спрямуванням (галузеві інноваційні кластери; комплексні інноваційні кластери); за рівнем впроваджених інновацій (суто інноваційні кластери; кластери інноваційного спрямування) [5, с. 226].

Рис. 1. Схема організації інноваційного кластера у реалізації ДПП проектів*

*власна розробка автора

Реалізація інноваційних проектів ДПП на основі кластерного підходу може здійснюватись на основі базових форм ДПП в інноваційній сфері [15, с. 58]: традиційні – запровадження інноваційних рішень на засадах державно-приватного партнерства у традиційних сферах господарювання; інноваційні – запровадження проектів НДДКР на засадах ДПП та підтримка їх на всіх етапах інноваційного процесу; прямі – участь державного партнера у проектах ДПП через спільне фінансування та його управління; непрямі – участь державного партнера у проектах ДПП через механізми податкового регулювання; інституційні – формалізація відносин ДПП здійснюється на підставі створення господарської одиниці; договірні – формалізація відносин ДПП здійснюється на підставі укладання договору.

Можна структурувати моделі реалізації кластерного підходу у державно-приватному партнерстві за рівнем розподілу ризиків між партнерами (рис. 2).

Рис. 2. Моделі і форми кластерного підходу у державно-приватному партнерстві*

*власна розробка автора

За даними Світового банку, можна стверджувати, що в Україні активно розвинуті такі чотири форми реалізації інноваційних проектів ДПП на основі кластерного підходу: договори підряду (на управління чи оренду об'єктом); концесії (обслуговування, експлуатація та передача об'єкта; обслуговування, оренда та передача об'єкта; будівництво, експлуатація та передача об'єкта); проекти «зеленого поля», тобто нові проекти або проекти «з нуля (будівництво, оренда та передача об'єкта; будівництво, експлуатація та передача об'єкта; будівництво, володіння та експлуатація об'єкта); проекти «продажу активів» (повна або часткова приватизація) [24].

До перспективних організаційних суб'єктів реалізації інноваційних проектів ДПП на основі кластерного підходу дослідники відносять: венчурні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, особливі економічні зони, фінансово-промислові групи, концесійно-франчайзингові форми, закриті пайові фонди; створення та функціонування вільних економічних зон, науково-виробничих та технічно-впроваджувальних зон [15, с. 59].

До складу проектів ДПП в Україні, згідно методології Світового банку, включено проекти, що реалізуються на основі договорів управління, оренди, концесії, продажу активів [22].

Відповідно до типології державно-приватних партнерств в інноваційній сфері, розробленої ОЕСР, сьогодні в Україні найбільш поширеними – є проекти технологічних розробок, прикладних досліджень та доконкурсних досліджень. Існують й інші форми ДПП в інноваційній сфері: міжвідомчі інноваційні програми, венчурне інвестування, офшорне програмування, лізинг, аутсорсинг тощо [14]. Різновидом інноваційних кластерів є також технопарки, головною функцією яких в Україні сьогодні є підвищення конкурентоспроможності бізнесу незалежно від його галузевої належності. [5].

Особливо актуальними у сучасних умовах – є інноваційні ДПП проекти на основі кластерного підходу у галузях: енергоефективності, утилізації твердих побутових відходів, рекреаційних зон та зон відпочинку, охорони здоров'я, освіти (особливо дошкільної) та електронного урядування.

Зокрема, в Україні нині працює понад дванадцять інноваційних кластерів із залученням потенціалу держави, зокрема: «Енергетика сталого розвитку» (м. Київ), «Нові машини» (м. Дніпропетровськ), «Нові матеріали» (м. Харків), «Технології інформаційного суспільства» (м. Київ), «Біотехнології» (м. Львів) та ін. Результатом діяльності цих високотехнологічних кластерів стає впровадження інноваційних технологій [4].

Уже накопичено досвід роботи транскордонних кластерів, які охоплюють суміжні території сусідніх держав і до складу яких входять підприємства, розміщені по обидва боки кордону. Наприклад, туристично-рекреаційний кластер, який охоплює прикордонні території України (Закарпатська область), Польщі й Білорусі, екоенергетичний (Україна (Львівська область) і Польща). [16].

Пріоритетні напрями використання механізмів інноваційних проектів ДПП в Україні [22]: побудова нових та реконструкція старих автомобільних доріг на умовах концесії; розвиток (та модернізація) об'єктів сфери житлового-комунального господарства; геологічна розвідка родовищ та видобуток корисних копалин; реалізація спільних проектів у гуманітарній сфері (освіта, наука, екологічний туризм, рекреація, охорона пам'яток культурної та природної спадщини, будівництво зон відпочинку (сквери, паркові зони) та ін.).

Для подальшої реалізації стратегічного управління інноваційними проектами ДПП в Україні, повинні бути виконані наступні умови:

- 1) Визначені чіткі критерії включення кластеру в загальнодержавні програми;
- 2) До цього процесу повинні залучатися регіональні органи влади та інститути громадянського суспільства;
- 3) Весь процес повинен бути максимально публічним і прозорим, щоб якомога більше знизити фактор несправедливого лобіювання інтересів;
- 4) Контроль за реалізацією таких програм має бути покладений на громадянські інститути [2].

Основними перевагами та стимулами застосування кластерного підходу до впровадження інноваційних ДПП проектів визначаємо:

– переваги: можливості залучення бюджетних коштів для здійснення проектів, об'єднання зусиль, ресурсів, сучасних методів менеджменту та іншого державного та приватного секторів економіки, розширення можливостей для отримання кредитів, подолання «провалів ринку», виконанням договорів на умовах партнерства;

– стимули: розподіл інноваційних ризиків, отримання додаткових ресурсів і доходів, гарантій, державної підтримки, доходів, створення іміджу та екологічно відповідального бізнесу.

Процес первинного формування інноваційних кластерів включатиме етапи: ідентифікації кластеру, визначення напрямів діяльності та моделювання діяльності, окреслення впливу основних чинників на діяльність кластеру (рис. 3).

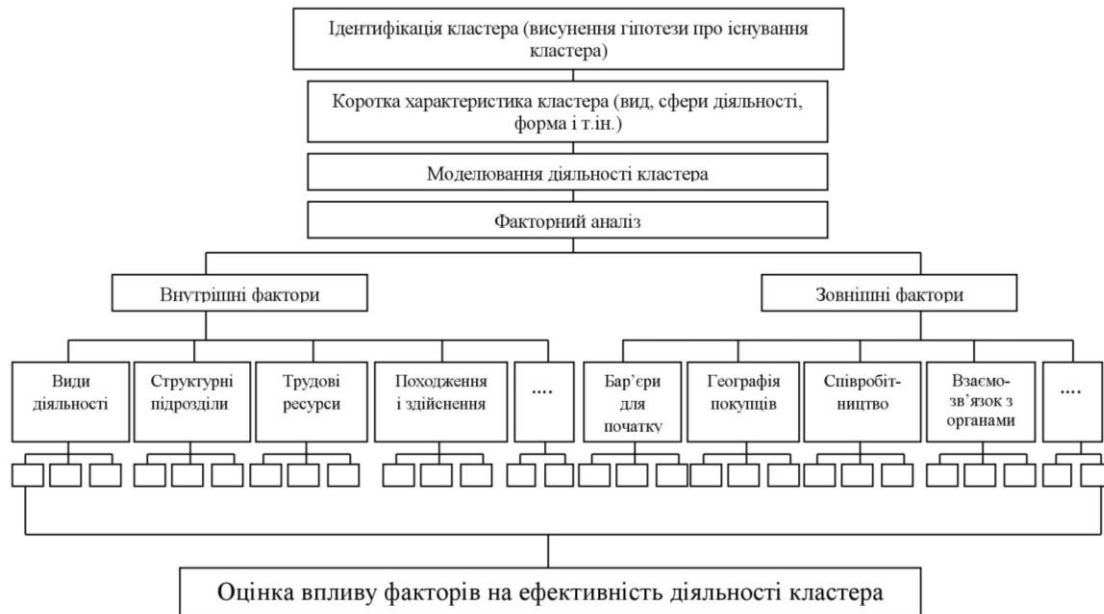

Рис. 3. Загальна схема ідентифікації кластера*

*укладено автором на основі [11; 12; 13]

До принципів формування інноваційних кластерів у реалізації ДПП проектів відносимо [12]: відкритості – передбачає подолання замкнутості господарських комплексів економіки; взаємної відповідальності – учасники повинні бути взаємовідповідальними співпрацюючи один з одним; конкурентного партнерства – взаємовигідність інноваційної співпраці в транскордонному регіоні; стримувань і противаг – поєднання фактичної координації співпраці, взаємозалежності учасників та із юридичною та фінансовою їх незалежністю; багаторівневої взаємодії – взаємодія органів управління, бізнесу, навчальних закладів між собою, а також з аналогічними органами влади, бізнесом із за кордону.

Управління процесами інноваційного державно-приватного партнерства на основі кластерного підходу також об'єднуватиме розвиток усіх зацікавлених суб'єктів інноваційних процесів в межах держави. [6, с. 12] При формуванні стратегії та програм державно-приватного партнерства на основі кластерного підходу слід дотримуватися наступної послідовності:

- дослідження інтересів суб'єктів та об'єктів кластерного підходу;
- формулювання цілей і завдань проекту ДПП, а також шляхів їх досягнення (основними вимогами є (вимоги «SMART»): S (specific) – конкретність; M (miserable) – вимірність; A (achievable) – досяжність, R (realistic) – реалістичність; T (timed) – визначеність у часі [23, р. 35-36];
- визначення пріоритетних заходів для виконання поставлених завдань і цілей та очікуваних результатів реалізації проекту;
- формування ресурсного забезпечення виконання заходів (фінансових, матеріальних, трудових, часових ресурсів);
- розробка структури управління, повноважень і відповідальності посадових осіб за реалізацію заходів та досягнення цілей;
- реалізація та моніторинг реалізації запланованих заходів проектів;

– аудит та оцінка ефективності реалізації проектів.

Методологія реалізації інноваційних ДПП проектів на основі кластерного підходу в Україні визначається такими умовами:

1. Оптимізоване законне середовище. Закон повинен бути основою для реалізації кожного ДПП проекту.

2. Організована структура державного сектора. У державному секторі повинна бути спеціальна команда для розробки та виконання проектів або програм ДПП.

3. Деталізація угоди. Контракт повинен включати опис обов'язків, ризики та переваги державних і приватних партнерів, така угода дозволить збільшити ймовірність успіху партнерства.

4. Підтримка зацікавлених сторін. При ДПП залежними від партнерства будуть не тільки держава і приватний партнер, але й інші зацікавлені сторони.

5. Реалістична оцінка можливих ризиків.

Висновки і пропозиції. Застосування кластерного підходу до реалізації інноваційних ДПП проектів дасть можливість об'єднати інтереси держави, бізнесу, наукових установ та громадськості для запровадження продуктивних та процесних інновацій. Умовами ефективною реалізації інноваційних ДПП на основі кластерного підходу – є оптимізоване законне середовище для реалізації таких проектів, організована структура державного сектора, деталізація угоди та чітке визначення доходів партнерів, раціоналістична оцінка ризиків проекту. Таким чином, необхідними є подальші дослідження щодо напрямів удосконалення механізму розгляду та прийняття проектів ДПП органами державної влади.

Література:

1. Баженов А. В. Финансирование проектов ГЧП в государственных корпорациях. Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование. 2009. № 4. С. 53-57.

2. Бобирев Д. Б. Кластерный подход – шлях до забезпечення конкурентоспроможності регіону. URL: http://www.rusnauka.com/21_NNP_2010/Economics/70597.doc.htm

3. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство в недвижимости – что это такое? Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование. 2009. № 4. С. 48-57.

4. Варяниченко О. В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. Наук. вісн. НГУ. 2011. № 3. С. 118–121.

5. Горблюк Р. В. Кластери: теоретичне підґрунтя та перспективи розвитку. Регіональна економіка. 2010. № 3. С. 222–229.

6. Государственно-частное партнерство. Базовый доклад Организации экономического сотрудничества и развития. М. 2005. 25 с.

7. Дегтярьова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>

8. Дежина И. Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России. / И. Г. Дежина, В. В. Киселева // монография. М.: ИЭПП, 2008. 227 с.

9. Догадайло В. А., Поляtkова Е. А. Возможности реализации принципов частно-государственного партнерства в стройиндустрии для развития рынка массового жилищного строительства. Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование. 2009. № 4. С. 58-60.

10. Инновационный тип развития экономики: учебник / под общ. ред. А. Н. Фоломьева. М.: Изд-во РАГС. 2008. 425 с.

11. Инновационный потенциал научного центра: методологические и методические проблемы анализа и оценки / В. И. Суслов и др. Новосибирск: Сибирское научное издательство. 2007. 276 с.

12. Кластерный подход к управлению и развитию регионов: сборник научных докладов VI Международной научно-практической конференции, 21–22 июня 2012 г., г. Севастополь / [под общ. ред. Толкованова В. В., Соколенко С. И., Микулы Н. А., Вишня Л. И., Дубницкого В. И.]. Севастополь, 2012. 148 с.

13. Левковська Л. В. Формування інноваційних кластерів в Україні. Продуктивні сили України. 2009. № 1. С. 115-119.

14. Онищенко Л. І. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/361>.

15. Павлов В. І., Ляхович О. О. Особливості форм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Регіональна економіка. 2013, №3. С. 57-65.

16. Підвисоцький В. Г., Палпу Т. В. Транскордонні кластери: європейський досвід створення та розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 4. С. 28–35.

17. Портер М. Конкуренція. М.: Издат. дом «Вильямс». 2005. 608 с.

18. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-УІ / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 40. ст.524

19. Родионова Л. Н., Хайруллин Р. Ф. Кластеры как форма интеграции инвестиционных ресурсов. Нефтегазовое дело: электрон. науч. журн. 2006. Вып. 1. URL: http://www.ogbus.ru/authors/Rodionova/Rodionova_4.pdf

20. Сильвестров С. Партнерство государства и частного сектора. Экономика России: XXI век. 2005. №18. С. 12-21.

21. Чонка А. К. Государственно-частное партнерство: симбиоз государства и бизнеса. URL: <http://www.bujet.ru>.

22. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/816>.

23. George T. Doran. There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives. Management Review. Volume 70, Issue 11(AMA FORUM). P. 35-36.

24. World Bank and PPIAF. PPP in developing countries. URL: http://ppi.worldbank.org/explore/ppi_exploreCountry.aspx?countryId=97.

The article describes the peculiarities of applying the cluster approach to the implementation of innovative PPP projects. In today's conditions of reforming the economy, cooperation directions aimed at introducing innovative public-private partnerships, which require the application of the latest methods, forms and principles

of interaction between public authorities, business structures, innovation enterprises, research institutions and the population, are of particular importance. In this context, the mechanisms of application of the cluster approach in implementing innovative PPP projects, which will allow in the future to increase the efficiency of implementation of innovative projects with the participation of the state, become especially important.

The definition of public-private partnership is given by various authors. The scheme of organization of innovation cluster in the implementation of PPP projects was constructed. Managing the processes of innovative public-private partnership based on a cluster approach will also integrate the development of all interested actors of innovation processes within the state. Models and forms of a cluster approach in public-private partnership are presented. The general scheme of cluster identification, principles of formation of innovative clusters in the implementation of PPP projects and the conditions for their effective implementation are presented. Particularly relevant in modern conditions are innovative DPP projects based on a cluster approach in the areas of energy efficiency, solid waste utilization, recreation areas and recreation areas, health care, education (especially preschool) and e-governance.

Application of the clustered approach to the implementation of innovative PPP projects will enable the united interests of the state, business, scientific institutions and the public to introduce product and process innovations. The conditions for the effective implementation of innovative PPPs on the basis of a cluster approach are an optimized legal environment for the implementation of such projects, organized public sector structure, details of the transaction and a clear definition of the income of partners, rational risk assessment of the project. Therefore, further research is needed on how to improve the mechanism for considering and adopting PPP projects by public authorities.

УДК 331.101.262

ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

ОНИЩЕНКО В. В.,
аспірант,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

У статті підкреслено, що на шляху руху до інноваційної економіки спеціального аналізу потребують людські ресурси підприємств. У зв'язку з цим розвиток людських ресурсів покликаний займатися питаннями розширення ресурсних можливостей підприємства. Знання на підприємствах морської галузі грають значну роль. Відповідно до теорії управління знаннями, ефективність функціонування організації залежить від успішного використання знань співробітників. Концепція «людських ресурсів» визнає необхідність капіталовкладень у формування, використання і розвиток людських ресурсів. Такий підхід вимагає більш повного використання компетенцій працівників.

Ключові слова: людські ресурси, інноваційний розвиток, управління знаннями, конкурентоспроможність підприємства, знання співробітників.

В статье подчеркивается, что на пути продвижения к инновационной экономике специального анализа требуют человеческие ресурсы предприятий. В связи с этим развитие человеческих ресурсов призвано заниматься вопросами расширения ресурсных возможностей предприятия. Знания на предприятиях морской отрасли играют значительную роль. Согласно теории управления знаниями, эффективность функционирования организации зависит от успешного использования знаний сотрудников. Концепция «человеческих ресурсов» признает необходимость капиталовложений в формирование, использование и развитие человеческих ресурсов. Такой подход требует более полного использования компетенций работников.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, инновационное развитие, управление знаниями, конкурентоспособность предприятия, знания сотрудников.

The article emphasizes that the human resources of enterprises are in need of special analysis on the way to the innovative economy. In this regard, the development of human resources is intended to address the issues of expanding resource capabilities of the enterprise. Knowledge in the maritime industry plays a significant role. According to the theory of knowledge management, the effectiveness of the organization depends on the successful use of knowledge of employees. The concept of "human resources" recognizes the need for investment in the formation, use and development of human resources. This approach requires more full use of the competencies of employees.

Key words: human resources, innovative development, knowledge management, enterprise competitiveness, knowledge of employees.

Постановка проблеми. На шляху руху до інноваційної економіки спеціального аналізу потребують людські ресурси підприємств, їх важливої ролі в інноваційних процесах, реакції на «точки зростання», на непрямі стимулятори. На ринку необхідно виявити потребу і своєчасно та відреагувати на неї. А в пошуку шляхів і методів досягнення інноваційної активності підприємств необхідно знайти такі важелі, причому вони можуть бути не тільки технологічного характеру. Ними усе частіше стають людські ресурси, якими володіє те чи інше підприємство.

Створення та підтримка в тривалій перспективі необхідних умов для стійкого й ефективного виконання підприємством своєї соціально-економічної ролі можливі лише при найбільш ефективному використанні всіх його ресурсів і, перш за все, людських ресурсів, які в нього є. У зв'язку з цим розвиток людських ресурсів покликаний займатися питаннями розширення ресурсних можливостей підприємства відповідно до переконання, що дані ресурси є головним джерелом конкурентоспроможності. Як показує досвід реформ, починатися вони повинні з управлінських нововведень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення значення людських ресурсів для інноваційного розвитку підприємства присвятили свої праці такі учені як: Армстронг М. [1], Журавлев П. [2], Бурнішева Т. [3], Макаренко М. [4], Мильнер Б. [5]. Слід зазначити, що проблеми поєднання сучасних концепцій управління знаннями та управління людськими ресурсами для досягнення конкурентних переваг стали об'єктом економічної науки недостатньо давно, але відразу зайняло провідні позиції у науці. Пояснення такому явищу є велика практична значимість цих явищ для підвищення конкурентоспроможності підприємства, тому дослідження в цій галузі продовжують тривати.

Метою статті є дослідження значення людських ресурсів для інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна концепція управління людськими ресурсами виходить з того, що кожен менеджер незалежно від займаної посади несе відповідальність за результативність своєї діяльності в області розвитку людських ресурсів, а наймані працівники розглядаються як його найважливіші активи – людський капітал. Саме співробітники, а не будівлі, споруди та обладнання, створюють найважливіші конкурентні переваги організації.

В даному випадку можна говорити про стратегічний підхід до розвитку людського капіталу організації, під яким розуміється інтелект і професіоналізм працівників. Він являє собою сукупність знань, практичних навичок і творчих здібностей співробітників організації, прикладених до виконання поточних завдань, моральні цінності, культуру праці і загальний підхід до справи. Економічна сутність зазначеного активу економічного суб'єкта полягає в тому, що він є сукупністю здібностей кожного з працівників, і на неї не можна оформити право власності. Матеріальної сутністю людського капіталу виступає нематеріальне, але реальне творче надбання всього колективу, ефективне використання якого забезпечує певні економічні наслідки для організації.

Теорія стратегічного управління людським капіталом орієнтована, перш за все, на забезпечення організації людськими ресурсами (стратегії забезпечення

ресурсами засновані на плануванні людських ресурсів); розвиток людських ресурсів компанії (мета стратегій розвитку людських ресурсів залучити, утримати людський капітал і розвивати його відповідно до довгострокових потреб організації в певних категоріях фахівців); створення теорії і практики винагород, оскільки, чим більше мотивовані працівники, тим більшу цінність вони мають для організації.

В результаті в управлінні сучасними організаціями акцент переноситься на спільну роботу, заохочення особистої зацікавленості і відповідальності, а також постійне підкреслення виняткової цінності вкладу індивідуума в діяльність компанії.

В даний час можна говорити про виникнення в розвинених країнах нового типу суспільства, де знання є не тільки основним джерелом стійкого економічного зростання і процвітання, а й принципом, що забезпечує соціальний розвиток. В кінці ХХ століття знань відводиться небачена раніше соціально-економічна роль. На думку П. Дракер та Ф. Махлуп і ін., розширення використання знання як одного з ефективних ресурсів виробництва і управління в рамках підприємства має привести до якісної зміни корінних основ економіки і суспільства в цілому: перша стає економікою знань, друге – суспільством знань. Знання на підприємствах морської галузі грають значну роль, адже важливою особливістю підприємств судноплавства є тісний зв'язок з багатьма галузями (у тому числі й з іншими видами транспорту). Следствием цього є необхідність постійної адаптації до змін, що проходять у інших сферах діяльності та постійне володіння та правильне використання інформації. Особливістю підприємств морської галузі є те, що вони не виробляють продукцію, а здійснюють послуги з її перевезення і, не змінюючи сутності цієї продукції, збільшують її вартість. Тож ресурсом для здійснення операційної діяльності таких підприємств і є знання. Саме тому, у процесі менеджменту підприємства, управління знаннями має бути стратегічним фактором. Відповідно до теорії управління знаннями, ефективність функціонування організації залежить від успішного використання знань співробітників, які необхідно розвивати, засвоювати і обмінюватися ними, тобто управляти знаннями. В теорії управління знаннями прийнято виділяти два види: формалізоване, що містяться в інструкціях, патентах, положеннях, інформаційних базах, і неформалізовані (неартикуліруємих), носіями якого є тільки люди. Неформалізовані знання передається через систему наставництва, коли молодий спеціаліст навчається у більш досвідченого безпосередньо на робочому місці.

Управління знаннями можна розглядати як процес, за допомогою якого організації вдається отримати прибуток з обсягу знань, що знаходиться в її розпорядженні. Інноваційні знання дають фірмі можливість лідирувати в галузі. Вони часто надають підприємству можливість змінити «правила гри». Але знання не статичні і те, що сьогодні є інноваційним знанням, завтра неминуче стане корінним. Таким чином, захист і поліпшення конкурентної позиції вимагають постійного навчання і сприйняття знань. Цей факт обумовлює зв'язок між прагненням отримання інновацій та метою підприємств щодо розвитку працівників, яка займає 57%. Здатність фірми навчатися, акумулювати знання з досвіду може забезпечити їй стратегічну перевагу.

Міжнародна практика знає багато підприємств морського транспорту, які

вже впровадили систему управління знаннями у своїй діяльності та отримали позитивний результат. Для підтвердження цього факту доречно розглянути діяльність найбільший портів світу, які вже впродовж значного часу вміло застосовують систему менеджменту знань. Це: PSA Port Authority of Singapore (Сінгапур); The port of Los-Angeles (Лос-Анджелес, США); Port of Rotterdam (Роттердам, Нідерланди); Shanghai international port (group) (Шанхай, Китай).

Уявлення про управління персоналом організації пройшли еволюцію від концепції управління кадрами (пізніше – управління персоналом) до концепції управління людськими ресурсами. Еволюційні зміни відбувалися внаслідок прагнення організації адаптувати управління персоналом до умов мінливого зовнішнього соціального середовища організації і ознаменували перехід від технократичного до гуманістичного підходу формування систем кадрового менеджменту.

Концепція «людських ресурсів» визнає необхідність капіталовкладень у формування, використання і розвиток людських ресурсів, виходячи з їх економічної доцільності, для залучення більш якісного в професійному плані працівника, його навчання і підтримки в високому працездатному стані, створення умов для творчого і професійного розвитку кожного співробітника. Такий підхід вимагає більш повного використання знань, навичок, здібностей, тобто компетенцій працівників. Звідси змінюються і акценти роботи з персоналом, зокрема, робляться зусилля з розвитку і виявлення «прихованих» можливостей працівника. При технократичному підході ці питання не розглядалися в такому обсязі, оскільки виходили за сферу внутрішньофірмового управління, а управління кадрами або персоналом не виходило за рамки організації.

У концепції «управління людськими ресурсами» людина стала розглядатися не як безликий елемент структури організації, а як не поновлюваний ресурс, як елемент соціальної організації. В сучасних умовах, виходячи з мотивів і здібностей людських ресурсів, в організації повинні будуватися як стратегія, так і система управління підприємством. В умовах соціально-економічної трансформації, динамічних змін соціального середовища організацій в практику управлінської діяльності необхідно вносити інноваційні компоненти технології управління людськими ресурсами, спрямованими на організаційний розвиток і підвищення ефективності.

Інновація являє собою процес впровадження нововведення як конкретного результату наукових досліджень з метою зміни об'єкта управління й одержання науково-технічного, економічного і соціального ефекту. У сучасній соціології представлені два основні підходи до вивчення інновації: організаційно орієнтований і індивідуально-орієнтований [2]. Перший з названих підходів акцентує увагу на практичному застосуванні нововведення по відношенню до організації і як реалізації інновацій в основному спирається на використання стандартних ресурсів - капіталу, сировини, обладнання, праці, управління і часу. Другий підхід розглядає інновацію як винахідницьку діяльність і віддає пріоритет рівню залученості членів організації в різні стадії ініціювання процесу прийняття рішення. Інноваційна діяльність являє собою багатовекторний процес зі стратегічного маркетингу, НДДКР, організаційно-технологічної підготовки виробництва, виробництва й оформлення нововведень, їх впровадження

(перетворенню в інновацію) і поширення в інші сфери (дифузія) [2]. Інноваційна діяльність – самостійний вид діяльності, що володіє специфічними особливостями.

Нововведення є результатом інноваційного процесу, що представляє собою трансформацію наукових знань в інновацію. Головна відмінність інноваційного процесу від інноваційної діяльності – обов'язкове завершення інновацій, тобто отримання результату, придатного для практичної реалізації. У практиці впровадження інновацій виділяється кілька поколінь моделей інноваційного процесу для опису його внутрішньої структури: від простої моделі інноваційного ланцюга до моделі взаємодії зі складною міжфункціональною і мультиінституціональною структурою, коли організація, в якій реалізується інновація, стає елементом ще більш широкої інноваційної системи - національної інноваційної системи.

Звичайно, ефективність інноваційного процесу можна оцінювати на основі досягнутих прямих і непрямих технічних і економічних результатів, але основним критерієм ефективності все ж є зміни в поведінці і поглядах людей, які беруть участь в інноваційному процесі або формують його мету. У процесі здійснення змін значна роль належить трансформаційним лідерам або керівників-перетворювачам, які є ключовими елементами системи «Новатор». Тому дуже важливими є особистісні характеристики керівника інноваційної організації, такі як вік, ступінь ідентифікації з організацією, кваліфікація і рівень загальної культури, авторитет у зовнішньому та внутрішньому середовищі і т. ін.

Однак успіх реалізації нововведення залежить не тільки від ролі керівника в інноваційному процесі, але перш за все, від виконавців – людського ресурсу організації. В цьому відношенні, одним з найбільш позитивних в інноваційному плані є нова форма організаційного розвитку – інноваційне співтовариство. Інноваційний співтовариство – це організаційно-професійна спільність людей, що здійснюють спільну практичну діяльність зі створення або впровадження інновацій в науково-виробничій сфері за допомогою ефективних командних і групових соціально-управлінських технологій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок розгляду новацій в практиці управління людськими ресурсами українських підприємств, слід зазначити, що, незважаючи на минулі зміни, цілепокладання в цій області для багатьох учасників ринку залишається досить традиційним і відбувається в системі координат, що розглядають людину більше як фактор витрат, ніж значимий ресурс. Всі ці недоліки притаманні традиційній системі управління і породжують невідповідність між об'єктивно обумовленим зростанням ролі і значення людського чинника в організаційному розвитку і станом цієї роботи на практиці. Людські ресурси – джерело інноваційного розвитку і конкурентної переваги підприємства. Ефективність управління цими ресурсами багато в чому визначається як узгодженими діями суб'єктів управління на індивідуальному, груповому (командному) і організаційному рівнях, так і шляхом досягнення суб'єктно-об'єктної взаємодії на кожному рівні управління.

Література:

1. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. 8-е издание / перев. с англ.; под ред. С. Мордовина. СПб.: Питер, 2010. 848 с.
2. Журавлев П. В., Мировой опыт в управлении персоналом. Обзор зарубежных источников: монография / П. Журавлев, М. Кулапов, С. Сухарев. - М.: Деловая книга, 1998. 232 с.
3. Бурнышева Т., Михайлова Н. Инновационный менеджмент (Обзор литературных источников) / Т. Бурнышева, Н. Михайлова // Инновации в постсоветской промышленности / Под ред. В. И. Кабашиной. Часть 1. Сыктывкар: Сыктывкарский ун-т, 2000. С. 141-154.
4. Макаренко М. В., Шайхатдинов А. З. Аналіз практики управління знаннями в провідних портах світу. Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Економічні науки: Зб. наук. праць. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2015. вип. 30. С. 349-357.
5. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / под ред. Б. Мильнера. М.: ИНФРА-М, 2010. 624 с.

On the way to the innovative economy, special analysis needs human resources of enterprises. In this regard, the development of human resources is intended to address the issues of expanding resource capabilities of the enterprise. The modern concept of human resources management is based on the fact that each manager is responsible for the effectiveness of his activities in the field of human resources development, and hired workers are considered as its most important assets – human capital. In this case, we can talk about a strategic approach to the development of human capital organization, which refers to the intellect and professionalism of workers. The theory of strategic management of human capital is focused, first of all, on the provision of human resources management; development of human resources of the company; the creation of the theory and practice of rewards, since, the more motivated workers, the more value they have for the organization. As a result, the management of modern organizations, the focus is shifting to work together, encouraging personal interest and responsibility, and constant emphasis exceptional value individual contribution to the company. Knowledge in maritime enterprises plays an important role, as an important feature of shipping companies is the close connection with many industries. According to the theory of knowledge management, the effectiveness of the organization depends on the successful use of knowledge of employees who need to develop, master and share them, that is, to manage knowledge. International practice is known by many maritime enterprises that have already implemented a knowledge management system in their business and have received a positive result. The concept of "human resources" recognizes the need for investment in the formation, use and development of human resources. Such an approach requires the fuller utilization of knowledge, skills, abilities, ie competencies of employees.

УДК 338.47:656.61

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

УСТИНОВ Р. Г.,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтва

Визначальним чинником успіху провідних підприємств морської галузі стало формування культури підприємства. Головною метою створення системи культури підприємства є утримання спеціалістів на підприємстві; розвиток професійних та особистих якостей кадрів. Наведені причин, що сприяли розробці концепції організаційної культури. Сильна культура організації, виконуючи свої функції, забезпечить створення особливого образу фірми, відмінного від інших організацій. Формування ж позитивного іміджу є фактором забезпечення конкурентного становища на ринку.

Ключові слова: організаційна культура, корпоративна культура, людські ресурси, ефективність діяльності, сильна культура, опір змінам.

Определяющим фактором успеха ведущих предприятий морской отрасли стало формирование культуры предприятия. Главной целью создания системы культуры предприятия является сохранение специалистов на предприятии; развитие профессиональных и личных качеств кадров. Приведенные причин, способствовали разработке концепции организационной культуры. Сильная культура организации, выполняя свои функции, обеспечит создание особого образа фирмы, отличного от других организаций. Формирование же положительного имиджа является фактором обеспечения конкурентного положения на рынке.

Ключевые слова: организационная культура, корпоративная культура, человеческие ресурсы, эффективность деятельности, сильная культура, сопротивление изменениям.

The determining factor in the success of leading maritime enterprises was the formation of the enterprise culture. The main purpose of creating a system of enterprise culture is the maintenance of specialists at the enterprise; development of professional and personal qualities of personnel. The reasons that contributed to the development of the concept of organizational culture are presented. Strong culture of the organization, performing its functions, will ensure the creation of a special image of a company different from other organizations. Formation of the same positive image is a factor in ensuring a competitive position on the market.

Key words: organizational culture, corporate culture, human resources, efficiency of activity, strong culture, resistance to changes.

Постановка проблеми. Визначальним чинником успіху провідних підприємств морської галузі у вирішенні проблем пов'язаних з підвищенням ефективності їх функціонування та конкурентоспроможності стало

використання таких методів як формування культури підприємства. Під останньою розуміють позиціонування підприємства у системі комунікацій і загальнолюдських цінностей. Центром організаційної культури є система ідеологічних цінностей з погляду загальнолюдських і маркетингових цілей розвитку. Головною метою створення та функціонування системи культури підприємства можна виділити: втримання спеціалістів на підприємстві; розвиток кваліфікації, професійних та особистих якостей кадрів, що посилюватиме розвиток організації, зростання вартості кадрів як активу для підвищення вартості бізнесу. В настоящее время не вызывает сомнений тот факт, что организационная культура является одним из ключевых факторов успеха и мощным источником конкурентных преимуществ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження організаційної культури як чинника розвитку підприємства займалися багато вчених: Е. Шейн [1], К. Камерон, Д. Етінгтон [2], Н. Осейко [3], С. Дерек та Дж. Хиксон [4]. Такі вчені як Дж. Хофстид [5], Г. Бекер [6], Р. Джонсон [7], У. Оучи [7], Т. Миллер [8] в своїх роботах виявили пряму залежність між організаційною культурою і професійними характеристиками окремого працівника, такими як моральні якості, відданість справі, продуктивність праці та ін. Для вітчизняних підприємств морської галузі розвиток організаційної культури має особливо актуальне значення тому вимагає подальших досліджень.

Метою статті є дослідження значення корпоративної культури для підприємств морської галузі.

Вклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобальної конкуренції, яка характеризується приходом на вітчизняні ринки західних конкурентів, що мають великі фінансові ресурси, можливість виживання на ринку, зміцнення своїх позицій для вітчизняних підприємств пов'язано в першу чергу тільки з людськими ресурсами, сильними організаційними традиціями, культурою спілкування та ін. Серед причин, що сприяли розробці західними дослідниками концепції організаційної культури в кінці 70-х рр. ХХ ст., можна виділити наступні:

Економічні: економічний прорив Японії в лідери ринку був названий західними фахівцями «японським дивом», а аналізу успіху було присвячено велику кількість робіт. Це дослідження У. Оучи і Р. Джонсона, Дж. Киза і Т. Міллера [7; 8] в яких стверджується, що в основі фінансового успіху організацій лежать культурні фактори управління діяльністю.

Кросскультурні: розростання великих промислових підприємств до розмірів транснаціональних корпорацій підняло ряд проблем, пов'язаних з управлінням географічно віддаленими структурами. Керівники підприємств помітили, що одні й ті ж методи управління по-різному спрацьовують в центральному офісі та його представництві, зануреному в інше соціокультурне середовище. Крім того, абсолютно несхожі поведінкові реакції персоналу спостерігалися і в різних організаціях, що знаходяться в одному соціокультурному середовищі. Постановка цих питань стимулювала активні дослідження в області організаційної культури, які привели до розробки методів управління персоналом з урахуванням особливостей національних культур.

Раціональні/наукові: успіхи науки про людину, зокрема, соціальної психології, такі як розробка концепцій когнітивного дисонансу, каузальної

атрибуції та ін., привернули увагу до нераціональних рис індивідуальної поведінки в організаціях, які практично не піддавалися впливам традиційних управлінських методів і вимагали нового осмислення представниками управлінських наук.

З цього ж часу починається відлік еволюції нового, ціннісного підходу до управління в країнах Заходу, в основі якого був закладений такий інструмент, як організаційна культура, де даний феномен розглядався з позицій когнітивізму, символізму, систематичності.

Когнітивний підхід відображає свідомий вибір членами організації суб'єктивних значень різних факторів організаційного середовища, які є для зовнішнього спостерігача певними правилами, властивими даній організації. В рамках когнітивного підходу існує раціонально-прагматична традиція розуміння організаційної культури як ціннісного організаційного середовища, свідомо побудованого на основі таких виборів.

Символічний підхід розглядає організаційну культуру як систему символів, однаково розуміється всіма членами організації внаслідок єдності ціннісних орієнтацій. В рамках символічного підходу існує феноменологічна традиція розуміння організаційної культури як ціннісного організаційного середовища, яка склалася стихійно, неусвідомлено, на основі домінуючих цінностей соціокультурного середовища, в якій існує організація.

Остаточне формування поглядів на організаційну культуру як механізму управління поведінкою персоналу у вітчизняній управлінській науці відбулося незабаром після розпаду СРСР, в ситуаціях, коли «ринкові» управлінські рішення виявилися малопродуктивними в пострадянському організаційно-культурному середовищі.

Дослідження організаційної культури вітчизняними авторами, що з'явилися на початку 1990-х рр., були присвячені знайомству читачів з здобутками західних вчених. На початку 2000-х рр. з'явився ряд адаптованих західних моделей діагностики організаційної культури вітчизняними дослідниками, а також американськими авторами.

Одночасно з цим в науці про управління з'являються публікації, пов'язані з розробкою нових концепцій організаційної та корпоративної культури, підходи до її діагностики та вимірювання, проводяться якісні емпіричні дослідження.

Основною відмінністю корпоративної культури від організаційної культури є її зовні задана система цінностей, норм і правил, націлених на підвищення результативності організації. Таким чином, корпоративна культура - інструмент управління за допомогою зовні заданої системи цінностей, норм і правил поведінки персоналу, націлених на підвищення результативності організації. Це досягається регулюванням поведінки персоналу на основі соціотехнологій: масового тиражування образу життя, всіляко підтримується з боку вищого керівництва, закріплення ціннісно насичених вимог в зовнішніх атрибутах. Таким чином, корпоративна культура як інструмент управління, розробляється групою експертів з акцентом на найбільш ефективних для компанії прикладів поведінки персоналу.

Ефективність вимагає, щоб культура організації, її стратегія, оточення (зовнішнє середовище) і технологія (внутрішнє середовище) були приведені у відповідність. Стратегія організації, що спирається на вимоги ринку і більш

відповідає динамічному оточенні, передбачає культуру, що ґрунтується на індивідуальній ініціативі, ризику, високій інтеграції, нормальному сприйнятті конфліктів і широкому горизонтальному спілкуванні. Стратегія, що диктується перспективами розвитку виробництва продукції, фокусується на ефективності, кращій роботі при стабільному оточенні. Вона більш успішна, коли культура організації передбачає відповідальний контроль, мінімізує ризик і конфлікти [2].

Таким чином, різні організації тяжіють до певних пріоритетів у корпоративній культурі. Культура може мати особливості залежно від роду діяльності, форми власності, займаного становища на ринку чи в суспільстві. Організації завжди будуть домагатися стабільності та ефективності діяльності, якщо культура організації адекватна до застосовуваної технології. Регулярні формалізовані (рутинні) технологічні процеси забезпечують стабільність і ефективність організації, коли культура організації акцентує увагу на централізації в прийнятті рішень, і стримує (обмежує) індивідуальну ініціативу. Нерегулярні (нерутинні) технології ефективні, коли вони заповнюються культурою організації, яка підтримує індивідуальну ініціативу, і послаблює контроль. Сильна культура визначає послідовність поведінки працівників. Працівники чітко знають, якій поведінці вони повинні слідувати. Передбачуваність, упорядкованість і послідовність діяльності в організації формуються за допомогою високої формалізації. Сильна культура досягає того ж результату без ведення будь-якої документації і розподілів. Більш того, сильна культура може бути більш ефективною, ніж будь-який формальний структурний контроль. Чим сильніше культура організації, тим менше менеджменту потрібно приділяти уваги розвитку формальних правил і положень для управління поведінкою працівника. Це все буде в підсвідомості працівника, що приймає культуру організації [5].

І все ж, вплив культури на організаційну ефективність визначається, перш за все, її відповідністю загальній стратегії організації. Виділяється чотири основних підходи до вирішення проблеми несумісності стратегії і культури в організації [6]: ігнорування культури серйозним чином перешкоджає ефективному проведенню в життя обраної стратегії; система управління підлаштовується під існуючу в організації культуру; цей підхід будується на визнанні наявних бар'єрів, створюваних культурою для виконання бажаної стратегії, і виробленні альтернатив щодо «обходу» цих перешкод без внесення серйозних змін в саму стратегію; робляться спроби змінити культуру таким чином, щоб вона підходила для обраної стратегії. Це найбільш складний підхід, який займає багато часу і вимагає значних ресурсів. Однак бувають такі ситуації, коли він може бути головним для досягнення довготривалого успіху фірми; змінюється стратегія з метою її підлаштування під існуючу культуру.

Вище розглянуто загальний підхід до управління організаційною культурою і впровадженню в життя організації культурних цінностей, відповідних прийнятій стратегії розвитку організації. Однак будь-які дії, які передбачають будь-які зміни, негативно сприймаються людьми (персоналом). Тому з метою подолання опору слід використовувати певні прийоми, до яких можна віднести:

– якомога ширше надання інформації про плани і зміни, що відбуваються з метою виключення чуток і непорозуміння. Проведення змін слід зробити

«прозорим» для всього персоналу, який повинен розуміти сенс нововведень як з точки зору інтересів організації, так і своїх особистих інтересів;

– впровадження організаційних перетворень має передувати навчання кадрів, метою якого є не тільки інформування про суть нововведень, а й досягнення позитивного ставлення до них;

– поетапне здійснення нововведень, що припускає наявність попереднього експерименту (введення нововведень в окремих підрозділах для перевірки позитивних і негативних їх наслідків). Результати попереднього експерименту дозволять керівництву розібратися в загальному ставленні персоналу до нововведень, виявити недоліки нововведень, якщо такі є, і розробити відповідні заходи, що дозволяють впровадити зміни в життя. Одночасне введення багатьох інноваційних програм не є ефективним, оскільки працівники можуть не розібратися в них, не зрозуміти їх суть і не сприйняти культурні зміни;

– здійснення символічних змін для закріплення на підсвідомому рівні працівників організаційних цінностей шляхом активного формування традицій, підтримки обрядів, використання гасел і символів організації. Досвід організацій, які впроваджують нововведення в життя, показує, що символіка, яка використовується на транспортних засобах, в оформленні підприємства, робочого одягу, позитивно позначається на ставленні персоналу до компанії, підвищує відданість працівників своїй організації і почуття гордості за неї [4].

Характеризуючи роль організаційної культури в досягненні організаційного розвитку, можна звернутися до роботи К. Камерона і Р. Куїнна, які за результатами спостереження більш ніж тисячі організацій вказують: «Головною відмінною рисою процвітаючих компаній, їх найважливішим конкурентною перевагою, найбільш важливим фактором, який всі вони виділяють як ключову складову свого успіху, є культура їх організацій» [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Менеджмент сучасних організацій не може залишати поза увагою управління організаційної культурою, формування її в потрібному для організації напрямку. Звичайно, процес формування організаційної культури та управління нею складний, вимагає значних витрат часу і зусиль, високого професіоналізму керівників. Однак сильна культура організації, виконуючи свої функції, забезпечить створення особливого образу фірми, відмінного від інших організацій. Це дозволить споживачам виділити цю фірму серед аналогічних. Формування ж позитивного іміджу є важливим фактором забезпечення конкурентного становища на ринку.

Література:

1. Шейн Э. Организационная культура и лидерство: Построение. Эволюция. Совершенствование. СПб.: Питер, 2002. 336 с.
2. Камерон К., Куин Р. Диагностика и изменение организационной культуры. СПб.: Питер, 2001. 320 с.
3. Осейко Н. Диагностика организационной культуры как инструмент управления изменениями. URL: <http://www.c-xccutivc.ru/community/articles/1122152/>.
4. Derek S. Pugh & David J. Hickson. Writers on Organizations. – Penguin Books, 1996. P. 38-43.

5. Hofstede G. Culture s conséquences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations. 2nd ed. Sage Publications, 2001. 126 p.
 6. Becker G. S. Human Capital. N.Y., 1964. 363 p.
 7. Jonson R.. Ouchi W. Made in America (under Japanese Management). Harvard Business Review. 1974. 52 (5). P. 61-69.
 8. Keys J., Miller T. The Japanese Management. Theory Jungle. Academy of Management Review. 1984. 9. P. 342-353.
-

The key factor in the success of leading maritime enterprises in solving problems related to increasing their efficiency and competitiveness was the use of such methods as the formation of a culture of the enterprise. The main purpose of creation and functioning of the enterprise culture system can be distinguished: the maintenance of specialists at the enterprise; the development of skills, professional and personal qualities of staff, which will strengthen the organization's development, increase the cost of personnel as an asset to increase the value of business. The reasons, which contributed to the development of Western researchers concept of organizational culture in the late 70's. XX century: economic, cross-cultural, rational / scientific. At the same time, the countdown of the evolution of a new, value-based approach to governance in the Western countries begins, which was based on such an instrument as organizational culture, where the phenomenon was considered from the standpoint of cognitivism, symbolism, and systematicity. The main difference between corporate culture and organizational culture is its outwardly set system of values, norms and rules aimed at increasing the effectiveness of the organization. Efficiency requires that the culture of the organization, its strategy, environment (external environment) and technology (internal environment) be brought into line. Thus, different organizations tend to have certain priorities in the corporate culture. Culture may have particularities depending on the type of activity, the form of ownership, occupation in the market or in society. Therefore, in order to overcome the resistance, certain techniques should be used. Management of modern organizations can not ignore the management of organizational culture, the formation of it in the right direction for the organization. Strong culture of the organization, performing its functions, will ensure the creation of a special image of a company different from other organizations. This will allow consumers to distinguish this company among the similar ones. Formation of the same positive image is an important factor in ensuring a competitive position on the market.

УДК 339.5:633.7

СВІТОВИЙ РИНОК КАВИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

ХОДИКІНА В. В.,

кандидат економічних наук, доцент,
начальник відділу ЗЕД ТОВ

«Сімейний сад»,

РОДІНА О. Г.,

кандидат економічних наук, доцент,
Донецький державний університет
управління

У статті проаналізовано сучасний стан та проблемні питання світового ринку кави; розглянуто показники та динаміку споживання кави у світі, проаналізовано структуру та тенденції світового експорту, імпорту кави; визначено проблеми ринку кави та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: світовий ринок кави, виробництво кави, кавова індустрія, споживання, попит, експорт, загальносвітові тенденції.

В статье проанализированы современное состояние и проблемные вопросы мирового рынка кофе; рассмотрены показатели и динамика потребления кофе в мире, проанализирована структура и тенденции мирового экспорта, импорта кофе; определены проблемы рынка кофе и предложены пути их решения.

Ключевые слова: мировой рынок кофе, производство кофе, кофейная индустрия, потребление, спрос, экспорт, общемировые тенденции.

Modern state and problem questions of the world market of coffee are analysed in the article; indexes and dynamics of the consumption of coffee are considered in the world, structure and tendencies of world export, import of coffee are analysed; the problems of the coffee market are determined and solutions are offered.

Key words: world market of coffee, production of coffee, coffee industry, consumption, demand, export, world tendencies.

Постановка проблеми. Ринок кави є одним із швидко зростаючих ринків у світі і відображає постійні інновації продукту. За останні 50 років як виробництво, так і споживання кави значно зросло. Зараз каву виробляє більше 70 країн, і понад 50% лише три країни. Більш 20 млн. осіб в світі зайняті вирощуванням та торгівлею кавою. Очікується, що світовий дохід, що становив у 2017 р. 76 млрд. дол. США, зросте до 89 млрд. дол. США до 2021 р. [1]. Попит на каву буде подальше зростати, що пов'язано із постійним зростанням населення, розвитком культури споживання кави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню основних тенденцій розвитку та аналізом проблемних питань світового ринку кави присвячені праці таких вчених, як І. Вольпер, Д. Горюнкова, А. Діброва, П. Дунаєв, П. Івасюк,

Т. Івашкова, А. Моїсєєв, І. Полутіна, Ю. Рудась, Т. Чан, Н. Юдіна. Проте дослідження сучасного стану ринку кави та його розвитку залишається актуальним через існування досить широкого спектра проблемних питань, що стосуються специфіки цього ринку, та недостатню увагу науковців та фахівців до визначення та пошуку шляхів їх вирішення.

Метою статті є розгляд сучасного стану, визначення проблемних питань світового ринку кави та формулювання шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кава – один з найзатребуваних товарів на світовому ринку, посідаючи друге місце після нафти, це другий за популярністю напій після води. Щодня в світі випивається більше 2 млрд. чашок кави. У 2017 р. середньодушове споживання кави склало 10,35 кг в північних європейських країнах, що робить їх найбільш кавозалежними. Середній фін випиває 1310 чашок кави на рік – більше трьох з половиною на день. На другому місці йдуть Нідерланди, на третьому Швеція. Голландці випили в середньому 9,58 кг кави в 2017 р. [1].

Показники та динаміка споживання кави у світі представлені на рис. 1.

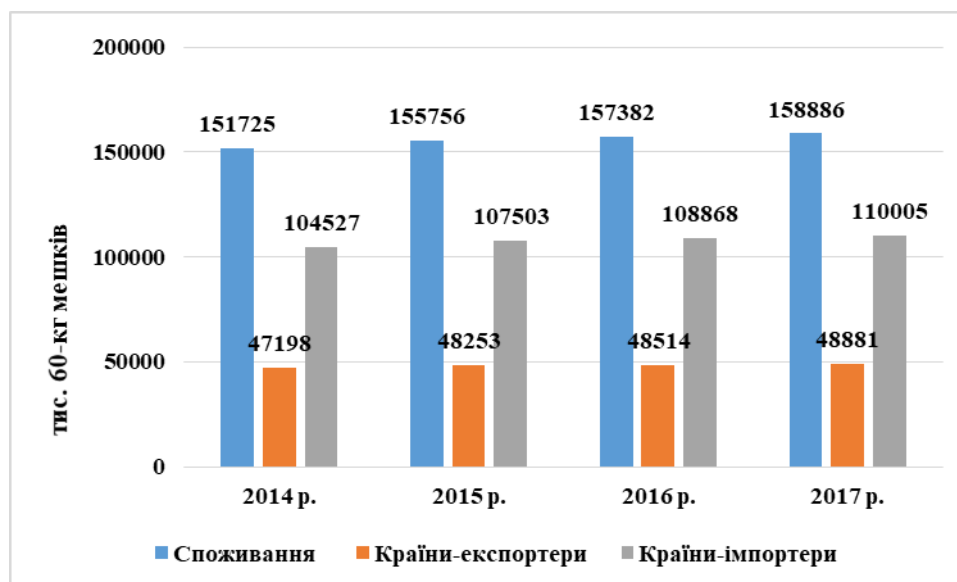

Рис. 1. Зростання споживання кави у світі за період 2014-2017 рр. [2].

Розглянемо, що представляє собою поняття «кава», які характеристики цього продукту формують його ціну та попит. 98% усієї кави, що виробляється в світі, забезпечують два основних види кавових дерев: арабіка та робуста. В таблиці 1 наведені основні порівняльні характеристики цих видів кавових зерен. З наведених характеристик обох видів кави можна зробити наступний загальний висновок: кращі сорти кави – це арабіка або чисті суміші арабіки вищого сорту. Робусту включають в суміші, в основному з однією метою – це значно знижує витрати на виробництво. Проте низькоякісна арабіка, як правило, має дуже схожий смак (і властивості) в порівнянні з робустою. Свого роду еталоном є сорт Colombian Milds, якій вирощується в Колумбії, Кенії, Танзанії. Від його ціни вираховується вартість всіх інших сортів [3].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика арабіки та робусти

Вид кавових зерен	Частка у світовому виробництві, % ¹	Умови вирощування	Основні країни-експортери	Якість	Використання	Собівартість
Арабіка	68,6	Складні. Досить примхливий вид. 600-2000 м над рівнем моря. Низька врожайність.	Колумбія, Бразилія, Мексика	Є більш якісним видом. Має складний вишуканий аромат та смак, 18% ароматичних масел, 1-1,5% кофеїну.	Використовується в кавових сумішах та в якості моносортів.	Висока
Робуста	29,4	Простіші. Менш примхливий вид. 0-600 м над рівнем моря. Більша врожайність.	Тропічні регіони Африки, В'єтнам, Індія, Індонезія	Менш вишуканий, має різкий гіркуватий смак, містить: 8% ароматичних масел, 1,6-3,2% кофеїну.	Використовується в основному для виготовлення розчинної кави та в сумішах для надання міцності та здешевлення.	Низька

Примітка: 2% світового виробництва припадає на інші види, які не мають промислового значення

Найбільші виробники кави в світі вирощують в рік від 600 млн. до 2,8 млрд. кг кавових зерен. Найбільшим світовим експортером кави є Бразилія, за якою йдуть В'єтнам і Колумбія (рис. 2).

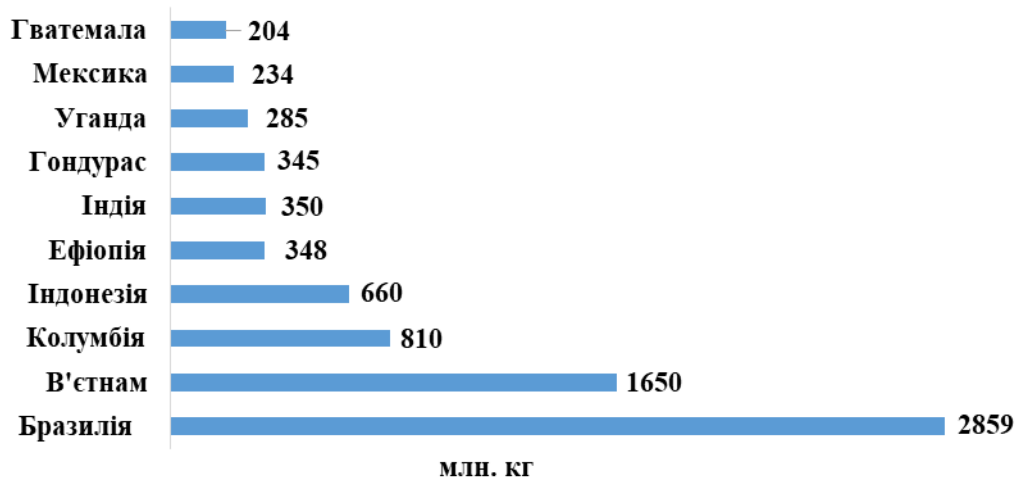

Рис. 2. Основні країни-виробники кави, 2015 р. [4]

Бразилія виробляє понад третину всього обсягу кавових зерен, представленого на світовому ринку. Вона вирощує каву середнього цінового сегменту з високими показниками якості. В'єтнам посідає друге місце за обсягом виробництва, але низька якість кави дозволяє використовувати її в основному в

сумішах. Колумбія вирощує високоякісні сорти арабіки, які цінуються споживачами в усьому світі. Індонезія і Ефіопія виробляють приблизно рівну кількість кави високої якості. Індійська кави також має гарну якість і складає гідну конкуренцію іншим виробникам за рахунок невисокої ціни. У Мексиці вирощуються якісні сорти арабіки. Кава, вирощена в Гватемалі, має прекрасні смакові і ароматичні характеристики. Перуанська кави найчастіше використовується для приготування різних сумішей.

Таким чином, можна зазначити, що 90% виробництва кави сконцентровано в країнах, що розвиваються, ключовими серед яких є країни Латинської Америки. Країни-виробники споживають тільки 25% усієї кави, інша частка у 75% належить країнам, які не вирощують цю культуру на власній території [5].

Розглянемо динаміку виробництва кави за останні чотири роки (рис. 3).

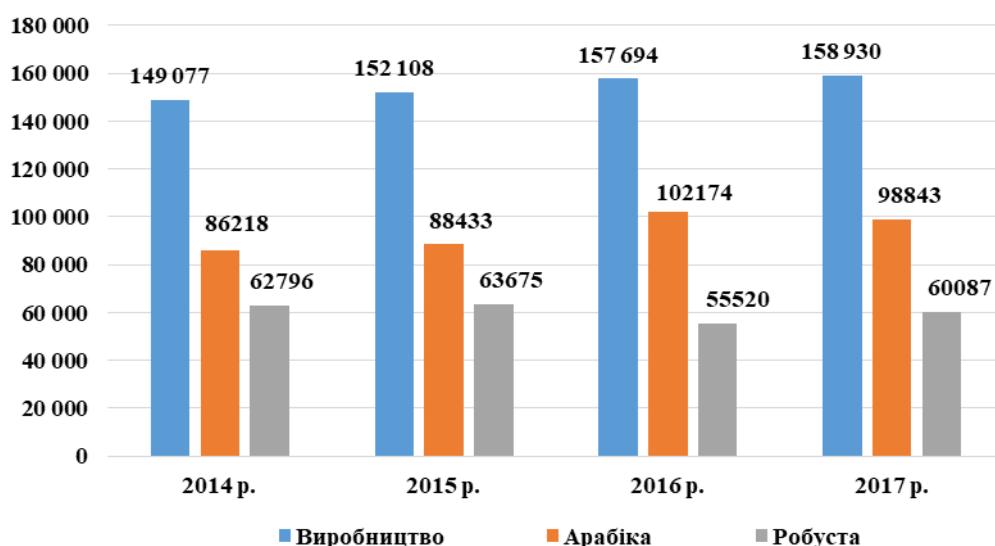

Рис. 3. Динаміка виробництва кави у 2014-2017 рр., тис. 60-ти кг. мішків [2]

За оцінкою Rabobank, надлишок кави в сезоні 2018-2019 очікується на рівні +3,0 млн. мішків проти дефіциту в -4,7 млн. мішків в сезоні 2017-2018. За оцінкою компанії Sucden, дефіцит на світовому ринку кави в сезоні 2017-2018 може скласти -3,6 млн. мішків проти надлишку в +300 тис. мішків в сезоні 2016-2017. Світове виробництво кави в сезоні 2017-18 оцінюється на рівні 154,4 млн. мішків проти 156,3 млн. мішків в сезоні 2016-2017. Світове споживання кави оцінюється на рівні 158 млн. мішків проти 156 млн. у сезоні 2016-2017. Загальне виробництво кави сорту арабіка склало 101,6 млн. мішків, що на 14,7% вище, ніж в сезоні 2015-2016. Виробництво кави сорту робуста в сезоні 2016-2017 знизилося на 12,2% і склало 55,9 млн. мішків. Різке зростання виробництва кави спостерігалось в країнах Центральної і Південної Америки (особливо в Гондурасі і Бразилії), де плантації відновилися після хвороб і засухи попередніх років. Баланс світового ринку кави в сезоні 2016-2017 переглянутий у бік надлишку в розмірі +2,376 млн. мішків, а дефіцит в сезоні 2015-2016 зменшений до -3,216 млн. мішків. Перехідні запаси кави в світі достатні для забезпечення

нормальних постачань в сезоні 2017-2018.

Експорт кави в світі в сезоні 2016-17 виріс на 4,8% в річному вираженні і склав 122,45 млн. мішків, що стало рекордним рівнем експорту. Світовий експорт кави сорту арабіка склав 77,52 млн. мішків (+7,9%), експорт сорту робуста склав 44,93 млн. мішків (-0,2%). Високий рівень експорту збільшив запаси в країнах-імпортерах до восьмирічного максимуму – 25,4 млн. мішків, що значно впливає на ціни [6].

Експорт кави є ключовим джерелом іноземної валюти і національного доходу для багатьох країн, що розвиваються. У 2015 р. загальний експорт кави склав 8,145 млн. т, а лише 10 років тому це значення було всього 5,5 млн. т. Динаміка світового експорту кави у 2011-2015 рр. наведена на рис. 4.

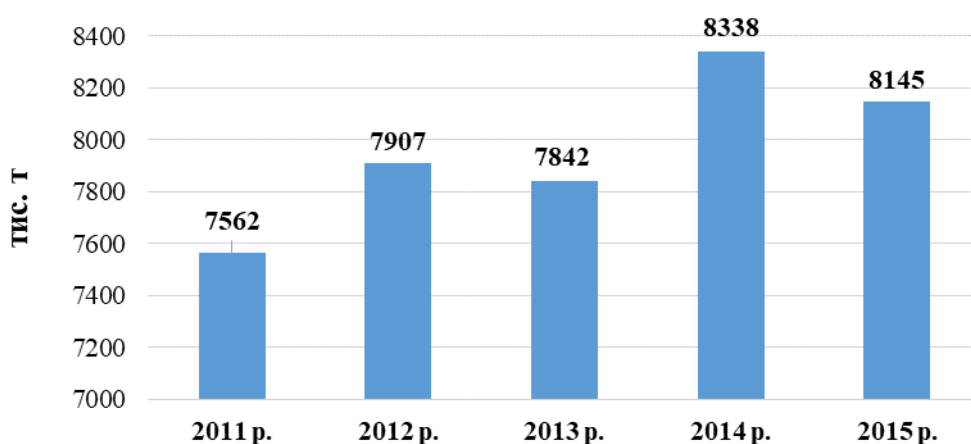

Рис. 4. Динаміка світового експорту кави у 2011-2015 рр., тис. т. [7]

Найбільшими експортерами є Бразилія (28% світової торгівлі), В'єтнам (20%) і Колумбія (11%). Бразилія і Колумбія укріплюють свої позиції на світовому ринку і показують істотний щорічний приріст (рис. 5).

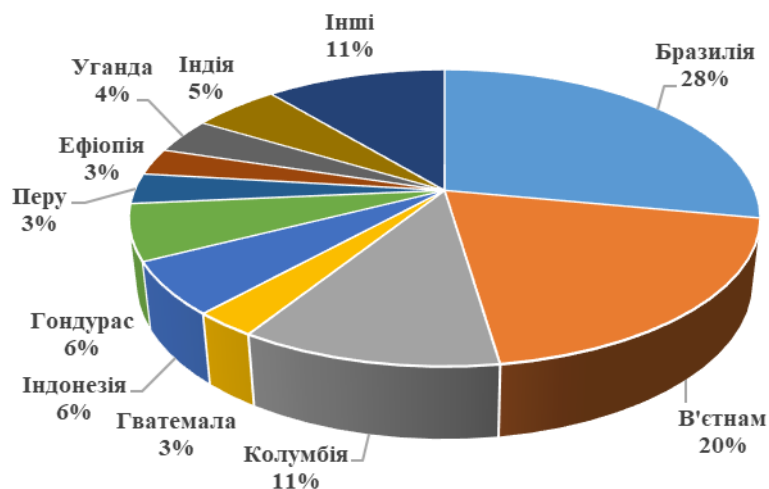

Рис. 5. Географічна структура світового експорту кави у 2017 р. [2]

Основними споживачами імпортої кави є країни з високою платоспроможністю населення, розвинутою кавовою культурою, але низьким обсягом власного виробництва. Більшість цих країн імпортують, в основному, сиру каву і обробляють її на місці. Географічна структура світового імпорту кави наведена на рис. 6.

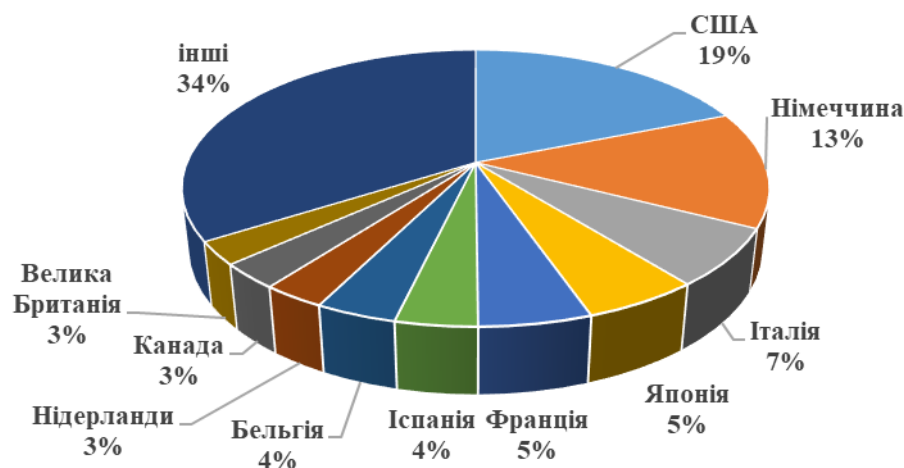

Рис. 6. Географічна структура світового імпорту кави у 2015 р.

Деякі країни спеціалізуються на імпорті та переробці зелених плодів, забезпечуючи світ готовою до споживання кавою. Перше місце в цій сфері займає Італія. До інших провідних країн-переробників кави належать Франція, Німеччина, Швейцарія, Бельгія, США та ін.

Загальною тенденцією ринку є зростання долі зернової кави по відношенню до розчинної, тому ринок розчинної кави наближається до насичення. Розвивається культура споживання зернової кави.

Розглянемо, як загальносвітові тенденції у споживанні кави відбиваються на ринку кави України.

Україна поступово стає «кавовою» країною. В середньому житель України випиває 1 чашку кави в день і це четвертий показник в Європі [8]. Поза домом пересічний українець випиває близько 100 чашок кави на рік. Все більше українців віддають перевагу натуральній зерновій каві, доля якої складає сьогодні 21,4% [9].

За 10 років з 2007 по 2017 рр. рівень споживання кави зріс на 23,6%, що дозволило Україні стати однією з найдинамічних кавових країн в світі. Особливо споживання кави характерно для великих міст. Регіонами-лідерами з реалізації кави є м. Київ, Харківська і Дніпропетровська області, а також західні регіони України.

Менше 23% кави купується безпосередньо у виробників, а останні 78% завозять трейдери. Через відсутність прямих поставок (з Бразилії, Колумбії, Ефіопії, В'єтнаму, Камеруну і так далі) на українському ринку практично відсутні преміальні сорти кави. У 2017 р. завдяки підвищенню попиту обсяг українського ринку кави і кавових напоїв склав близько 65 тис. тонн [10].

Ціна на каву в 2017 р. практично не змінилася порівняно з попереднім роком. Хоча в 2018 р. очікується підвищення ціни на кавові зерна через низький

прогнозований урожай цієї культури [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ринок кави схильний до впливу великої кількості чинників, що викликають широкий спектр проблем. Зупинимося на них детальніше. Згідно статистики споживання кави в світі випереджає її виробництво щороку на 360 тис. тонн. Зараз це всього лише 5%. Проте вже до 2021 р. дефіцит складатиме одну третину від загального споживання у зв'язку із зростанням споживання на 27% [12].

Ціна на якісні зерна зросла за останні 14 років на 400%. Великі корпорації та дилери витрачають в середньому до 2,5 дол. за фунт зерен (хоча на ринку можна знайти каву і по 0,5 цента за фунт) [13].

На вартість сировини на ринку впливають: закупівельна ціна сировинних матеріалів; коливання цін на світовому ринку; кількість товару, який купується; рівень урожаю і курс валюти; велика кількість посередників експортної кави, споживчі переваги і т.п.

Щодо кількості посередників, то сиру каву та кінцевого споживача розділюють велика кількість етапів: збирання продукту та його первинна обробка, упаковка для подальшого експорту, біржа, морське перевезення, облік експорту та відвантаження, облік імпорту та вивантаження, митниця, податки, наземне транспортування від порту до обжарщика, обжарка, упаковка, маркетинг і реклама, посередницькі послуги, оптова торгівля, роздрібна торгівля, кав'ярні та ресторани.

Кавовий ринок можна порівняти із ринком зерна або золота, адже ціна на каву також формується на біржі. Часто це негативно відображається на фінансовій доцільності вирощування якісної кави фермерами. Низька оплата праці кавового фермера на 100% залежить саме від біржової ціни, і він не може здійснювати на це ніякого впливу. Фермер змушений спиратися на начальну біржову ціну і не може визначати її сам.

Унаслідок змін клімату площа кавових плантацій скорочується, що приводить до зниження рівня виробництва. Це означає, що ціна на кінцевий продукт і далі зростатиме, якщо не вийде розширити географію вирощування кавових зерен. Гірші прогнози учених стосуються Ефіопії. Площі для вирощування кави в цій країні можуть скоротитися на 60% при підвищенні світової температури на чотири градуси до кінця століття. Схожа ситуація склалася і в Бразилії.

Останнім часом посилилася проблема збитку, що наноситься шкідниками і хворобами кавовим деревам. У 2013 р. спалах іржі погубив посадки майже у всій Центральній Америці. Втрати обчислювалися мільйонами мішків, сотні тисяч людей втратили роботу [14]. А в Гондурасі зараження перекинулося навіть на сорти, які вважалися стійкими до іржі.

Проблемою ринку кави є також зростаюча конкуренція з боку інших культур, наприклад, какао, ціна на який зростає. Через розширення міст зростає попит на землю, що робить виробництво кави непривабливим. Так, в столиці Кенії Найробі масово продають кавові плантації забудовникам. Крім того, урбанізація підсилює проблеми фермерства, оскільки молодь знаходить вигідніші інші сфери діяльності. Поступово відбувається погіршення якості і смакових характеристик кави. До найбільшого ризику схильні елітні сорти кави, яка цінується в індустрії шпелелті кави.

Враховуючи вищевикладене дослідження, визначимо основні шляхи недопущення розвитку кризисних явищ на ринку кави:

1. Необхідна селекція та гібридизація кавових дерев. Учасники програми «Всесвітнього дослідження кави» працюють над проектом селекції рослин для створення «покращених» кавових зерен сорту арабіка, які були б стійкіші до кліматичних змін [15].

2. Доцільним бачиться також пошук нових районів для вирощування кави, у поєднанні з охороною лісів і пересадкою рослин на вже наявних територіях.

3. Необхідно укріплювати прямі зв'язки між виробниками і споживачами, щоб кава фактично вирощувалася на замовлення. Це дасть змогу скоротити кількість посередників та формувати фермерам адекватні ціни на якісне зерно.

4. Розвиток інфраструктури сприятиме зниженню ціни за рахунок доставки і доступності кави з будь-якого регіону світу.

5. Зміни повинні відбутися і в розробці нового прибирального устаткування, використання нових підходів до зрошування, внесення нових добрив і інших сфер.

6. Варто популяризувати та розвивати кавову культуру. Це призведе до зростання споживання більш якісної кави, корисної для здоров'я, розвитку кав'ярень третьої, а згодом і четвертої хвилі.

Література:

1. Armstrong M. Hot Drinks Report, 2017. – Statista Consumer Market Outlook, 2016. URL: <https://www.statista.com/study/48823/hot-drinks-report-coffee>.

2. Coffee Market Report – February 2018, International Coffee Organization. URL: [https://www.Coffee Market Report – February 2018](https://www.coffee-market-report.com/).

3. Диброва А. Анализ рынка кофе. URL: <https://www.rietumu.ru/trading>.

4. Топ 10 стран-производителей кофе в 2015 г. по данным ICO. URL: <http://www.worldatlas.com/articles/top-coffee-producing-countries.html>

5. Moiseev A.V., Kindaev A.Y. Simulation of insurance risks // Journal of Applied Engineering Science. 2015. №4. P. 257-264.

6. Рынок тропических товаров, 16 октября – 8 декабря 2017. URL: <https://www.bullion.ru/reports/otkritie/week/Tropics.pdf>.

7. FAO Statistical Pocketbook Coffee 2015 // Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2015.

8. Рынок кофе в Украине в 2017 году. URL: <https://www.daineker.com/>

9. Украинцы в 2017 году стали пить еще больше кофе. URL: <https://ubr.ua/market/trade/ukraintsy-v-2017-hodu-stali-pit-eshche-bolshe-kofe-3860693>.

10. Анализ рынка кофе Украины. 2017 год. URL: <https://proconsulting.ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-kofe-ukrainy-2017-god>.

11. Рынок кофе Украины: обзор 2017 года. – РБК-Украина. Исследования рынков. – 30.10.2017. URL: <http://marketing.rbc.ua/news/30.10.2017/9082>.

12. Ивасюк П. Ученые исследовали, как изменяются объемы потребления и выращивания кофе в мире. – 11 июля 2017. URL: <http://www.unn.com.ua/ru/news/1675721-vcheni-doslidyly-iaak-zminiuiutsia-obsiahy-spozhyvannia-ta-vyroshchuvannia-kavy-u-sviti>.

13. Рывдан М. Дело вкуса: что такое кофейни третьей волны. URL:

<http://forbes.net.ua/lifestyle/1398233-delo-vkusa-chto-takoe-kofejni-tretej-volny>.

14. Действительно ли арабику смывает с рынка? – 1 ноября, 2017. URL: <http://scanews.coffee>.

15. Кофе под угрозой. Как изменится вкус кофе в результате глобального потепления. URL: <http://www.bbc.com/russian/resources/idt-e981c81d-d98b-4319-a413-150a8381d0aa>.

Coffee market is one of the fastest growing markets in the world and reflects constant product innovations. Over the past 50 years, coffee production and coffee have increased significantly. Now coffee is produced by more than 70 countries, and more than 50% are only three countries. More than 20 million people in the world are busy growing and trading coffee. It is expected that the world's income, which amounted to 76 billion dollars in 2017. USA, will grow to 89 billion dollars. US by 2021 The demand for coffee will continue to grow, due to the constant growth of the population, the development of the culture of consumption of coffee. 90% of coffee production is concentrated in developing countries, the key among which is the countries of Latin America. Producing countries consume only 25% of all coffee, the other share of 75% belongs to countries that do not grow this crop in their own territory. The largest exporters are Brazil, Vietnam and Colombia. The main consumers of imported coffee are countries with high solvency of the population, developed coffee crops, but a low volume of own production. The coffee market is prone to the influence of a large number of factors that cause a wide range of problems:

- coffee consumption in the world is ahead of its production every year by 360 thousand tons. By 2021, the deficit will be one third of the total consumption due to an increase in consumption by 27%;

- the price for quality grains has increased for the last 14 years by 400%;

- as a result of climate change, the area of coffee plantations is reduced, which leads to a decrease in production;

- the problem of damage caused by pests and diseases of coffee trees was intensified;

- increasing competition from other cultures.

The main ways to prevent the development of crisis phenomena in the coffee market are:

- selection and hybridization of coffee trees;

- strengthening of direct ties between producers and consumers, which will reduce the number of intermediaries and will form adequate prices for quality grain;

- development of the infrastructure, which will help to reduce the price due to the delivery and availability of coffee from any region of the world;

- development of new cleaning equipment, use of new approaches to irrigation, introduction of new fertilizers and other spheres;

- popularization and development of coffee culture. This will lead to an increase in the consumption of better quality healthy coffee, the development of coffee houses of the third, and then the fourth wave.

УДК 658:657.471(477+100)

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ЗАГАРІЙ В. К.,
кандидат економічних наук, доцент,
МЕЛЬНИК К. В.,
магістрант,
Київський національний університет
культури та мистецтв

У статті проаналізовано вітчизняні та зарубіжні методи обліку та управління витратами, визначено їх переваги та недоліки. Обґрунтовано необхідність вдосконалення вітчизняних методів управління витратами.

Ключові слова: витрати, управління витратами, методи обліку витрат, методи управління витратами.

В статье проанализированы отечественные и зарубежные методы учета и управления затратами, определены их преимущества и недостатки. Обоснована необходимость совершенствования отечественных методов управления затратами.

Ключевые слова: затраты, управление затратами, методы учета расходов, методы управления затратами.

The article analyzes domestic and foreign methods of accounting and cost management, and defines their advantages and disadvantages. The necessity of improvement of domestic methods of cost management is substantiated.

Key words: costs, cost management, cost accounting methods, cost management methods.

Постановка проблеми. Велика частина підприємств України потребує інтенсивної роботи з удосконалення або перехід на нові моделі обліку та управління витратами на підприємствах усіх форм власності. Орієнтація підприємства на розвиток та удосконалення системи управління витратами надає багатьом з них значні переваги щодо підвищення та сталого підтримання певного рівня ефективності виробництва, розвитку матеріальної бази, залучення ресурсів тощо. Це вимагає формування новітніх підходів управління витратами. Для вирішення цих проблем актуальності набуває питання пошуку нових шляхів обліку та управління витратами, спираючись на досвід підприємців у розвинених країнах.

Основою побудови нових методів управління витратами має бути система, яка за зниження витрат дозволить покращити показники ефективності діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні актуальним залишається питання дослідження обліку та управління витратами на підприємствах сучасних ринкових умовах господарювання. Тому дослідженням цього питання займалися такі науковці, як Бортнік С. М., Волкова М. В., Дороженко Л. І., Ліпич Л. Г., Мялковська В. І., Онищенко О. В., Ткаченко А. М.

та інші.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення та порівняння методів обліку та управління витратами на вітчизняних та зарубіжних підприємствах, вдосконалення управління витратами на вітчизняних підприємствах, враховуючи переваги й недоліки закордонного досвіду.

Вклад основного матеріалу дослідження. Одним з головних чинників ціноутворення та формування прибутку на підприємстві є витрати, тому особливої уваги набуває питання формування продуктивної системи управління ними. Це зумовлено місцем та роллю витрат у виробничій діяльності. Витрати та їх оптимізація є важливим фактором підвищення ефективності та конкурентоспроможності діяльності підприємства.

Управління витратами як економічна категорія відображає сутність виробничого процесу, спрямованого на зниження собівартості продукції і як наслідок – ціни на неї, що сприяє зростанню споживчого попиту, який покликаний задовольняти потреби покупців відповідно до свого призначення [5, с. 70]. Управління витратами повинно розглядатися як комплексна функціональна керуюча система, що забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства [1, с. 29].

Раціональне управління передбачає вплив керівника на виконання поставлених завдань підприємства. Тому, як і будь-який процес управління господарськими процесами, система управління витратами передбачає виконання усіх функцій управління та включає в себе такі елементи як прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат.

На сьогодні, на вітчизняних підприємствах використовуються методи обліку та управління витратами, які потребують удосконалення для підвищення результативності діяльності підприємства. Основними з них можна вважати наступні: попроцесний, попередільний, позамовний, нормативний.

Попроцесний метод передбачає облік прямих витрати виробництва, що відображаються в обліку за процесами. Дієвий, як правило, на підприємствах, де відбувається масове виробництво однорідної продукції.

Попередільний метод характерний для підприємств з масовим виробництвом однорідної продукції, що відбувається по етапах, що йдуть один за одним. Наприклад, цей метод використовують на виробництві нафтопереробки, металургійної, текстильної переробки та ін. Об'єктом калькулювання при даному методі є переділи, тобто, певні технологічні процеси або сукупність виробничих операцій.

Облік витрат за індивідуальними замовленнями, партіями чи договорами, на завчасно зазначену кількість виробів конкретного виду здійснюється при застосуванні позамовного методу.

Для організацій, чия діяльність складається з ряду простих чи повторюваних дій, застосовують нормативний метод, за якого облік витрат відбувається за нормами, відхиленнями від норм та змінами норм.

Використовуючи наведені вище способи, облік витрат найбільш результативно здійснювати за їх місцем виникнення, центрами витрат та центрами відповідальності. Це дає змогу підвищити точність калькулювання та

контроль витрат.

Будь-який з цих методів має негативні та позитивні сторони при впровадженні їх на виробництві (рис. 1).

Рис. 1. Переваги та недоліки вітчизняних методів зниження витрат
Джерело: на основі [4].

Проаналізувавши переваги та недоліки вищевказаних методів управління витратами можна зазначити, що впровадження даних систем залежить від ряду факторів - типу, масштабу виробництва асортименту та ін. Вказані методи не забезпечують повною мірою достовірною інформацією про витрати. Це може завадити у майбутньому при виконанні визначених планів та розробці стратегії виробництва.

У країнах з більш розвинутою ринковою економікою підприємці зосереджують свою увагу на методах, які крім обліку та калькулювання витрат включають аспект управління та дають більше повне забезпечення інформацією для аналізу та удосконалення управління витратами. Серед загального переліку

методів управління витратами можна виділити наступні: Target costing (таргет-костинг), Kaizen costing (кайзен-костинг), Cost killing (кост-кілінг), Total quality management (загальне управління якістю), ABC-аналіз.

Таргет-костинг – метод, за допомогою даного методу є можливість контролювати витрати ще на стадії зародження продукції, визначати цільові витрати для нових продуктів. Він спрямований на маркетингове виробництво.

Ідейно подібним до методу таргет-костинг є метод кайзейн-костинг, але відмінність полягає у тому, що безперервно відбувається вдосконалення якості процесів на всьому підприємстві за участі всіх працівників, що дає можливість мінімізувати не продуктивні витрати. Рівень зниження витрат відбувається поступово на етапах виробництва продукції.

Такий метод як кост-кілінг являє собою конкретний набір найбільш швидких та ефективних методів та інструментів оптимізації затрат, які дають гарантований результат в будь-яких умовах.

Відмінно від попереднього методу концепція загального управління якістю передбачає всебічне стимулювання працівників та підвищення їх ефективності, призводить до підвищення якості продукції, прийняття інноваційних управлінських рішень та загального удосконалення організаційно-технологічного рівня виробництва.

Досить поширеним методом є ABC-аналіз. Він передбачає, що діяльність підприємства розглядають як сукупність процесів або робочих операцій, а суму витрат за відповідний період чи на виготовлення певного виду продукції визначають додаванням усіх здійснених витрат за кожним процесом і господарською операцією [2, с. 75].

Таким чином, розглянувши вищезазначені методи управління витратами на підприємствах, можемо констатувати, що усі системи відрізняються між собою витратами на впровадження, надійністю, зосередженням уваги на певному виді витрат і т.д., та кожен з них має ряд переваг та недоліків (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки зарубіжних методів управління витратами

Назва методу	Переваги	Недоліки
1	2	3
Target costing	Маркетингова орієнтація виробництва. Визначення цільових витрат для нових продуктів. Контроль витрат ще на стадії розроблення продукції.	Вимагає залучення працівників до реалізації системи. Встановлення чіткої системи матеріального та нематеріального стимулювання. Формування корпоративної культури на підприємстві.
Kaizen costing	Забезпечує постійне зменшення витрат й утримання їх на заданому рівні.	Передбачає наявність автономних верстатів та виробничих ліній, а також використання систем виробництва ЛІТ. Вимагає побудови системи мотивації працівників і корпоративної культури, що підтримує залучення персоналу в діяльність організації.

Продовження табл. 1

Cost killing	Дає змогу швидко зменшити витрати підприємства, що виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі.	Передбачає скорочення витрат на заробітну плату та чисельності персоналу. Використовується тільки час від часу, і підходить до окремих видів витрат або тільки для певних підрозділів підприємства.
Total quality management	Сприяє підвищенню організаційно-технічного рівня виробництва. Підвищує продуктивності праці працівників та ефективність їх стимулювання. Покращує якість управлінських рішень.	Збільшуються витрати часу на управління, налагодження комунікацій всередині організації, побудову та підтримку нової корпоративної культури.
ABC-аналіз	Забезпечується оцінка ефективності витрат. Підвищення обґрунтованості віднесення накладних витрат на конкретний продукт. Забезпечення взаємозв'язку отримуваної інформації з формуванням витрат.	Потребує істотних змін у системі бухгалтерського обліку. Удосконалення систем інформаційної підтримки, що зумовлює зростання витрат на управління.

Джерело: на основі [3].

Підприємства, які застосовують зарубіжні методи управління витратами, спрямовують свою діяльність на пошук шляхів зниження витрат, впровадження інновацій на виробництві, забезпечення більшої точності обліку та калькулювання витрат.

Сучасні методи більше орієнтуються на управління накладними витратами, а не прямими, як відбувається за використання вітчизняних методів. Тому, слід зазначити, що підприємствам, які використовують традиційні методи управління витратами, слід змінити тактику обліку та калькуляції витрат та впровадити більш прогресивні методи.

Основними перевагами закордонних методів обліку та управління витратами над вітчизняними можемо виділити наступні:

- орієнтація на удосконалення управління витратами;
- забезпеченість більш достовірною інформацією;
- можливість швидко відстежувати витрати та усувати недоліки;
- контроль витрат на усіх стадіях виробництва;
- підвищення якості прийняття управлінських рішень.

Основними недоліками зарубіжних методів є необхідність досвіду керівників, часу та вкладення значних коштів для впровадження даних систем на українських підприємствах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши методи обліку та управління витратами на вітчизняних підприємствах, визначивши їх сутність, дослідивши закордонний досвід можна зробити висновок, що українські підприємства використовують методи, які втрачають свою актуальність та потребують вдосконалення та докорінних змін. На жаль, вітчизняні підприємці досить повільно переймають та впроваджують досвід зарубіжних керівників у сфері управління витратами.

Визначення слабких та сильних сторін усіх розглянутих методів дає змогу зробити висновок, що зарубіжні системи управління витратами спрямовані на пошуки шляхів зниження витрат та здатні забезпечити ефективніше функціонування підприємства.

На вітчизняних підприємствах використовуються традиційні методи, які не враховують усіх елементів управління та не забезпечують керівників повним обсягом необхідної інформації про витрати.

Незважаючи на стабільну роботу вітчизняних підприємств, слід запроваджувати нові методи за для прибутковості, результативності, розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Управління витратами є об'єктивною складовою виробничих процесів підприємств, а відповідний метод управління є вирішальним фактором забезпечення ефективного економічного росту суб'єктів господарювання.

Література:

1. Волкова М. В. Система управління витратами промислового підприємства. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2013. № 3. С. 25–33.

2. Дороженко Л. І. Сучасні методи обліку витрат у контексті зарубіжного досвіду. Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. 2014. № 2. С. 72-76.

3. Ліпич Л. Г., Бортнік С. М., Мялковська В. І. Аналіз ефективності застосування сучасних систем зниження витрат. Економічний форум. 2016. № 1. С. 171-176.

4. Онищенко О. В., Куренна О. О. Крикуненко А. С. Методи обліку витрат та калькулювання собівартості продукції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. URL: [<http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/34.pdf>].

5. Ткаченко А. М. Управління витратами-нагальне завдання сьогодення. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2015. № 2. С. 70-74.

In connection with the active integration of Ukraine in a world economy and output of domestic enterprises to the international markets, the Ukrainian enterprises need decision of problems in the field of management for the improvement of the results. One of such problems there is an improvement of methods of account and management charges. The orientation of enterprise on development and improvement of a control system by charges gives to many of them considerable advantages in relation to the increase of efficiency of production, development of financial base, bringing in of resources, and others like that. It requires forming new approaches to cost management.

In the article advantages and lacks domestic and foreign methods of account and calculation of charges are analyzed. The introduction of domestic methods of management charges depends on the row of factors – type, the scale of production, assortment of production and other. The indicated methods do not provide a full degree of reliable information about charges. It can prevent in the future at fulfilling the certain plans and development of a strategy of production. Enterprises which apply

the foreign methods of management charges send the activity on the search of ways of understating of cost, an introduction of innovations on a production, providing of greater exactness of account and calculation of charges.

By basic advantages of oversea methods of account and management charges above domestic can select such as an orientation on the improvement of cost management, possibility quickly to remove failings, more reliable information, control of charges on all stages of production, upgrading acceptance of administrative decisions. The basic lacks of foreign methods is a necessity of experience of businessmen, time and investment of considerable money, for the introduction of these methods on the Ukrainian enterprises.

For today most widespread methods of cost account and cost management in Ukraine lose the actuality and need drastic alterations, to be in a position to compete at the market. In comparing to the domestic methods the foreign include for itself all functions of management which enables to more exact account and calculation of charges.

Unfortunately, domestic businessmen slowly enough inculcate experience of foreign businessmen in the field of cost management charges. The use of foreign experience will result in the increase of efficiency and profitability of an enterprise. But important is an account of features of every methodological approach, their advantages and failings, possible risks.

УДК 338.246

СУЧАНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНИШОВ О. Ю.,
кандидат економічних наук, старший
викладач кафедри менеджменту
виробничої та невиробничої сфери,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

У статті розглянуто питання та обґрунтовано сучасні підходи до побудови кластерної економіки, визначено взаємозв'язки між результатами кластерного розвитку для підприємств-учасників кластеру та регіону його розміщення.

Ключові слова: кластер, кластерна економіка, інноваційна діяльність.

В статье рассмотрены вопросы и обоснованы современные подходы к построению кластерной экономики, определены взаимосвязи между результатами кластерного развития для предприятий-участников кластера и региона его размещения.

Ключевые слова: кластер, кластерная экономика, инновационная деятельность.

The article proves the questions and reasonably modern approaches to the construction of the cluster economy, and the relationships between the results of cluster development for the enterprises participating in the cluster and the region of its placement are determined.

Key words: cluster, cluster economy, innovative activity.

Постановка проблеми. Кластерний розвиток як чинник активізації регіонального економічного розвитку є характерною ознакою сучасного стану управління економічними процесами в адміністративно-територіальних утвореннях. Світовий досвід кластеризації економіки показав, що вона вирішально впливає на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. Інноваційна економіка, яка формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації. В цьому полягає новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належно відповідати вимогам національного і регіонального розвитку, що підтверджує актуальність проблеми.

В умовах посилення процесів глобалізації і міжнародної конкуренції, що характеризують сучасну світову економіку, в Україні з'явилися об'єктивні передумови і нагальна необхідність зміни парадигми управління конкурентоспроможністю, яка полягає у відмові від традиційної промислової політики і переході до сучасної, заснованої на кластерах (кластерної політики).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, проведені

С. Соколенком, В. Федоренком, А. Гойко, К. Дудкіною, О. Єрмаковою показали, що кластери в сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках є фундаментальною організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки і відповідної розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Розуміння конкурентних переваг нових виробничих систем та активне формування регіональних інноваційних кластерів відкриває перед регіонами нові перспективи динамічного економічного розвитку та успішного подолання «викликів» із боку конкурентів.

Метою статті є визначення основних сучасних підходів до формування кластерної системи розвитку економіки регіонів України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Ефективність кластерної моделі досягається за рахунок інноваційності, розвитку взаємодопомоги, поєднання кооперації з конкуренцією та поширення взаємообміну інформацією, знаннями ноу-хау та патентами. Підтвердженням цьому є думка Н. Тарнавської, що «... сьогодні на перше місце в гео економічній конкуренції вийшли інтегровані бізнес-групи, які об'єднують інноваційні проекти і велике виробництво та здійснюють свою діяльність на основі ділових мереж» [2, с. 38].

Кластери це своєрідні комплекси підприємств, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, профспілок, громадських організацій тощо, пов'язаних технологічним ланцюжком і доповнюють один одного. Комплекси є альтернативою галузевому підходу, властивому представникам традиційної схеми розвитку і характеризують сформовану глобальну економіку як мережеву систему. Високу конкурентоспроможність і стабільне зростання виробництва в мережених структурах визначають фактори, що стимулюють поширення нових технологій. Територіальні інноваційні кластери мають у своїй основі стабільну систему поширення нових знань, технологій, продукції, тобто інноваційно-технологічну мережу. Вони формують і використовують спільну наукову базу [1, с. 356]. Підприємства кластера одержують додаткові конкурентні переваги завдяки можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, скорочувати вартість трансакції, мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Специфікою кластерних структур є широка участь у них гнучких підприємницьких структур малого і середнього бізнесу, що активно сприяють формуванню інноваційних «точок зростання».

До числа найважливіших напрямів державної регіональної кластерної політики, які можуть бути реалізовані, належать:

– виявлення й моніторинг ситуації в процесі формування кластерів на територіальному рівні, зокрема виявлення оптимальної структури кластера, територіальної локалізації його окремих ланок, співіснування аналітичних досліджень перспектив розвитку кластера, його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, оцінка впливу кластера на соціальну сферу;

– формування комунікаційних площадок для потенційних учасників територіальних кластерів, у тому числі за рахунок їх інтеграції в процесі розробки й обговорення стратегій регіонального розвитку, сприяння обміну досвідом між регіонами із формування кластерної політики;

– сприяння консолідації учасників кластера (зокрема через асоціативні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластера на зовнішні

ринки, проведення спільних маркетингових досліджень та рекламних заходів, реалізація освітньої політики, погодженої з основними представниками майбутнього кластера, забезпечення можливості комунікації й кооперації підприємств й освітніх установ;

– створення інституційного середовища й інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розвитку територіальних виробничих кластерів [5].

Формування кластерів має здійснюватися на основі об'єктивних конкурентних переваг регіону з врахуванням їхніх можливих змін у перспективі. Кластер як елемент стратегії розвитку регіону повинен ураховувати й не суперечити загальній стратегічній лінії розвитку території. Ефективність такого процесу підтверджується досвідом багатьох країн, що показували в останні 40 років стійко високі темпи економічного зростання Вони досягали їх за рахунок зростання міжрегіональних відмінностей, тобто, як правило, за рахунок декількох базових регіонів За цією моделлю розвивалися Чилі кінця 80-х - першої половини 90-х рр. XX ст., Південна Корея в 60 - 80-ті рр., Китай у 70 - 90-ті рр. [8, с. 123].

Багатоаспектність кластерного розвитку базується на кількох теоретичних підходах, згідно з якими кластери розглядаються через призму чотирьох теорій: теорії конкурентоспроможності, інституційної, еволюційної і, нарешті, теорії регіонального розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Теоретичні підходи до кластерного утворення

№ з/п	Назва теорії	Сутність	Специфічні риси
1.	Теорія конкурентоспроможності	Кластер – одна з ефективних територіальних форм підвищення конкурентних переваг товаровиробників	– зниження витрат; – впровадження інновацій; – удосконалення продуктивних сил.
2.	Інституційна теорія	Кластер – сучасний інститут, який поєднує формалізовані та неформалізовані відносини як між його учасниками, так і з зовнішнім середовищем.	– наявність нормативно-правових актів, регулюючих діяльність; – структурованість; – суб'єктно - об'єктний склад; – виконання певних функцій.
3.	Еволюційна теорія	Кластер – популяція певного виду економічних агентів, які мають певний ареал розповсюдження певною територією.	– розвиток від простих організаційних форм до більш складних; – ускладнення внутрішнього складу.
4.	Теорія регіонального розвитку	Кластер – мережева форма організації бізнесу, яка забезпечує сталий розвиток регіону.	– територіальна належність; – використання місцевих ресурсів; – стимулювання розвитку місцевою владою; – історичні умови розвитку, які визначені територією.

Водночас можна запропонувати наступну класифікацію кластерних систем:

- інноваційні кластери на національному та регіональному рівнях, які формують інноваційні продукти та створюються за участю наукових закладів;
- виробничі кластери, які є базою регіонального економічного розвитку, використовують новітні інноваційні продукти, зокрема, створені в інноваційних кластерах;
- кластери, що надають різноманітні послуги (бізнес-кластери, туристичні кластери тощо), які базуються виключно на місцевих ресурсах, а ініціатива створення належить органам місцевого самоврядування та територіальним громадам [6].

Як свідчать дослідження, формування нових (інноваційних) центрів соціально-економічного розвитку регіону доцільно здійснювати на базі кластерного розвитку інфраструктури за цільовою функцією. Для цього необхідно створити економічно доцільну і соціально значущу мережу нових і діючих підприємств. Регіони, в яких сформовані і діють кластери, отримують вагомі переваги, а саме:

- вирішується більшість соціальних проблем територій, спрямованих на покращення інфраструктури регіону [3, с. 29];
- більш раціонально використовується потенціал регіонів і територій;
- управлінські структури кластера і регіональна влада, що входить до цих структур, одержують доступ до різноманітної і концентрованої інформації про діяльність підприємств, стану цього сектору економіки (наприклад, теплової енергетики), ринок трудових ресурсів; збільшується рівень достовірності аналітичної роботи [11, с. 33];

Узагальнюючи існуючі дослідження питання впливу кластерних утворень на конкурентоспроможність регіону, можна сформулювати схему взаємозв'язків між результатами кластерного розвитку (рис. 1).

Чинники кластерного розвитку можна розподілити між п'ятьма основними групами переваг такого розвитку: підвищення продуктивності, впровадження інновацій, активізація підприємницької ініціативи, розвиток ефективних комунікацій, поширення інформації. В свою чергу, кожна з цих груп переваг кластерного розвитку для підприємств-учасників кластеру обумовлює відповідні переваги для регіону розміщення кластеру [10, с. 265]. Так, підвищення продуктивності на підприємствах обумовлює підвищення ефективності використання ресурсів регіону, зростання ВРП, підвищення рівня зайнятості в регіоні.

Впровадження інновацій та поширення інформації на підприємствах кластеру обумовлює прискорений інноваційний розвиток регіону, реалізацію його інноваційного та наукового потенціалу та, що важливо, посилення практичної значущості наукових досліджень та освіти. Наукові розробки наукових та освітніх установ, що увійшли до кластеру, отримують практичне впровадження на підприємствах кластеру, що стає можливо завдяки спільному фінансуванню наукових досліджень в рамках кластеру [9, с. 487]. Перехід підприємств кластеру на інноваційний базис буде сприяти підвищенню долі високотехнологічної продукції в експорті регіону та країни в цілому, що особливо актуально для України з огляду на сировинну та напівфабрикатну

спрямованість вітчизняного експорту, а це, в свою чергу, допоможе регіону та країні вийти на нові світові ринки.

Рис. 1. Схема взаємозв'язків між результатами кластерного розвитку для підприємств-учасників кластеру та регіону його розміщення [4, с. 97]

Активізація підприємницької ініціативи обумовлює створення нових робочих місць в регіоні, зростання іноземних інвестицій, збільшення податкової бази, розвиток інфраструктури. Зазнає змін традиційна промислова політика, яка передбачає субсидування неконкурентоспроможних галузей, залучення непродуктивних інвестицій [7, с. 322].

Кластерна стратегія надасть регіону значні переваги та можливості. Очевидною перевагою є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів спільно працювати над зміцненням регіональної економіки. Окрім того, світовий і поки що невеликий український досвід демонструють такі переваги виробничих систем на основі кластерної моделі:

- завдяки задіяння у виробництві підприємств різної величини та різних форм власності вони забезпечують поєднання спеціалізації виробництва, з одного боку, та гнучкості цього процесу – з другого;
- кластери дозволяють нарощувати обсяги виробництва і надання послуг та за цього завдяки використанню ефекту масштабу зменшувати витрати на виготовлення одиниці продукції та надання послуг;
- кластерна організація виробництва забезпечує ширше використання інноваційних технологій;

– взаємодія підприємств у межах кластерів дозволяє посилювати процеси спеціалізації і розподілу праці; розширювати міжфірмені потоки ідей та використовувати інноваційний потенціал більшої кількості працівників інтелектуальної сфери;

– розширення обсягів діяльності дозволяє створювати нові робочі місця та посилювати соціальну відповідальність бізнесу;

– спрямованість багатьох підприємств на виробництво одного виду продукту та надання одного виду послуги дозволяє ефективніше використовувати місцеві природні ресурси [12, с. 35].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування та розвиток територіальних (регіональних) кластерів стає одним із основних методів активізації інноваційної діяльності в ринкових умовах.

Для забезпечення розвитку та прискореного формування інноваційних кластерів необхідно:

– створити передумови для ефективного використання механізмів фінансової підтримки реалізації кластерної політики, що надається із коштів державного бюджету; на державному рівні – вдосконалити механізми фінансової підтримки розвитку кластерів, а також надавати потрібну методичну, інформаційно-консультативну та освітню підтримку їх розвитку;

– Кабінету Міністрів України розробити програму розвитку інноваційних промислових кластерів, в якій передбачити систему заохочення для учасників та відповідні додаткові пільги, за допомогою яких можна збільшити надходження прямих іноземних інвестицій, створити нові робочі місця і тим самим зменшити обсяги міграції молоді та кваліфікованої робочої сили;

– визначити роль територіальних і галузевих кластерів в економіці та включити програму їх розвитку (кластеризації) до Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2018 рік (затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 30 січня 2018 року № 119/5-18), а також визначити основні напрями розвитку на 2019 і 2020 роки;

– до програми кластеризації включити проведення досліджень та розробку концепції кластеризації галузевих, регіональних і національної економіки.

Література:

1. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика / [пер. з англ. Анжела Кам'янець]. [2-е вид.]. Львів: Літопис, 2002. 416 с.

2. Бутко Н., Подоляк Л. Государственное регулирование как инструмент повышения конкурентоспособности регионов. Экономика Украины. 2007. №6. С. 36-44.

3. Войнаренко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. Економіст. 2008. №10. С. 27-30.

4. Єрмакова О. А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі: монографія. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. 221 с.

5. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №51. ст. 548. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

6. Киселев А. Н. Кластерный подход, субконтрактация и внедрение систем менеджмента качества – стратегия и инструментарий для повышения конкурентоспособности малого бизнеса и его роли в развитии территорий. Портал информационной поддержки малого и среднего производственного бизнеса. URL: http://subcontract.ru/Docum/DocumShow_DocumID_280.html.

7. Макогон Ю. В. Регіональні економічні зв'язки і вільні економічні зони: підруч. / Ю. В. Макогон, В. І. Ляшенко, В. О. Кравченко. Донецьк: ДонНУ, 2005. 541 с.

8. Підвищення конкурентоздатності економіки областей Заходу та Півдня України на основі формування нових виробничих систем (кластерів) : підсумки соціально-економічних досліджень / [під заг. ред. С.І. Соколенка]. К.: Міжнародна фундація сприяння ринку, 2005. 222 с.

9. Статистичний збірник «Регіони України 2015»: [за ред. Осауленка О. Г.]. К.: Державний комітет статистики України, 2015. Ч. II. 684 с.

10. Трансформація промислового комплексу регіона: проблеми управління розвитком / [Дубницький В. І., Булеев І. П., Брюховецька Н. Е., Ищенко А. А. и др.]; под общ. ред. В. И. Дубницкого, И. П. Булеева. Донецк: ДЭГИ, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. 548 с.

11. Федулова Л. І., Буга Н. Ю. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки. Регіональна економіка. 2008. №3. С. 31-41.

12. Шмарыго Л. В. Проблемы управления кластерами в промышленности. Региональная экономика: теория и практика. 2008. № 32(89). С. 34-38.

Cluster development as a factor of activation of regional economic development is characteristic sign of the current state of management of economic processes in administrative-territorial formation. International experience of a clustering of economy has shown that it makes decisive impact on processes of strengthening of competitiveness and acceleration of innovative activity. The innovative economy which is formed at the present stage is guided by priority of development of clusters which are recognized as one of effective production systems of an era of globalization. The new economic phenomenon which allows to resist to an impact of the global competition consists in it and as appropriate to meet the requirements of national and regional development, confirms relevance of a problem.

In the conditions of strengthening of processes of globalization and the international competition, characterizing modern world economy, in Ukraine there were objective prerequisites and the imperative need of change of a paradigm of management of competitiveness which consists in refusal of traditional industrial policy and transition to modern, based on clusters (cluster policy).

The efficiency of cluster model is reached due to innovation, mutual aid development, a cooperation combination to the competition and interchange distribution by information, knowledge of a know-how and patents. Confirmation to it is N. Tarnavskaya's opinion that "... today the integrated business groups which unite innovative projects and big production have come out on top in the geoeconomic competition and carry out the activity on the basis of business networks".

Formation of clusters has to be carried out on the basis of objective competitive advantages of the region taking into account their possible changes in the long term. The cluster as an element of the region development strategy has to consider and not contradict the general strategic line of the territory development.

As show researches, it is expedient to carry out formations of the new (innovative) centers of social and economic development of the region on the basis of cluster development of infrastructure on criterion function. For this purpose it is necessary to create economically expedient and socially important network of the new and operating enterprises.

Introduction of innovations and dissemination of information at the enterprises of a cluster causes the accelerated innovative development, realization of its innovative and scientific potential and that is important, strengthening of the practical importance of scientific research and education. Scientific developments of the scientific and educational institutions which have entered a cluster receive practical introduction at the enterprises of a cluster that becomes possible thanks to joint financing of scientific research within a cluster.

Activization of an enterprise initiative causes creation of new jobs in the region, growth of foreign investments, increase in tax base, development of infrastructure.

The traditional industrial policy providing subsidizing of noncompetitive branches, attraction of unproductive investments will change.

Cluster strategy will give to the region considerable advantages and opportunities. Obvious advantage is an opportunity for business, the power and educational institutions to work in common on strengthening of regional economy. Besides, world and still brief Ukrainian experience is shown by considerable advantages of production systems on the basis of cluster model.

Formation and development of territorial (regional) clusters becomes one of the main methods of activization of innovative activity in market conditions. For ensuring development and the accelerated formation of innovative clusters it is necessary to create prerequisites for effective use of mechanisms of financial support of realization of the cluster policy provided from means of the state budget; at the state level - to improve mechanisms of financial support of development of clusters and also to provide the necessary methodical, information and advisory and educational support of their development.

УДК 338.24:620.9

**УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ У ПРОМИСЛОВОСТІ:
ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕКСТЕРНАЛІЇ**

РЕКОВА Н. Ю.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
підприємства,
ТЕЛЬНОВА Г. В.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту,
ТИЩЕНКО Є. Б.,
аспірант,
Донбаська державна машинобудівна
академія

Стаття присвячена визначенню передумов та екстерналій управління енергозбереженням у промисловості. Доведено, що покращення управління енергозбереженням приносить безліч переваг для здоров'я людини та навколишнього середовища, стимулює економічне зростання. Крім того, промислові підприємства, заощаджуючи до 10-30% їх річного використання енергії, підвищують їх продуктивність та ефективність діяльності за допомогою кращого управління споживанням енергії.

Ключові слова: управління, енергозбереження, промисловість, передумови, екстерналії.

Статья посвящена определению предпосылок и экстерналий управления энергосбережением в промышленности. Доказано, что улучшение управления энергосбережением приносит множество преимуществ для здоровья человека и окружающей среды, стимулирует экономический рост. Кроме того, промышленные предприятия, экономя до 10-30% их годового использования энергии, повышают их производительность и эффективность деятельности с помощью лучшего управления потреблением энергии.

Ключевые слова: управление, энергосбережения, промышленность, предпосылки, экстерналии.

The article is devoted to the definition of preconditions and externalities of energy saving management in industry. It is proved that improved energy efficiency management brings many benefits to human health and the environment, stimulates economic growth. In addition, industrial enterprises, saving up to 10-30% of their annual energy use, increase their productivity and efficiency through better management of energy consumption.

Key words: management, energy conservation, industry, background, externalities.

Постановка проблеми. Промисловий сектор використовує більше енергії, ніж будь-які інші сектори кінцевого споживання, і в даний час споживає близько

37% світової загальної енергії. При цьому глобальне економічне зростання призводить до збільшення попиту на енергію. Прогнозується, що споживання енергії в промисловому секторі зросте до 2030 р. в середньому на 2,4 відсотка на рік – на 3,2 відсотка в країнах, що розвиваються, і 1,2 відсотка – у розвинутих країнах.

При цьому промисловий сектор має величезний нерозвинений потенціал з енергозбереження, який позитивно вплинув би на покращення стану економіки та підвищення конкурентоспроможності промислової продукції. Крім того, очевидним є негативний вплив неефективного використання енергетичних ресурсів на стан навколишнього середовища: забруднення повітря через викиди парникових газів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління енергозбереженням є однією із ключових тем досліджень у сфері економіки промислового підприємства. Зокрема, сучасні концепції енергозбереження та наукові засади їх реалізації досліджуються у праці М. Вознюка [1]; вплив енергозбереження на економіку країни відзначають В. Ільченко, Б. Новак [2]; мезоекономічний ефект впровадження енергозберігаючих заходів у промисловому комплексі підкреслюють О. Сурменелян [3], Л. Горошкова, В. Волков [4]; В. Шишкін та А. Оверченко [5], Ю. Олійник [6] розглядають впровадження стратегії енергозбереження як засіб підвищення економічного потенціалу промислового підприємства.

Метою статті є виявлення передумов та обґрунтування екстерналії управління енергозбереженням у промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На міжнародному рівні енергоефективність та технології енергозбереження активно обговорюються:

на зборах G8;
сесіях Комісії Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку;
фігурує в «Марракешському процесі» щодо сталого споживання і виробництва енергії.

Енергозбереження, яке спрямовано на підвищення ефективності матеріального споживання через зменшення обсягу споживаних енергетичних ресурсів у виробництві, має набагато більші та суттєві екстерналії.

Розглядаючи об'єктивні передумови доцільності впровадження управління енергозбереженням, відзначимо, що означена практика природньо веде до скорочення використання енергетичних ресурсів, забезпечуючи тим самим доступність майбутніх поколінь до сировинних засобів виробництва, зменшуючи вартість виробництва та покращуючи рівень життя. У той час як дефіцит енергетичних ресурсів не накладає суттєвої стриманості на розвиток, збереження цих ресурсів надає переваги.

Важливими є і макроекономічні причини.

Зростання цін на енергетичні ресурси. Оскільки найбагатші та найбільш доступні родовища поступово виснажуються, ціна сировини в останні десятиліття мала тенденцію до зростання з короткочасними коливаннями внаслідок циклів пропозиції та попиту. З 2004 року ціни на метали суттєво зросли, а індекс металів МВФ збільшився майже втричі, ніж рівень 2002 року. Це збільшення цін було обумовлено, в першу чергу, високим зростанням попиту, в основному з Китаю. Якщо ціни на енергоносії залишаються високими, а

видобуток і переробка енергетичних ресурсів, як правило, є енергоємними, то ціни на сировину, ймовірно, залишаться дещо вище цін ХХ-го сторіччя. Як наслідок, існує потреба у підвищенні матеріальної ефективності виробництва за рахунок скорочення обсягу використання енергетичних ресурсів.

Забезпечення енергетичної безпеки (надійності постачання). Енергетичні ресурси у багатьох країнах залежать від імпорту, а їх постачання обмежується геополітичними подіями. Зменшення обсягу імпортованих енергетичних ресурсів є стратегічною метою для багатьох країн, які не мають їх достатньої величини для забезпечення промислового виробництва. У цьому сенсі впровадження енергозберігаючих технологій веде до підвищення рівня енергетичної безпеки.

Вагомими є і екологічні передумови.

Скорочення викидів парникових газів для виконання зобов'язань за міжнародними природоохоронними угодами. Наприклад, Директива Європейського Союзу щодо енергозберігаючих продуктів (EuP) охоплює весь життєвий цикл продукту: проектування, виготовлення, використання та утилізацію, і встановлює законодавчі вимоги щодо використання енергії у виробленій продукції.

Екологічні наслідки видобутку та первинної переробки енергетичних ресурсів, зокрема, можуть включаючи забруднення вод, забруднення повітря та деградацію земель. Витрати цих впливів на навколишнє середовище не відображені в ринковій ціні на сировину. Досвід показує, що екологічний вплив переробки енергетичних ресурсів істотно менше, ніж наслідки видобутку тієї ж сировини.

Зменшення обсягу використання енергетичних ресурсів відповідно знизить обсяг відходів, які йдуть на сміттєзвалища або спалюються, спричиняючи забруднення води, повітря та мають інші негативні наслідки від поводження з відходами. Промислове виробництво і споживання пов'язані з видаленням твердих побутових відходів через відходи від видобутку промислової сировини.

Разом з переліченими перевагами на макrorівні та екологічному стані, існують обмеження на рівні промислових підприємств у впровадженні енергозберігаючого управління: керівники підприємств хочуть бачити найшвидший економічний ефект та легкодоступні рішення, мати уявлення про нові технології енергозбереження.

При цьому доведене значення енергоменеджменту як основного інструменту підвищення енергозбереження через наступні аспекти:

енергетичний менеджмент та існуюча технологія забезпечує величезний потенціал зменшення витрачання енергетичних ресурсів у короткі терміни окупності енергозберігаючих технологій;

багато заходів з енергозбереження у промисловості є економічно ефективними: вони не тільки економлять витрати на енергію та знижують собівартість продукції, а також можуть підвищувати конкурентоспроможність промислової продукції.

Що стосується політики у галузі енергоменеджменту, то багато європейських країн активно впроваджують його у практику, зокрема, передові технології застосовано підприємствами Болгарії, Португалії та Іспанії. При

цьому деякі з програм спрямовані не тільки на підприємства промислового сектору, а також на комунальний і транспортний сектори.

Директива 2012/27/ЄС забезпечує визначення для систем управління енергоспоживанням, як «сукупність взаємопов'язаних або взаємодіючих елементів плану, що встановлює ціль енергетичної ефективності та стратегію досягнення цієї мети» [7]. Зазвичай системи енергоменеджменту містять безперервний процес моніторингу обсягу енергії для зменшення її споживання, що часто еквівалентне енергетичному аудиту. Тому впровадження системи енергоменеджменту також задовольняють критеріям аудиту.

У керівництві Європейської комісії [8] у відповідності зі статтею 8 Директиви 2012/27/ЄС, енергоаудит визначається як «систематична процедура з метою одержання адекватного знання про споживання енергії будівлею або групою будівель, у промисловій або комерційній експлуатації або установкою або приватною або державною службою, виявлення та кількісне визначення рентабельних енергозберігаючих можливостей та звітування про результати» [8].

Одним із центральних елементів широкого розповсюдження такого роду інструментів у Європі є реалізація статті 8 Директиви 2012/27/ЄС, яка вимагає від держав-членів ЄС:

впровадити чотирирічні зобов'язання з енергетичного аудиту для великих підприємств;

розробляти програми, спрямовані на заохочення малих та середніх підприємств (МСП) до добровільного проходження енергетичного аудиту та здійснення аудиторських рекомендацій.

Також Директивою 2012/27/ЄС визначається необхідність сприяння аудиторським перевіркам та залучення кваліфікованих аудиторів, нагляду, програм підвищення обізнаності та мінімальні критерії аудиту. Ці мінімальні критерії повинні ґрунтуватися на вимірюванні, відстежуванні даних щодо обсягів споживання енергії, загальну його ефективність для визначення найбільш реальних можливостей для поліпшення управління енергозбереженням.

Таким чином, енергетичні аудити та енергоменеджмент можуть розглядатися як такі інструменти, що дозволяють визначати та спостерігати шляхом систематичних процедур за існуючим потенціалом енергозбереження для досягнення цілей енергоефективності.

Стандарти енергоаудиту та систем енергоменеджменту в Україні відповідають критеріям європейських та міжнародних стандартів:

ISO 50001 («Energy management systems – Requirements with guidance for use») (Системи енергоменеджменту – Вимоги та керівництво до застосування)) - добровільний міжнародний стандарт, що встановлює вимоги по розробці, впровадженню, підтримці і поліпшенню системи енергетичного менеджменту з метою досягнення постійного вдосконалення в галузі управління енергією, в тому числі енергоефективності, використання і споживання енергії;

ISO 50002 «Енергетичні аудити. Вимоги і посібник по їх проведенню» застосовується з метою комплексного енергетичного обстеження об'єкта для розробки програми пріоритетних заходів енергозбереження, спрямованих на економію коштів і енергоресурсів, модернізацію об'єкта, підвищення фінансової стійкості підприємства. Енергоаудит дозволяє визначити шляхи економії енергоресурсів, виявити першочергові мало затратні заходи і розробити

перспективу енергозбереження підприємства в цілому з урахуванням плану розвитку виробництва. Проводиться з урахуванням вимог стандартів серії EN 16247 (Energy Audits);

ISO 14001 (Системи екологічного менеджменту) – основний міжнародний стандарт, який визначає механізм впровадження та функціонування ефективної системи екологічного менеджменту (СЕМ). Застосування даного стандарту дозволяє:

ідентифікувати і контролювати екологічні аспекти діяльності організації, її продукції і послуг, в тому числі відповідно до вимог екологічного законодавства та інших зацікавлених сторін (місцевими і національними органами влади, комерційними товариствами, неурядовими організаціями, споживачами, співробітниками, екологами та ін.);

поступово знижувати негативний вплив екологічних аспектів організації на навколишнє природне середовище, при цьому зберігаючи рентабельність виробництва;

досягти постійного поліпшення екологічних показників.

У промисловому секторі України програми стандартизації є добровільними, але надає низку суттєвих переваг при виході на міжнародні ринки.

Стосовно стандарту по системам енергоменеджменту ISO 50001 в Україні проводиться його впровадження. Фахівцями наводяться його переваги і загрози обов'язкового введення його в дію основному для експортно-орієнтованого сектора промисловості України:

1. загрози (з поступовим спадання):

поява нових і дієвих бар'єрів для обмеження збуту на зовнішніх ринках енергоємної продукції українських підприємств;

істотне зниження надходжень до бюджету держави, пропорційно зниженню збуту на зовнішніх ринках (металопродукція, добрива, машини і металомісткого обладнання);

падіння конкурентоспроможності експортно-орієнтованих підприємств на значну перспективу на період загальносвітового зростання цін на енергоносії;

стагнація процесів модернізації в промисловості через зниження прибутковості бізнесу;

2. переваги (з поступовим зростанням):

перехід на уніфіковану модель менеджменту, загальноприйняту в світі;

руйнування безлічі бар'єрів, що залишилися від періоду дешевих енергоресурсів і централізованої економіки;

поступове зниження енерговитрат до загальноєвропейського рівня;

стимулювання модернізації підприємств і муніципалітетів [9].

ISO 50002 встановлює види енергетичного аудиту (рис. 1).

Одна з багатьох причин впровадження та сертифікації ISO 14001 є те, що останнім часом багато міжнародних промислових корпорацій очікують від своїх потенційних постачальників застосування більш екологічних технологій і можуть вимагати наявності сертифікованої системи екологічного менеджменту для участі в тендерах і початку співпраці. Крім того, результативно працююча система екологічного менеджменту підвищує керованість організації в природоохоронних питаннях, збільшує її нематеріальні активи, дозволяє знизити

витрати на управління відходами, підвищити економію сировини і енергії, а також знизити ризик виникнення екологічних інцидентів, в тому числі аварій.

Рис. 1. Види енергоаудиту (сформовано автором за [10])

Переваги сертифікації за системою екологічного менеджменту відповідно до вимог стандарту ISO 14001 фахівцями не оспорується. Це:

придбання позитивного іміджу підприємства серед споживачів, громадськості та регулюючих органів, яким організація демонструє прихильність до захисту навколишнього природного середовища;

розширення ринку збуту за рахунок збільшення числа лояльних споживачів і нових ділових партнерів;

збільшення потоку інвестицій і отримання кредитів на більш вигідних умовах, зважаючи на зниження екологічних ризиків;

підвищення конкурентоспроможності за рахунок наявності визнаного на міжнародних ринках сертифіката [11].

Таким чином, проведені дослідження уможливають розуміння того, що підхід до управління енергозбереженням для галузей промисловості слід

будувати на наступних принципах: постійних та систематичних зусиль з покращення економічних, фінансових та екологічних показників; залучення компетентних фахівців; чіткого аудиту та контролю за показниками енергоспоживання; досягнення енергоефективності.

Узагальнення проведених досліджень наведено на рис. 2.

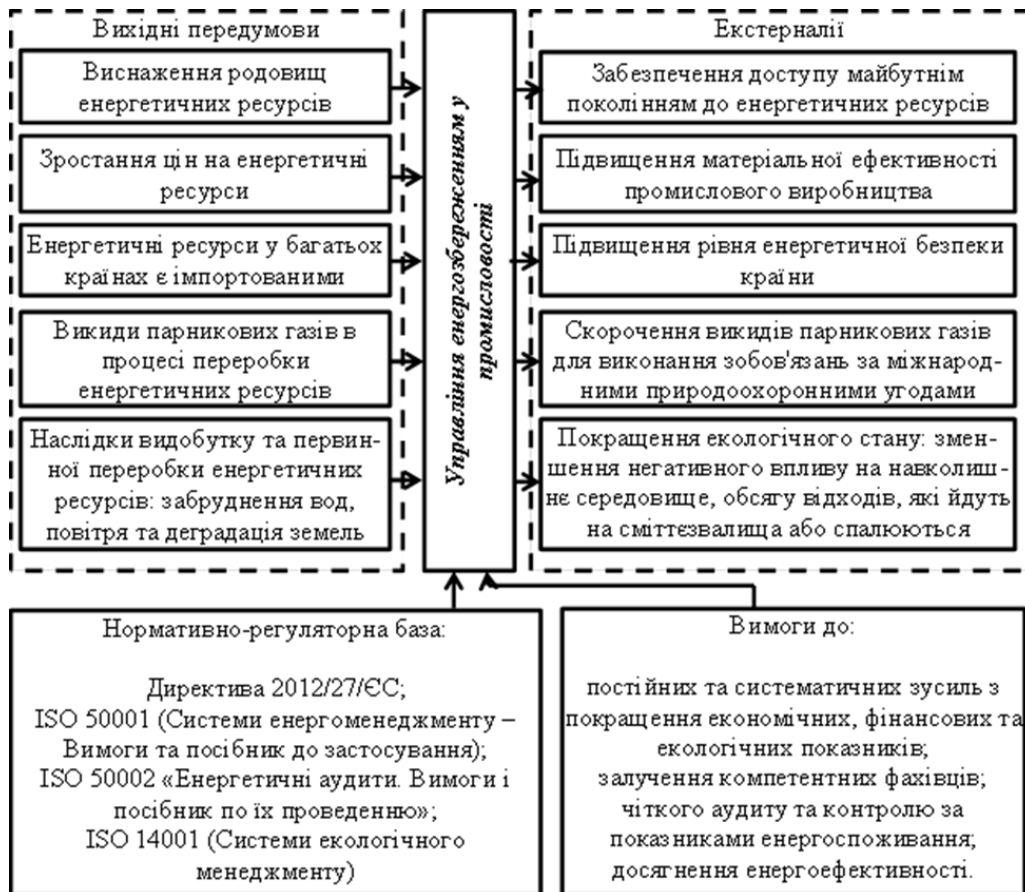

Рис. 2. Управління енергозбереженням у промисловості (розвинуто автором)

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, покращення управління енергозбереженням приносить безліч переваг для здоров'я людини та навколишнього середовища, стимулює економічне зростання. Крім того, промислові підприємства, заощаджуючи до 10-30% їх річного використання енергії, підвищують їх продуктивність та ефективність діяльності за допомогою кращого управління споживанням енергії. Існуюча практика довела необхідність застосування енергозберігаючих технологій, що позитивно впливає на заощадження значної кількості енергетичних ресурсів, зниження викидів та платежів за комунальні послуги. Періоди окупності для різних заходів енергозбереження були визначені та визнані економічно вигідними в більшості випадків. Разом з тим, ефективність заощадження енергії не є стратегічною площею в більшості галузей промисловості, управління енергоспоживанням та енергоаудит сертифікуються добровільно. Тому урядові дії необхідно спрямувати на ініціювання енергозберігаючого управління, що визначається як тема подальших досліджень.

Література:

1. Вознюк М. А. Сучасні концепції ресурсо- та енергозбереження та наукові засади їх реалізації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 1. С. 303-312.
2. Ільченко В. М., Новак Б. С. Енергозбереження та енергозабезпечення в Україні. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 3. С. 69-73.
3. Сурменелян О. Р. Енергозбереження як фактор економічної безпеки промисловості України. Соціальна економіка. 2015. № 2. С. 91-97.
4. Горошкова Л. А., Волков В. П. Системний підхід до управління енергозбереження на мезорівні. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 31(1). С. 133-139.
5. Шишкін В. О., Оверченко А. І. Впровадження стратегії енергозбереження як засобу підвищення економічного потенціалу промислового підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 1(1). С. 160-162.
6. Олійник Ю. С. Управління енергозбереженням та енергоспоживанням на промислових та господарських підприємствах. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2016. Вип. 176. С. 87-88.
7. Directive 2012/27/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:en:PDF>
8. Guidance note on Directive 2012/27/EU on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EC, and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC Article 8: Energy audits and energy management systems (SWD/2013/0447 final) / EU Commission, 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013SC0447&from=EN>
9. Внедрение стандарта энергоменеджмента ISO 50001 в промышленности и ЖКХ Украины. Комиссия УСПП по энергоэффективности, Киев, 17 февраля 2010 г. URL: <https://www.ecosys.com.ua/press/presentations/art102.pdf>
10. Проведение энергетического аудита согласно стандартам. URL: <http://www.tecko.com.ua/eaudit.html>
11. Сертификация ISO 14001. URL: <https://intercert.com.ua/management-system-certification/certification-iso-14001>

The industrial sector has a huge undeveloped energy saving potential, which would have a positive impact on improving the state of the economy and improving the competitiveness of industrial products.

Energy saving aimed at increasing the efficiency of material consumption due to the reduction of the volume of consumed energy resources in production has much larger and significant externalities: this practice naturally leads to a reduction in the use of energy resources, thereby ensuring the availability of future generations to raw materials, reducing the cost of production and improving the standard of living; increase of material efficiency of production at the expense of reduction of volume of use of energy resources; provision of energy security (reliability of supply); reduction of greenhouse gas emissions to meet obligations under international environmental

agreements; reducing the amount of waste that goes to landfill or burned, causing water pollution, air pollution and other negative consequences of waste management.

Together with the benefits listed at macro level and environmental status, there are limitations on the level of industrial enterprises in the implementation of energy-saving management: enterprise executives want to see the fastest economic effect and easy-to-reach solutions, have an idea of new energy saving technologies. At the same time, the value of energy management as the main tool for increasing energy efficiency has been proved through the following aspects: energy management and existing technology provides enormous potential for reducing the consumption of energy resources in the short payback period of energy-saving technologies; Many energy-saving measures in the industry are cost-effective: they not only save energy costs and reduce the cost of production, but also can increase the competitiveness of industrial products.

The studies carried out make it possible to understand that the approach to energy saving management for industries should be based on the following principles: constant and systematic efforts to improve economic, financial and environmental performance; the involvement of competent specialists; clear audit and monitoring of energy consumption; achieve energy efficiency.

Energy efficiency is not a strategic task in most industries, power management and energy auditing are voluntary. Therefore, government actions should be directed at initiating the mandatory introduction of energy-saving management.

УДК 687.016(100)"20"

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ МОДИ

ЯСИНСЬКА О. Г.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри індустрії
моди, Київський національний
університет культури і мистецтв

В роботі розглянуто історичні віхи формування індустрії моди в Україні, виникнення сучасної термінології менеджменту підприємств індустрії моди, формування та функціонування ринку легкої промисловості, надано класифікацію зазначених підприємств за об'єктно-суб'єктною ознакою.

Ключові слова: підприємство, менеджмент, індустрія моди, мода, феномен, споживання, феномен, ринок.

В работе рассмотрены исторические вехи формирования индустрии моды в Украине, возникновение современной терминологии менеджмента предприятий индустрии моды, формирование и функционирование рынка легкой промышленности, приведена классификация указанных предприятий по объектно-субъектному признаку.

Ключевые слова: предприятие, менеджмент, индустрия моды, мода, феномен, потребления, феномен, рынок.

The paper discusses the historical milestones in the formation of the fashion industry in Ukraine, the emergence of the modern terminology management for companies in the fashion industry, the formation and functioning of the market of light industry, classification of these enterprises according to the object-subject basis.

Key words: enterprise, management, fashion industry, fashion, phenomenon, consumption, phenomenon, market.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які цілком охопили всі сфери вітчизняного суспільного розвитку, безпосередньо торкнулися й такої специфічної, але досить вагової (як з економічної точки зору, так й з позицій світового визнання й позиціонування) сфери – індустрії моди.

Руйнування колишніх стереотипів вимагає побудови принципово нової моделі менеджменту підприємств індустрії моди, як вагової складової, дієвого важелю прискорення інтеграційних процесів, щодо позиціонування України в світовому глобалізованому просторі.

Поглиблення ринкових трансформацій, вихід вітчизняних виробників на світові ринки, потребує певної відповідності понятійно-категоріального апарату в усіх сферах життєдіяльності [9], це твердження безумовно стосується й менеджменту підприємств індустрії моди, отже обрана тема даної публікації є актуальною та своєчасною.

Процес розвитку ринку світової моди відбувся в напрямку перетворення кравецького мистецтва в індустрію моди. Тому, виникає потреба дослідження процесу менеджменту на поприщі фешн-індустрії, що включає в себе планування, мотивацію, організацію, контроль і відображає тенденцію включення вітчизняної індустрії моди у світову економіку, що неможливо без формування відповідного категоріально-понятійного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиріччя в індустрії моди відбулось більше сотні поглинань, які забезпечили її лідерам значне зростання масштабів бізнесу. З погляду розвитку глобальних брендів, світовий фешн-ринок сьогодні є одним з найбільш перспективних. Це, своєю чергою, обґрунтовує актуальність здійснення комплексного аналізу розвитку ринку індустрії моди, в рамках менеджменту соціокультурної діяльності, враховуючи недостатню вивченість проблеми місця і ролі даного сектору в рамках світової економіки.

Виникнення та становлення ринку індустрії моди – «не подія, а тривалий процес. А. Б. Гофман в своїй теорії моди і модної поведінки, сформульованої та детально структурованої на початку 2000-х років, відзначав, що мода, а відповідно і індустрія моди (на думку автора) можуть існувати лише в суспільствах, яким властива динамічність, відвертість, надмірність, соціальна диференціація і мобільність» [3].

Такої ж думки дотримуються вчені [6; 9], які схильні вважати, що лише у ХІХ столітті, в процесі політичних, технологічних і промислових революцій, нівелювання соціально-класових, національних та міжрегіональних бар'єрів, процесу перманентної урбанізації, відбулося формування як економічного явища феномену індустрії моди, але як свідчить реальний стан справ в економічному просторі України вивчення цього питання залишається на початковій стадії.

Дане дослідження виконане в рамках реалізації комплексної науково-дослідної роботи кафедр економіки та індустрії моди Київського національного університету культури і мистецтв за темою «Дослідження розвитку крос-культурних відносин в економічному просторі України» (державний реєстраційний номер 0115U 000560).

Метою статті є дослідження існуючих тенденцій та формування основних складових понятійно-категоріального апарату стосовно менеджменту підприємств індустрії моди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування вітчизняної економіки в ХХ столітті за механізмом командно-адміністративної системи з притаманним їй директивним плануванням, врахуванням потреб середньостатистичного споживача [9], породив феномен радянської культури в цілому та радянської моди зокрема.

На теренах радянських республік весь час їх існування мали місце з одного боку прояви національної аутентичної культури з іншого відчувався вплив світових культурних тенденцій в тому числі й стосовно розвитку індустрії моди та формування системи менеджменту цієї галузі [6; 9].

Довгий період менеджмент індустрії моди й власне мода, формувалася в межах західноєвропейської культури, таким чином, практично не існуючи до кінця ХХ ст. в нашій країні.

З моменту обрідіння Україною незалежності докорінних змін зазнали всі

без виключення сфери суспільного життя, безумовно ці зміни торкнулися й вітчизняної індустрії моди, виникає потреба формування як принципово нового понятійно-категоріального апарату галузі в цілому так й проблем розвинення теорії й практики менеджменту індустрії моди.

Індустрія моди – сектор сфери послуг, зайнятий формуванням у покупців образу модної продукції, її виробництвом і реалізацією [8].

Мода є соціальним феноменом. Головне призначення модних речей – задовольняти естетичні потреби і сигналізувати (свідчити) про соціальний статус їх власника. У монографії [6] доведено, що ухвалою цього феномена займаються фахівці самих різних галузей: філософи, соціологи, мистецтвознавці і кожен з них акцентує увагу на тих особливостях цього явища, які представляються їм найбільш значущими і суттєвими.

Але всі вони сходяться в єдиному: мода – це інституціональний і культурний феномен розвинутих суспільств, який може реалізовуватися в особливому контексті. Це – спосіб існування індивідуумів, характерний для певного періоду часу. Як об'єктивного вираження мода використовує різного роду матеріальні і нематеріальні блага, які надають їй споживачеві певний символічний і соціальний статус.

Структурно мода являє собою систему організацій, груп, індивідуумів, заходів, які забезпечують її функціонування на ринку і які становлять системоутворюючі складові елементи менеджменту індустрії моди.

Закріплення на ринку є важливою стратегією підприємств індустрії моди, при цьому, як зазначає широко відомий своїми дослідженнями в сфері філософії моди професор університету м. Бергена (Норвегія) Ларс Свендсен, «метою збільшення культурного капіталу моди найчастіше стає врешті-решт збільшення капіталу економічного. Мода завжди знаходиться десь посередині між мистецтвом і капіталом і часто схиляється в бік першого, щоб заглушити звучання другого» [3].

До кінця XIX століття індустрія моди була відсутня, хоча сама мода відома з античних часів. Поняття моди як соціального феномену вперше було дано на початку XX століття. Тоді ж вигадувалася одяг, який буде носити еліта суспільства. Але завжди було відомо, що то що носила еліта – переходило в маси. Так, з роками складається своєрідний «конвеєр». Одяг допомагає грамотно підкреслити свій вік, статус, індивідуальність.

У 50-60-і роки XX століття, в розвинених країнах формується система прогнозування моди. З'являються такі поняття як «від кутюр», «прет-а-порте» для середнього класу і масового виробництва. 60-80-е це епоха Коко Шанель, Крістіана Діора, Ів Сен Лорана, Юбера Живанши. У 90-і роки індустрія моди має колосальне просування і появу безлічі тенденцій з їх ярко вираженим крос-культурним характером.

Вітчизняний механізм розвитку індустрії моди був запущений в 90-і роки XX століття. Основною перешкодою її розвитку (як практично й всіх інших галузей економічної системи України) стала потреба в принциповому оновленні основних фондів, відсутність обігового капіталу, необхідність залучення інвестицій, розвиток реклами, принципово нових підходів в менеджменті.

У 2000-і на українському ринку домінує одяг західних виробників. (80 % із західної Європи і лише 20 % – вітчизняне виробництво).

Наукове пояснення моди як соціального феномена вперше дали в кінці XIX – початку XX ст. американський економіст Торстейн Веблен і німецький соціолог Георг Зіммель, творці теорії просочування (trickle-down theory). На їхню думку, мода створюється в елітних соціальних групах для підкреслення своєї відмінності від простих людей. Прагнучи відповідати еліті, середні і нижчі верстви поступово переймають модні новинки [5].

У XX ст., в міру нівелювання класової різниці в суспільстві, мода як і раніше переслідує цілі щодо виокремлення соціальних відмінностей притаманних суспільству, але вже в рамках просто різних соціальних груп. Яскравим прикладом є молодіжна мода, яка переслідує мету підкреслення та виділення відмінності між людьми різного віку.

Таким чином, можна зробити висновок, що модною продукцією не можуть бути товари так званого виробничого споживання (наприклад турбіни, верстати тощо). Це ж стосується і предметів особистого споживання, з яких до модних, як правило, не входять ті, які не підлягають демонстративному споживанню.

Так, до модної продукції, у вузькому змістовному трактуванні цього слова, відносять, як правило, деякі групи товарів легкої промисловості, що спрямовані на задоволення власних потреб споживачів, зокрема таких як: одяг; особисті аксесуари (панчохи, рукавички, сумки, ремені, капелюхи, шарфи, годинники, ювелірні прикраси тощо); парфумерію і косметику (духи, помада, лак для волосся та ін.); домашні аксесуари (постільна білизна, посуд, килими та ін.) [4].

При цьому, до ключових галузей, включених в процес модної індустрії (економіки та менеджменту моди), відносять як правило парфумерну і перукарну промисловість, виробництво текстилю, модельний бізнес.

Коло модної продукції має тенденції до стрімкого розширення. Так, раніше, до модних товарів відносили практично всі товари для жінок, вважаючи при цьому, що лише прекрасній половині людства необхідні згадані вище товари та послуги, з метою постійної турботи про зовнішність. Проте, з часом, такий гендерний стереотип було знівельовано – з'явилася мода і для чоловіків.

Разом з тим, відбулося поширення модних товарів, пов'язане зі зростанням життєвого рівня населення публічного способу життя. Наприклад, якщо таке споживання їжі та прання білизни раніше в суспільстві були суто процесами приватного життя, то нині люди їдять їжу, застосовують побутову хімію, куплені в магазині. Тому, нині до модної продукції і послуг, в широкому сенсі слова, можна віднести практично всі товари особистого споживання.

Становлення менеджменту модної індустрії пов'язане з паралельним розвитком престижного споживання і суспільства масового споживання. До кінця XIX ст. індустрія моди була відсутня, хоча сама мода як соціальний феномен відома з античних часів. Справа в тому, що поки рівень життя основної маси населення залишався низьким, її споживання обмежувалося предметами першої необхідності з чисто функціональними властивостями [6]. Доцільно зазначити, що масове виробництво модного одягу, поширилося за умові масштабного розширення середнього класу населення.

Таким чином, щодо етапів розвитку ринку індустрії моди, то їх доцільно розглядати на прикладі виробництва модного одягу.

У «період приблизно з 1890-х до 1960-х виробництво модного одягу і аксесуарів поступово перетворюється з дрібного бізнесу в масове виробництво і стає індустрією. Ще в середині ХІХ ст. з'явилися спеціальні журнали мод, які розповідали (рекламували, пропагували) про тенденції поточного сезону, асортимент (про те, що носять в Парижі), мережі модних магазинів [6].

У 1950-1960 х рр., в період «формування в розвинених країнах суспільства масового споживання, розвивається система прогнозування тенденцій моди. Поява фірм, що спеціалізуються на аналізі тенденцій розвитку індустрії моди, пов'язане з тим, що масове виробництво готового одягу вимагало приймати масштабні і довгострокові рішення про виробництво і закупівлі.

Тому виробник масової готового одягу почав залежати не тільки від уподобань та переконань дизайнера, але від того, які тканини пропонує їх виробник. Той, в свою чергу, міг запропонувати тільки те, що дозволяло виготовити сировину і нитки, які були в наявності на ринку на даний момент.

Щоб на прилавку з'явилося плаття модного кольору, актуальною фактурою і оригінального фасону, треба було за 3 роки до цього внести зміни в технологію вирощування бавовни і одночасно створити формулу для виробництва барвника майбутнього полотна [3]. За таких умов і виникла система прогнозування змін щодо домінуючих тенденцій на ринку продукції індустрії моди.

Починаючи з цього періоду, економіка індустрії моди розділилася на два рівня – товари «від кутюр» (індивідуальні замовлення для еліти) і «прет-а-порте» (масове виробництво для середнього класу). Саме 1960-1980-і роки стали епохою знаменитих паризьких кутюр'є – Коко Шанель, Крістіана Діора, Ів Сен Лорана, Юбера Живанши та ін.

З 1990-х років в індустрії модного одягу панує «плюралізм», при якому важко говорити про будь-який єдиний домінуючий стиль, тенденції, що склалися раніше, дробляться на безліч трендів.

Паралельно з цим наростає швидкість змін, оскільки інформація про нові стилі ментально поширюється завдяки новим засобам масової комунікації. Якщо раніше індустрія моди орієнтувалася на дорослих і заможних покупців, то до кінця ХХ століття мода помітно «омолодилася». Нарешті, відбулося зниження ролі талановитих стилістів – тепер моду задають не тільки талановиті дизайнери і не стільки столиці мод (Париж, Лондон, Нью-Йорк), скільки фірми-виробники, які пропагують бренди.

Схожі тенденції – перехід від домінуючого стандарту до множинності стандартів моди – можна відзначити і в розвитку інших ринків модних товарів.

Індустрія моди формувалася як феномен західноєвропейської цивілізації, і аж до кінця ХХ ст. її не торкалися інокультурні впливи. Глобалізація ХХ ст. привела не тільки до трансляції європейської моди по всьому світу, але і до проникнення в цю індустрію впливів країн Сходу.

В Японії з'явилися виробники модних товарів міжнародного рівня (Іссі Міяке, Йоші Ямамото і ін.), Всесвітньо відомий паризький кутюр'є японського походження – Кензо Токадо прогнозує розширення в ХХІ ст. впливу східної культури й очікувати і певної «орієнталізації» індустрії моди, про що свідчать автори монографії [6].

Компанії, що займаються виробництвом, продажем і обслуговуванням

модної продукції, являють собою гігантську індустрію, що дає багатомільярдні доходи й дивіденди, але вимагає досить великих інвестицій. За деякими оцінками, з початку 2000-х років індустрія моди займає 5-е місце серед найбільш капіталомістких галузей сучасної економіки, виходячи з цього потрібна досить гнучка, адаптивна система менеджменту.

Метою індустрії моди зазвичай вважають задоволення попиту кінцевих споживачів модного продукту. Слід, однак, підкреслити, що в сучасному світі формування та поширення уявлень про те, що вважається модним, давно перестало бути стихійним і стало важливою галуззю економіки – частиною маркетингу, реклами і PR.

Сучасна індустрія моди заснована не на «підлатуванні» під уже сформовані потреби, а на довгостроковому прогнозуванні та плануванні. Зміни, в стилях одягу стають відомі за півроку до його появи в магазинах, коли за результатами спеціальних демонстрацій нових зразків, журналісти-аналітики повідомляють про новинки та основні тенденції майбутнього сезону.

В цей же час в ході «шоу-румів» (прем'єрних демонстрацій) представники торгових фірм роблять замовлення на колекції для магазинів. І тільки зібравши весь пакет замовлень, виробники готового одягу починають виробляти колекції масовим тиражем.

Виробники модної продукції можемо розділити на дві групи – прямі виробники і контрактори.

Прямі виробники – «це компанії (Levi Strauss and Co. в США), які створюють власні торгові марки, розробляють моделі, колекції та потім виготовляють їх на власних підприємствах. Великих компаній такого типу дуже мало. Найчастіше компанії, які самі «винаходять» і самі виробляють всю колекцію повністю, займаються дрібносерійним виробництвом з виробами обмеженого асортименту і невеликого тиражу [1].

Так, більше 80 % дорогого одягу поставляється в Україну із Західної Європи, в тому числі, половина ввезеного одягу – з Італії. В той же час починає розвиватися вітчизняне виробництво модних товарів, що створює власні популярні бренди («Міхаїл Воронін», «VOVK»).

Глобалізація ХХ ст. привела до формування сучасної індустрії моди, яка стала, в широкому сенсі, явищем світового масштабу, коли будь-який суб'єкт індустрії здійснює свою діяльність в умовах міжнародного середовища [8].

Таким чином, розвиток індустрії моди в ХХ столітті привів до формування та розділення модних продуктів на дві категорії – товари для еліти і товари для масового споживача. Це явище є найбільш очевидним на прикладі модного одягу, як продукті і об'єкті діяльності індустрії моди.

Стереотипно поняття мода часто асоціюється з поняттям від кутюр, вироби якої відрізняються ексклюзивністю (часто за одиничним замовленням клієнта), високою якістю виготовлення (із значною частиною ручної роботи), і призначені для підкреслено демонстративного споживання [5].

Ринок попиту вищезгаданої продукції моди має тенденцію до постійного зниження, пов'язаного з їх постійним дорожчанням в ціні. Даний фактор також призвів до того, що на сучасному ринку індустрії моди, продукт з попередньо зазначеними характеристиками створюється, як правило іменитими Будинками моди не для отримання доходу, а з метою розширення власної діяльності та

популяризації власного бренду. Іншими словами, продукція «від кутюр» стає рекламою переважно традиційної продукції класу «перт-а-порте», які і приносять дохід Будинкам моди, наприклад таким як Christian Dior, Chanel та ін.

В процесі дослідження значущості складових елементів менеджменту індустрії моди, які становлять її базу, та відзначаючи їх внутрішні взаємозв'язки, слід виокремити специфіку функціонування суб'єктів індустрії моди, навести їх класифікацію.

Така класифікація системоутворюючих складових компонентів індустрії моди, коли модний продукт виступає у вигляді модного одягу, очевидно, має структуру, що складається з наступних елементів:

– суб'єктів індустрії, які здійснюють підприємницьку діяльність, пов'язану з процесом розробки, виробництва і розподілу об'єктів індустрії. В індустрії модного одягу до них можна віднести дизайнерів, виробників сировини і одягу, оптову та роздрібну торгівлю і т.д. Це також споживачі об'єктів індустрії, які є ринком для вищеназваних суб'єктів, і величина попиту яких визначатиме ефективність діяльності кожного суб'єкта індустрії окремо і всієї індустрії в цілому [3];

– об'єктів індустрії, якими є модна тенденція і модний продукт, зокрема модний одяг. Модна тенденція в індустрії модного одягу реалізується за допомогою модної первинної сировини, текстилю, фурнітури та інших матеріалів, і в результаті – модного одягу[4].

Відповідно до запропонованої класифікації, в процесі визначення сутності поняття менеджменту індустрії моди, даний феномен, на нашу думку, доцільно тлумачити як сукупність різних за призначенням суб'єктів, що функціонують, перебуваючи при цьому у взаємозв'язку з основними тенденціями моди, які діють в рамках виробництва тієї чи іншої продукції.

Таким чином, моду, індустрію моди, менеджмент індустрії моди можна визначити як феномен, в рамках розгляду її як окремої галузі промисловості, що є результатом цілеспрямованої діяльності всіх об'єктів індустрії, яка є водночас спонтанною, творчою, і регулює поведінку цих суб'єктів, сприяє їх адаптації в суспільстві та мінливих зовнішніх умовах ринкового оточення.

При цьому, доцільно зазначити, що «модний продукт» має можливість приймати різні характерні ознаки для кожного із суб'єктів індустрії моди. Наприклад, під модним одягом може розумітися:

- якісний одяг, що дозволяє виглядати красиво;
- одяг, який відповідає певному стилю;
- одяг, який відповідає останнім модним тенденціям (представлений в модних журналах, на показах мод, на відомих людях);
- одяг відомого дизайнера, має відомий бренд;
- одяг, популярний в місці мешкання;
- одяг, популярний серед найближчого оточення (друзів, знайомих, колег);
- одяг, що тільки з'явився на ринку одягу в місці мешкання;
- одяг, який унікальний і представлений в обмеженій кількості [4].

Таким чином мода виступає специфічною та динамічною стандартизацією масової поведінки споживача, яка виникає в результаті стихійного впливу домінуючого в суспільстві настрою і швидкоплинних смаків та захоплень

населення.

Феномен моди доцільно розглядати і як своєрідний соціально-психологічний механізм людського спілкування, який надає йому рухливості, урізноманітнює і змінює її [7, с. 161].

Мода як соціальне в першу чергу явище, чітко візуалізує та відображає як мінливість умов життя більшої частини суспільства, особливо це стосується росту соціально-економічної активності споживачів, зміну рівня та структури внутрішніх і соціальних та психологічних потреб в суспільстві.

Досліджуючи етимологію слова «мода», доцільно зазначити, що воно бере своє коріння від латинського «modus», тобто, міра, правило, критерій, спосіб життя, якість, тощо. Саме у XVII ст., французькі та італійські вчені змінюють тлумачення даного поняття та змістовне його навантаження (франц. «mode», італ. «modo») і використовують його в процесі виокремлення певного соціального та психологічного феномену.

При цьому, зазначаючи, що дане явище функціонує в межах легкої промисловості, побутового життя споживача, поширюючись при цьому на одяг, взуття, меблі, зачіску, а також манеру поведінки [5].

Щодо української мови, то слово «мода» прийшло в XVII ст. зі змістовним навантаженням на кшталт «зразок», «манера» [5].

Розвиток феномену моди, впродовж усієї історії перебуває у так званій тісній взаємодії зі змінами у навколишньому середовищі, в тому числі суспільного, економічного та соціокультурного життя, яке виступає першочерговою умовою створення специфічного роду продукції.

Основою функціонування механізму щодо дії явища моди є створення ланцюжку «передача та прийом певної інформації», яка циркулює поміж людьми, тобто міжособистісну комунікацію [2, с. 25].

З точки зору теорії комунікації, моду можна також розглядати як один із способів оформлення і закріплення нової інформації, яка потрапляє в суспільне користування в процесі соціального розвитку [2, с. 25]. Таким чином, ми можемо узагальнити вище зазначити та визначити, що мода – це особливий спосіб, інструмент, міра обробки отриманої від соціуму інформації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, індустрія моди – це окремий сектор економіки, в якій модні будинки змагаються (конкурують) між собою за емоції і фінансові ресурси покупців. Дане явище індустрії сформувалось під впливом великої кількості фешн-структур, які змагалися за споживчий ринок. Тому, можна стверджувати, що індустрія моди складається з виробництва і реалізації товарів і послуг, що включають в себе цілу мережу посередників (мережу каналів збуту).

Найбільш абстрактним концептуальним підходом є визначення феномену моди, як економічного об'єкту. Породження товарів на ринку моди потребує творчої здатності змішувати естетичні аспекти і ринковий сектор – тобто, масове виробництво модного продукту.

В загальній сукупності, дослідження ринку моди і споживчих потреб забезпечують так званий вклад щодо здійснення стратегічного аналізу моди і структурного поєднання складових елементів її в єдине ціле. Мода – це діалог між творчою індустрією (мода, дизайн інтер'єру, мистецтво, розваги), яка пропонує новинки, і споживачами, які або приймають її, або, навпаки, бракують.

Так, в процесі аналізу ринку індустрії моди, необхідним є поєднання дослідження внутрішніх та зовнішніх аспектів споживчої поведінки, з метою забезпечення вірного стратегічного управлінського рішення щодо вибору і поставки тканинних волокон, самої тканини, торгових приміщень, організації фабричного процесу, тощо, отже потрібен чіткий механізм менеджменту..

Індустрія моди, в Україні трактується як легка промисловість, за міжнародною класифікацією промислових галузей – це: «текстиль і вироби з нього; одяг і хутро; шкіряні вироби і взуття.

В Україні використовується національна система кваліфікації виробничих галузей, яка відрізняється від зазначених. Нині офіційна статистика оперує термінологічним поняттям вид економічної діяльності згідно з Класифікатором видів економічної діяльності КВЕД. За даними статистичних спостережень, легка промисловість України (індустрія моди) об'єднує 23 види економічної діяльності (згідно з КВЕД), які згруповано у три основні групи:

– текстильне виробництво (ткацьке виробництво, виробництво трикотажного полотна, килимів, канатів, мотузок, нетканих матеріалів, інших текстильних виробів, крім одягу, тощо);

– виробництво одягу (виробництво одягу зі шкіри, виробництво робочого, спіднього, верхнього одягу та аксесуарів, виготовлення виробів із хутра, виробництво трикотажного і в'язаного одягу, панчішно-шкарпеткових виробів тощо);

– виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (виробництво взуття, дублення і оздоблення шкіри, вичинка і фарбування хутра, виробництво дорожніх виробів, сумок тощо).

Отже, як бачимо, легка промисловість виготовляє предмети споживання. На сучасному ринку споживання відслідковується стійка тенденція до поєднання легкої промисловості (товарів народного вжитку) і креативності ідей сучасних дизайнерів [1]. Таким чином, ми спостерігаємо перехід від легкої промисловості до нинішньої індустрії моди, на меті якої є, в першу чергу, виготовлення та продаж модних товарів і послуг на ринку.

Подальші дослідження слід сконцентрувати на дослідження розвитку теорії та практики менеджменту підприємств індустрії моди, досліджені ретроспективи, сучасного стану та перспектив функціонування ринку індустрії моди в Україні.

Література:

1. Андреева А. Н. Дизайнерские бренды в современном фэшн-бизнесе. Рынок легкой промышленности. 2005. № 41. URL: <http://rustm.net/catalog/article/253.html>.

2. Гейл К. Мода и текстиль: рождение новых тенденций / К. Гейл, Я. Каур; перевод с англ. Т. О. Ежов; науч. ред. Т. В. Кулахметова. Минск: Гревцов Паблицер, 2009. 240 с.

3. Гофман А. Б. Мода и люди: новая теория моды и модного поведения. 3-е изд. СПб.: Питер, 2004. 208с.

4. История моды с XVII по XX столетие. Коллекция Института костюма Киото / под ред. А. Фукай. М.: АРТ-РОДНИК, 2003. 735 с.

5. Кілошенко М. І. Психологія моди. Москва: ОНІКС, 2001. 317 с.

6. Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі: кол. монографія. [Петрова І.В., Солоха Д.В., Бєлякова О.В. та ін.]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 328 с.

7. Петров Л. В. Мода как общественное явление. СПб.: Знание, 1974. 32 с.

8. Савицка Т. Е. Новая локальность. URL: <http://intelros.org/lib/statyi/savitskaya1.htm>.

9. Солоха Д. В. Формирование и реализация инновационного потенциала в условиях устойчивого развития промышленного региона: монография. Донецк.: СПД Куприянов В. С., 2010. 612 с.

Integration processes, which covered all spheres of domestic social development, directly affected such a specific, but quite significant (both from an economic point of view, and from the standpoint of world recognition and positioning) sphere of the fashion industry.

Fashion industry is a service sector engaged in the formation of buyers' image of fashion products, its production and sale.

Fashion is a social phenomenon. The main purpose of fashion items-to meet the aesthetic needs and signal (testify) about the social status of their owner. Structurally, fashion is a system of organizations, groups, individuals, activities that ensure its functioning in the market and which constitute the backbone of the management elements of the fashion industry.

Fashion products cannot be the products of so-called productive consumption (e.g. turbines, machine tools, etc.). The same applies to personal consumption items, of which the fashionable, as a rule, do not include those that are not subject to demonstrative consumption.

To the key sectors included in the fashion industry (the Economics and management of fashion), relates how the rule of perfume and barbershop industry, manufacture of textiles, the business model.

The range of fashionable products has a tendency to rapid expansion. So, earlier, to fashion goods carried almost all goods for women, considering that only the beautiful half of humanity needs the above goods and services, in order to constantly care for appearance. However, over time, this gender stereotype was leveled – there was a fashion for men.

The purpose of the fashion industry is usually considered to meet the demand of the end users of the fashion product. It should be emphasized, however, that in the modern world, the formation and dissemination of ideas about what is considered fashionable, has long ceased to be spontaneous and has become an important sector of the economy - part of marketing, advertising and PR.

Modern fashion industry is not based on "palasuwan" under the already existing needs, and long-term forecasting and planning. Changes in the styles of clothing are known for six months before its appearance in stores, when the results of special demonstrations of new models, analytical journalists report about the novelties and the main trends of the upcoming season.

Fashion acts as a specific and dynamic standardization of mass consumer behavior, which occurs as a result of the spontaneous influence of the dominant mood in society and the rapidly flowing tastes and Hobbies of the population.

The phenomenon of fashion is appropriate to consider as a kind of socio-psychological mechanism of communication, which gives it mobility, diversity and change it.

The basis of the mechanism of action of the fashion phenomenon is the creation of a chain of transmission and reception of certain information that circulates between people, that is, interpersonal communication.

From the point of view of the theory of communication, fashion can be considered as one of the ways of registration and consolidation of new information that falls into the public use in the process of social development. Thus, we can generalize above to note and determine that fashion is a special way, a tool, a measure of processing of information received from society.

УДК 336 (477)

**СИСТЕМА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЗМІСТ,
СКЛАДОВІ, ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ**

МОЙСЕЄНКО К. Є.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, фінансів та
економічної безпеки,
Донецький національний технічний
університет,
УРАКІН М. Г.
аспірант,
Донбаська державна машинобудівна
академія

Стаття присвячена доведенню тісного зв'язку між фінансовою стабільністю, фінансовою стійкістю до впливу зовнішніх шоків та фінансовою безпекою. Визначено, що фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, а її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав.

Ключові слова: система, фінансова безпека, економічна безпека, зовнішні запозичення.

Стаття посвящена доказательству тесной связи между финансовой стабильностью, финансовой устойчивостью к воздействию внешних шоков и финансовой безопасностью. Определено, что финансовая безопасность является одной из основ экономической безопасности государства, а ее формирование должно быть подкреплено сбалансированным бюджетом и относительно низким уровнем государственного долга. Вышеупомянутые вопросы особенно актуализируются в период глобальных финансовых кризисов, вызывающих неплатежеспособность государств.

Ключевые слова: система, финансовая безопасность, экономическая безопасность, внешние заимствования.

The article is devoted to the proof of the close relationship between financial stability, financial sustainability and the impact of external shocks and financial security. It has been determined that financial security is one of the fundamentals of state economic security, and its formation should be supported by a balanced budget and a relatively low level of public debt. The above-mentioned questions are especially actualized during the period of global financial crises, which cause insolvency of states.

Key words: system, financial safety, economic security, external borrowing.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі з'являються нові форми міжнародних відносин. Це призводить до сильних взаємних

залежностей країн і підвищує ризик впливу міжнародного простору на виникнення кризових явищ національних економік. У цій ситуації рання ідентифікація цих загроз надзвичайно складна і обумовлює необхідність формування системи, що дозволяє їм забезпечити запобігання або принаймні пом'якшення негативного впливу. Економічні загрози у глобалізаційних умовах посилюються масштабом зовнішніх дисбалансів: зростає диспропорція у рівні багатства країн, їх інвестиційної привабливості, технологічному розвитку або конкурентоспроможності виробництва. Суттєву роль у цьому грають міжнародні потоки капіталу, інвестованого у фінансові ринки окремих країн, через які все більше зовнішнім чином контролюється функціонування національних економік, що актуалізує дослідження фінансової безпеки, як складової економічної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Ухналь [1] характеризує можливі внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці України, які слід враховувати при розробленні шляхів підвищення її рівня; С. Лелюк [2] узагальнює основні підходи системно-біхевіористичної концепції моніторингу фінансової безпеки; О. Івашко [3] висвітлює сучасні підходи до трактування фінансової безпеки як основного складника економічної безпеки; Г. Смоквіна [4] поводить аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічної та фінансової безпеки, основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України; Ю. Радіонов [5] розкриває проблеми боргових зобов'язань України та їх вплив на розвиток економіки і соціальної сфери; Д. Басс [6] розглядає теоретичні проблеми системного сприйняття фінансової безпеки, як складової в структурі економічної та національної безпеки; Л. Зверук [7] аналізує показники боргової, банківської, валютної та грошово-кредитної безпеки на сучасному етапі. Відзначаючи значний доробок науковців в сфері забезпечення фінансової безпеки держави, подальшого дослідження потребує визначення її місця та ролі у системі економічної безпеки.

Метою статті є визначення змісту, складових, функціональних зв'язків системи фінансової безпеки держави з економічною безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пояснення сутності фінансової безпеки держави потребує логічного обґрунтування ширшої концепції – концепції економічної безпеки. Доволі часто ці аспекти безпеки ототожнюються, а окремі економічні та фінансові питання, які знаходяться в основі безпеки, тісно пов'язані.

Теоретичне втілення питань економічної безпеки є підставою для розуміння сучасного розуміння фінансової безпеки держави.

Економічна безпека – це поняття, яке використовується в науці тривалий час і з'явилося в сфері безпеки країни разом із посиленням взаємних зв'язків між економікою і потребою зниження загроз, зумовлених збройними конфліктами. Його значення протягом останніх десятиліть зазнало змін, які супроводжувалися історичними змінами в міжнародних політичних і економічних відносинах. Економічна безпека в системі державної безпеки обмежувався виключенням внутрішніх загроз належного внутрішнього функціонування економічної системи. З часом роль економічної безпеки почала розвиватися. Вона стала (поряд із військовою та політичною безпекою) рівноправним стовпом державної системи безпеки. Впливовість економіки була визнана ключовим елементом, який забезпечує можливість для фінансування інших компонентів системи

державної безпеки.

Разом з тим, політична, економічна потужність та військова безпека тісно взаємопов'язані. Демократичні політичні принципи не діють без сильної економіки. Аналогічним чином, військова сила не може формуватися без міцного економічного фундаменту, який дозволяє придбати новітню військову техніку, проводити дослідження сучасних технологій, інвестувати у підготовку військових фахівців або фінансувати військові операції.

У той же час економічна стабілізація не є можливою у разі наявних загроз у військовій або політичній сфері.

Незважаючи на значні досягнення в цій області, донині відсутній консенсус щодо єдиного визначення економічної безпеки. Проте слід підкреслити, що сучасна економічна реальність ясно вказує на те, що економічна безпека держави в першу чергу залежить від економічних процесів, що відбуваються у її внутрішньому середовищі, у господарських відносинах із державами світу, а також можливості опору чинникам зовнішнього середовища, які негативно впливають на національну економіку. Можливо підкреслити чинник економічної співпраці, особливо на основі угод про інтеграцію, з метою надати або поліпшити конкурентоспроможність країни.

Для визначення економічної безпеки слід вказати на ще одне важливе питання. На практиці економіка та політика дуже тісно пов'язані. Тому економічна безпека є результатом стану політичної і економічної системи та інструментом врегулювання політичних принципів функціонування господарюючих суб'єктів і взаємовідносин між ними і державними установами та принципів міжнародних відносин. Економічні інструменти через політичний вплив уможливають стабілізацію умов макроекономічних факторів (наприклад, податкове навантаження та бюрократизація податків) з метою забезпечення порівнянних умов конкуренції і участі в міжнародних економічних союзах для збільшення відносної стійкості до негативного впливу оточення.

Таким чином, питання забезпечення економічної безпеки безперечно є міждисциплінарною проблемою. Слід визнати, що змістовне наповнення поняття має поєднувати політичні та економічні підходи та враховувати перманентну підтримку процесу функціонування системи безпеки.

Основи економічної безпеки в епоху глобалізації засновані на забезпеченні високого рівня міжнародної конкурентоспроможності країни, економічного розвитку та економічної незалежності. Факторами економічної безпеки в цьому випадку будуть виступати:

міжнародна конкурентоспроможність економіки, яка відіграє ключову роль у досягненні високих темпів економічного зростання, зберігаючи при цьому довгострокові можливості економічного розвитку. За визначенням фахівців, забезпечення конкурентоспроможності на світових ринках означитиме, що економіка має адаптувати свої соціально-економічні цілі та механізм не тільки внутрішніми умовам, але й міжнародним умовам через здатність вжити ефективні заходи, які не тільки враховують зміни, що відбуваються в структурі світової економіки та стимулюють власний розвиток, а також впливають на зміну умов конкуренції таким чином, щоб забезпечити більшу користь від участі в міжнародному поділі праці. Без високої конкурентоспроможності і швидкого економічного зростання не можна говорити про досягнення економічної безпеки

в сучасній, глобальній економіці;

підвищення національної частки у світовій доданій вартості. Означений аспект потребує активізації технічного прогресу через сприятливий клімат для залучення інвестицій та впровадження інновацій, постійну модернізацію виробництва, вдосконалення освіти та науки. Передумовою вище поставленої мети є інвестування в людський капітал та освіту, участь у міжнародних дослідницьких консорціумах. Розвиток секторів національної економіки із виробництва сучасних, високотехнологічних продуктів перетворюється на конкурентну позицію всієї економіки. Для цього країни широко використовують політику стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, зокрема, через залучення капіталу іноземних компаній. Такі заходи також вимагають стабільності і стійкості економіки. Без цього, розробка та впровадження інновацій не буде плідною. Частково це пов'язано із створенням механізмів, які гарантують свободу ведення бізнесу, забезпечення реалізації прав власності, вжиття заходів для стабілізації економіки в макроекономічному сенсі або зменшення наслідків кризових явищ;

економічний суверенітет (незалежність). Традиційне розуміння суверенітету означає здатність самостійно та незалежно здійснювати владу над певною територією та групою людей. Прогрес інтеграційних процесів в сучасному світі дещо змінив підхід до суверенітету: держави добровільно делегують частину суверенних прав міжнародним інституціям в обмін на співробітництво у міжнародних відносинах. У ситуації поглиблення взаємозалежності навіть економічно сильні держави вимушені співпрацювати з іншими учасниками світової політики. Існуючі форми інституційної інтеграції, такі як Європейський Союз, є правильним напрямком для створення міжнародного співробітництва у багатьох сферах, особливо з економічних міркувань, які полягають у компенсації різними вигодами. В умовах глобалізації економічний суверенітет розуміється як здатність держави протидіяти зовнішньому втручанням в економічні питання та добровільна відмова від суверенних компетенцій в галузі економічної політики та їх перенесення на транснаціональний рівень. Певною формою втрати національного суверенітету є необхідна вартість прямих іноземних інвестицій для економічного розвитку. При цьому знову ж виникає передумова втрати частини суверенних прав. Кількісні зміни в економіці щодо зростання виробництва, зайнятості, інвестицій, розміру капіталу, доходів, споживання та інші економічні фактори, що характеризують економіку з кількісної точки зору (економічне зростання) є запорукою здатності протистояти зовнішньому втручанням в економічні питання щодо економічної системи держави та власності на природні ресурси. У Загальному сенсі чинниками економічного суверенітету є національна економічна потужність і рівень економічного розвитку. Обидва фактори мають фундаментальний вплив на здатність протистояти зовнішньому втручанням в економічні питання.

Найпоширеніша система складових економічної безпеки враховує:

фінансову безпеку,
ресурсну та енергетичну безпеку;
продовольчу безпеку;
технологічну безпеку.

Вищезазначені складові економічної безпеки тісно пов'язані між собою і

абсолютно залежні одна від одної: типові для кожної групи загрози, як правило, можуть впливати (посилювати або пом'якшувати) загрози для інших груп. Тому економічна безпека реалізується через мережу виявлених зв'язків і відносин між різними об'єктами, установами та процесами.

Можна виокремити зовнішню та внутрішню економічну безпеку. Зовнішня економічна безпека стосується відсутності загроз від іноземних суб'єктів господарювання та організацій, явищ та відносин з зарубіжними країнами у досягненні конкретних економічних цілей. Внутрішня економічна безпека стосується формування ефективного механізму використання факторів ендогенного розвитку. Тому забезпечення економічної безпеки держави вимагає врахування заходів внутрішньоекономічної діяльності, а також відповідної зовнішньої політики.

Перша група може включати всі заходи, які сприяють стимулюванню стійкого економічного розвитку: збільшення ВВП, якісні зміни в соціально-економічному стані, природоохоронні, екологічні та енергозберігаючі заходи. Конкретизація економічних заходів у більшості випадків полягає в усуненні перешкод на шляху вільної ринкової конкуренції, підтримці та сприянні підприємництву та підвищенні лібералізації економічної діяльності.

Друга група заходів має вирішувати проблеми зміцнення стійкості до деструктивних зовнішніх явищ і здатності контролювати ступінь та обсяг їх впливу на національну економіку. Саме питання укладення економічних альянсів та отримання широкої міжнародної підтримки виявляється надзвичайно важливим у разі існуючих економічних ризиків.

На практиці кожна країна розробляє власну модель економічної безпеки. Вона заснована на певних універсальних стовпах, але докладно рішення зазвичай відрізняються один від одного.

Серед вищезазначених сфер економічної безпеки країни в даний час фінансові загрози є переважними. В основному багато проблем сучасного світу зводиться до залучення капіталу у економіку країн: забезпечення необхідного обсягу сировинних ресурсів, належний рівень і якість їжі або зростання сучасних технологій не буде можливе у довгостроковій перспективі без підтримки належного рівня фінансової безпеки.

Крім того, надмірне збільшення багатства, значення та сили фінансового сектору та його відокремлення від реальної економічної сфери поглиблює фінансові проблеми та загрози: вплив лібералізованих міжнародних ринків капіталу і, через них, так званих фінансових еліт на економічну політику урядів, правові норми, внутрішньогосподарські галузеві процеси та, як наслідок, на життя суспільства створює цілу групу нових загроз економічній безпеці, яка залишається не підконтрольною повною мірою урядам окремих держав.

Порушення фінансової стабільності може призвести до втрати економічного суверенітету держави, обмежити розвиток інвестицій та інновацій (тобто обмежити створення доданої вартості).

Стосовно визначення фінансової безпеки, то у літературі існує кілька підходів.

З методологічної з точки зору для обґрунтування змісту фінансової безпеки слід виявити об'єкт захисту та джерела небезпеки. У цьому контексті доцільно підкреслити внутрішню та зовнішню фінансова безпеку, хоча в епоху

інтернаціоналізації фінансових ринків чітко окреслити межу між ними надзвичайно складно.

Внутрішню фінансову безпеку можна зрозуміти як:

сукупність державних заходів та саморегулювання, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності та захист інтересів учасників фінансового ринку;

групу урядових рішень, інституційних правових норм, спрямованих на захист фінансової системи від загрози втрати стабільного стану;

стан фінансового, майнового та економічного балансу, що виявляється в стабільному економічному та фінансовому стані, який дозволяє швидко реагувати на нові загрози.

У останньому підході фінансову безпеку слід розглядати з мікроекономічної та макроекономічної точки зору.

Що стосується мікроекономічних факторів фінансової безпеки, то це окремі елементи фінансової системи, які мають відношення до функціонування фінансового сектора держави в цілому. Вони включають:

безпеку фінансових установ;

безпеку фінансових операцій;

безпеку сегментів фінансового ринку;

безпеку клієнта на фінансовому ринку.

Макроекономічні детермінанти фінансової безпеки відносяться до компетенцій урядових установ, що створюють норми, спрямовані на захист фінансової системи від дестабілізації.

Зовнішня фінансова безпека означає безпеку оточуючого середовища, в якому функціонує фінансова система. Загрози в цьому випадку полягають у втраті платоспроможності через зовнішні джерела фінансування, можливі розбіжності між цілями власників іноземного капіталу та потребами національної економіки.

Таким чином, зовнішня фінансова безпека держави характеризується таким рівнем міжнародних фінансових відносин, за якого досягається фінансова невразливість основних одиниць (домогосподарств та підприємств), фінансової системи, державних установ до потенційних потрясінь на світовому ринку, зовнішніх потоків фінансування та витрат на обслуговування боргу.

У вищезгаданому контексті найбільш важливими аспектами фінансової безпеки країни є:

належна структура міжнародних потоків капіталу;

стабільність фінансового сектора;

боргова незалежність або прийнятний рівень державного боргу;

оптимальний розмір резервних активів.

Це означає, що рівень зовнішньої фінансової безпеки визначається п'ятьма ключовими чинниками:

структурою фінансової системи, яка забезпечує належний ступінь економічного розвитку;

конкурентоспроможністю країни, яка обумовлюється передачею капіталу у реальний сектор національної економіки;

ефективною діяльністю державних фінансових установ та обґрунтованими урядовими рішеннями у фінансовій сфері;

безпечним рівнем державного боргу;

обсягом офіційних резервних активів (їх рівня, який не заважає свободі доступу до зовнішніх джерел фінансування та не збільшує їх вартість).

Наведений підхід показує тісний зв'язок між фінансовою стабільністю, фінансовою стійкістю до впливу зовнішніх шоків та фінансовою безпекою.

Оскільки фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав.

Крім того, фінансова безпека, як і економічна, є елементом міжнародної безпеки, що полягає в узгодженні відносин і залежностей у політичній, економічній та військовій сфері. При цьому міжнародна безпека проявляється в двох вимірах. У вузькому (негативному) вона означає появою внутрішніх та зовнішніх загроз. У широкому (позитивному) вимірі міжнародна безпека має формувати власну національну позицію в міжнародному просторі завдяки співпраці з іншими учасниками світу шляхом саморозвитку, усунення загроз або розвитку здатності ефективно протистояти їм. Сучасні процеси глобалізації актуалізує питання дослідження фінансової безпеки у міжнародному вимірі, а саме формування оптимальних механізмів зовнішніх державних запозичень.

Узагальнення проведених досліджень щодо місця зовнішньої фінансової безпеки у державній безпеці наведено на рис. 1.

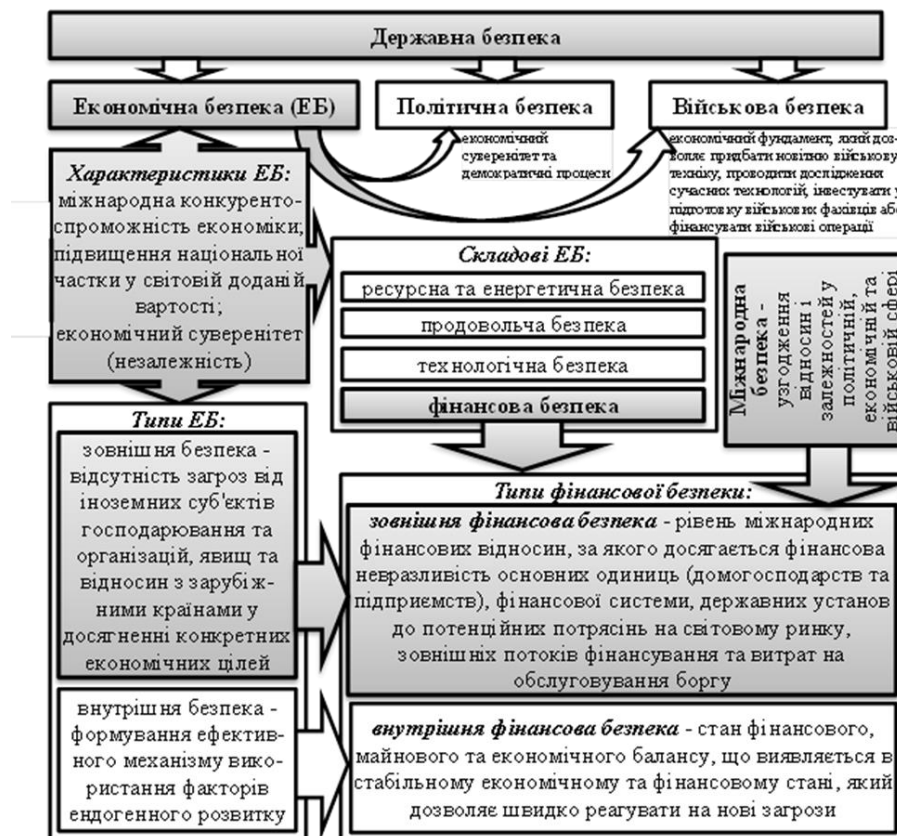

Рис. 1. Місце зовнішньої фінансової безпеки у державній безпеці (розвинуто авторами)

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оскільки фінансова безпека є однією з основ економічної безпеки держави, її формування має бути підкріплено збалансованим бюджетом і відносно низьким рівнем державного боргу. Вищезазначені питання особливо актуалізуються у період глобальних фінансових криз, які спричиняють неплатоспроможність держав. Сучасні процеси глобалізації актуалізує питання дослідження фінансової безпеки у міжнародному вимірі, а саме формування оптимальних механізмів зовнішніх державних запозичень. Таким чином, необхідним є опрацювання теорії міждержавних запозичень як основи сучасної світової фінансової системи та визначення ролі та функцій закордонних кредитних інститутів в забезпеченні економічного розвитку за умови збереження належного рівня фінансової безпеки держави.

Література:

1. Ухналь Н. М. Фінансова безпека України в контексті сучасних трансформаційних процесів. Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 2. С. 126-138.
2. Лелюк С. В. Фінансова безпека економічних систем: системно-біхевіористичний підхід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 1(1). С. 197-200.
3. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 61-66.
4. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. Економіка: реалії часу. 2014. № 3. С. 30-36.
5. Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Економіка та держава. 2015. № 11. С. 55-59.
6. Басс Д. Я. Фінансова безпека як складова економічної безпеки України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 3. С. 5-10.
7. Зверук Л. А. Фінансова безпека – основа стабільного розвитку України. Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 131-135.

In today's globalized world there are new forms of international relations. This leads to strong interdependencies between countries and increases the risk of international exposure to crises in national economies. In this situation, the early identification of these threats is extremely complicated and requires the establishment of a system that allows them to prevent or at least mitigate the negative effects.

Among the areas of economic security in the country, financial threats are now prevalent. Basically, many problems of the modern world are reduced to attracting capital to the economies of the countries: ensuring the necessary amount of raw materials, proper level and quality of food or the growth of modern technologies will not be possible in the long term without the support of an adequate level of financial security. Violations of financial stability can lead to the loss of state's economic sovereignty, limit the development of investments and innovations (that is, limit the creation of value added).

The most important aspects of the country's financial security are: the proper structure of international capital flows; stability of the financial sector; debt independence or acceptable level of public debt; optimal size of reserve assets.

Since financial security is one of the fundamentals of the country's economic security, its formation should be supported by a balanced budget and a relatively low level of public debt. The above-mentioned questions are especially actualized during the period of global financial crises, which cause insolvency of states. Modern processes of globalization actualize the issue of financial security research in the international dimension, namely, the formation of optimal mechanisms for external government borrowing. Thus, it is necessary to work out the theory of intergovernmental borrowing as the basis of the modern world financial system and to determine the role and functions of foreign lending institutions in ensuring economic development, while maintaining the proper level of financial security of the state.

УДК 658.15

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ

КАЧУР О. О.,
аспірант,
Донбаська державна машинобудівна
академія
МАЛЬОВАНІЙ Б. Ю.,
аспірант,
Донецький національний технічний
університет

У статті проведено огляд загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі. Визначено, що більшість з них пов'язана із ризиками, що виникають у зв'язку із змінами клімату та недосконалим застосуванням стратегій, що базуються на фінансових інструментах, таких як страхування та хеджування, включаючи інструменти інвестиційної політики та державне субсидіювання. Доведено необхідність гнучкої агропромислової політики та відповідні їй заходи регулювання щодо формування належних схем управління загрозами.

Ключові слова: загроза, фінанси, безпека, суб'єкти підприємництва, виноробна галузь.

В статье проведен обзор угроз финансовой безопасности субъектов предпринимательства винодельческой отрасли. Определено, что большинство из них связано с рисками, возникающими в связи с изменениями климата и несовершенным применением стратегий, основанных на финансовых инструментах, таких как страхование и хеджирование, включая инструменты инвестиционной политики и государственное субсидирование. Доказана необходимость гибкой агропромышленной политики и соответствующие ей меры регулирования по формированию надлежащих схем управления угрозами.

Ключевые слова: угроза, финансы, безопасность, субъекты предпринимательства, винодельческая отрасль.

The article reviews the threats to financial security of entrepreneurs in the wine industry. It has been identified that most of them are related to the risks arising from climate change and the inadequate application of strategies based on financial instruments such as insurance and hedging, including investment policy instruments and state subsidies. The necessity of flexible agro-industrial policy and its appropriate regulatory measures for the establishment of appropriate threat management schemes have been proved.

Key words: threat, finances, security, subjects of entrepreneurship, winemaking industry.

Постановка проблеми. В останні десятиліття вино стало широко вживаним продуктом, що створює торговельні потоки, які впливають не тільки

на традиційних країн-виробників, але й на нових учасників ринку, які успішно конкурують, поширюючи свою продукцію географічно. Глобалізація сприяє посиленню торгівлі і міжнародної конкуренції продукцією виноробної галузі. У цьому контексті Європейський Союз (ЄС) залишається на сьогоднішній день найбільшим у світі ринком у сфері виготовлення та споживання вина, а також головним експортером та імпортером. В усьому світі земельна ділянка, що використовується для винограду, становить 7,5 мільйонів гектарів, близько половини яких знаходиться в ЄС. Іспанія, Франція та Італія вирощують 34,5% світового винограду. Близько 47% вина виробляється також в Італії, Франції та Іспанії. Україна, маючи потенціал виробництва продукції виноробства, останнім часом зазнає труднощів. В. Кучеренко, генеральний директор корпорації «Укрвинпром», відзначає, що «через наявність серйозних проблем виноробна галузь України зазнає істотного економічного спаду» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню діяльності виноробної галузі України присвячено чимало праць вітчизняних вчених [2-7], проте, виявлення загроз фінансовій безпеці галузі досліджено фрагментарно, що обумовило потребу тему даної статті.

Метою статті є огляд та систематизація загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи розуміння фінансової безпеки підприємства як стану захищеності від загроз грошових відносин з приводу формування, розподілу і використанню капіталу суб'єкта господарювання, який забезпечує його реальну здатність до поліпшення добробуту власників, виявлення та нівелювання загроз має вирішальне значення для виживання будь-якого бізнесу.

Виробники можуть впоратись із загрозами фінансового стану за допомогою інструментів, які полягають у:

- запобіганні негативних наслідків негативних чинників;
- зменшенні їх впливу на функціонування суб'єктів підприємництва та їх фінансовий стан;
- адаптація діяльності підприємств до загроз.

Однак, незважаючи на очевидну потребу в управлінні загрозами для забезпечення фінансової безпеки, у вітчизняній практиці слабо використовуються інструменти фінансового забезпечення (страхування, деривативи, форвардні контракти тощо), оскільки є суб'єкти підприємництва не бажають приймати фінансові рішення, які є дорогими і складними.

Формування наукового підходу до управління загрозами фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі, що включає певні стратегії (запобігання, пом'якшення наслідків, адаптація до загроз) та інструменти забезпечення фінансової безпеки уможливіть обґрунтування напрямів реалізації фінансової політики на мікрорівні.

Виноробна промисловість характеризується додатковою вартістю, яка є вищою в порівнянні з іншими секторами агропромислового комплексу, але, зіштовхуючись з багатьма ризиками, виробники можуть втратити значну частину прибутків в дуже короткий термін, що призводить до кризового фінансового становища суб'єктів підприємництва галузі. Основні загрози для суб'єктів підприємництва виробництва, як і для всіх інших

сільськогосподарських секторів, знаходяться у сферах: кліматичних змін, виробничих процесів, коливання цін, інституційної політики, що обумовлюють економічні та фінансові ризики.

Розглянемо джерело загроз досягненню фінансових цілей підприємств виноробної галузі, що обумовлені кліматичними змінами. Виноградарство – сфера агропромисловості, у якій урожай дуже чутливий до змін погодних умов. Отже, наслідки зміни клімату позначаються на врожаї і на якості винограду та вина, в результаті чого виникають загрози фінансового характеру:

- зміна цінової конкурентоспроможності;
- зростання витрат на виробництво;
- зниження доходів і прибутків виноробів.

Що стосується інструментів пом'якшення наслідків та адаптації до кліматичних змін у винній промисловості, то ефективними інструментами для протидії цим ризикам в аграрному секторі є:

- страхування від погодних умов;
- хеджування за допомогою застосування деривативів, ф'ючерсів та опціонних контрактів, щоб зменшити непередбачуваність, яка впливає на економічні результати виноробства.

При цьому доцільно припустити, що оцінка загроз зміни клімату та обсягу втрати врожаю залежить від досвіду та індивідуальних переконань виноградарів. В управлінні загрозами важливу роль відіграє інформація і наявність баз даних. Агрономічні дані включають спостереження врожайності, метеорологічні дані мають включати точну інформацію про прогноз погоди для запобігання кліматичним ризикам та формування поведінки виноградарів. Тобто наявність інформації впливає на стратегію виробників.

Цей природній різновид загроз спричиняє інші загрози – виробничі, які полягають у зниженні обсягів сировинної бази через низьку врожайність та неможливості забезпечити процес виробництва у необхідних масштабах.

Означене обумовлює необхідність придбання сировини для виноробства у внутрішніх або зовнішніх постачальників. За цих обставин відбувається зростання витрат та собівартості продукції виноробства. В цьому випадку доцільною є застосування диверсифікованої стратегії вертикальної інтеграції, яка зменшує загрози, пов'язані з закупівлею необхідного сорту та обсягу винограду. При цьому переваги очевидні як для виноградарів, так і для виробників виноробної продукції: перші мають обумовлені контрактами обсяги поставок, а виробники – сировину для забезпечення виробництва.

Ринковий ризик також може розглядатися з точки зору коливань цін внаслідок змін на ринку співвідношення пропозиції і попиту.

Інструмент страхування може допомогти компенсувати суб'єктам підприємництва виноробної галузі втрату доходів, що виникають з несприятливих врожаїв, ринкових цін або обох факторів.

Швидке міжнародне розширення ринку виноробної продукції збільшила потребу у зрозумінні загроз цінового ризику і стратегії його зменшення. Враховуючи чітко простежуваний характер: кліматичний ризик (втрата врожайності) - виробничий ризик (зменшення обсягу власної сировинної бази) – ринковий ризик (зміна співвідношення попиту та пропозиції) – ціновий ризик, постає проблема комплексного регулювання розвитку галузі виноробства.

Інституційні фактори також є потенціалом виникнення загроз для суб'єктів підприємництва виноробної галузі. Так, в Україні практики та науковці вказують на високу вартість ліцензій («в Україні така ліцензія коштує 500 тис. грн. на рік. Такий закон про ліцензування губить фермерські та невеликі селянські господарства, приватну ініціативу. Існуюча нормативно-законодавча база знищує здорову конкуренцію малого, середнього та великого бізнесу, а її недостатність змушує українського виробника закладати високу ціну на свою продукцію» [3]). Інституційні норми прописані також Податковим кодексом України та Порядком справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 587 від 15.07.2015 р. Останнім нормативним актом передбачено, що збір 1,5 % від об'єкта оподаткування буде стягуватися до 1 січня 2018 року. Доцільним є продовження стягування збору, адже «це дозволило би повною мірою досягти мети, передбаченої Програмою розвитку садівництва, виноградарства та виноробства до 2025 року, реалізації державної політики України щодо регулювання розвитку галузі виноградарства, концентрації фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу для розв'язання її головних проблем» [4]. Стосовно ставок акцизного збору також фахівцями вказується на доцільність залишення без змін діючих попередніх ставок «акцизного збору та ціни на вина та коньяки, що стане реальним економічним стимулом для відродження та державної підтримки ринку винної продукції на перспективу» [4, с. 86].

Фахівці вказують: «...стимулювати розвиток виноробства в Україні допоможуть:

- удосконалення державної політики підтримки галузі;
- спрощення фіскального та земельного законодавства;
- зручна процедура отримання дозволу на виробництво виноробної продукції;
- зміни в оподаткуванні для фермерських господарств;
- доступність кредитування» [8].

Роль державного регулювання може реалізована з урахуванням субсидій. «Виробництво продукції виноробства дуже розтягнуто у часі. Особливість галузі полягає в тому, що в неї тривалий цикл виробництва. Тож деколи винороби одного покоління можуть навіть не побачити плодів своєї праці. Адже п'ять років потрібно тільки для того, щоб створити виноградник та доглядати за ним до вступу у товарне плодоношення. Тому надважливим є питання залучення інвестицій на тривалий період» [8].

Можливостями інвестицій у розвиток виноградарства також є створення унікальних ландшафтів, які, через вирощування винограду, його переробку сприяють винному туризму, який може стати ключовим компонентом місцевої економіки.

Інвестиційна політика визначає ще один аспект подолання загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі. Зростання конкуренції на світовому ринку виноробної продукції актуалізує загрозу втрати або зниження конкурентоспроможності за якістю. Наприклад, в останні роки Чилі та Нова Зеландія демонструють значне підвищення конкурентоспроможності їх продукції виноробства. Начальник відділу розвитку

садівництва, виноградарства та виноробства Мінагрополітики В. Костенко відзначає, що «щоб переорієнтувати ринки збуту із східних на західні, азійські та американські, ми маємо виробляти ексклюзивний та високоякісний продукт» [8]. Відомо, що на вартість вина суттєво впливає якість і, зокрема, збереження її під впливом часу, коли вино дуже чутливо до таких факторів, як температура та вологість. Означена загроза не тільки впливає на мікроекономічний стан та фінансову безпеку підприємств через потенційну можливість зниження обсягів реалізації, але й на фінансову безпеку країни, обмежуючи експортний потенціал: «...в разі припинення фінансової підтримки з боку держави Україна через 7 - 8 років може втратити промислове виробництво винограду, що зробить внутрішній ринок продукції цієї культури повністю залежним від імпорту» [2, с. 291]. Для вирішення загроз, пов'язаних з якістю продукції, необхідно застосовувати інноваційні підходи і залучати інвестиції для їх фінансування.

Крім того, важливими є інвестиції у знання і технології, які грають вирішальну роль у забезпеченні підприємства необхідними компетенціями для прогнозування, прийняття рішень і модифікації поведінки в умовах загроз.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Провівши огляд загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва виноробної галузі, зазначимо, що більшість з них пов'язана із ризиками, що виникають у зв'язку із змінами клімату та недосконалим застосуванням стратегій, що базуються на фінансових інструментах, таких як страхування та хеджування, включають інструменти інвестиційної політики та державне субсидювання.

Наведене підкреслює необхідність подальшого розвитку положень гнучкої агропромислової політики та відповідних їй заходів регулювання щодо формування належних схем управління загрозами.

Література:

1. Останні роки виноробна галузь України зазнає економічного спаду. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/ostanni-roki-vinorobna-galuz-ukraini-zaznae-ekonomichnogo-spadu>
2. Кучеренко В. М. Тенденції експортно-імпоротної діяльності виноробної галузі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2015. Вип. 2. С. 279-292.
3. Некрасова Л. А., Некрасова К. І. Аналіз та перспективи розвитку підприємств виноробної галузі в Україні. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 6. С. 83-87.
4. Кучеренко В. М. Формування та розвиток аграрної ринкової інституції виноробної галузі : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний університет харчових технологій. Київ, 2016. 22 с.
5. Осипов В., Осипова Л. Виноградарство та виноробство України. Сучасний стан, проблеми, тенденції розвитку. Економіст. 2015. № 5. С. 28-31.
6. Каламан О. Б., Молчановська А. С. Тенденції розвитку світового та українського ринку продукції виноробства в сучасних умовах. Економіка харчової промисловості. 2016. Т. 8, Вип. 2. С. 3-8.
7. Нестеренко О. С. Динаміка обсягів виробництва виноматеріалів і виноградного вина та фактори, що впливають на діяльність підприємств Одеської області. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 11. С. 133-137.

8. II Національний виноробний форум: як стимулювати розвиток галузі?
URL: <https://ckp.in.ua/events/15014>

In recent decades, wine has become a widespread product that creates trade flows that affect not only traditional producer countries but also new entrants in the market that compete successfully by distributing their products geographically. Globalization aims to strengthen trade and international competition in the wine industry. Ukraine, having the potential of winemaking, has recently faced difficulties.

Taking into account the understanding of financial security of an enterprise as a defense against threats of monetary relations with regard to the formation, distribution and use of the capital of an entity that ensures its real ability to improve the welfare of owners, identifying and leveling threats is crucial for the survival of any business.

The wine industry is characterized by an additional value that is higher compared to other sectors of the agro-industrial complex, but, faced with many risks, producers can lose a significant part of their profits in a very short period of time, which leads to a crisis financial situation of business entities in the industry. The main threats to business enterprises, as well as to all other agricultural sectors, are in the areas of climate change, production processes, price fluctuations, and institutional policies that cause economic and financial risks.

The rapid international expansion of the wine market has increased the need to understand the risks of price risk and its reduction strategy. Given the clearly traceable nature: climatic risk (loss of yield) – production risk (decrease in the volume of own raw material base) – market risk (change in the ratio of demand and supply) – price risk, the problem of integrated regulation of the development of the wine industry.

After reviewing the threats to the financial security of venture business entities, we note that most of them are related to the risks arising from climate change and the inadequate application of strategies based on financial instruments such as insurance and hedging, include investment policy instruments and state subsidies.

УДК 332.12.656.2

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ КОСМЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

МОМЧИЛОВА А. Г.,
асистент кафедри індустрії моди,
Київський національний університет
культури і мистецтв

У статті проаналізовано діяльність косметичної компанії «Helena Rubinstein», засновниця якої першою розробила передові технології по догляду за шкірою. В публікації досліджено історіографію проблеми; у хронологічній послідовності висвітлено історію виникнення та розвитку косметичного бренду «Helena Rubinstein»; визначено основні досягнення Х. Рубіншейн у науковому тестуванні косметичних засобів із залученням до роботи фахівців з хімії та фармакології; з'ясовано практичне застосування науково-виробничого досвіду компанії у розробці сучасних формул висококласних антивікових процедур. У публікації наголошено, що головним завданням компанії «Helena Rubinstein» сьогодні є створення косметичної продукції нового покоління, спрямованої на забезпечення миттєвого ефекту природнього підтягування шкіри.

Ключові слова: менеджмент, косметика, інноваційні косметичні продукти, антивікові процедури.

В статье проанализирована деятельность косметической компании «Helena Rubinstein», основательница которой первой разработала передовые технологии по уходу за кожей. В публикации исследованы историографию проблемы; в хронологической последовательности отражена история возникновения и развития косметического бренда «Helena Rubinstein»; определены основные достижения Х. Рубиншейн в научном тестировании косметических средств с привлечением к работе специалистов по химии и фармакологии; выяснено практическое применение научно-производственного опыта компании в разработке современных формул высококлассных антивозрастных процедур. В публикации отмечено, что главной задачей компании «Helena Rubinstein» сегодня является создание косметической продукции нового поколения, направленной на обеспечение мгновенного эффекта естественного подтягивания кожи.

Ключевые слова: менеджмент, косметика, инновационные косметические продукты, антивозрастные процедуры.

The article analyzes the activities of the cosmetic company "Helena Rubinstein", the founder of which was the first to develop advanced technologies for skin care. The article studies the historiography of the problem; chronological sequence reflects the history of the emergence and development of the cosmetic brand "Helena Rubinstein"; identifies the main achievements Of H. Rubinsheyn in the scientific testing of cosmetics with the involvement of specialists in chemistry and pharmacology; clarified the practical application of scientific and production experience of the company in the development of modern formulas of high-quality anti-aging procedures.

The publication noted that the main task of the company "Helena Rubinstein" today is to create a new generation of cosmetic products aimed at providing instant effect of natural skin tightening.

***Key words:** management, cosmetics, innovative cosmetic products, anti-aging treatments.*

Постановка проблеми. Сьогодні косметична галузь швидко розвивається в Україні. Для української економіки – це динамічний сектор послуг, якому притаманні висока конкуренція і високі рівні доходу. Одним з найбільш важливих чинників стану косметичної галузі є процес формування системи менеджменту даної галузі.

Не можна не погодитися, що завдяки косметиці будь-яка людина має можливість висловити свою індивідуальність, набути впевненості в собі, а також відкрити себе світові.

Причому сучасне косметичне мистецтво має в своєму арсеналі не лише різноманітні декоративні процедури для поліпшення зовнішнього вигляду, але й величезну кількість засобів по догляду за шкірою, волоссям, нігтями, ротовою порожниною тощо. Задовольнити смак будь-якого покупця пропонують численні косметичні компанії, головним завданням яких є розробка найсучасніших інноваційних косметичних продуктів в області краси та здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що стан заявленої проблеми у вітчизняній історіографії є цілком не розробленим, що має значення для формування системи менеджменту, адже відсутні будь-які наукові розвідки за даною тематикою. Отже, наявність певних прогалин в історії розвитку косметичної науки ХХ століття серед досліджень українських вчених спонукає до поглибленого дослідження даної теми. Інформаційною базою дослідження стали окремі публікації, монографії та енциклопедичні статті зарубіжних авторів: І. Оболенського, І. Вешбурна, С. Стоунхауз, Д. Поінтер, П. О'Хігінса [2-4], [6-7], а також мемуари Хелени Рубінштейн [5].

Метою статті є питання формування системи менеджменту косметичної галузі України на основі дослідження і аналізу діяльності компанії «Helena Rubinstein», засновниця якої однією з перших розробила передові технології по догляду за шкірою, заклавши тим самим фундаментальну основу для створення майбутніх висококласних антивікових рецептур преміум класу. Актуальність дослідження зумовлена підвищенням наукового інтересу до історії косметики, як науки про засоби та методи поліпшення зовнішності людини, як певний досвід формування системи менеджменту. Досягнення мети передбачає вирішення наступних актуальних завдань: дослідити історіографію проблеми; у хронологічній послідовності висвітлити історію виникнення та розвитку косметичного бренду «Helena Rubinstein»; визначити основні досягнення Х. Рубінштейн у науковому тестуванні косметичних засобів; з'ясувати практичне застосування науково-виробничого досвіду компанії у розробці сучасних формул висококласних антивікових процедур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хая Рубінштейн (ім'я згодом було змінено на більш благозвучне – Хелена) народилася 1870 року (за іншими даними – 1972-го) у Кракові в багатодітній родині польських міщан єврейського походження: Августи-Гіти-Шнайдель і Нафталі-Герца-Хораса Рубінштейнів.

Будучи торговцем за професією, батько Хелени приділяв чимало часу для навчання старшої доньки основам комерції. Від матері майбутня бізнес-леді успадкувала рішучий характер й витончену красу і жіночу привабливість.

В мемуарах «My Life for Beauty» (Нью-Йорк, 1966) Х. Рубінштейн залучає до своєї біографії навчання у гімназії і кілька курсів студентства на медичному факультеті Краківського університету [5, с. 22]. Насправді ж крім єврейської школи, у Рубінштейн не було жодної іншої освіти (практично до кінця XIX століття жінки не мали права навчатися в університетах). Поряд з тим існують певні припущення, що деякий час Х. Рубінштейн вивчала медицину в Швейцарії (Switzerland), звідки перебралася в Австралію до родичів батька.

Працюючи в аптечній лавці свого дядька, Х. Рубінштейн помітила, що багато клієнтів потребували особливих мазів, які пом'якшували шкіру після обвітрювання і обпалення на сонці. Таким чином, народилася ідея виготовлення інноваційного бальзаму для пошкодженої шкіри під назвою «Crème Valaze», в основу якого було покладено хімічну формулу братів Лукуцкі. Основними компонентами крему стали: ланолін, дистилірована вода та настоянка з лілій.

Потрібно сказати, що успіху підприємства сприяли не лише набуті знання та досвід, а й надлишок необхідного матеріалу за місцем проживання. Справа в тому, що штат Вікторія на Південному Сході Австралії, де мешкала Рубінштейн, нараховував багатомільйонне поголів'я овець (зокрема меринсів, які мали найкращий за якістю овечій жир), з вовни яких при виварюванні отримували ланолін – густу, в'язку буро-жовтувату масу, яка легко плавилася при температурі 36-42 градусів, добре поглиналася шкірою й мала прекрасну пом'якшувальну дію [1, с. 318].

Рецептура бальзаму, розробленого Х. Рубінштейн, була створена не одразу: впровадженню крему у продаж заважав специфічний запах ланоліну, на боротьбу з яким було витрачено чимало сил і часу. Після вдосконалення рецептури і пробних продажів крему у крамниці дядька, Х. Рубінштейн взяла в борг 1500 доларів (банківських позичок в ті часи жінкам не видавали), на які відкрила 1902 року невеликий косметичний магазинчик, зареєструвала власний товарний знак та найняла невеликий штат професійних фармацевтів. Роком пізніше, в столиці штату Вікторія – Мельбурні з'явилася й перша офіційна крамниця марки «Helena Rubinstein», в якій власниця перетворила продаж косметики на справжнє мистецтво: на прилавках бутика можна було знайти такі екзотичні товари, як ароматизоване мило, зволожуючі креми, пом'якшуючі лосьйони тощо.

Варто наголосити, що Х. Рубінштейн стала одним з перших у світі косметологів, який спирався в роботі на серйозний науковий підхід: вона класифікувала шкіру за типами (суха, нормальна, жирна), діагностувала шкірні захворювання, намагалася виробити програму їх лікування (приміром, вугрового сипу). У своїй роботі Рубінштейн робила акцент не лише на створенні нових технологій виробництва косметичних емульсійних засобів, але й на розробці системи ретельного догляду за шкірою обличчя (наприклад, першою застосувала чистку шкіри за допомогою пару). Останнє наштовхнуло її на винахід засобу для видалення косметики з обличчя. Згодом ця формула стала базовим підґрунтям для багатьох косметичних компаній у підготовці продукції, призначеної для зняття макіяжу.

Невдовзі після Мельбурна Х. Рубінштейн підкорила Сідней. За п'ять років діяльності в Австралії її доходи дозволили їй перебраться в Європу і відкрити в 1908 році перший косметичний бутик для респектабельних пані в Лондоні. Рубінштейн орендувала чотириповерховий особняк в центрі англійської столиці, у великому торговельному районі Мейфер. Там само на останньому поверсі розташувалися її особисті апартаменти, в яких вона працювала, за її власними спогадами, до вісімнадцяти годин на добу.

Підкреслимо, що манірні англійці зустріли нові косметичні засоби досить тепло і дуже скоро торговельна марка «Helena Rubinstein» стала одним з найбільших європейських косметичних гігантів. Цьому, зокрема, сприяло відкриття в 1911 році у Парижі косметичної фабрики з виробництва натуральних пігментів, розфасованих у спеціальну упаковку з авторськими знаками на етикетках. Крім того, вже через рік Х. Рубінштейн відкрила в центрі французької столиці, на вулиці Сен-Оноре Будинок краси («Maison de Beaute»). Відзначимо, що до початку ХХ століття здивувати французенок було досить непросто, але успішній бізнес-леді вдалося і це: поряд із стандартними процедурами до карти закладу вона ввела масаж, який досить швидко сподобався всім вершкам суспільства. У числі клієнток закладу опинилася численна європейська знать, а також актриси, балерини, співачки, які робили марці «Helena Rubinstein» додаткову рекламу. Х. Рубінштейн зав'язала дружні стосунки з П'єром-Огюстом Ренуаром, Пабло Пікассо, Едгаром Дега, Марком Шагалом, Амадео Модельяні, Сальвадором Далі (увічнив Рубінштейн в образі жінки-Прометей, прикутої до скелі власною зеленою сукнею) [2, с. 80].

Успіх косметики «Helena Rubinstein» в Парижі дав новий поштовх до розвитку марки: наступним географічним гігантом, який підкорився бренду, стали Сполучені Штати Америки (1915). Варто наголосити, що в Чикаго, Бостоні та Нью-Йорку власниці «Helena Rubinstein» довелося конкурувати з відомими брендами: «Estee Lauder», «Charles Revson» та «Elisabeth Arden» (відомо, що Рубінштейн та Арден залишалися конкурентками продовж усього життя, що в свою чергу активізувало розвиток косметичної промисловості на американському континенті; наприклад, кожна з власниць торгових марок приписувала саме собі відкриття водостійкої туші для вій у 1938 році). Щоб остаточно закріпитися на американському ринку, Рубінштейн ввела наукове тестування косметики. Так, за деякими біографічними відомостями встановлено, що консультантом з виробництва «Helena Rubinstein» нерідко виступала землячка Рубінштейн – відома хімік Марі Кюрі-Складовська.

У 1917 році підприємство Х. Рубінштейн почало масове виробництво і оптовий продаж своїх товарів на власних умовах. Наприклад, великий супермаркет мав право на дистрибуцію її косметики, якщо робив оптове замовлення на суму від 10 тис. дол. (Рубінштейн сама навчала консультантів по догляду за шкірою); було введено нове відсоткове співвідношення прибутку від продажу, запропоноване магазину: 40 % готівкою від роздрібною ціни кожного проданого товару, 5 % – за кожне рекламне оголошення продукції і 10% – за кожний продаж для продавців, що ставало для останніх значним стимулом для роботи. До кінця 1918 року на острові Лонг-Айленді Рубінштейн орендувала завод, на роботу до якого найняла кращих фахівців і торгових представників.

Грамотно сплановані рекламні акції допомогли Х. Рубінштейн в короткі

строки завоювати серця американських покупців і відкрити Будинки краси «Helena Rubinstein» для респектабельної публіки в Нью-Йорку, Чикаго, Бостоні, Сан-Франциско, Лос-Анджелесі, Філадельфії, Вашингтоні та Голлівуді. Жінкам з робітничого класу пропонувалися вечірні косметичні курси, де відкривалися всі існуючі секрети до догляду за собою [4].

Відзначимо, що Будинок краси Рубінштейн в Америці багато в чому став прообразом сучасних SPA. На початку ХХ століття «Maison de Beaute» був унікальним косметичним закладом, де використовувалися найсучасніші діагностичні прилади, здатні визначити рівень обміну речовин в організмі, проводилися релакс-процедури (мінеральні душі і ванни), влаштовувалися сеанси ультрафіолетової терапії, можна було зробити манікюр і педикюр, існували перукарські послуги, відводилися кімнати відпочинку, де пропонувалися овочеві страви та соки. Тобто, за 100-150 доларів відвідувачка Будинку краси могла придбати зразкове восьмигодинне обслуговування лікарів, медсестер, перукарів та масажистів. На завершення всіх процедур на обличчя клієнток накладали макіяж: перед туалетним столиком з тристулковим дзеркалом вмикали світильник, створюючи ілюзію денного або вечірнього світла, жінок обдаровували подарунками, пропонуючи їм зразки помади, пудри, тіней.

До кінця 1920-х років Х. Рубінштейн повернулася на Європейський континент і зважилася на продаж американських філій. Покупцем марки стала компанія «Lehman Brothers», яка виклала за активи бренду понад 7 млн. дол. Однак роком пізніше в економіці США виникла криза, внаслідок якої справи в американських партнерів пішли значно гірше. Скориставшись моментом, Х. Рубінштейн всього за 1 000 000 доларів викупила левову частку акцій компанії.

Незважаючи на роки війни, імперія Х. Рубінштейн працювала ефективно (до 1956 року її дохід зріс до 23 000 000 доларів). До середини ХХ століття власниця бренду налагодила виробництво серії зволожуючих засобів для обличчя (в тому числі й для чоловіків), тонуючої пудри, а також запропонувала жінкам перший компактний механічний аплікатор для туші (1958).

З точки зору практичної реалізації завдань менеджменту необхідно зазначити, що у 1960-х роках «Helena Rubinstein» запропонувала покупцям «Ultra Feminine» – крем, що уповільнював старіння і став першим косметичним продуктом, схваленим FDA («Food and Drug Administration») – Управлінням із санітарного нагляду за якістю харчових продуктів і медикаментів США, як перевірений лікарський препарат [6].

В 1973 році бренд «Helena Rubinstein» був проданий компанії «Colgate Palmolive», а з 1984 року і по сьогодні – належить концерну «L'Oreal».

В наш час косметика «Helena Rubinstein» поширюється в п'ятдесяти країнах світу (в тому числі й в Україні) і уособлює гламур і вінтажну розкіш. Зберігаючи вірність своєї спадщини, марка продовжує освоювати нові області, використовуючи найсучасніші наукові розробки для створення висококласних антивікових процедур.

Таким чином, зокрема, з'явився перший емульсійний засіб з вітаміном С (1995), перший антивікової крем з чистим ретинолом – жиророзчинним вітаміном (антиоксидантом), необхідним для відновлення здоров'я шкіри і волосся (1999), а також перші рослинні стовбурові клітини у складі сироватки

«Powercell», яка стала преміум-продуктом № 1 в Японії (2009). У 2008 році марка «Helena Rubinstein» відкрила нову главу в історії антивікових кремів: спільно з клінікою «Laclinic Montreux» (Швейцарія) та її засновником всесвітньо відомим пластичним хірургом – доктором Мішелем Пфульгом було розроблено лінію засобів «Re-Plasty» – першу серію кремів, які надавали миттєвий ефект «пластичної операції».

Таким чином, дослідження історичного розвитку, впровадження інноваційних розробок в діяльність підприємства косметичної галузі сприяє формуванню і удосконаленню системи менеджменту підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладений матеріал, наголосимо на наступних висновках:

1. Аналіз історіографічних джерел довів, що заявлена тематика висвітлювалася лише у роботах іноземних науковців (І. Оболенського, І. Вешбурна, С. Стоунхауз, Д. Поінтер, П. О'Хігінса) й залишається цілком нерозробленою серед вітчизняних вчених.

2. Косметичний бренд «Helena Rubinstein» був зареєстрований її власницею 1902 року у Мельбурні (Австралія). Продовж 1910-х років низка бутиків компанії з'явилася у Лондоні, Парижі, Чикаго, Бостоні та Нью-Йорку. У 1917 році почалося масове виробництво та оптовий продаж косметичних товарів бренду «Helena Rubinstein». Після смерті засновниці компанії, 1973 року, марку було продано спочатку концерну «Colgate Palmolive», а з 1984 року – «L'Oreal».

3. Серед основних досягнень Х. Рубіншейн у науковому дослідженні косметичних засобів варто назвати: розробку класифікації шкіри за типами; діагностику шкірних захворювань та впровадження програм їх лікування; віднайдення системи ретельного догляду за шкірою обличчя тощо.

4. Науково-виробничий досвід компанії «Helena Rubinstein» насамперед спрямований на розробку сучасних формул висококласних антивікових процедур, мета яких – забезпечення миттєвого ефекту природнього підтягування шкіри обличчя без хірургічного втручання.

Наукова новизна публікації полягає в узагальненні та оприлюдненні раніше невідомих матеріалів з історії розвитку одного з найвідоміших європейських косметичних брендів – компанії «Helena Rubinstein».

Підкреслимо, що вивчення кремів напрямів історії розвитку світової косметичної галузі залишається актуальною задачею вітчизняних науковців й потребує подальшого дослідження з викладенням здобутих результатів у фахових публікаціях та монографіях.

Література:

1. Ланолин // Краткая энциклопедия домашнего хозяйства / под ред. А.И. Ревина. Москва: Советская энциклопедия, 1960. Т.1. 770 с.
2. Оболенский И. Загадки любви. Распутин. Шанель. Голливуд. Москва: Домира, 2012. 156 с.
3. O'Higgins P. Madame: An Intimate Biography of Helena Rubinstein. New York: Viking Press, 1971. 296 p.
4. Poynter J. Rubinstein, Helena (1870–1965). Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University. URL: <http://adb.anu.edu.au/biography/rubinstein-helena-8293/text14535>.

5. Rubinstein H. My Life for Beauty. New York: Simon & Schuster, 1966. 251 p.

6. Stonehouse C. Helena Rubinstein, the penniless refugee who built a cosmetics empire. Daily Express. – March 16, 2013. URL: <https://www.express.co.uk/life-style/style/384696/Helena-Rubinstein-the-penniless-refugee-who-built-a-cosmetics-empire>.

7. Washburn I. Rubenstein, Helena. Food For Beauty. New York, 1938. 245 p.

Today the cosmetics industry is developing rapidly in Ukraine. For the Ukrainian economy, it is a dynamic sector of services characterized by high competition and high levels of income. One of the most important factors in the state of the cosmetic industry is the process of forming a management system in the industry.

H. Rubinstein is one of the first cosmetologists in the world who relied on a serious scientific approach: she categorized the skin by type (dry, normal, greasy), diagnosed skin diseases, tried to develop a program for their treatment (for example, acne). In his work, Rubinstein emphasized not only the creation of new technologies for the production of cosmetic emulsions, but also the development of a careful skin care system (for example, the first to apply a pair of skin cleansing).

The trademark "Helena Rubinstein" has become one of the largest European cosmetic giants. This, in particular, contributed to the discovery in Paris in 1911 of a cosmetic factory for the production of natural pigments, packaged in a special packaging with labels.

The success of Helena Rubinstein cosmetics in Paris has given new impetus to the development of the brand: the United States of America (1915), the next geographic giant who has succumbed to the brand. It should be noted that in Chicago, Boston and New York, the owner of "Helena Rubinstein" had to compete with the famous brands: "Estee Lauder", "Charles Revson" and "Elisabeth Arden".

Rubinstein has introduced a scientific test of cosmetics in order to finally become entrenched in the American market.

Properly planned promotions helped H. Rubinstein in the short term to win the hearts of American buyers and open houses of beauty «Helena Rubinstein» to a respectable audience in New York, Chicago, Boston, San Francisco, Los Angeles, Philadelphia, Washington and Hollywood.

The Rubinstein Beauty House in America has become a prototype of modern SPA in many respects. In the early twentieth century «Maison de Beaute» was unique cosmetic institution, which used the most advanced diagnostic devices able to determine the level of metabolism in the body, were relaxing treatments (mineral soul and bath), held sessions ultraviolet therapy can be a manicure and pedicure , there were hairdressing services, rooms for rest were offered, where vegetable dishes and juices were offered.

From the point of view of the practical implementation of management tasks, it should be noted that in the 1960s, «Helena Rubinstein» offered buyers «Ultra Feminine» – a slimming aging cream and became the first cosmetic product approved by the Food and Drug Administration (FDA) – the Office from the Sanitary Oversight of Food and Drug Administration in the United States as a proven drug.

In 1973, the brand «Helena Rubinstein» was sold to Colgate Palmolive, and from 1984 to today it belongs to the concern L'Oreal».

Nowadays cosmetics «Helena Rubinstein» spreads in fifty countries of the world (including Ukraine) and embodies glamor and vintage luxury. Keeping true to its heritage, the brand continues to explore new areas, using the latest scientific developments to create high-class anti-aging procedures.

Thus, the study of historical development, the introduction of innovative developments in the activities of the cosmetics industry promotes the formation and improvement of the enterprise management system.

УДК 657.37

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

РЕКОВА Н. Ю.,

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
підприємства,**

КОНОНЕНКО О. Л.,

аспірант,

**Донбаська державна машинобудівна
академія**

УСТИЧ В. А.,

аспірант,

**Донбаський державний педагогічний
університет**

У статті розвинуто систему принципів формування звітності бюджетних установ в умовах інтеграційних процесів. Доведено, що у сучасних умовах інтеграційних процесів формування звітності, окрім традиційних облікових принципів, має враховувати принципи демократизації. Звітність бюджетних установ в цьому випадку є інформаційним забезпеченням державних та місцевих функцій планування, аналізу та моніторингу, контролю та прогнозування бюджетних коштів та дозволяє прозоро, відкрито та оперативно управляти процесом формування та виконання бюджетів всіх рівнів.

Ключові слова: система, принцип, звітність, бюджетна установа, інтеграція.

В статье получила развитие система принципов формирования отчетности бюджетных учреждений в условиях интеграционных процессов. Доказано, что в современных условиях интеграционных процессов формирование отчетности, кроме традиционных учетных принципов, должно учитывать принципы демократизации. Отчетность бюджетных учреждений в этом случае является информационным обеспечением государственных и местных функций планирования, анализа и мониторинга, контроля и прогнозирования бюджетных средств и позволяет прозрачно, открыто и оперативно управлять процессом формирования и исполнения бюджетов всех уровней.

Ключевые слова: система, принцип, отчетность, бюджетное учреждение, интеграция.

The article develops the system of principles of reporting of budget institutions in the conditions of integration processes. It is proved that in today's conditions of integration processes of reporting, in addition to traditional accounting principles, should take into account the principles of democratization. Reporting of budgetary institutions in this case is an information provision of state and local functions of planning, analysis and

monitoring, control and forecasting of budget funds and allows transparent, open and operative management of the process of formation and execution of budgets of all levels.

Key words: system, principle, reporting, budgetary institution, integration.

Постановка проблеми. Система бюджетної звітності суб'єктів господарювання України в умовах прагнення до європейського простору вимагає її стандартизації та уніфікації з міжнародними нормами. Крім того, засади транспарентності, які є передумовою формування демократичного суспільства, потребують підвищення презентаційності, інформаційної обґрунтованості та безпосередньої результативності звітування бюджетних установ, що дозволить забезпечити прозорість бюджетного процесу в Україні. На актуальності дослідження звітності бюджетних установ наголошують і вітчизняні науковці: «саме складання фінансової звітності дає змогу чітко простежити за ефективним та цільовим використанням бюджетних коштів, адже звітність розпорядників бюджетних коштів є узагальненням даних про виконання кошторису доходів і видатків та показників, яке характеризує виконання встановленого плану за звітний період. Бюджетний бухгалтерський облік має вчасно та якісно надавати інформацію про наявність і рух державних коштів на всіх етапах їхнього надходження й витрачання, а звітність надавати можливість швидко аналізувати та порівнювати показники» [1, с. 88-89].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі проблема удосконалення фінансової звітності бюджетних установ висвітлюється у праці Ю. Боярської та І. Мельниченко [1], бюджетна звітність в управлінні суб'єктами сектору загального державного управління, аспекти реформування бюджетного обліку та їх вплив на звітність бюджетних установ досліджені у роботі Л. Коритник та О. Клименко [2; 3], облік і звітність у формуванні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання фінансово-кредитної та бюджетної сфер представлені у доробках А. Колесніченко [4].

Разом з тим, фрагментарно дослідженим є методологічний фундамент звітності бюджетних установ в умовах інтеграційних процесів, тобто подальшого дослідження потребує система принципів її формування.

Метою статті є обґрунтування та подальший розвиток системи принципів формування звітності бюджетних установ в умовах інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із статтею 2 Бюджетного кодексу України [5] бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Як вказують науковці, «звітність бюджетної організації – це метод узагальнення і зіставлення планових і фактичних показників про виконання бюджету, наведених у певну систему. У звітності відображаються доходи і витрати бюджету, кошти бюджету, валютні та позабюджетні кошти на рахунках в установах банків, розрахунки між бюджетами, результати виконання бюджету, надходження та витрачання позабюджетних коштів» [4, с. 259].

У відповідності до ст. 58 Бюджетного кодексу України [5] вся звітність

бюджетних установ поділяється на фінансову та бюджетну. Склад та структура звітності за функціональним призначенням узагальнюється Л. Коритник та О. Клименко (рис. 1).

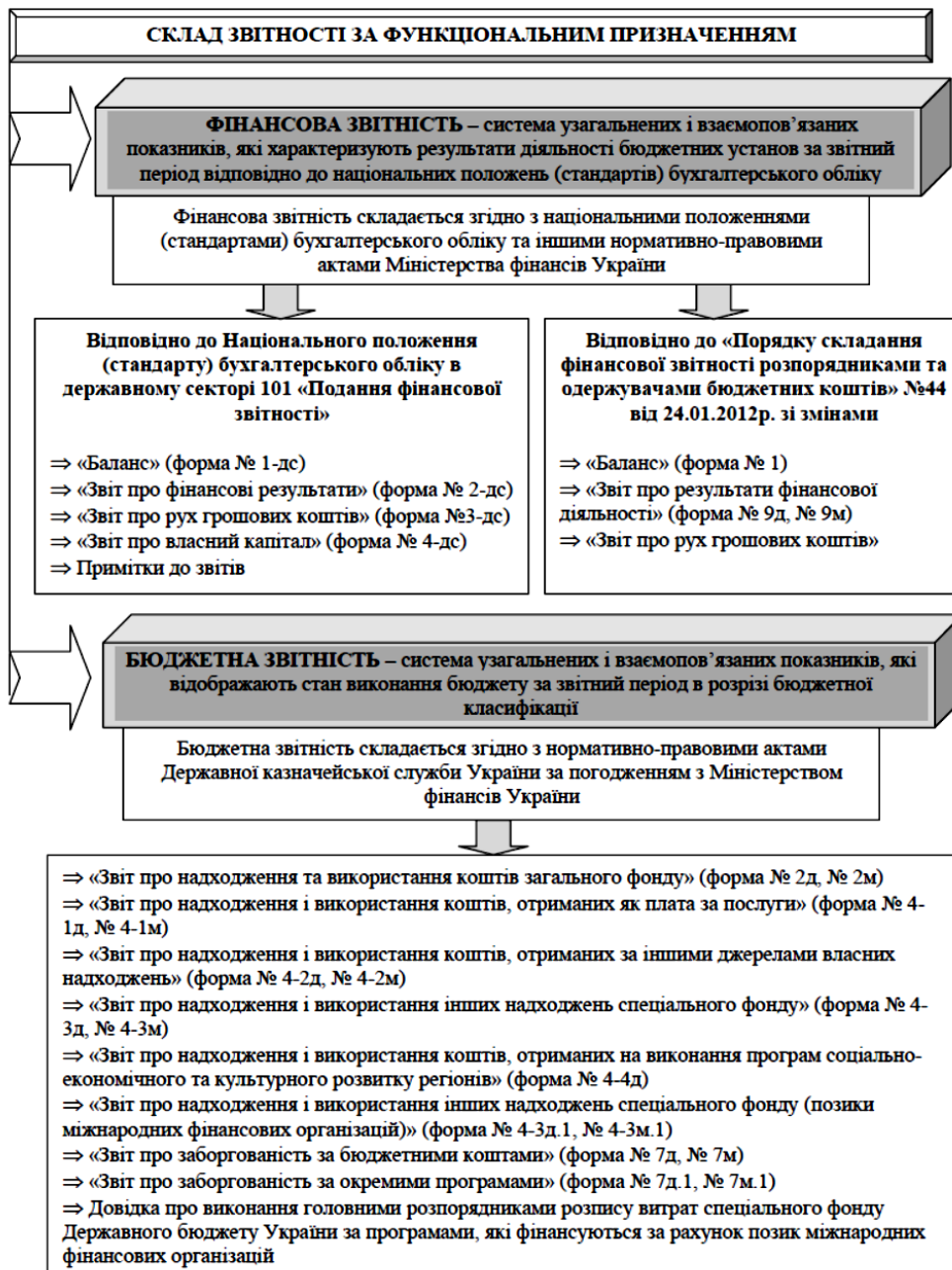

Рис. 1. Склад та структура звітності бюджетних установ України за функціональним призначенням [2, с. 25].

За своїм змістовним призначенням, звітність бюджетних установ ґрунтується на бухгалтерському обліку і має надавати інформацію про їх активи та пасиви, фінансові результати діяльності та рух грошових коштів за певний період. Наявність такої інформації дозволяє відстежувати виконання затвердженого бюджету організації, контролювати її витрати та доходи за кожним видом господарської діяльності.

Відповідно, принципи формування звітності бюджетних установ мають враховувати традиційні для вітчизняної практики основи, визначені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»:

«повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

послідовність – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

нарахування – доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці» [6].

М. Пушкар і М. Щирба наводять низку принципів, що полягають в основу формування інформації у звітності:

«системність – облікова політика розглядається як штучно створена складова виробничої системи, що виконує функції, пов'язані зі збиранням, класифікацією, обробкою, аналізом і формуванням різних видів облікової інформації для визначення економічної ідеології підприємства;

комплексність – передбачає вивчення і оцінку події не з позиції окремих ізольованих причин, а за сукупним впливом на господарську систему технічних, економічних, соціальних, екологічних, політичних та інших значимих чинників;

наукова обґрунтованість – узгодженість з дією науково-технічного прогресу, законів економічного розвитку суспільства, з концепцією державної політики, нормативно-правовою базою;

ефективність, планованість та динамізм – спрямування облікової політики на розв'язання не лише поточних, а й довгострокових стратегічних завдань розвитку підприємства за умов існування ефективних альтернативних варіантів досягнення тієї чи іншої мети;

профілактика – виконує запобіжну функцію, створюючи умови для своєчасного інформування управлінського персоналу підприємства про відхилення від планових чи нормативних величин витрат та результатів діяльності, для можливої корекції управлінських рішень;

принцип «селекції» – прогнозує, що інформація, яка надається на кожному рівні виробничої системи, має бути необхідною і суттєвою для прийняття

управлінських рішень;

сумісність особистих, регіональних і державних інтересів» [7, с. 175].

Окрім перелічених принципів формування звітності слід вказати, що, з огляду на необхідність кількісної й якісної оцінки результатів діяльності бюджетних установ, показники, наведені у звітності, мають бути реальними та достовірними. Достовірність та реальність даних у звітності бюджетних установ означає, що вони повинні давати вірне і повне уявлення про майновий та фінансовий стан організації, а також результати її діяльності. Це дозволить відстежувати хід виконання кошторису установ, контролювати управління бюджетними коштами, визначати напрямки формування кошторису установ на наступні періоди.

Для забезпечення демократизації суспільних процесів необхідним є дотримання принципів простоти, зрозумілості, доступності та прозорості інформації, наведеної у звітності.

Простота та зрозумілість звітної інформації надасть можливість виявити недоліки діяльності окремих керівників бюджетних установ. Спрощення звітності також уможливило отримання чіткого уявлення про результативність використання установою бюджетних коштів, оминаючи ризик «інформаційного перевантаження».

Доступність та прозорість інформації, наведеної у звітності, забезпечує більш систематичний характер відстеження громадськістю ефективності фінансування установами виконання їх головних функцій.

Відповідно, інформація, наведена у фінансових і бюджетних звітах та примітках до них, повинна надавати можливість порівняння звітних даних за різні періоди та за різними бюджетними установами. Таким чином, можна виокремити ще один принцип – співставлення та порівнянності. Для цього звітність має бути періодичною (певні періоди для складання фінансової звітності встановлюються стандартами бухгалтерського та фінансового обліку).

У сукупності, демократизаційний принцип формування звітності полягає у оприлюдненні показників та забезпечує прозорість та відкритість для громадськості процесів формування та використання бюджетних коштів.

Впровадження в практику вітчизняної системи бюджетування програмно-цільового методу розширило можливості та сутнісне призначення звітності бюджетних установ: у разі виконання бюджетною установою функцій розпорядника бюджетних коштів за бюджетною програмою традиційне відстежування використання бюджетних коштів доповнено можливістю оцінки його результативності як в розрізі звітного періоду, так і в розрізі окремої бюджетної програми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що у сучасних умовах інтеграційних процесів формування звітності, окрім традиційних облікових принципів, має враховувати принципи демократизації. Звітність бюджетних установ в цьому випадку є інформаційним забезпеченням державних та місцевих функцій планування, аналізу та моніторингу, контролю та прогнозування бюджетних коштів та дозволяє прозоро, відкрито та оперативно управляти процесом формування та виконання бюджетів всіх рівнів.

Перспективою подальших досліджень має стати гармонізація форм

звітності бюджетних установ у відповідності до міжнародних стандартів.

Література:

1. Боярська Ю. В., Мельниченко І. В. Фінансова звітність бюджетних установ та її удосконалення. Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 88-93.
2. Коритник Л. П., Клименко О. В. Бюджетна звітність в управлінні суб'єктами сектору загального державного управління. *International scientific journal*. 2015. № 3. С. 23-30.
3. Коритник Л., Клименко О. Бухгалтерська звітність бюджетних установ в умовах реформування бюджетного обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 4. С. 18-25.
4. Колесніченко А. С. Облік і звітність у формуванні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання фінансово-кредитної та бюджетної сфер. *Бізнес Інформ*. 2017. № 1. С. 256-262.
5. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
7. Пушкар М. С. Теорія і практика формування облікової політики: монографія / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. Тернопіль: Карт-бланш, 2010. 260 с.

The system of budget accounting of business entities in Ukraine in the pursuit of European space requires its standardization and unification with international norms. In addition, the principles of transparency, which are prerequisites for the formation of a democratic society, need to increase the presentation, informational substantiation and direct impact of reporting of budget institutions, which will ensure transparency of the budget process in Ukraine.

In addition to the existing reporting principles, it should be noted that, given the need for quantitative and qualitative assessment of the performance of budget institutions, the indicators presented in the reporting must be realistic and reliable. The reliability and reality of data in the reporting of budget institutions means that they must give a true and complete picture of the property and financial position of the organization, as well as the results of its activities. This will allow monitoring the progress of the budget of institutions, control the management of budgetary funds, determine the directions of formation of estimates for the institutions for subsequent periods.

To ensure the democratization of social processes, compliance with the principles of simplicity, comprehensiveness, accessibility and transparency of information provided in the reporting is necessary.

Simplicity and clarity of the reporting information will provide an opportunity to identify the shortcomings of the activities of individual managers of budget institutions. Simplification of reporting also makes it possible to get a clear idea of the

effectiveness of using the institution's budget funds, avoiding the risk of «information overload».

The availability and transparency of the information provided in the report provides a more systematic character of the public monitoring of the effectiveness of funding by institutions for the fulfillment of their main functions.

Accordingly, the information contained in the financial and budget statements and the notes thereto should enable comparison of the reporting data for different periods and different budgetary institutions. Thus, one more principle can be singled out - comparability and comparability. To do this, the reporting should be periodic (certain periods for the preparation of financial statements are set by the standards of accounting and financial accounting).

Taken together, the democratization principle of reporting is to publicize the indicators and ensure transparency and openness to the public for the formation and use of budget funds.

УДК 339.138

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ САЛОНІВ КРАСИ

ШЕВЧЕНКО О. В.,
викладач кафедри індустрії моди,
Київський національний університет
культури і мистецтв

У статті проаналізовано особливості маркетингової діяльності підприємств індустрії краси. Показано важливість формування клієнтської бази в салонному бізнесі та надання послуг високої якості. Досліджено особливості маркетингових комунікацій в індустрії краси. Наведено модель конкурентних сил М. Портера в галузі краси.

Ключові слова: маркетинг, комунікації, послуги, салони краси.

В статье проанализированы особенности маркетинговой деятельности предприятий индустрии красоты. Показана важность формирования клиентской базы в салонном бизнесе и предоставление услуг высокого качества. Исследованы особенности маркетинговых коммуникаций в индустрии красоты. Представлена модель конкурентных сил М. Портера в области красоты.

Ключевые слова: маркетинг, коммуникации, услуги, салоны красоты.

The article analyzes peculiarities of marketing activity of enterprises of the beauty industry. The importance of forming a client base in the salon business and providing high quality services is shown. The features of marketing communications in the beauty industry are investigated. The model of competitive forces of M. Porter in the field of beauty is presented.

Key words: marketing, communications, services, beauty salons.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні сфера послуг активно розвивається та має досить високі економічні показники. В економічному секторі сфери послуг салонний бізнес займає одне з провідних місць. В нашій країні до даного бізнесу існує велика зацікавленість інвесторів, яких цікавить стрімкий розвиток індустрії краси, новітніх, інноваційних розробок та масового соціального попиту. Використання маркетингових знань і навичок в салонах краси представляє собою вкрай важливий момент для успішної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним питанням маркетингової діяльності присвячено наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, як: Д. Аакера, Є. Голубкова, Ф. Котлера, Ж. Ж. Ламбена, М. Портера, С. Іляшенка, Д. Солохи [1-7] та багатьох інших. Аналіз праць вчених-економістів показує, що однозначності у поглядах щодо особливостей маркетингу, який впливає на ефективність діяльності підприємства, серед різних авторів не існує. Особливого маркетингового підходу потребують підприємства сфери краси, якому в науковій літературі приділяється недостатньо уваги. Дане дослідження проведене в рамках виконання НДР Київського національного університету культури і мистецтв «Дослідження

розвитку крос-культурних відносин в економічному просторі України» (державний реєстраційний номер 0115U 000560).

Метою статті є визначення основних напрямків розробки маркетингової діяльності салонів краси та їх особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Салонний бізнес є сферою, яка стрімко розвивається не тільки на території України, але й у всьому світі. В даній галузі представлені різні підприємства – перукарні, салони краси, імідж-студії, студії нейл-дизайну, студії засмаги, косметолого-гігієнічні центри, клініки естетичної медицини та інші. До даної сфери можна віднести різні спортивно-оздоровчі підприємства, в тому числі і фітнес-центри, а також різні косметологічні центри та центри з корекції постави.

В даній сфері велике місце займають фірми-виробники, постачальники обладнання для салонів краси, косметичних препаратів, розробники новітніх технологічних винаходів, фірми та навчальні центри, які надають консультативні, освітні, технічні навички обслуговування.

Сьогодні салонний бізнес отримує розвиток не тільки в великих містах, але й в районних центрах та малих містах. Цьому сприяє більша зацікавленість соціуму у власній привабливості та поліпшенні своєї зовнішності. Салони краси почали пропонувати велику кількість різноманітних послуг, тим самим приваблюючи нових клієнтів. З появою новітніх технологій багато спеціалістів з косметології, nail-дизайну, lash-дизайну, трихології та інші, намагаються відкрити свої авторські студії, тим самим формують справжню індустрію солоного бізнесу.

Конкуренція на ринку індустрії краси достатньо висока, кожного року відчиняється більшість нових салонів краси. Відбувається певне перенасичення ринку підприємствами салонного бізнесу. Як для нових «гравців», так і для діючих на ринку, все актуальніше стає питання підвищення рентабельності та ефективності власного підприємства.

Визначну роль в формуванні заходів підвищення ефективності діяльності відіграє маркетингова політика підприємства. Маркетинг – це організаційна функція та сукупність процесів створення, просування та надання продукту або послуги покупцям та керування співвідношеннями з ними з вигодою для підприємств [8].

Концепція маркетингу полягає в тому, що планування і координація всієї діяльності підприємства ґрунтується на реалізації основної цілі – задоволення потреб споживача.

Клієнт-маркетинг салону краси стає все більш актуальним для підприємців, які стали приділяти час не тільки питанням керівництва й контролю, але і реалізації наступних напрямків: залучення потенційних покупців, задоволення клієнтських потреб, утримання споживача, зміцнення взаємозв'язків тощо. Сенс впровадження даної системи полягає в залученні споживачів, які згодом переростуть в постійних клієнтів. Таким чином, бізнес буде ліквідним, продажі - розширяться, а компанія стане на шлях динамічного розвитку.

Використання маркетингових навичок є важливим в формуванні клієнтської бази в салонному бізнесі. На сьогоднішній день із збільшенням конкуренції, розвитком вільного інформаційного простору, впровадженню

інноваційних розробок та широким розповсюдженням інноваційних технологій стає все складніше впроваджувати інноваційні процеси, зберігати існуючу конкурентну перевагу.

Маркетингові розрахунки з кожним роком збільшують свою вартість, тим самим стимулюючи власників салону обирати нові підходи. Необхідно зазначити, що на сьогоднішній час головну роль вже давно «грають» вимоги покупців, а не продавців. Не прийняття цього факту призводить до банкрутства підприємства.

Багато провідних компаній не тільки шукають вільні ніші для розвитку бізнесу за рахунок пошуку незадоволених потреб, але й намагаються зрозуміти, що буде необхідно завтра, для того щоб в майбутньому забезпечити собі конкурентні переваги. За таким принципом розвивалися технологічні ринки комп'ютерів, телебачення, мобільного зв'язку, інтернет-послуг тощо.

Компаніям слід усвідомлювати потреби клієнтів, проводити результативну комунікаційну політику, а також знати і розуміти своїх конкурентів. Необхідно саме залучити споживача, а не тільки донести інформацію про себе (назва салону, каталог послуг, прайс, контакти).

Говорячи про маркетингові комунікації в індустрії краси, в першу чергу, варто врахувати той факт, дана діяльність пов'язана зі сферою послуг.

Зазвичай при розробці маркетингової стратегії підприємства використовується чотири основних елементи маркетингу – чотири «Р» (product (товар), price (ціна), promotion (канали розподілу) і place (просування)). В тому випадку, коли йдеться про сферу послуг, комплекс маркетингу розширюється до семи елементів. Дана концепція передбачає додавання до стандартного маркетингової суміші таких елементів, як people (люди), process (процес) і physical evidence (фізичне оточення), де люди – це всі, хто якимось чином є залученим в процес надання послуги; процес – це сам процес надання послуги, куди входять і процедури, і механізми, і послідовність дій; фізичне оточення включає в себе обстановку, в якій надається послуга, дії, що повідомляє цільової аудиторії про послугу, її якостях і достоїнства, а також матеріальні предмети, які допомагають просуванню і надання даної послуги.

Особливу увагу слід приділяти процесу обслуговування клієнта, мотивації персоналу. Дана діяльність відповідає концепції маркетингу взаємовідносин. Даний напрямок концентрує увагу на індивідуальних характеристиках клієнта салону краси та особливостях його поведінки. Завдання співробітників – вирішити проблему клієнта будь-яким можливим способом, або запропонувати альтернативний варіант.

Для досягнення високих результатів компанія повинна налагодити двосторонній зв'язок зі своїми споживачами, гарантуючи якість продуктів і їх доступність. Останні, в свою чергу, залишають відгуки про компанії, коментують поточний стан сервісу, виявляють недоліки в роботі і дають рекомендації.

Специфіка розробки комунікаційної стратегії підприємства, що працює в сфері послуг, полягає в необхідності інформування споживача про відміну товару (процесу надання послуги, персоналу, обстановки) від аналогічних товарів конкурента. При розробці комплексу маркетингових комунікацій з метою просування послуги слід враховувати особливості споживчої поведінки.

В. Зейтамль вважає, що споживачі послуг під час пошуку інформації в більшій мірі довіряють інформації, яку почерпнув з особистих джерел [9].

Розробляючи стратегію маркетингу салону краси, необхідно донести до потенційного клієнта можливі додаткові вигоди (конкурентні переваги салону), які він може отримати:

- надання послуг високого рівня (безпека, якість матеріалів і обладнання, професіоналізм і рівень освіти майстрів, якість обслуговування, наявність необхідних нормативних документів);

- швидкість обслуговування клієнтів;

- гарантії, тобто можливість повернення грошей, якщо послугу надано незадовільно;

- позитивні емоції від відвідування салону краси;

- комфорт і зручність (вигідне місце розташування, приємний інтер'єр тощо).

Для розробки ефективної маркетингової діяльності необхідно провести дослідження. Для цього треба пропонувати своїм клієнтам ту послугу або товар, який буде користуватись попитом. А також треба продавати свою пропозицію максимально ефективно. Для цього потрібно достатньо детально вивчити своїх клієнтів, їх смаки та критерії, якими вони користуються під час вибору тієї або іншої процедури.

Для успішного ведення бізнесу необхідні знання не тільки сьогоденних потреб, а й уявлення (прогнозування) розвитку цільових аудиторій, їх запитів. Вивчення цих проблем знаходиться в сфері стратегічного прогнозування і планування. Для початку побудови розвитку підприємства слід сконцентрувати всю увагу на цьому. Для розуміння того, що відбувається на ринку салонного бізнесу, необхідно розглянути, які чинники і сили впливають на те чи інше підприємство, в чому полягають особливості прояву цих сил. Для цього наведемо відому модель «сил, які керують конкуренцією» в салонному бізнесі (рис. 1) [5]. Слід розуміти, де обліковуються керівниками моменти виникнення нових конкурентів, що на цінову політику підприємства впливають і постачальники, які змушують салон встановлювати ті чи інші ціни, і покупці або клієнти, які змушують знижувати ціни у вигляді встановлення знижок і проведення інших цінових акцій.

Зміни маркетингової діяльності підприємства сприяють появі продуктів або технологій-замінників. Так, чистка обличчя або ж процедури по догляду за обличчям можуть проводитися у відповідності з різними технологіями, що впливає на ціну цієї послуги. В якості впливу продуктів-замінників можна розглянути появу на ринку міостимуляторів різного рівня, якості.

Широке поширення косметологічного обладнання, виробленого в Південно-Східній Азії, призводить до досить відчутного зниження цін на це обладнання, а в результаті до зниження цін на послуги. Впровадження в тих чи інших регіонах більш жорстких адміністративних вимог для відкриття салонів краси призводить до підвищення інвестиційних витрат і збільшення термінів окупності.

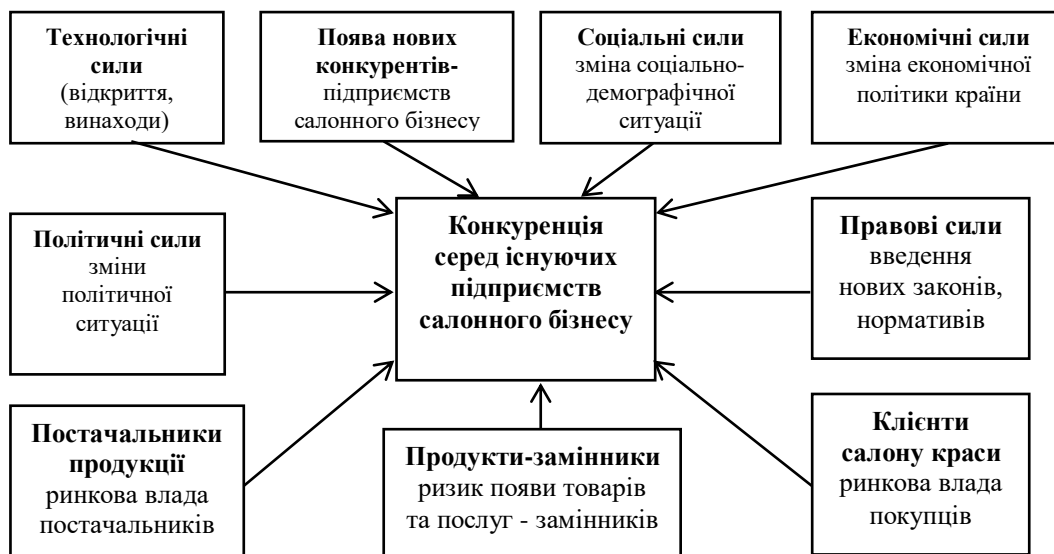

Рис. 1. Модель конкурентних сил М.Портера щодо індустрії краси

Отже, процес маркетингової діяльності салону краси повинен включати наступні основні напрямки:

- врахування потреб та побажань споживачів салонів краси;
- задоволеність споживачів після відвідування підприємств індустрії краси;
- пропозицій конкурентоспроможних товарів і послуг салону краси;
- використання технологічних відкриттів в області салонного бізнесу.

Підприємствам сфери краси обов'язково потрібно відстежувати тенденції економічного розвитку галузі салонного бізнесу і конкретного підприємства; соціальні тенденції, які спостерігаються в даному регіоні; політичне регулювання в даній сфері; особливості існуючого законодавства, що стосується сфери салонного бізнесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, маркетингова діяльність є основою, фундаментом, на якому будується процес надання послуг на підприємстві, а маркетингова складова салону краси – це невід'ємний елемент роботи будь-якої компанії в індустрії краси, що є основою організації успішного бізнесу. Використовуючи маркетингові інструменти, організація формує свої взаємини з клієнтами, які із потенційних переходять в статус реальних.

Література:

1. Aaker D. A. Strategic Market Management: Global Perspectives / David A. Aaker, Damien Mc. Loughlin. New York: John Wiley and Sons, Ltd, 2010. 368 p.
2. Голубков Е. П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. М.: Издательство «Финпресс», 1998. 416 с.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга. СПб.: ЛИТЕРА-ПЛЮС, 2015. 859 с.
4. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива. Санкт-Петербург, 1996. 589 с.
5. Портер М. Конкурентные стратегии. М.: Изд-во «Логос», 2004. 588 с.

6. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: монографія / За ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 615 с.

7. Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі: кол. монографія. [Петрова І. В., Солоха Д. В., Беякова О. В. та ін.]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 328 с.

8. Соловйов Б. А. Управління маркетингом: 17-модульна програма для менеджерів «Управління розвитком організації». Модуль 13. М.: «Інфра-М», 2000. 288 с.

9. Специфіка комплексу маркетингу і маркетингових комунікацій у сфері послуг. URL: <http://eup.ru/Documents/2006-07-12/43002-4.asp>.

Today the salon business gets development not only in big cities, but also in district centers and small cities. This is facilitated by the greater interest of society in its own attractiveness, and in improving its appearance. With the advent of the latest technology, many experts in cosmetology, nail-design, lash -design, trichology, and others are trying to open their own studio studios, thus forming a genuine industry of salty business.

Significant role in shaping measures to improve the effectiveness of the company's marketing policy. Client-marketing beauty salon becomes more and more relevant for entrepreneurs, who began to devote time not only to questions of management and control but also to realization of the following directions: attraction of potential buyers, satisfaction of client's needs, maintenance of the consumer, strengthening of interconnections, etc. Thus, business will be liquid, sales will expand, the company will be on the path of dynamic development.

It is necessary to attract the consumer, not only to bring information about himself (salon name, catalog of services, price, contacts).

Speaking about marketing communications in the beauty industry, first of all, it is worth taking into account the fact that this activity is related to the field of services.

In developing the marketing strategy of the service provider, the concept of 7 “P”: product, price, promotion, place, people, process and physical evidence. Particular attention should be paid to the customer service process, motivation of the staff.

When developing a marketing strategy for a beauty salon, it is necessary to convey to the potential client the potential additional benefits (competitive advantages of the cabin) that he can obtain: high-level services (safety, quality of materials and equipment, professionalism and level of education of masters, quality of service, availability of necessary regulatory documents); speed of customer service; guarantees, that is, the possibility of returning money if the service was provided unsatisfactorily; positive emotions from attending beauty salon; comfort and convenience (advantageous location, pleasant interior, etc.).

To understand what is happening in the market salon business, we must consider what factors and forces affecting a particular company, what are the features of these forces. For this purpose, the model of M. Porter's competitive forces for the beauty industry is given.

The process of marketing the beauty salon should include the following main areas: taking into account the needs and wishes of consumers of beauty salons; satisfaction of consumers after visiting the enterprises of the beauty industry; offers of competitive goods and beauty salon services; use of technological discoveries in the field of salon business.

Companies in the field of beauty necessarily need to track the trends of economic development of the salon business and a specific company; social tendencies that are observed in this region; political regulation in this sphere; the peculiarities of the existing legislation concerning the sphere of salon business.

Донецький державний університет управління
Міністерства освіти і науки України

Науковий журнал
**МЕНЕДЖЕР. ВІСНИК ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ**
Випуск 2 (79)' 2018

Українською, російською та англійською мовами

Відповідальний за видання

О.В. Балусєва

Технічний редактор

Г.І. Пігарєва

Підп. до друку 28.02.2018 р. (протокол рішення Вченої ради ДонДУУ № 7)
Формат 60x84/8. Папір офсет.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 26,6. Обл.-вид. арк. 14,6.
Наклад 100 прим.